30393

VSZEVOLOD IVANOV * SZÍNES SZELEK

VSZEVOLOD IVANOV

SZÍNES SZELEK

BUDAPEST, 1960

ВСЕВОЛОД ИВАНОВ

ПАРТИЗАНСКИЕ ПОВЕСТИ

Гослитиздат, Москва — 1958.

ELBERT JÁNOS

fordítása

30393

Vándor mutatványosokkal kóborolt siheder korában, kardot nyelt és hipnotizált, ázsiai kisvárosok piacterein öles falragaszok hirdették őt, „Ben-ali-Bejt", „a világhírű dervist és fakírt", s már érett, de még ifjú férfi fővel a Petrográd vidéki frontárkokban agitált, Tolsztoj világnézetének ellentmondásairól tartott előadást a harcok lélegzetnyi pihenőiben a polgárháború katonáinak, vörös páncélvonatok tüzéreinek, az igazságról, a forradalomról beszélt. Rövidlátó bűvész volt és tapasztalatlanságában megszeppent előadó, ha tüzes pengéket szurkált testébe, a kések nyomán fakírhoz méltatlanul fájdalmasan kiserkedt a vér az elszörnyedő vásárosnép ámulatára, de mindenben valami gyermekien tiszta naivság és naivul makacs kitartó hit vezette, mint ahogy az irodalomban is egyszerre tudott egymással szemben álló írói csoportok tagja lenni, s a forradalom utáni évek kavargó kulturális életében egyszerre vállalta a szenvedélyesen politizáló Proletkult és az erősen esztétizáló Szerapion-testvérek csoportjának elveit, tagságát, barátságát. Tiszta naivság és makacs kitartás egészíti ki két legfőbb jellemvonását: a szenvedélyt és az egzotikum iránti hajlamot. A vásárokat járó csepűrágók egzotikus ponyvasátrainak hasadékán át is az egyszerű nép életét leste szenvedélyesen, s a jogaiért szenvedélyesen harcba szálló nép nagy háborújában is megtalálta az egzotikumot. Háromszáz kilométert lovagol még ma is, hatvanöt évesen,

úttalan utakon, furcsa fényű drágakövek hírét, nyomát követve, s közben kohó-óriásokat építő emberek szenvedélyekkel teli hétköznapjaira figyel és regényt érlel az új Szibériáról.

Vándor és mesélő lett belőle — életformává és hivatássá teljesedett benne az a két tulajdonság, amelyet annyira csodált már gyermekfővel is az édesapjában. Vjacseszlav Ivanov egy eldugott altáji falu egyházi iskolájában tanítóskodott, keservesen gürcölt, de esténként szívesen tartotta szóval a kovácsműhelybe sereglő katonákat és muzsikokat, havi 25 rubelből tengődött, de messzi utakra, egészen Jeruzsálemig is elhajtotta nyugtalan vére. A meséi pedig furcsák és fantasztikusak voltak, éppúgy, mint a szokatlanul barna arca, lángoló fekete szeme, élesen megvont szemöldöke is. A történeteit népszerű „románcokból" merítette az idősebbik Ivanov, a segédtanítója pedig szépen halomba rakta a sok elolvasott regényt, s egy szép napon felállt rájuk — és felkötötte magát. Regényes mesék és nyomasztó valóság — ezt az útravalót vitte magával a falujából Vszevolod Ivanov, akit vándorútra buzdított az apja történetein ámuló irigykedés és az apjától örökölt nyugtalan vér.

Hamarosan a mutatványosok közé vezetett az útja. Mióta első ízben járt cirkuszban Pavlodárban, hajtotta, űzte a vágy, hogy egyszer a porondra lépjen. Eleinte a pénztárban gubbasztott, a ponyvasátor bejáratánál csábítgatta hangos szóval a bámészkodó vásári népet, a kis trupp könyvelését vezette esténként, s közben egyre figyelte az artistákat, búvta a mágikus könyveket, tanulta a bűvészetet, a hipnotizálást, a „fakírságot". S végül fellépett ő maga is. Egzotikus izgalmával vonzotta, csábította, lenyűgözte a cirkusz világa. A cirkusznak írta első „műveit": bohóc-„antrékat", ősi orosz és római cirkuszosoktól örökölt hagyományokból összeszerkesztett pantomimokat. És még ma is, negyvenöt esztendő múltán szívesen emlékezik a cirkuszra, javítgatja fáradhatatlanul az új kiadáshoz önéletrajzi regényciklusát, A fakír kalandjait, hogy odasorakozzon összes műveibe a három kötet: A fakír odamegy a cirkuszhoz, A fakír körüljárja a cirkuszt, A fakír bemegy a cirkuszba.

Így járt körül, így csodált meg mindent: az embereket, a természetet, az életet. Csodálkozott és csodálkozott. Úgy érezte, hogy „csak a hatalmas és érthetetlen világon való csodálkozás ereje fejezheti ki lelkünk és értelmünk erejét". Úgy vélte, hogy „csodálkoznak a kövek, a lovak, a szarkák, s főképp az emberek. Tulajdonképpen az ujjongás sem más, mint csodálkozás". Ezt a csodálkozást és ujjongást őrizte meg későbbi műveiben is, s ez ihlette első megjelent elbeszélését A csodálkozásról, a szerelemről és az ujjongásról, amely alatt a Kurgáni Hírlap egyik 1916-os számában ott állott vastag betűkkel szedve a neve: Vszevolod Ivanov. Lehet-e nagyobb csodálkozás és ujjongás, mint amellyel azokat a vastag betűket olvasta újra, meg újra?

Akkor már a betűk szerelmese volt. Hatalmába kerítette a cirkusz után a másik nagy szenvedély: a betűé. S űzi, hajtja máig is. Már gyermekkorában vonzották a könyvek, Gorkij-elbeszéléseket csent egy piaci bódé pultjáról és búvta a kis kötetet egész éjjel, hosszú vándorlásaiban mindenütt „egy fél zsák könyvvel" jelent meg (harminc kopejkáért vásárolta pudját), s később is fáradhatatlanul másolgatta kedves szerzőit: Csehovnak két vagy három kötetét is és az Anna Kareninát és a Madame Bovaryt. Csak a falusi elemit és a mezőgazdasági iskola első osztályát végezte el és keservesen birkózott a szövegekkel. Barátai között, akik közül nem egy cégtáblákról tanulta az ábécét, nagy tudású férfiúnak számított, de Gorkij még sikerült elbeszéléseit dicsérve is sűrű helyesírási hibáira figyelmezteti. Mégis a betűk szolgája lett a betűk szerelmeséből: nyomdász és író. Első könyvét, a 62 oldalas „Kiflik" című elbeszélésfüzetet maga nyomja ki harminc példányban, 1919 nyarán. S féltve őrizgeti a könyvéből megmaradt négy példányt, amíg a Kolcsak megszállta Omszkból hosszú kalandos úton — közben a parasztpartizánok közt is elidőzve — 1921 elején megérkezik Petrográdba, ahová Gorkij biztató szava hívja. Gorkij 1920. december 20-án kelt levelének tanulsága szerint ezekben az években egyre reá gondolt és sorra kérdezgette a Szibériából jövőket, nem tudnak-e a fiatal íróról?

Ehezett és fázott 1921 telén a polgárháború sújtotta Pet-

rograd. Éhezett és fázott Vszevolod Ivanov is. Gyönyörű teremben koplalt és az Encyclopaedia Britannica vaskos köteteivel fűtötte az apró kerek vaskályhát. Ott topogott a sorban a Tudósok Háza előtt kenyérre és heringre várva, aztán behúzódott a szobájába, és híven követve Gorkij utasítását, „evett és írt". Keveset evett és irdatlanul sokat írt. Rosszul és sikertelenül, nehézkesen és körmönfontan, kiagyalt történetek útvesztőiben vergődve.

S egyszerre csak rádöbbent: a neki ismerős világról kell írnia, egy Altáj vidéki történetről, a szülőfaluja közelében megesett históriáról, muzsik-partizánok küzdelméről, amelyet nemrégiben hallott. Bezárkózott és írt három nap és három éjjel. Mire elfogyott a kenyere, készen volt a kisregény is: a „Partizánok."

„Nagyszerű elbeszélés" — hívta őt telefonon még aznap este Gorkij és az akkori idők legbiztosabb tanúsága jelezte, hogy sikerült az írás: egy pár csizmát utaltak ki tüstént az írónak.

A kisregény egy ciklus alapköve lett, a partizánregényeké. Hamarosan mellé sorakozott A 14—69-es páncélvonat és a Színes szelek. A páncélvonat robusztus acélteste egy katonáknak tartott Petrográd környéki Tolsztoj-előadáson ihlette meg Ivanovot, felvillantva benne egy muzsikok hősiességét hírül adó szibériai újságcikk emlékét. S fantáziája színezte a történetet, s festette a színhelyet, a Távol-Kelet buja tajga-világát, ahol még sohasem járt. A muzsik-partizánok világát írta meg a Színes szelekben, amelynek költői pátoszú heves, sebes, rövid mondatait egy iskolai fekete tábla keskeny sorai diktálták, erre rótta fehér krétával éjszakánként az új részeket Ivanov, hogy füzetébe másolja másnap.

Ciklussá teljesedett, a muzsik-partizánok harcát festő triptichonná szélesedett a kép, kiegészítette egymást, egységes egésszé állt össze a három kisregény.

A muzsik-partizánok világát festik Vszevolod Ivanov partizánregényei. Nem egyszerűen a polgárháborút, nem egyszerűen a partizánok harcát, s még csak nem is egyszerűen a szó köznapi értelmében vett parasztokét. Nem véletlenül használja a forradalom elsöpörte szót: a „muzsikot". Eldugott fal-

vak, messzi szibériai vidékek elnyomottsága és elmaradottsága fülled ezekben az írásokban. Homályos vágyak, vad szenvedélyek hajtják hőseit egyetlen nagy indulattal egyetlen nagy cél felé: le kell győzniük a Kolcsak-csapatokat, ki kell verniük az intervenciósokat. A legnagyobb vágy, a legnagyobb szenvedély: a föld áhítása. S mert a föld vonzza, igézi a sokat szenvedett szibériai parasztokat, ezért annyira egy még az akaratuk, ezért nem érezni a rétegeződést ezekben a falvakban, ezért harcol az egész „község" a közös ellenség, a földet visszavenni akaró veszedelem ellen. A föld nemcsak vonzza ezeket a hősöket, hanem körülveszi őket, betölti mindennapi életüket, velük él, mozog és lélegzik. Innen a szinte pogány módra lélekkel felruházott eleven természet Ivanov regényeiben. Ha muzsikjai mozdulnak, velük mozdulnak a bokrok, ha sóhajtanak, velük sóhajt a föld, ha nyögnek, velük nyög az ég. Megszokott világuk a természet, otthonosan járnak benne. Ha rohamra indulnak, szinte velük indul az erdő, amikor megtámadják a páncélvonatot, mintha „a birnami erdő indulna meg Dunsinan felé" — von finom párhuzamot a shakespeare-i kép és az ivanovi hangulat között az író munkásságának egyik szovjet elemzője, M. Scseglov.

A földnek, a természetnek valami pogány mítosza járja át Vszevolod Ivanovnak ezeket a húszas évek elején írott kisregényeit. Szenvedélyes természet és természetes szenvedély tombol bennük. A Szibériában töltött évek fülledt világának emléke és a Szerapion-testvérek irodalmi programja megkövetelte „ornamentális stílus" párosul a buja képekben, olykor már túlhajtott hasonlatokban. A természet élete és az ösztön-élet uralkodik el néha ezeken az írásokon, mint később is gyakran Ivanov műveiben, a „test lázadása" a „lélek lázadásával" szemben — mint ő maga írja később —, ezért idézhetik olykor-olykor a magyar olvasó eszébe — szovjet írónál meglepő párhuzamként — Szabó Dezsőt.

Ősi ösztönök hajtják ezeket a figurákat, ösztönös tehát a mozgalmuk is. Nem hibáját, hanem jellegét, nem eltorzulását, hanem koraiságát jelzi az ösztönösség a szibériai parasztmegek Ivanov regényében ábrázolt küzdelmének. „A bemutatott mozgalmak ösztönössége azt is jelzi, hogy egy szikra

elég volt lángra lobbantani a Kolcsak-renddel elégedetlen parasztságot" — írja a szovjet akadémiai irodalomtörténet.

Események és emberek adták ezt a szikrát, lobbantották a lángot. Olyan paraszti hősök, mint A 14—69-es páncélvonat nagyszerű partizánvezére, a forradalom tudatos céljai felé tapogatózó paraszti ösztönösség megtestesítője, Versinyin, mint a forradalom nagy célkitűzéseivel szemben még tudatlan, homályos sejtésekből, indulatokból táplálkozó szenvedélyű Kubgya, a Partizánokban, Kalisztrat Jefimics a Színes szelekben.

Véget ért a polgárháború, győzelmesen befejezték utolsó küzdelmeiket Szibéria, s a Távol-Kelet partizánjai is. S amint eloszlott a páncélvonatok, gépfegyverek, muzsik-puskák lőporfüstje, egyre tisztult a harcok képe az időben. Már nemcsak a parasztok elgyötört arcát, a harcosok elszánt tekintetét látta az író, hanem a harcok nagy összefüggéseit is. Az új kiadások során, s különösen az 1927-es színpadi átdolgozás alkalmával alakult A 14—69-es páncélvonat szövege, változott a szereplők, az események képe. Az 1922-es kiadás Versinyinje még „akár a felleg: amerre a szél sodorja, arra száll ő is esővel terhesen. Amerre a muzsikok — arra száll Versinyin is". A mai 14—69-es páncélvonatban paraszti tömegek erős kezű vezetője, városi munkásküzdelmek öntudatos segítője áll előttünk. Tompult az ellentét a „föld emberei", a muzsikok és a városi munkások között, de azért a kritikai igazság megkívánja, hogy kimondjuk: Ivanov partizánregényeinek hősei megannyi Anteusok, erejüket a földdel való kapcsolatuk adja, akik közülük az utca kövein járnak, fűtőházakból, rakodópartokról indulnak a közös harcba, halványabbak, gyengébbek tajgai, mezei társaiknál. Érvényes ez a bolsevik vezetés megtestesítőjére, Peklevanovra is, akinek alakjában így is a nép közt járó kommunista szervező egyik első irodalmi ábrázolását üdvözölte a korabeli szovjet kritika, ha nem is feledte, hogy az ilyen alakok megformálásának mércéjét már magasra állította Fagyejev a „Tizenkilencen" Levinszonjával.

Az átdolgozások nyomán még inkább a hármas tagozódású ciklus politikai gerincévé vált A 14—69-es páncélvonat, bár stílusába töréseket hozott a későbbi higgadtabb ítéletek higgadtabb szavú ábrázolása.

A Partizánok és a Színes szelek megmaradt annak, aminek az íródott: nyugtalanságnak, tűznek, szenvedélynek, indulatnak, lobogásnak. Hatalmas erők feszülnek ebben a két kisregényben és néhány nagyszerű jelenetben el is érik művészi kiteljesedésüket. Az ütközetek képei vagy a Színes szelek istenidézése, sámán-tánca a korai szovjet irodalom nagysodrú írásainak mindmáig legszebb lapjai közé tartoznak. Az utóbbiban Ivanovnak egy gyermekkori emléke s egy régi kedves témája kísért, s ha jobban odafigyelünk, a tizenkilencedik századi Leszkovnak a Szerapion-testvérek példaképének hatása. Az elvarázsolt zarándok néhány jelenete is. Apó sámán táncában ott kísért az ifjú Ivanov első darabjának az Amó sámánnak hőse, akit „természetesen" maga a szerző játszott a „Fekete függöny" nevű szedett-vedett színtársulat élén egy kisvárosi katonai klub dermesztően hideg dísztermében a polgárháború évei alatt.

Elbeszélések, regények hosszú sora követte a partizánregényeket, akadt közöttük olyan, amelyik témájukat is folytatta, még szertelenebbül, még bujábban, az ösztönélet még csapongóbb ábrázolásával: a Kék homok. Egyre jobban vonzotta az egzotikum és a szenvedély világa Vszevolod Ivanovot. Következő elbeszélés-gyűjteményének címéül is ezt választotta: Egzotikus elbeszélések, „maga sem tudta, miért". Nem kevésbé egzotikus címet visel a következő kötet: A legtitokzatosabb. A húszas évek kritikusai freudizmussal, bergsonizmussal vádolták a szerzőt, aki sok tévelygő keresése közepette mégis eljutott a legfontosabbhoz: a hiteles lélekábrázoláshoz, a természet mellett az emberek hű rajzához.

Egzotikumainak világában megint csak rátalált a társadalomra. A Buddha visszatérése című regénye minden fantasztikuma s egy Buddha-szobor kalandos útjának sok-sok kiszámíthatatlan bonyodalma mögött is az első békés szovjet éveket ábrázolja, az Utazás egy országban, amely még nem létezik című regény fantázia szülte Tba völgyében, a furcsa szokások között élő baptista közösség közelében szovjet mérnökök kutatnak olajforrások után, egy iparosodó ország holnapja épül.

A húszas éveket számtalan kisebb írás, a harmincas éveket

két nagyobb lélegzetű mű jelzi Ivanov írói útján: A fakír kalandjai és a partizánhősök világát most már higgadtabb szemlélettel, de sokszor a történelmi krónika szárazságába merevedve felelevenítő Parhomenko útja.

Még egyszer megihlette a partizánok harca Vszevolod Ivanovot: új partizánoké és új harcosoké, az új háborúban, a negyvenes évek Nagy Honvédő Háborújában. De a Kosztya bátyánk története már nem hevül a régi partizánregények hőfokára s elmarad azok mögött izzásában Ivanovnak a frontot jól ismerő haditudósítónak másik háborús regénye, a Berlin bevétele is.

A negyvenes években egy kis emlékezés-kötettel talál ismét igazán magára Ivanov, amelyet Találkozásaim Gorkijjal címen bocsát közre.

Most Szibériát járja, s nemcsak a színes köveket, az egzotikus vidékeket keresi, hanem az embereket, a szenvedélyes jellemeket is. Ha egzotikum és szenvedély ismét művészetének magas hőfokán ötvöződik munkásságában, bizonyára méltót alkot a partizánregényekhez és A fakír kalandjaihoz.

Igaz, szeszélyesen lobogott akkor művészetének tüze, mint a partizánok tajgában gyújtott őrlángjai, de az ég felé pattogtatta szikráit, s ha később csillapult a lobogása, olykor halványult a fénye is.

Idestova negyven esztendő választja el tőlünk a pálya kezdetét, s Ivanovot ma is A 14—69-es páncélvonat és a partizánregények írójaként tartja számon a szovjet irodalom története.

Elbert János

PARTIZÁNOK

I

Jemolin, a vállalkozó — ösztövér alakjával olyan volt, akár a sovány keszeg — keresztülfurakodott az ongedaji vásárosnép között, és sorra kérdezgette a szembejövőket:

— Kubgyát nem láttátok?

— Nem.

Végül is egy szemlátomást pityókás kék szemű csaldon* mosolygott rá Jemolinra nagy kegyesen, és útba is igazította:

— Amott van Kubgya, a templom töviben... Harmonikát venne... mi dolgod vele?

A csaldon még csuklott vagy négyet, s odább állt.

„De sok a pénze... Harmonika kéne a rongyosának... Fölverik a bért" — morfondírozott Jemolin, és már sajnálta is, hogy egy napja egy éjjele pocsékba ment az ongedaji utazással.

Lökdösték, taszigálták a sokaságban.

Az árusok pultjaihoz oda sem lehetett férkőzni. Jemolin megpróbált végignyomakodni a bódék, pultok formálta utcasoron, de ott meg méneseket és panaszosan bégető nyájakat hajtottak a pásztorok. A piszkossárga por nagy felhőkben kavargott a deszkabódék felett.

— Fene nagy meleg van! — sóhajtotta Jemolin, s megtörölte izzadt nyakát, amelyen kidagadtak az erek.

* Szibériai őslakos orosz.

Fojtogató volt a tikkasztó meleg, fulsiketítő a vásári lárma, a pultokon vakítóan ragyogtak a selymek, kínai szövetek, darócok tarka végei.

— Ebben a kutyamelegben sem ülhetnek a fenekükön!... Meggárgyult a nép!...

A templom táján nem volt akkora a tolongás. Errefelé fazekasok árultak, s a szekerek körül csak a cserép finom csengése, meg az alkudozók szava hallatszott. Kubgya kék vászoningben, bőszárú kurta kék nadrágban, mezítlábra húzott cipőjében a templomkerítést támasztotta, és egy sárga cserépkakast mustrált.

A szürkekaftános, hórihorgas csaldon álmos szemmel meredt a vásárlójára.

— Sokat megkeresel napjában? — tudakolta Kubgya.

— Mikor, hogy.

— Egy ötvenest azért csak összehozol?

A csaldon végigmustrálta a vevője vásott cipőjét, és kelletlenül felelte:

— Összejön egy ötvenes is.

— Ejha! — vágta rá Kubgya elismerőn, s visszatette a kiskakast. — Hej, testvér, hagyd el a kakascsinálást...

— Majd éppen varjút veszek. Inkább szép skatulyát nyírfából. Jobban járnál...

— Magam is tudom, mit csináljak.

— Tudod is te!

Kubgya észrevette Jemolint, és a csaldonra bökve mondta:

— No, nézd csak a fecsegőjét, kakasokat fabrikál.

— Kiki a magáét — intette le Jemolin. — Én meg éppen téged keresnélek, Kubgya, munka ügyiben.

Kubgya megint csak felvette a kakast, forgatta az ujjai közt, s kifizette, nem mintha szüksége lett volna rá, hanem hadd lássa Jemolin, nincs ő szűkiben a pénznek.

— No, mondjad.

— Induljunk csak, majd elmondom útközben.

Kubgya zsebre vágta a kiskakast, és elindult Jemolin után.

— Miféle munkán vagy?
— A mi szakmánkban jut dolog elég.
— Mégis miféle?
Kubgya elmosolyodott a konya bajsza alatt.
— Mostanság hal ám a nép szaporán. Mint amikor pusztatűz emészti a füvet.
— Hát aztán?
— Kell a koporsó...
Jemolin megnyalta a kicserepesedő szájaszélét, és fitymálva mondta:
— Buta beszéd! A koporsócsinálás a legundokabb munka... Gorbulin is veled van?
— Itt van a faluban.
— Beszpalih?
— Beszpalih is. Meg Szolominih.
— Akadna legény több is?
— Hogyne akadna! Hát neked mire kéne, ördögfattya?
Jemolin elcsigázott, viasz-szín arca mosolyra torzult.
— Ej de furkál a kiváncsiság!
Kubgya nagyot rikkantott:
— De szeretnék én bandában dolgozni, Jegorics!
— Azt mondod, van munkád itt is!
— Hej, de nagy sintér vagy te, Jegorics, nem vallhatja ki neked az ember az igazságot. Lenyúznád még a bőrömet is.
Kubgya a vállalkozó csempe száját nézte, s azt gondolta magában: „Rohadék."
Jemolin megállt, és sárgás szemgolyóit villogtatva, így szólt:
— Mert ti nem bíznátok senkiben, csakis egy szál magatokban, ugye?
Kubgya krákogott.
— Krákogott a kacsa is, mégis a tálba tették!... Én meg ezt akarom mondani neked, Kubgya: felvállaltam az ulejai monostorban a csűrök építését. Fa van ott elég. Szerszámotok meg akad bizonyára.
— Hogyne akadna... Havonta fizetsz vagy napszámba?
— Napszámba. Húsz rubelt kaptok, s a kosztomon éltek.

30393

— Tartsd bolonddá az öregapádat.

— Hogy-hogy?

Kubgya oldalt lépett tőle, füttyentett.

— Nagy kópé vagy, Jegorics! Éhkoppra hívsz. Ki áll be hozzád, amikor a kaszáláson két meszely pálinkát is megadnak napjában?

— Ne füstölögj már! A kaszálás egy hónap, ez meg kitart nyáron, őszön.

— Mire megyek vele, amikor a városban a Kolcsak-pénzért alig mérnek egy meszely vodkát?

— Jól van, jól — mondta Jemolin békítőn —, gyere be hozzám egy csésze teára.

— Kisüstid van-e?

— Nem kisüstim van, testvér, hanem igazi Miklós-pálinkám.

— Akkor pedig tort csapunk! — rikkantotta diadalmasan Kubgya, a combjára verve.

Átvágtak a piactéren, majd Jemolin befordult egy mellékutcába. Félretolt egy fareteszt, és a nagy deszkakapu nyikorogva kitárult. Láncát rázva rekedten ugatta őket a kutya. Az istállóból kántálva kérdezte egy női hang:

— Ki az?

— Én vagyok, Matvejevna — válaszolta Jemolin s felment a szépszál cédrusgerendákból rótt magas tornácra. — Szamovárt állíts nekünk.

— Tüstént.

Világos kartonruhás fiatalasszony jött elő az istállóból sajtárral a kezében. Jemolin a pitvarajtóból még megkérdezte:

— Mért fejsz ilyen későn?

— Így jön sora — felelte az asszony, s a szamovár kürtőjével csörömpölt. — Hol isznak? A tiszta szobában, vagy inkább a lugasban?

Jemolin az edények közt motozott a ládafiában.

— Édesmindegy. Tán a szobában, ott kevesebb a légy.

— Valóságos istencsapás ez a sok légy! Pusztítottuk naphosszat, de semmi látszatja... A minapában hozott valami viplogént egy muzsik, az aztán jól bevált.

— Nem viplogén az, hanem nitrogén. Az ürgéket irtják vele — igazította helyre Jemolin.

Elkacagta magát az asszony.

— Honnan tudhatnám. Fejetetején áll most minden. Omszkban is valami nem oroszt raktak cárnak, ikvátornak hívják.

Jemolin vihogott:

— Ostobák vagytok; valóságos őserdő ez... Akár a medvék. Törzsökös nemzetségből való Kolcsak, úgy hírlik, nem is cár, hanem diktátor...

— Egy flaska az — vélte Kubgya.

— Egy flaska, egy flaska, csakhogy más az ital benne. Egyikben konyak, a másikban kisüsti.

— És ha higany?

— Nem italom a higany; hanem a kirgizek a bujakórt gyógyítják vele.

Jemolin a támlás festett kispadon ült, Kubgya egy mázolt széken. Hűvös volt a szobában, az apró ablakokon kevés fény szűrődött be, a mázas cserepekbe ültetett könnyű illatú, széles levelű muskátlik is útját állották. Az ajtót meg a kemencét sárga mezőbe festett kék virágok díszítették, a padlót rongyszőnyegek borították.

A háziasszony edényt vett elő a szekrényből s kalácsot, meg kányafabogyóval és őrült fagyallal töltött pirogot rakott az asztalra, Jemolin azalatt öntelten magyarázta:

— Nézz csak meg engem, Kubgya. Mondd csak meg, honnan kapaszkodtam én fel?...

— Nem kapaszkodtál te fel sehová.

— Hazudsz! Mi voltam én: bocskoros permi muzsik, most meg bádogos házam van, a gazdaságomért sem kell szégyenkeznem, meg is süvegelnek.

— No akkor, hála az Istennek.

— Tudom én, Istennek a hála — hagyta rá Jemolin, kihúzta a dugót és kitöltötte a vodkát a kis poharakba —, csakhogy ti fittyfenét se értetek mindebből. Igyál!

— Előbb csak igyék maga — szabadkozott az illendőség kedvéért Kubgya.

— Igyál.

— Nem én.

Jemolin felhajtotta az italt, az arca elfintorodott belé, s piszkos szuvas foga közt szétmorzsolt egy darabka pirogot.

— Erős a büdös... Igyál.

Kubgya ivott, neki is elfintorodott az arca, s egy falásra bekapott egy egész pirogot.

— Ú-úgy — mordult fel. — Megjárja... Jó erős!...

— Igyál — biztatta Jemolin.

Kubgya most már nem szabódott.

Jemolin csúnyán evett, hosszú ujjaival beletúrt a kenyérbe, a haját letördelte és félrerakta. Kubgya mohón falt, megrágatlanul nyelte az ételt. Jemolin elnézte vendége szaporán járó állkapcsát, méltósággal hörpölte gyatra teáját és méltósággal magyarázott.

— Keveset forogtok emberek között... Művelt emberek között, úgy értem, ezért bizalmatlankodtok másokkal szemben. Bizalom nélkül még egy tyúktojás sem pottyanik, hát még emberek közt élni...

Kubgya megmarkolta a poharát, komoran reccsent alatta a szék. Jemolin folytatta:

— A hatalomtól nem féltek már, morgolódtok akár a medvék... Hanem azért nyíltan nem álltok ki: az ördög tudja, mi kéne nektek!... Te csak bújj a kemencesutra, Jemolin testvér — és kész!

Kubgya böffentett, és felállt az asztaltól.

— Köszönöm a szíves vendéglátást.

Jemolin megint töltött.

— Igyál, Kubgya, ne köszönd, nincs mit.

Kubgya belekaszált a levegőbe, és maga is elcsodálkozott, milyen könnyed a mozdulata.

— Ha én megköszönöm, fogadd el a jó szót és kész! — A kemencesutra pedig nem kell még bebújnod, Jemolin.

— Miért ne? Ha megszolgáltuk, miért ne pihennénk?

— Azért.

— Ki mer akadályozni benne?

— Akadhat olyan.

Jemolin a tenyere élével döngette az asztalt.

— Nem addig van az, mondd meg. Tudni akarom.

Kubgya moselygott és kacsintott hozzá:

— Akad más, aki helyetted pihen, Jegorics... Istenuccse!...

— Tán a fiaim?

— Mind fiak vagyunk, csak nem egy apától. Ugy la... Házat épitesz és azt gondolod: „Pihenek majd, eléldegélek..." Teszem azt, erős házat raksz, bádog a födele, cserépkályha benne. És aztán egyszer csak — sütheted. Nem sikeredik. Kátyúba jutsz.

— Hogyhogy?!

Kubgya kimeresztette leragadó szemét, és vihorászni kezdett:

— Ha-ha-ha-he-he... Hej, de zöld maga még, Jegorics, akár a zsenge fű, ha-ha-ha-he-he...

Jemolin is kacagni kezdett:

— Ha-ha-he-he-he... Te meg fekete vagy, akár a száz nyelvű éccaka, ha-ha-ha-ha...

A pitvarból bekukkantott a háziasszony, s amint rájuk nézett, széttárta a karját.

— Jaj, lányok bele is pusztulok.

És elfogta a káráló, szapora nevetés.

II

A másnaposságtól sosem fájdult meg a feje Kubgyának, csak a torkát kaparta valami kegyetlenül, akár ha leforrázta volna. Reggel sokáig kereste a merőkét, s közben hol a vederbe, hol a padlón szanaszét heverő deszkákba botlott, s hogy végül is nem találta, megragadta erős kezével a vizesdézsát, magasba emelte, s a csillogó cseppeket lecsorgatva az illatos fehér fűrészporba, jót ivott belőle.

Hallgatta, mint kotyog a hasában a víz, és rádöbbent, hogy előző nap elszegődött Jemolinhoz.

„Mintha a magam munkája nem volna elég" — gondolta elégedetlenül, és egy ropogós karéjt tört a kenyérből.

Jenoliha anyó szigorúan végigmérte és ráripakodott:

— Megint részegeskedel, Kubgya? Vége a vásárnak!

Kubgya megdörgölte a szemét, és csak annyit felelt rá:

— Tudom én.

— Dolgozni kell.

— Dolgozni is akarok.

— Akkor minek oldalogsz a kapu felé? Hová mész?

Kubgya még mindig a kenyeret majszolta, s behúzódott a pincébe. Odalenn hűs volt és sötét, benn a házban a legyek alkalmatlankodtak.

Jenoliha a fiát fürkészte, s hozta a köcsögöt, amelynek oldalán gyöngyözött a pára.

— Igyál, Kubgya. Miért azt a száraz kenyeret rágod? Itt a frissen fejt tej.

— Nem szeretem én — mondta Kubgya, és azon tűnődött: „Szólni kéne a fiúknak. Szitkozódnak majd a mihasznák."

Jenoliha félrerakta a tejet.

— Az a baj, hogy nem szereted.

Köténye alá rejtette a kezét, és tojásformájú duzzadt orrát félrefordította.

— Hol lenne munka?

— Jemolinhoz szegődtem.

— Magadban?...

— Bandában gondolnám.

Az öregasszony, miközben betámasztotta a nyikorgó pinceajtót, halkan mondta:

— Nincsen mersz bennetek, mostaniakban, mindig bandába mennétek. A cár is azért hagyott el benneteket.

— Elkergették.

— Hogyisne... — tamáskodott az öregasszony. — Mit ki nem találsz!

— Rossz cár volt.

— A cárféle — mind rossz. Jó meg nem is kéne belőlük.

— Mér?

Az öregasszony fogta a szenesvedret, s indult, de még elelharapva a szavak végét, odamorogta:

— Azért cár, hogy rossz legyék. Ha nem szigorú, mire megy, ha meg szigorú, akkor rossz. Jó ember nélkül mindig el lehetünk. Jött ez a jó cár, látta is rögvest, nagy baj van

ám: ki tud megférni ilyen átkozott néppel? Fogta magát... odábbállt... Pökött az egészre...

— Tudatlan maga.

Kipirult az öregasszony petyhüdt orcája. Kitette a vödröt a tornácra, s ráripakodott Kubgyára:

— Eredj innen, naplopó, eredj!...

— Megyek már. Hát a Kolcsak kedvére való-e?

— Mi közöm hozzá?

— Szigorú.

— Csak nem oroszféle. A csehek rakták ide, s úgy mondják, osztrákvér. Fogoly tán, vagy miféle?

— Honnét tudnám.

— Én úgy sejdítem, fogoly lesz, a német háborúbul. Odaát Oroszországba más ám — cárnéjuk van.

Kubgya már indult volna, de erre megtorpant.

— Miféle cárnéjuk? A Krisztus szerelmére, miket beszélsz, öreganyó?

— Hát mi másért veszkődnének. A cárság miatt háborúznak. Mert minálunk ez a Tolcsak van, őnáluk meg a Komunia... Rosszul osztozkodtak, aztán most a paraszt keserüli... Mindig mirajtunk csattan...

Előhozta a pitvarból a darás rostát, és vékony hangon szólongatta a jószágot:

— Csipi-csipi...

A kiscsibék, sárgán, gömbölyűn, akár az apró vajdarabkák, előgurultak az eresz alól.

Az utcákon telepesek hosszú, orosz ökrös szekerei zörögtek. Nyikorogtak a járomfák. Melegen, puhán felhőzött a paták verte por. Olykor-olykor egy őslakos kerzsák hajtott el mellettük, szibériai bricskáján. A szibériai félszemmel a telepesek szekereit mustrálta, s keményen csapkodta apró lovát. Az utca mentén, a zsíros fekete árnyékban gyerkőcök és kutyák heverésztek, s a falu körül a házak mögött sűrűn, harmatosan zöldellt a tajga sövénye.

Kubgya kedvetlenül lépdelt a társaihoz. Előző nap italos fejjel tücsköt-bogarat összebeszélt Jemolinnak magáról meg a fiúkról. Most megriadt: „Hátha nem állnak rá az ördögadták? Alaposan ellátják a bajomat."

Gorbulin meg Beszpalih majd mindig ott üldögélt reggelente Szolominihnél. Utána hármasban mentek át Kubgyához, s ott vagy dolgoztak, vagy ha nem került munka, a lányokról meg a kisüstiről forgatták a szót.

Szolominihéknek saját házuk volt. Régi ház, még cirbolyafenyőből épült; gerendából a kerítése, a nagykaput akár kőből faragták volna, fölötte hosszú póznán szénacsomót himbált a szél — télvíz idején Szolominihék befogadták éjszakára az utasembereket.

Az udvar is jókora, feketeföldes, tisztára sepert. A fészert felverte a dudva, de még erős volt, s akár két ház is kitellett volna belőle.

Ganysa Szolominih lovaglóülésben ült a vályún és dohányt vágott a végén a fejsze élével. Sűrű fürtös, bozontos üstökét fedetlenül hagyta, feje köré könnyű párát vont a veríték. Szakasztott olyan volt, akár egy kivágott tuskó — fekete meg földszagú, s mintha fa nedvének illata áradt volna belőle.

A földön hanyatt feküdt Beszpalih — szalmasárga, szeplőpettyes, akár a rizikegomba. Hátát a vályúnak támasztva üldögélt Gorbulin — széles arcú, kiálló pofacsontú legény, a szeme hasított metszésű.

Amint Kubgya belépett az udvarra, mindhárman feléje fordultak, és várakozón fürkészték.

„Tudják már" — gondolta Kubgya, és zavarba jött.

— Hadd gyújtok rá — mondta és a dohányért nyúlt.

Szolominih előkotorta a zsebéből a zöld dohányzacskóját, és mély hangján dörmögte:

— Hagyjad a vágottat. Nedves még. A zacskóból sodorjál.

Beszpalih nagyot dobbantott és talpra szökkent.

— Tán Jemolinnal árulsz? — szólalt meg sziszegve.

Kubgya értetlenül tárta szét karját.

— Az imént tanálkoztam vele. „Mikor jöttök, aszongya, munkába?" — „Mi dolgod vele, mondok, nem megyünk mi sehová." — „Hát a monostorba segődtetek!" — „Még mit nem!... Oszt melyikbe?" — kérdem. „Hát Kubgyától, aszongya, megkérdhetitek."

Kubgya szaporán szívta a mahorkát, s belefogott a mondókájába, hogy elszegődni még nem szegődött el, csak éppen mondta.

— Ahogy akarjátok — fejezte be és megvetően kipökött. — Felőlem akár most megmondhatjuk: nem megyünk. Csakhát harminc rubelt fizetne napjában, meg ő kosztolna...

Beszpalih megkerülte a vályút. s amint Kubgya elhallgatott, akkorát rikkantott, mintha megszúrták volna:

— Nosza rajta!

Gorbulin a hátát dörgölte a vályúhoz, azután meg a lapockája közét vakarászta — azt is csak úgy, szükségtelenül. Már-már felállott, de meggondolta: „Ráérek még, hadd maradok." Ganysa Szolominih a dohányt vagdosta rendületlenül. A vályú halkan dongott a fejsze alatt.

Kubgya várt és azt gondolta: „És ha megkérdik a gazfickók, minek ittam miklóspálinkát Jemolinnal? Banda nélkül?"

A karámban elbődült a tehén.

— Mér nem ereszted a gulyába? — kérdezte Kubgya.

Szolominih felmordult:

— Most borjadzott... a minap...

„Szolominih is úgy dohog, akár a vályú" — gondolta Kubgya és letelepedett a vályú szélére.

Beszpalih felkapott egy forgácsot és egy galambhoz vágta. A galamb elröppent sebes szárnycsapásokkal.

Kubgya várt még. „Latolgatják."

Azután megkérdezte lassú szóval:

— Hát ti hogy gondoljátok?

Gorbulin, mintha csak a lelke fenekéről hozná fel nagyerőlködve a csuszamós gondolatot, úgy mondta:

— Merthogy felőlem... mehetnénk... Nálam az apám vezeti a gazdaságot... Hanem ha mozgósítás lesz. El is visznek. Ganysa más, ő családfenntartó. Ötet nem szabad.

Beszpalih hátba verte Kubgyát.

— Derék legény ez, megbízhatunk benne.

Szolominih gyöngéden belevágta a fejszét a vályúba, sapkájába söpörte a dohányt, és felállott.

— Gyerünk teázni, cimborák.

— Hát dolgozni, elmész-e? — kérdezte hízelkedve Kubgya.

Szolominih fújtatva, mint ökör az igában, odacammogott a tornáchoz.

— Miért ne mennék — mondta keményen —, nem bújok én a munka elől.

És nagyhangosan rendelkezett:

— Asszony! Szamovárt állítottál?

Vörhenyesfejű kölyökkutya szökdécselt elő a felborított szán alól, és rájuk vakkantott. Kubgya nagyvidáman vállonragadta Ganysát és megrázta.

— Cimbora! Nagyhangú barátom!

Szolominih megrándította a vállát.

— Jól van, no, férj már a bőrödbe.

Ittak a teából jócskán, aztán felkerekedtek, hogy szót értsenek Jemolinnal. A vállalkozó éppen befogással vesződött. Meghúzta a szíjakat, az erőlködéstől kivörösödő arccal fordult az ácsok felé, és helyeslőn mondta:

— Megjöttek, bandában? No, ez derék!

Aztán kifésülte a ló sörényét a hám közül, rácsapott a marjára, és kezet fogott az ácsokkal.

— Jó egészséget!

Nem sokat beszéltek. Ők három nap múlva szándékoztak munkába állni, Jemolin erősködött: mindjárt másnap.

— Csuda napok járnak — szívetmelengető az idő! Miért hagynánk veszendőbe menni? Itt van tíz versztányira, egykettőre ott vagytok. Nos?

Hízelegve nézett szakállas képükbe, de látszott a szemén, hogy valami mást forgat a fejében.

— Mer egyedül vagyok én, cimborák, akár a vénhedt kakas... s még ezzel a kontyos néppel...

Az ácsok ráállottak. Odanyújtották Jemolinnek merev, nehezen hajló tenyerüket, és már mentek is, Jemolin meg felült a bricskájára, s azt dörmögte:

— Ficánkoló legények ezek, nem ülnek meg otthon.

Ebéd után jól beittak a kvaszból, és felkerekedtek. Szolominih befogta a lovát a széles irbitszki szekérbe, feldobott vagy három nyaláb szénát, a tetejibe hajították a szerszámokat, hosszú teveszőr-zsákokban. A lovat Szolominih asszonya hajtotta és egész úton a férje miatt zsörtölt.

— Eltekereg megint Isten tudja hová... Mintha tán odahaza nem vóna dolog...

Szolominih a szekér rúdján ült, a lábát lógázta. A kátránymocskolta árokparti fű a csizmáját csapkodta.

Beszpalih azzal untatta őket, hogy mint élt a német fogságban, de torkig voltak már a történetével valamennyien.

— Ve-ertek — panaszolta vénasszonyosan. — Ve-ertek a sátánfajzatok...

Kubgya hergelte:

— Az eszedet verték ki...

— Belőlem ugyan ki nem vered, cimbora! A lelkemet azt igen, hanem az eszem meg nem leled.

— Messzi-e?

— Messzibb a te házadnál...

Jót kacagott rajta Kubgya. Az asszony a lovat nógatta a gyeplőszárral.

— Vihognak az átkozottak, mindig csak a potya kéne nekik. Ahelyett hogy itthon szántanának!

— Mi mesteremberek vagyunk — mondta Gorbulin —, dézsa nélkül te is meggebednél.

Az asszony sértődötten felelte:

— Tán annyi dézsát csinált nekem az uram? Másnak tán, de nem nekem. Csak a napot lopjátok... A földet se osztottátok...

Az asszony mindig úgy kísérte el Szolominihet, akárha temetné, amikor aztán meghozta a pénzt, új ruhát vett magának, és elcsendesedett. Ezért dörmögte nagynéha oda neki az embere a bozontos bajsza alatt:

— Elég legyen! Úgy kotkodácsolsz, mint a tyúk, ha megtojott.

Gorbulin a társai kedvéért jött el az útra, s most unatkozott. Megpróbált szundikálni, de a vastag gyökereken nagyokat zökkent a szekér. Mögöttük a faluval együtt elmaradtak a puha bélesek, lepények, ízes pirogok — ezért pillogott olyan mérgesen Kubgyára, aztán rágyújtott.

Kubgya fütyürészett, dudorászott, nevette Beszpalihot — az orra, bajsza, orcája remegett bele.

Ulejáig tíz versztának mondták az utat. A manó mér-

hette, vagy tán olyan rossz, majdhogy nem zsombékos — az ácsok csak estére értek oda.

Odalátszottak a folyóparti házak, sötéten, kivilágosodó ablakokkal. Régen csinálták a házakat is, az ablakokat is.

A folyócskán át rozzant, korlát nélküli fahíd vezetett egyenesen a hegy lejtőjének, amelyet buján benőtt az erdő. Jobb kézt a szurdok mentén rétek. Rajtuk platina szállal végigvarrva a folyó: az Ulejka.

Az alacsony kőfalövezte monostor szinte fuldoklott a fenyők meg a nyírfák között, az egyik fehér nyír előreszökött a többi közül és ott lebegett a fagyal- meg fűzbokrok között a szakadékfal szélén.

— Megállj — parancsolta Kubgya.

Az ácsok leszökkentek a földre. Kubgya azt mondta:

— Későn lesz már asszonyfélének kocsikázni. Nem sok az egész, gyalog is odaérünk. Hadd hajtson haza.

Szolominih rábólintott:

— Hadd menjen.

És ráripakodott az asszonyra:

— Eriggy, gyalog is elmegyünk.

Az asszonya, amint tovaszekerezett, még megkérdezte:

— Vasárnapra megjössz-e, vagy én jöjjek?...

— Gyere csak inkább — felelte Szolominih.

Kubgya még ingerkedve utánakiáltotta:

— Nyalánkságot hozzál!

— Nyavalyát a bögyödbe, nem nyalánkságot!... Gyí-í!

— De felvágták a nyelvedet! Neked se lennék komád...

— A medvének légy komája!...

III

A zsákok meg a ruhák szennyes halomban hevertek a fűvön.

Gorbulin úgy pislogott rájuk, mint aki legszívesebben ledőlne és elaludna tüstént. Valamennyiüket derekasan összerázta a gyökerekszabdalta, hepehupás út, s most mindnyájan nagy gyönyörűséggel tapodták a buja-zöld gyepet.

Kubgya felnézett a monostorra, és elégedetten mondta:

— Megjöttünk hát, hogy az ördög tenné akárhová! Lám, a hegyaljába rakták, akár a fodrot az asszonyok szoknyája szélire... Piros színnel a zöldre...

Szolominih gyakorlatiasan tudakolta:

— Hát a kvártély miféle? Említette-e a vállalkozó, Kubgya?

— A kvártély újdonatúj, úgy mondta. Még meg sem lakták.

— Szóval így lenne...

Szolominih belekarolt a zsákoknál szöszmötölő Beszpalihba, és kivezette az útra.

— Mehetnénk, vagy mi?

Beszpalih félrehúzódott tőle.

— Várjál még! Együnk előbb...

— De felrázódtál. Még oda sem értél, máris ehetnél.

Kubgyának nagyszerű ötlete támadt, nekiberzenkedett, még a posztónadrágja is redőket vetett az izgalomtól és érces, fiatal hangján kiabálta:

— Hej, bizsereg még a csontom is!... Minek mennénk már ma ahhoz a vén ördöghöz, ehhez a Jemolinhoz?... Maradjon magának! Itt hálunk, s majd holnap megyünk. Még ha új is a kvártély, meg friss gerendából is a ház, köpünk mi arra, érted?

Végighallgatták Kubgyát és Szolominih azt mondta rá:

— Bezörgetünk tán valakihez?

— Ebben a rongyos gunyában bizony szégyen lenne szobába kéredzkedni — mondta Kubgya nagy gyönyörűséggel.

— Tán a szabad ég alatt háljunk?

Kubgya katonásan kihúzta magát, és ragyás arca, szőke szemöldöke ellenállhatatlan mosolyra húzódott.

— De úgy ám! — rikkantotta vidáman.

Beszpalih a fűben ült, és onnan ellenkezett:

— Megfagyunk, pajtás!

Gorbulin nem állhatta éjszaka a frissen ácsolt házat, és ímmel-ámmal rámondta:

— Nem fagyunk meg!

Két órával ezelőtt még odahaza, a faluban fütyültek

volna az efféle javaslatra, most beleegyeztek mindnyájan. Kubgya a folyópartra vezette őket. Szolominih valósággal megélénkült, valahányszor megvált házától, asszonyától, lovától, s a térde is remegett, amint lépdelt.

Három falusi kutya szegődött a nyomukba, de csak nagyritkán ugattak. Látszott a pofájukon meg a farkuk állásán, hogy nem fogják komolyra a dolgot, csak az unalmukat űzik.

Az ácsok leheveredtek a fűbe, torkukat köszörülték, rágyújtottak otthonosan. Muzsikok sereglettek köréjük a faluból.

Tudták már, hogy Ulejába jöttek csűröket építeni, és mindegyre Jemolinról, meg a gazdaságáról faggatták őket, egy szóval sem kérdezték, hogyan élnek, miért jöttek munkába ők maguk.

Beszpalih megdühödött, és amikor az egyik kiváltképp tolakodó kérdezősködő odébbállt, utánakiáltotta:

— Hát a munkást már emberszámba se veszitek? Hogy a görcs álljon belétek!

Kubgya füttyentett, és elment szénát meg ágat gyűjteni a derékaljvetéshez. Szolominih gallyakat, meg nagy nyaláb sárga, száraz fenyőágat hozott.

— Hát a fenyő minek, te...?

— Jó lesz világítani.

Az ácsok tüzet raktak, s fölébe akasztották a teáskannát. Ebben a pillanatban csendes kotkodácsolással kövér, fehér tyúk szaladt el a tűz mellett. Gorbulin utána vetette magát.

Egyre sűrűbb lett a sötétség. A patakban halak villóztak, valaki átment a hídon, nyikorogtak a deszkák. A faluban csend — aludtak. Súgtak-búgtak, mocorogtak a bokrok, mintha szökni készülnének. Gyantás füst meg agyag illata szállt a part felől.

Gorbulin, aki olyan volt a homályban, akár egy bokor ördögszekér, lopva utolérte a tyúkot. Hallatszott a nehéz lihegése meg a szárnycsapkodás, a rémült kotkodácsolás.

Kijött a kapujából a tanító. Megállt a tűznél, köszönt az embereknek. Kobelev-Malisevszkijnek hívták. Minden lapos volt rajta; az arca, a mellkasa, meg a pantallója, még a hangja is olyan sima volt, hogy a fül alig kapaszkodhatott belé.

— Ki az ott? — kérdezte s a szaladó Gorbulin felé bökött az ujjával.

Kubgya egy nyaláb fenyőgallyat vetett a tűzre. Nagy ropogással csapott fel a láng és megvilágította a rétet.

— Jegorka. Közülünk való — válaszolta kelletlenül Kubgya. — Mi dolgod vele?

— A tyúkomat hajkurássza.

Kubgya egy karóval megpiszkálta a tüzet. Aranyos oszlopban törtek az ég felé a szikrák.

— A tiedet? Azt mondod? Nem rendes tyúk az. Még ilyenkor sincs nyugta az ülőn.

Odajött Gorbulin, hóna alatt a tyúkkal. Mindketten erősen lihegtek.

— Add a fejszét! — mondta Kubgyának.

A tanító zsebre vágta a kezét, és komor hangon mondta:

— Az enyém az a tyúk.

— Vagy úgy? — mondta rá fáradtan lihegve Gorbulin. — Mi pedig most, Kolcsak-módra, lecsapjuk a fejét.

A tanítónak káromkodni támadt kedve, de eszébe jutott, hogy az iskolában egyszálmagában ülhetne sötétben, dolog nélkül, unatkozva. A konyhában élesztőszag, a szobában muskátli illata jár, az ágyban nyög, sóhajtozik az anyja, s gyakorta felkel, hogy igyon a kvászból. Még csak negyven esztendős, de már öregasszonynak tartja magát.

Kobelev-Malisevszkij Szolominihre szegezte a tekintetét, és hallgatott.

Szolominih elfogta a pillantását, és azt mondta:

— Ülj le, a vendégünk leszel. Mindjárt megfőzzük.

Beszpalih, amikor látta, hogy a tyúk gazdája nem istenel, fogta a vödröt és nagy csörömpöléssel leszaladt vízért. Amint megmerítette a vödrét, érezte, hogy a víz frissen, elevenen ragadná magával, s kicsorduló örömében odakiáltott a társainak:

— Cimborák! De jó meleg van! Fürödni kéne!

— Hozzad már! Ne járasd a szádat! — felelték a tűznél.

Kobelev-Malisevszkij levetette a felöltőjét és maga alá terítette.

— Munkába igyekeztek? — kérdezte.

— Munkába — felelte Szolominih.

— Hallottam. Jemolin mondta, hogy felfogadott benneteket. Olcsón fogadott fel, azt mondja. Ocsmány egy ember, kihajszolja a lelketeket is.

Szolominih durván rávágta:

— Nem hajszol meg. S mi közöd hozzá?

— Nekem ugyan semmi. Csak sajnállak, mint mindenkit.

— Sajnálsz, azt mondod?

— Ilyen a fajtám. Merthogy a nagyapám a konföderációsokból* volt, s ide száműzték. Az orrát is átszakították, korbáccsal verték.

— Tolvajságért talán? — kérdezte Kubgya, s közben a tüzet élesztette. — Azelőtt azt mondják, a tolvajságért az ember orrát tépték.

— Felkelést szítottak, hogy nem kell nekik az orosz cár. Lengyelek voltak.

A tanító még várt, mintha lassan főne benne a mondandója, és csak aztán folytatta:

— A nevem is lengyel, a nagyapám után: Malisevszkij. A Kobelevet pedig itt ragasztották csúfnévül az apámra az ércbányában, hogy nagyobb legyen a szégyene. Volt egy híres generális, Kobelev, aki Turkesztánt meghódította, a törökverő.

— Szkobelev az, nem pedig Kobelev — mondta Kubgya.

— Várj csak. Amikor kitüntette magát, akkor adta neki a cár azt az „sz" betűt, hogy ne legyen a szégyene a neve, ha vendégségbe jár. Ne röhögjenek rajta, amiért „Kujonnak" hívják. Mikor elvittek a német háborúba, én is arról ábrándoztam, hogy kitüntetem magam, és én is kiigazíthatom a nevemet. Nem sikerült. Annyi volt a nép, akár folyóban a víz — tán számított egy csepp? Megsebesültem a lábamra, kórházban feküdtem, aztán végleg leszereltek.

Szolominih hátat fordított a tűznek, úgy mondta:

— Hát megmaradtál Kobelevnek, úgy is jöttél haza.

* 19. századi lengyel felkelők.

— Úgy látszik, így is kell meghalnom.

— Várd ki a cárt, Szkobelevet csinál belőled.

— Nem akarok én cárt, mint ahogy ti se akarjátok talán. Mondtam már, hogy tele vagyok én szánalommal. Születési hiba ez nálam. Sajnálom a gyerekeket, mert nincs miben iskolába járniuk, sajnálom őket, mert nincs papír, amire írjanak, sajnálom az embereket, mert rosszul élnek...

Malisevszkij sokáig beszélt a szánalmáról, és valóban megszánta önmagát is, meg ezeket a torzonborz, elvadult fejszés embereket is. Arra fordította a szót, hogyan nevelték, meg hogy őt nem sajnálta senki, s hogy mennyi szép napja kárba ment emiatt, és tán egész más ember válhatott volna belőle. És Kobelev-Malisevszkij majdnem sírva fakadt.

Beszpalih fogta a kanalat, és a levest kóstolta.

— Korai még. Hadd forrjon.

Kibontotta a zsákot és kanalakat vett elő. A legtisztábbat odaadta Malisevszkijnek. Beszpalih karéjokat szelt a kalácsból, kirakta a törülközőre, aztán levette a tűzről a bográcsot. Kubgya fenyőgallyat dobott a lángra.

Az ácsok kanalazni kezdtek, fújták a levest. A tanító éppen csak belekóstolt az ételbe, s azzal odább húzódott.

— Hát te? — mondta Szoleminih. — Egyél.

— Jóllaktam. Nemrég vacsoráztam.

Kobelev-Malisevszkij nézte, mint járnak a borostás, szőrrel benőtt állkapcák, mint rágják a kenyeret meg a húst, és egyhangúan darálta:

— A monostort azért építették, hogy imádkozzanak benne. De ti nem jártok oda. Csak a káromlásban említitek az Istent. Nem hisztek sem a vallásban, sem a hatalomban. És ki tudja, mit akartok. Az ember legszívesebben felakasztaná magát. Akár a farkasok, csak acsarkodik egyik a másikra. Mifelénk mesélik... Szánt két paraszt egy idevalósi csaldon meg egy telepes. Hirtelen — villámlás, zivatar. A telepes fohászkodni kezd, a csaldon meg csak bámul rá értetlenül. Aztán megkérdi: „Mit mormogtál, pajtás?" — „A villám elleni imádságot." — „Taníts meg rá, tán még hasznát veszem." Az meg tanítani kezdte: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved..." „Nem kell — legyint a csaldon

—, hosszú az nekem." Mindent hamarjában akarnak. Pedig az élet így is csak annyi, mint a madarak csókja.

A tanítót bántotta. hogy az ácsok a tyúkját ették s meg sem köszönték; bántotta, hogy rá se hederítettek; bántotta, hogy a városból már harmadik hónapja nem küldték meg a fizetését. Ült a tűz mellett, és egyáltalán nem azt mondta, amit mondani akart. Mintha valaki a háta mögül beszélne és ő csak a száját mozgatná hozzá.

Az ácsoknak úgy rémlett, mintha meztelenül jeges vízben gázolnának, és nem lenne se vége se hossza.

Ropogott a tűzön a fenyőgally. A fény körén kívül vonítottak a kutyák, Gorbulin odadobálta nekik a sötétbe a csontokat, meg a maradékot.

Szolominih a fejebúbjáig beburkolózott a subájába, s valamit morgott érthetetlenül. Aludt-e vagy beszélt, ki tudja. Beszpalih és Kubgya az oldalukra könyököltek, cigarettáztak. Az arcuk vöröslött.

Malisevszkijnek nem felelt senki. Zsarátnok pattant a térdére, odább pöckölte, és a szerelemről kezdett beszélni.

Gorbulin eltűnt és hamarosan a tábortűz másik felén tűnt elő a sötétből zömök alakja — a nyomában három loboncos kutya. Sorba ültette őket, felemelte az ujját, és harsogva üvöltötte:

— Uu-u-u!...

A kutyák fölemelték a mancsukat, s a hátsó lábukra ültek. A pofájuk elkínzott volt, s kivillant a fehér szemfoguk Malisevszkijt elfogta a félsz.

Gorbulin leült a kutyák mellé, és a szemét forgatva, farkashangon üvöltötte:

— U-u-u-o-o-ó!

Előbb csak az első, aztán a második kutya kezdte rá, végül már mind a három vonította:

— U-u-u-o-o-ó!

És Kobelev-Malisevszkijnek úgy rémlett, hogy nem három kutya meg egy ember ül ott, hanem a négy ács, és azok vonítanak egyre, maguk sem tudják, miért:

— U-u-u-o-o-ó!

Furcsa, szörnyű érzés támadt a szívében. Eszébe jutott,

hogy a szibériaiak nem szeretnek sem beszélgetni, sem dalolni, és ettől még jobban elszomorodott.

— Hipnotizőr vagy — mondta odamenve Gorbulinhoz.

Gorbulin a fülét hegyezte.

— Nem hallom.

Kobelev-Malisevszkij megismételte:

— Hipnotizőr vagy!

Gorbulin még elnyújtottabban vonított:

— U-u-u-o-o-ó!

A kutyák vérben úszó, megüvegesedő szemmel kontráztak neki:

— U-u-u-o-o-ó!

Kubgya nagy lendülettel ráloccsantotta a vödör vizet a tűzre. Sistergett a parázs, fehér gőzt eresztett, mintha köd szállt volna a sárga lángok közepébe.

Malisevszkij eloldalgott a tűztől.

IV

Az istállók mögött ácsolták a csűröket, ahol az erdő meg a sziklák kezdődtek. Kétoldalt a fenyők, hátul a nedvesen csillogó szürke kövek.

Távolabb hegyek vonultak — ha valaki felmászott a fenyőfa tetejébe, megpillanthatta a havasok fehér csúcsait, szeme előtt húzódtak az istállók, mögöttük pedig a monostor harangtornyai, a kupolájuk akár a simára fésült gyermekfej; pompás épületek.

Az ácsok gerendaházban laktak, az istállók mögött. Estelente erősen, szabályosan zengett a harangszó, s nyugtalanító visszhangot vert a hegyek közt.

Az ácsok ilyenkor kártyáztak: huszonegyeztek.

Jemolin a munkában egészen más volt, mint odahaza a faluban. Szigorúbb is, meg a helyét is jobban találta.

Szálfa termetével gyorsan járt, vörös daróckötöst viselt, és szinte papírvékony ajka közt sebesen pergette a szót, hízelkedve, de szigorúan nógatta az embereit:

— Gyorsabban, anyámasszony katonái!

Nem akartak felelni a szavára, csak Beszpalihot sértette.

— Eredj odébb, te nyavalyatörős!

Jemolin végigpillantott az építkezésen, és hallgatott, de alig telt belé egy perc, nyűgösen újra nógatta őket:

— Mozogjatok, hústömegek!...

Fenyőrönkökből szerkesztették össze a csűr sarkait: nem hagyták meg a kiálló végeket, lefaragták, mint a láda oldalát. Így kevesebb fa kell, de hidegebb van odabent.

Kubgya erősgette, hogy legalább a gerendák eresztékét kellene kifogazni: aztán egyik véget a másikhoz illeszteni, mind a kettőt ferdén megfaragni és egymásba illeszteni.

— Hej, ácsok! — rikkantotta Kubgya.

Egy ütemre hajlottak az izzadt hátak, egyszerre döndültek a csapások alatt a rönkök.

Zengtek, pengtek a nagy fejszék s úgy ficánkoltak csillogva a napban, akár a játékos halak. Gyantaillatú forgácsok röpködtek a levegőben: halványsárga madarak.

Jemolin ott járt-kelt körülöttük, rejtélyesen mosolygott és mondta a mondókáját.

— Az asztalosokon meg az ácsokon rajta van az Isten átka. Azért sújtja őket, mert sok erdőt kipusztítottak.

Beszpalih a „fonadékot" dörzsölte be krétával, azt válaszolta:

— Ha nincs a moha meg az ék, az ács is meghalt volna rég! Eredj innen te madárijesztő, mert megcsaplak!...

A hétöles szálfák és háromöles rönkök sárga kérgükkel szorosan egymáshoz simulva hevertek a földön.

Kérgükön kibuggyant az áttetsző gyanta, moha illata szállt róluk.

Jemolin nem szerette, ha az emberei cigarettáznak.

— Görgetni kéne a fát mihamarább.

Az ácsok letelepedtek a rönkökre, rágyújtottak és megindult a beszélgetés. Jemolin ott forgolódott körülöttük, félszemmel őket figyelte, aztán félretartott fejjel felbámult az égre, mint a gunár.

— Magasan jár a nap, legények.

Mint a pihét a szél, úgy vetette őket ide az élet az ulejai kolostorba. Mindenfelé lázong a nép, úgy beszélték, és a

maga paraszti hatalmát akarja. Így mondották az errejáró muzsikok meg az asszonyok is, akik élelmet hoztak, és Jemolin egyre azt hajtogatta:

— Végezzetek csak a házzal, jelentkezünk a „keresztes-hadba" és aztán hajrá neki, csépeljük a bolsevikokat!...

Szolominih morgott rá valamit az orra alatt, s a rönk is mordult alatta, Kubgya meg váratlanul azt kérdezte:

— Hát az asszonyod hasas-e?

— Hát aztán, ha hasas is, mi közöd hozzá?

— Hát csak azért, mert a hasasokat mozgósítják ám hamarosan. Kevés a nép.

Jemolin a fejét rázta.

— Bolond vagy te, Kubgya, hiába vagy akkora nagy ember. Járatod a bagóleső dét.

— Istenuccse!... Merthogy a férfinépet félnek összeszedni, azok lázonganak. Hanem a hasasok, ha nagyon mozgolódnak, tüstént el is vetélnek.

— Keveset vernek benneteket.

— Hát, kinek mi az ízlése...

Az ácsok letették a fejszét, úgy kacagtak.

— Menj innen, te verekedős, menjél!...

Jemolin fenekedett:

— Feljelentlek a rendőrségen: a kormány ellen vagytok.

Az ácsok kacagtak.

— Csak jelentgessél, majd lenyessük az orrodat.

Egyszer odajött az erdőből az apátúr. Jemolin éppen akkor hordta le istenesen Beszpalihot, de amint meglátta az apátot, hétrét görnyedt, és összetett kézzel ment oda hozzá az áldását kérni.

Az apát horgászbotokat vitt a vállán és hallal teli vödröt a jobbjában. Letette a vödröt, és megáldotta Jemolint.

— Hogy halad a munka?

— Hál' Istennek jól, apát úr.

Beszpalih rávágott egy rönkre, és halkan dúdolta:

— Urunk az apát, kezébe lapát...

A szerzetes, úgy látszik, meghallotta. Megremegtek a horgászbotok a vállán. Rosszkedvű volt a balsikerű horgászat miatt, és szigorúan megrótta Jemolint.

— Romlott emberek az ácsaid, fiam.

Jemolin magában szentségelt, de azért szolgálatkészen sürgölődött a szerzetes körül, és hízelkedve mondta:

— Nagy mester a nevelésben, apát uram.

Az apátnak egyenesszálú, fekete szakálla volt, mintha csak posztót ragasztott volna az állára.

Kubgya a szakállára nézett és azt gondolta: „Nézd a mihasznát, se a munkát nem érti, se a tréfát."

Az apát hirtelen elhajította horgászbotjait, elsárgult a méregtől és csuhájának bő ujjával hadonászva, ripakodott rá Jemolinra:

— Csend!... Tartsd a szádat, ebadta!...

Jemolin megszeppenten hátrált, az ácsok rácsodálkoztak egyszeriben összegörbedő alakjára, és kacagni kezdtek. A szerzetes feléjük fordult, kiköpött, és rájuk ordított:

— Átkozottak legyetek, gazemberek!...

Azzal botot, vödröt otthagyva, elrohant. A távolból olyan volt, akár egy harangláb.

Jemolin zavartan ráncolta a homlokát, és határozatlanul mondta:

— Micsoda kedvibe volt. — S kisvártatva hozzátette: — Ronda alak, mi?...

Az ácsok letették a fejszét, úgy kacagtak.

A horgokért egy vedlett bársony süvegű, ördögbőr csuhás, ösztövér kis szerzetes jött el; olyan volt akár a nádszál.

— Hát te, tán szerzetes lennél? — kiáltotta neki oda Gorbulin.

A szerzetes pironkodva felelte:

— Novicius vagyok én... Nem vagyok megnyírva...

— Hát a tejedet elszopták ezek? Azért vagy ilyen vékony, mint a vászon?

— Ezek elszopják ám! — tódította Beszpalih is.

A szerzetes elpirult.

Az ácsok kacagták, ő pedig hosszú lábaival ügyetlenül caplatva nagy csizmáiban, elvitte a botokat meg a vödröt.

Jemolin sokáig szidta az apátot, aztán meg az ácsokra támadt rá. Kubgya elküldte őt „a jó nagymamájához", erre a vállalkozó elcsitult. Városi munkásokkal kurtábban bánt

volna, de ezek tán a munkát is letennék és faképnél hagynák.

Híre járt, hogy az Altaj vidéken büntető osztagok intik nyugalomra a parasztokat.

A büntető expedíció jöttére komoran és félelmesen söpört végig a vidéken a megtorlás, lecsapott a „bolsevik" falvakra és hamvukba, vérükbe fojtotta az elégedetlenkedőket.

A büntető expedíciósok nem egyesével jártak. Az erdőből puffantották le áldozatukat, aztán váll-lapot szögeztek a vállára, s odadobták az út közepére riasztásul és intő például.

Zoszima-Szavvatyij ünnepe előtt Kubgya azt mondta Beszpalihnak:

— Holnap nincs munka.

— Hogyhogy? — bámult rá amaz.

— Nem dolgozunk.

Beszpalih tűnődött egy darabig, és értetlenül megvonta a vállát.

— Nem értem, pajtás.

— Zoszim-Szavvatyij lesz...

— Hát aztán?

— Ulejában oltárt állítanak.

Beszpalih szökkent egyet örömében.

— Az ördögbe is! Én meg egészen elfelejtettem. Elmegyünk-e?

Kubgya fölnézett a magasba. Ritkás, áttetsző fellegek fátyolozták az eget, lejjebb ráborultak a tajgára.

— Vadászni szeretnék... Cserkészünk egy jót.

— De hiszen nincsen puskánk.

— Szolominihnek van egy flintája.

— Nem adja.

— Ideadja. Ő vendégségbe megy holnap reggel Gorbulinnal, oltárállításra Ulejába.

Beszpalih felhúzta a nadrágját, sebtében kifújta az orrát, és elment a flintát kölcsönkérni.

Másnap tiszta, kicsit szeles reggelre virradtak. Kubgya és Beszpalih szúnyoghálót húztak arcukra, nyakukra, megtöltötték a flintát, és leereszkedtek a folyóhoz.

A bozótosban nem fújt a szél, fáradhatatlanul zümmögtek a szúnyogok, behatoltak a hálón és kegyetlenül csíptek. A két ember lába alatt recsegtek a korhadó gallyak, iszap és sás illata szállt.

Kékesfeketén csillogott a folyó, sárgán a föveny.

— Nappal hátba — mondta Kubgya.

A csendes pataköblökben, a nádasokban sok volt az apróvad. Lőttek rájuk. Kubgya mindig röptükben lőtte őket, aztán Beszpalih lehúzta a nadrágját és a vízbe is belegázolt. A folyondár a lábára csavarodott, prüszkölt:

— Jegorka! Merülök!

Kubgya mocskosan, pihével beszórtan, ragyás arcával ragyogva ült a parton, onnan felelte:

— Hát aztán. Közel a monostor, negyvennapos siratást rendelünk.

Ha a kacsát nem sebezte halálra a lövés, Beszpalih átharapta a torkát, s közben azt mondogatta:

— Lekopasztom szegény lelkedet.

Már messzire kószáltak a monostortól. Föltűntek a hófödte bércek s a patakok kék érhálói.

— Forduljunk vissza — mondta lihegve Beszpalih. — Minek lőjjünk annyit, tán hogy agyonzabáljuk magunkat?

Kubgya keresztülgázolt a nádon, csizmáival cuppogott az iszapban és ráérősen oda-odakiáltotta:

— Csak egy kicsit még, Ványka, egy kicsit...

Beszpalih kiköpött, és leült egy vízparti tuskóra.

— Egy tapodtat sem megyek tovább — mondta.

Kubgya ment hát egyedül. Hamarosan lövés dördült valahol a nád között. Beszpalih már-már odaindult, de meggondolta magát. „Az ördögbe a cimborámat — gondolta — csak nem bírok vele."

— Jegorka-a-a-a!

— Mi le-e-elt?

— Gyer ide-e-e! Affene-e-e!

Beszpalih nem felelt. Rá akart gyújtani, de aztán eszébe jutott a szunyogháló, elkáromkodta magát. Aztán az ütött szöget a fejébe, hogy házasodnia kellene-e már vagy ráér-e még? Huszonnégy esztendős és még nőtlen.

„Ideje már" — döntötte el.

A parton hónaljig ért a fű, Beszpalihot egészen eltakarta, amint ott ült a tuskón. Elhatározta, hogy pihen egy jót és egyedül tér haza. Ledőlt a tuskóra, egy kacsát gyömöszölt a feje alá, a lába közé fogta a puskát, és lehunyta a szemét.

Kubgya riasztotta fel. Ott állott előtte, a kabátja ujját ráncigálta, mosolygott.

— Elég lesz már, kialudhattad magad, gyerünk az oltárállításra.

V

Kubgyának jólesett a vadászat és a felderülő meleg nap, de még a fáradtságtól belényilalló derékfájás is. Fütyörészve lépkedett a zöldeskérgű nyárfák között, és kacagva tekingetett hátra a nyomába bágyadtan vánszorgó Beszpalihra.

Beszpalih megizzadt kegyetlenül, mint valahányszor napon alszik az ember, és megáporodott a szájaíze is.

— Gyerünk haza — mondta, és egyik kezéből a másikba váltogatta a kacsákat.

— Nem addig van az, meg kell adni az Istennek a magáét, még megszólna a nép.

Akárcsak a többi szibériai, ők is nagy ritkán tévedtek be a templomba, de bűnnek tartották volna elmulasztani az ünnepnapi ivászatot.

Már kora reggeltől sűrűn pöfékeltek a kémények, zsíros, fekete felhőkben csapott az égnek a füst. Messziről látszott, hogy sütik a palacsintát, a bélest. A kapuk előtt muzsikok cigarettáztak a kispadokon, és nagyokat szíva a dohányból, a gazdaságukról beszéltek.

Újonnan feszült rajtuk a kartoning, még frissen illatozott rajta a festék, s úgy meredezett a töretlen anyag, akárha nyírfakéregbe öltöztek volna a muzsikok.

A legények harmonikaszóval, összefogódzva járták a falut.

Nyekergett a rozzant harmonikájuk. Hallgatagon, himbálózva léptek a legények, az arcuk komoly volt, és ki hitte

volna, hogy részegen rójják az utcát, s messze bűzlik belőlük a kisüsti illata.

Mögöttük, mint kiskacsák az anyjuk után, kart-karba fonva lépdeltek a lányok élénkszínű kasmir ruhájukban, és teli torokkal dalolták:

Integetek, megyek én a,
Megyek én a lápon,
Vigy el innen, szép fekete,
Vigy el engem, szép fekete párom.

Kubgya és Beszpalih a tanító pitvarában ledobták a kacsákat. Már-már letették a flintát is, hanem Beszpalih azt mondta:

— Vigyük magunkkal a pompa kedvéért. Ha a nadrágunk rongyos is, de legalább flintával járunk.

Megmosdottak, vállukra vették a puskát, Beszpalih még csizmát is váltott, aztán kimentek az utcára, kezet fogtak a legényekkel, és beálltak ők is a sorba sétálni a harmonikaszóra.

A harmonikás a sor közepén ment, összeharapta az ajkát es olyan képpel húzogatta-nyomogatta a harmonikát, mintha most szerezte volna és először tanulna rajta. A napfény megcsillant a billentyűk fémgombjain és a harmonika kerek kis csöngettyű díszein.

Meghajlott a zsenge fű a legények lába alatt, a kertekből fagyalillat szállt, a kis kápolnában pedig sietősen csilingelte a harang a „kamarinszkaja" táncritmusára:

— Tu-lu-lu-li-bimm-bamm!... Bamm!... Bimm...

Amint így hallgatagon és nagy gyönyörűséggel végiglépkedtek két utca hosszán, a harmonikás azt ajánlotta:

— Ne menjünk-e Antoskához?

Egy vékony hangocska felelte rá a sorból:

— Menjünk.

A legények betértek Antoska Szeleznyevhez.

Anton Szeleznyev, magas, szigorú, ötven év körüli muzsik, a kapuban fogadta őket. Kék zekét viselt, a nadrágját lakkcsizmájába gyűrte. Sűrű, szőke körszakállával, simán fé-

sült, kerekre nyírt hajával úgy parádézott ott, hogy valamennyien elmosolyodtak a láttán.

Őt tudták a legmódosabbnak a faluban, egyházi elöljárónak is mindig őt választották, ezért látott ma vendégül mindenkit.

Szeleznyev odavezette a legényeket a tornáchoz, bement a pitvarba, valami fadarabbal kopogtatott és kiszólt:

— Gyertek be.

Sorjában léptek be a legények, felhajtottak egy bögrével a kisüstiből, kezükbe fogták az ízes pirogot, s aki beérte ennyivel, már kívül is volt a kapun.

Kubgya lehajtott két bögrével, kiment a tornácra, leült, a pirogot majszolta. Egy félszemű vörös kakas szemtelenkedett oda hozzá.

Kubgya kenyérhajat vetett neki, de a kakas csak fitymálta és csendben odébbállt. Beszpalih elmosolyodott:

— Nem eszi — mondta —, haragos.

Szeleznyev kijött a házból, cserépbögre a kezében, azt kérdezte:

— Kell-e még, legények?

Beszpalih megvonta a vállát.

— Majd később, Anton Szemjonics. A kakasod már nem eszi a kenyeret?

— Tudja az idejit. Nem kap az, csak reggel meg este. Kétszer etetjük napjában, megvan így is.

— Tűri?

— Nem panaszkodik.

— Hej, te csodás Oroszország! — kiáltotta Beszpalih. — Hanem a kisüstid jó ám. Talán dohányt keversz belé?

— Nem keverek én semmit — mondta Szeleznyev, és a gazda szemével végigpillantott az udvaron. — A fejed fáj?

— Nem fáj, csak kóválygok.

Kubgya azt mondta:

— A sok járástól van.

— Vadásztatok? — kérdezte lustán Szeleznyev.

— Vadásztunk.

— Van az úgy — nyújtotta Szeleznyev a szót, s azzal elhallgatott.

Úgy hallgattak, mintha valami fene nagy, fontos beszélgetéssel végeztek volna. Szeleznyev fölhajtotta a kisüstit, és kiloccsantotta a maradékot a földre.

— Iszom, csak iszom, de nem fog rajtam — panaszolta — Esz a fene miatta.

Beszpalih jó tanáccsal szolgált:

— Éhomra igyad, akkor kitör tőle a nyavalya is; kacagott Kubgya, nem annyira Beszpalihon, mint inkább sajátmagán: lassan, vidáman rászállt az agyára a köd.

Szeleznyev letelepedett a tornácon. Cigarettát sodort.

— Dolgoztok? — kérdezte kicsit gúnyosan.

— Dolgozunk.

— Ú-úgy? Tán otthon nem fértek meg? Vagy tán kiégett a földetek?

Beszpalih a mellét verte az öklével:

— Vándorok vagyunk mi! Érted, Anton Szemjonics?

— Akkor vadásszál kedvedre! Minek állsz idegen ember szolgálatába? Nem értelek benneteket. A más piszkát kaparjátok? Mi hasznotok belőle?...

Kubgya révedező, részeg pillantással belekarolt Szeleznyevbe.

— Ne bolondozz, cimbora. Tudod te jól, minek megy munkába az ember. Mer hajtja a bánat!... Megmondom én neked, oda voltam a német háborúban. Lengyelországban jártam, Németországban jártam — meg ő is járt, meg ő is — mindannyian!...

Kubgya Beszpalihra mutatott, meg még valakire odakint a kapunál.

— Ott láthattuk: micsoda nép az... Hogy élnek, én mondom neked, hogy dolgoznak. Takaros ám minden, mindenütt gép meg gép. Olyan masinát találtak ki a gyilkoláshoz is, hogy vízen is jár, meg levegőben is, hogy a többit ne is említsem.

— Legalább ne hazudjál...

— Te meg hazudj nagyobbat. Ott az ember megdolgozik alaposan, aztán pihen.

— Neked tán rossz a sorod?

— Rossz-e?!... — Kubgya mérgesen vágta rá; — Nem

érjük be a régivel, érted? Úgy akarunk élni, hogy egyenlő sorunk legyen. Nem pedig a béka feneke alatt. Hát ezért vagyunk bánatosak!...

— Nem megy minden egyszerre. Tudod, azt mondják, csak a macska csinálja gyorsan a dolgát...

— Hiába mondják! Lusta ám az emberfia. Lusta az istentelen! Csak a gyomra a gondja, meg a maga fajtáját ugatná. Melegedj csak bele a munkába — majd megérted tüstént, hová hibádzik a folt.

— Taníts meg rá.

Kubgya leugrott a tornácról, megingott az ugrástól, s elnevette magát:

— Magam is sötétben botorkálok.

— Gyertya kéne?

— Tán a te templomodból?

Szeleznyev végigsimította a szakállát, lentről egészen föl az orráig és kacsintott:

— Mind egyforma a gyertya, csak világítson. Én úgy vélem, te meg emigy, végül csak egy helyre jutunk.

— Egyre-e, Anton Szemjonics?

Kubgya karonfogta Beszpalihot és indult.

— Maradj csak — mondta Szeleznyev.

— Mennénk inkább, levegőzünk egy kicsit. Megsavanyodott itt a legény — mondta Kubgya.

Szeleznyev nagyot sóhajtott és visszament a szobába.

Odabent a szomszéd faluból jött vendégek itták a kisüstit: a hájas olajütőmester — a kopasz feje úgy fénylett, akár a mázas korsó; a molnár, aki nagy templomi énekes volt, meg nagy szoknyavadász, mint a molnároknál szokás, s vele a lánya is, meg a pap a sekrestyésével.

Szeleznyev felesége — széles arcú, magas asszony — töltögette a vendégeknek a kisüstit, és hajladozva mondta:

— Vegyenek, ne restelljék, egyenek...

Meleg volt a házban. Fülledt gabona szaga szállt, meg a kisüstié s kenyéré, dohányé, muskátlié.

A molnár a pappal, meg a sekrestyéssel vitatkozott a kétujjas keresztvetésről, s olyan nagyhangon, mintha hatjáratú malmot akarna túlharsogni.

A papnak majd leragadt a szeme, de röstellt elköszönni; a kezével próbálta elhessegetni a molnárt.

— Ne vétkezzél, vigyázz!...

— Majd én bebizonyítom neked! — rikácsolta a molnár. — A hit szerint bizonyítom be, a katekizmusból, minden vallási parancsból!... Hiszed-e?...

Az alszerpap a molnár vállára tette a kezét.

— Mit fújod egyre a magadét? Tényekkel bizonyítsál! Hanggal a bolond is győzi!...

Az olajütőmester egyszerre vitatkozott mindhármukkal, de se az ő szavukra nem hederített, se a magáéra, csak hadarta:

— Szép kis pap! Még ha olyan is a pofád, meg a busa szemöldököd, mint egy prófétáé, akkor sem hallgatlak, mert az én lelkem csak a magam szavára vágyik. Minden emberben ott dalol a maga csalogánya... Te meg a szentírással jössz nekem!...

Az olajütőmester égnek emelte karját és mély basszusán bömbölte:

— Áldd meg uram szolgádat!...

Az alszerpap félrehúzódott a pópától és Antonra kacsintott:

— Hej, de jól él a nép.

Anton fáradtságot érzett egész testében.

Hosszúra húzódott a mise, s neki kellett legelöl állnia, a hátában érezte a többiek pillantását, akkurátusan hányta hát magára a keresztet s hajlongott hozzá nagyokat; a bérese meg elkódorgott, magának kellett a lovakat megitatni és szénát vetni nekik.

Felgerjedt benne a harag, de nem akarta elrontani az ünnepet.

Szeleznyev megfogta az alszerpap vállát, maga mellé ültette, úgy kérlelte:

— Mesélj csak, Nyikita Petrovics.

Az alszerpap jobbra-balra forgatta kiaszott arcát, és azt mondta végül:

— Jó gazda vagy, Anton Szemjonics.

— Nem lehet másképp.

— Minálunk Oroszországban másképp van.

Antonnak okosat villant a tekintete, amint ránézett.

— Tudom. Jártam arra.

Az alszerpap összeszorította a fogát, és akkorát sóhajtott, mintha a lelkét adná ki.

— Én is szeretnék gazdaságot szerezni.

— Gazdaság nélkül csak puszta szél az ember.

— A többi már jön magától, ugye?

— Micsoda?

— Hát az élet.

Az alszerpap ravaszkásan fűrkészte a nagy darab fekete szakállú embert, és így tűnődött: „Nagy darab ember vagy, apó, nagy kópé is vagy hozzá."

Anton fáradtan mondta:

— Ki mint akarja, úgy rendezi be az életét.

— Hát Isten?

— Az Isten éjszakára való. Nappal nemigen akad dolgod vele.

Az asszony jött oda Antonhoz, és azt mondta:

— Ember, téged kérdeznek odakint.

— Kicsoda?

— Zsandárok, vagy mifene. Puskájuk van, lóhalálába jöttek. Odakinn vannak.

Szeleznyev rápillantott az asszony elsápadt arcára, és elégedetlenül mondta:

— Te már oda is vagy egészen.

Azzal nagy csizmanyikorgással, szapora léptekkel kiment a csendőrökhöz.

Azok ketten voltak. Fenn ültek a bricskán, és valamiről beszélgettek. A két pejló fáradtan hajtotta magáról a zümmögő legyeket.

A kocsis — tejfelesszájú legényke — a kerék körül matatott.

Szeleznyev azt gondolta, hogy a csendőrök egy korty italra tértek be, és úgy gondolta, illendően megvendégeli őket.

— Kerüljenek beljebb — mondta.

A csendőrök rábámultak. Egyiküknek városi módra bo-

rotvált arca volt — se bajusza, se szakálla —, a másiknak, aki még egészen fiatal volt, kigöndörödtek a tincsei a csákó alól.

Az idősebbik megkérdezte:

— Te vagy Anton Szemjonics Szeleznyev?

S hogy úgy fűzte a szót, ahogy a bíróságon szokás, mindjárt nem tetszett Antonnak. Azt mondta:

— Személyesen.

A csendőrök egymásra néztek, és lekászálódtak a kocsiról.

A bricska köré egyre gyűlt a nép, legények, lányok.

Az idősebbik csendőr körülnézett, és meglátta Kubgyát meg Beszpalihot, vállukon a flintával.

— Engedély van-e? — kérdezte még mindig szigorú hangon.

— De még mennyi — válaszolta vidáman Kubgya.

A csendőr a pisztolytáskájára tette a kezét, rideg, hivatalos szavakkal szólott, amiben szemlátomást kedvét lelte. Azt mondta:

— Majd aztán kivizsgáljuk. Ti itt maradtok.

— Persze, hogy itt — válaszolta Beszpalih —, hiszen idevalósiak vagyunk.

— A népnek pedig oszolj. Tán tanúskodni akartok? Hol a bíró?

Kijött a bíró, egy álmos szemű muzsik, öv nélküli szatén ingben.

— Én vagyok a bíró — mondta vénasszonyosan siránkozva.

A csendőr haragosan förmedt rá:

— Megváratod az embert. Házkutatást kell tartanunk. Azt mondják, kisüstit főztök.

— Ki tudhatná azt? — felelte egykedvűen a bíró.

A csendőrök városi emberek voltak, s amint végignéztek a bozontos, részeg embereken, akiknek hasított szemében isten tudja, miféle gondolatok bujkálnak, eleinte megszeppentek egy kissé.

Később azonban észrevették, hogy a muzsikok engedelmesen utat nyitnak az angolszabású köpenyek, oroszlános

rézgombok és kék francia lábtekercsek láttán, s jobb kedvre derültek, és mert eszükbe jutott az iménti gyávaságuk — nekitüzesedtek.

A fiatalabbik, aki még nem szokott hozzá a fegyverhez, és örökösen a derékszíját igazgatta, belépett az udvarba, és elkiáltotta magát:

— Itt részegeskedés folyik!...

Panaszosan jajdult fel a kiáltása, és el is hallgatott tüstént.

A pálinkafőzőkészülék — két hasas agyagedény s hozzá egész sor rézcső, meg a bádog hűtőszerkezet — ott állott a fészerben a szekéren, csak egy sátorlap volt rávetve.

Ott állott a hordó is, benne a maradék kisüstivel. A csendőr papirost meg kalamárist vett elő a zsebéből, és írni kezdte a jegyzőkönyvet.

A tömegben hangok hallatszottak:

— No nézd csak, azt akarják, hogy a cár vodkáját igyuk!

— Tán a kereskedelmet rontjuk?...

— Na nézd csak!

A fiatal csendőr összeszorította az ajkát, és összevonta szemöldökét.

— No nézd csak, megsértődött!

— Nem is iszik!

A csendőr megírta a jegyzőkönyvet, aztán a puska tusával szétverte az edényeket, a szuronyával beledöfködött a hűtőkészülékbe, és összetörte a rézcsöveket.

A muzsikok hallgattak.

A csendőr kidöntötte a földre a kisüstit. Tócsa támadt, csillogott az udvar sötét földje, beitták a göröngyök a pálinkát.

Égett gabona illata szállt.

— Micsoda ocsmányság! — kiáltotta valaki a tömegből.

A csendőr sajnálta a kisüstit is, meg magát is, amiért ilyen csúnyán jár el, és nekidühösödött.

— Csend legyen, csaldon népség.

Fiatalabbik társa a puskájához kapott.

— Mindenkit letartóztatunk.

A tömeg most már szaporábban lihegett, és közelebb tódult a csendőrökhöz. Szorult körülöttük a gyűrű, az idősebbik istentelenül káromkodott, a társa ijedten fürkészte a részeg, rángó, villogó arcokat.

A muzsikok rájuk nyomakodtak.

A csendőrök kemény könyököket és karokat éreztek a mellüknek, oldaluknak feszülni. Kisüsti illata szállt, és még valamiféle rossz szag, tán a pajtában rothadó nádé.

Megreccsent a kocsi a kapunál.

Az idősebbik csendőr megpróbált keresztültörni a tömegen, nem engedték. Körös-körül csupa szempár, meg forró emberi lihegés.

A fiatalabbik csendőr elkiáltotta magát, rekedten tört fel a torkából a hang. A társa hirtelen kacskaringós káromkodásba kezdett, a száműzöttek jó édesanyját szidta.

Egy apró, izgága legény kiugrott a tömegből és szájonvágta.

A csendőr nagyot ordított, és revolveréből háromszor a tömegbe lőtt.

Felhördültek.

A tömeg szétvált.

A csendőrök meggörbedve kiszaladtak a kapuhoz.

Verejtékeztek, az arcuk fáradt ráncokba torzult, s fehérek voltak, mint a mész.

Felugrottak a bricskára, a kiskocsis elrikkantotta magát.

Beszpalih az öklét rázta.

— Ujjujjujj!

S azzal lerántotta a fegyvert a válláról, és rásütötte a menekülőkre mind a két csövet.

Az egyik csendőrnek megbillent a feje, és lebukott a kocsi aljába. A kiskocsis az első ülésen rémülten feljajdult, akár a bégető bárány.

Kubgya is lekapta a flintáját és a levegőbe lőtt.

A kocsi bekanyarodott egy mellékutcába.

A muzsikok már úgy jöttek ki a kapun, hogy érezték: nagy baj történt.

Beszpalihnak elzsibbadt a lába, Kubgyára nézett, és úgy rémlett neki, mintha amannak jó kedve volna.

Beszpalihnak csöngeni kezdett a füle, és gyorsan elindult a monostor felé.

Kubgya a fahídon érte utól, és a sarkuk csattogását túlkiabálva azt mondta neki:

— Jól kivadásztuk magunkat!

Este Gorbulin és Szolominih hallgatták, amint Beszpalih lihegve, fel-alá rohangálva a szobában elmesélte, hogyan kergették el a csendőröket.

Gorbulin hadonászott nagy örömében, úgy helyeselt:

— Úgy kellett nekik! Úgy is kell!...

És az ördög értette, mitől pezsdült úgy fel ez a lusta, álmos ember.

Szolominih törökülésbe kuporodott és a faggyúgyertya fényénél olyan volt messziről, mint egy bálvány.

Kubgya aludt.

A kolostorból odahallatszott a kántálás.

A hegyekben zúgtak a cirbolyák és valami robajlott a távolban, „sírtak a havasok": megindult a gleccsereken a jég. A sötétség zöld macskaszemével belesett az ablakon.

Amikor a végére értek az elbeszélésnek, kopogtak a pitvarajtón. Valaki sokáig matatott a zárral. Beszpalih elhallgatott. Jemolin lépett be, és ijedten mondta:

— Vádlottak padjára juttattok, gazemberek! Kubgya, hol van Kubgya?

Beszpalih felelt:

— Alszik.

Jemolin az ajtóhoz ugrott. A sötétből most már másképp csengett a hangja, volt benne valami más, valami szokatlan.

— Alszik!... Embert ölt, most meg horkol. Hej, fegyencfajzat! Az Úristen elvette az eszem, amikor veletek léptem egyezségre! Most aztán engem is elkergetnek a monostorból. Ő meg horkol. Legalább ébreszd fel, Jegorsa!...

Szolominih megtudakolta:

— Hát csakugyan megölte?

— Azonnyomban. A nyakába eresztette az egész sörétet, testvér.

— Söréttel ölte meg?

— Hogy az ördög vitte volna el!

Jemolin odaszaladt Kubgyához és megrúgdalta.

— Kelj fel már, veszett ördög...

— Most aztán jól megagyusztálnak — mondta Szolominih, és Beszpalihnak úgy rémlett, hogy még örül is neki. — Vagy felakasztanak, vagy agyonlőnek.

— Mind a kettőnket?

— Tán mind a négyünket is.

— Hát minket miért?

— Nemigen kérdezik azok.

Jemolin Kubgyát rángatta és szitkozódott.

— Kelj fel, fegyencfajzat, veszett sátán. Addig míg szépen költögetlek, mert emberedre találsz bennem.

Kubgyának kóválygott a feje, fölült, ásított.

— Mit akarsz, vállalkozó? — kérdezte rekedten.

— Valaki itt van, és beszéde van veled.

— Kiféle?

Jemolin az ajtóhoz ment, és kikiáltott a sötétbe:

— Gyere csak beljebb, Anton Szemjonics.

Szeleznyev keresztet vetett és köszönt. Kubgya elvette tőle a korsót, és nagy szürcsöléssel jót húzott belőle.

— Hű, cimbora, ez aztán a kisüsti — mondta gyönyörűséggel. — Hát te mit keresel itt éjnek évadján, Anton bácsi?

Jemolin ráförmedt.

— Még kérdezed? Embert öltél, tán nem elég?

— Egyszer halunk meg mindahányan — vélte Kubgya, s letelepedett a lócára.

— No, én megyek — mondta hirtelen Jemolin —, nem akarom veletek a kezem bemocskolni. Intézzétek el magatok közt, ahogy akarjátok, úgyis felakasztanak.

— Bizony, felakasztanak — hagyta rá egykedvűen Szolominih.

Hallgattak, mert úgy illett, aztán Kubgya megkérdezte:

— Hát szamovárt állítsunk-e?

— Nem kell — intette le Szeleznyev —, nem maradok sokáig. Azért jöttem: készülődnötök kell.

Kubgya keresztbe vetette a lábát, és a mennyezetet bámulta.

— Nemsokáig készülődünk. Merre vegyük az utunkat?

— A sűrűbe.

Beszpalih rákérdezett.

— A tajgába?

Szeleznyev hallgatott, és kisvártatva hozzátette:

— Ahogy akarod, nekem édesmindegy. Hanem nektek mennetek kell. Lepuffantanak Kolcsakék. Előkészítem a nyerget, meg az iszákokat, és nosza, mert holnap éjszakára itt lesznek.

— Itt — bólintott Szolominih.

— Hát akkor a sűrűbe. Ezzel a mostani hatalommal úgysem igen állunk oltár elébe. A mienk a szovjet, a parasztok hatalma...

Beszpalih megkérdezte:

— Aztán mit gondolsz, azok megengedik a kisüsti főzést?

Szeleznyev megint csak nem felelt rá, hanem ő is kérdezett:

— Hát akkor hogymint vélekedtek?

Úgy határoztak, hogy bizony menni kell, a rengetegbe.

Szeleznyev csak úgy ment ki, mintha a lovakat itatni indulna, nem sietett; a széles háta, akár a lovaké, erősen homorodott a közepén.

Kubgya tisztelettel nézett rá, és amikor elment, azt mondta:

— Derék egy ember, az ördögbe is, eleven bolha van a fejibe.

VI

A köpcös, vörös arcú Popov kapitány, a nyilovszki járásparancsnok istenigazában elégedetlen volt. Más járásokban mintha minden rendben menne, itt pedig egymást érik a felkelések, vagy csak a nép szeszélyeskedik, ki tudja.

— Ej, te ostoba, te ügyetlen — szidta önmagát, és parancsot adott, hogy hívják be Visznyevszkij zászlóst.

Amint visszasétált az asztalához, észrevette, hogy furcsán sántít. Felrakta a lábát a székre.

A csizmasarka ferdült el. Megtapogatta a csizmát. Így talált rá Visznyevszkij zászlós. A kapitány fel sem pillantott, úgy mondta:

— Lám, azt mondják, nagy fizetést húzunk, közben meg nincs pénzem csizmát venni.

A zászlós igen udvarias embernek tartotta magát, most sem mulaszthatta el, hogy összepengesse a sarkantyúját és meghajoljon.

— Hallotta már? — kérdezte a kapitány, s ujjával az asztalán heverő papírra bökött. — Ulejában megölték egy csendőrünket.

A zászlós felvonta esett vállát, és azt gondolta: „Tetszett volna rövidebb pórázra fogni őket." Fennhangon pedig azt mondta:

— Részegek csinálták. Nem gyanakszom bolsevikokra.

— Rosszul teszi — válaszolta szárazon a kapitány. — A lapokban olvashatta a tudósításokat: „Belső frontjainkon." Tán ott se a bolsevikokról van szó? Eh!... Ön nem ismeri eléggé az életet.

A zászlós megsértődött.

— Vegye magához negyven emberét, és csendesítse le azokat ott Ulejában. De el ne felejtse: nem részegek ellen vonul.

— Kapok írásbeli parancsot? — kérdezte a zászlós.

— Kap. Majd megírják.

A kapitány siránkozó képet vágott, és nagyot sóhajtott:

— Hej, úramisten! Micsoda idők járnak! Azt se tudja az ember, hányadán áll a néppel. Bele lehet fáradni... Dohányzik?

A zászlós rágyújtott, nagyon elégedetté tette a megbízatás, és azt gondolta: „Nem is rossz ember."

Másnap ebédtájban egy lengyel ulánus osztag indult útnak Visznyevszkij zászlós parancsnoksága alatt, hogy rendet csináljon a parasztok között.

Az ulánusok a Barnaulban állomásozó lengyel légióhoz tartoztak.

Valamennyien jól ismerték ezt a vidéket, a hegyeket és a parasztokat, akiket le kellett csendesíteniük. Legtöbbjük azelőtt itt dolgozott a parasztoknál még a cár idejében egy esztendőt, vagy kettőt.

Jónéhány ulánus köszöntötte is a parasztokat, amint keresztül lovagoltak az ismerős falvakon.

A parasztok némán bámulták a lovasok vörös nadrágját s fehér zsinórral kivarrott kék dolmányát.

Minél messzebbre hagyták azonban maguk mögött a várost, minél mélyebbre lovagoltak erdő, mezők közé, annál jobban változott a természetük. Nagy kurjongatással vágtattak végig a falvakon, olykor a levegőbe puffogtattak, időnként úgy érezték, meghódított ismeretlen országban járnak — olyan rémült arcok bámultak rájuk, s úgy elcsendesedett, kihalt minden a közeledtükre.

Ahogy eltávolodtak a várostól az ulánusok — és Visznyevszkij zászlós nemkülönben —, úgy érezték magukat, mint az elfáradt, megizzadt ember, ha forró napon levetkőzik és hideg vízbe gázol. A járási központ alacsony házai között ott maradt mindaz, amit szinte fél életük során rájuk mintázott a város — a tisztelet, a mértéktartás és még sok minden más, ami mindig éber résenlétet parancsol a léleknek.

Mindezt most íziben porrá zúzták és szélnek eresztették a végtelen buja rétek, erdők, a gyomverte, keskeny keréknyomok és az a lehetőség, hogy emberi életek felett rendelkezhetnek.

Mindannyian derék, jólelkű emberek voltak, a családi körben majdnem mindannyiuknak gyermeke és asszonya is volt, csak Visznyevszkij zászlós maradt legényember.

A zászlós az élen lovagolt szürke ménjén, hetykén félrecsapta apró derelyeforma sapkáját, boldogságában nagyokat szippantott a levegőből, és holmi hajdani, vén lengyel pánnak képzelte magát.

Az apró fejű, rövid, de erős faru ló szintén jókedvében volt és játékosan duzzasztva csatakos izmait, könnyedén és nyugodtan lépdelt.

Eleinte az ulánusok beérték azzal, hogy a levegőbe lődöztek, tyúkokat fogdostak a vacsorához, hanem később ezt

is elunták, és bolsevikok után kezdtek kutatni. Maguk elé citálták a bírót a mezőre és kifaggatták:

— Ki húz a bolsevikokhoz?

S ezt sohasem abban a faluban kérdezték meg, ahol megállapodtak, hanem már az előzőben. A bíró megmondta, akkor az ulánusok odalovagoltak, letartóztatták az embereket, korbáccsal verték őket.

Az elfogott muzsikok rávallottak más társaikra, s így az ulánusok faluról falura lovagolva, hosszú, véres nyommal jelezhették az útjukat.

Ulejától nem messze csakugyan bolsevikot fogtak: a kovácsot, aki azelőtt vörösgárdista volt a városban, és az államcsíny után menekült falura.

Alacsony, hosszú karú ember volt a kovács.

Kivezették a legelőre, és ott a csőszkúnyhónál főbe lőtték.

Ugyanabban a faluban az ulánusok este el-eltünedeztek s amikor nagysokára előkerültek, jelentősen kacsintgattak egymásra és nagyokat kacagtak. De akárcsak a többi faluban, itt sem nyílt panaszra senki szája.

A zászlós csak késő este értette meg egy beszélgetés során, hogy az emberei lányokat erőszakoltak meg, s ez kellemetlen volt ugyan neki, de azért örömmel szerzett róla tudomást.

Kellemetlen volt, mert a nőkön elkövetett erőszakot rossz szemmel nézték a városban, és istenesen le is hordhatják érte, de örült, mert már régen szeretett volna itt a szabadban, egy egyszerű gabonaszagú falusi leányt ölelni, s ha az nem adja magát önként — megerőszakolni.

A zászlós úgy gondolta, hogy akik megvetik az erőszakot, hazudnak önmaguknak és a társaiknak is.

Másnap érkeztek Ulejába — kerek egy héttel a csendőr megölése után.

Most is ugyanúgy állottak ott a sötét házak, ugyanúgy ragyogtak szivárványfényükkel a színes üvegű ablakok; az utca keskeny volt, akár a szibériai ingek ujjahajtása, és sötét, hűvös.

Mint leány arca a bundagallérban, úgy húzódott meg a

hegytetőn a monostor az erdőben. A hidon birkák patája csattogott, fagyalbokrok és víz szagát hozta a folyóról a szél.

A muzsikok odakint voltak a földeken. Visznyevszkij szigorúan megparancsolta a bírónak, hogy estére összegyűjtse őket, s azzal leheveredett az eresz alatt egy szekérre, és elszunnyadt.

Az ulánusok levágták a bíró egyik birkáját, és nyársra húzták az udvar közepén.

A tűzből pattogva szálltak a szikrák, a bíró félt, hogy kigyullad a ház, de azért szíveskedve mosolygott, és ott sürgölődött az ulánusok körül.

Kakas röppent a magas kerítésre, és nagyot kukorékolt.

Az egyik ulánus szeméhez kapta fegyverét, és lőtt. A kakas, mint az érett gyümölcs, nehéz huppanással lehullott a földre. A bíró ezúttal is hímes mosollyal mondta:

— No lám, megölted.

Az ulánus ránézett az alakoskodó apókára és kedve kerekedett, hogy belelőjön a lapos mellébe. De letette a puskát.

Estére egybegyűltek a muzsikok.

A zászlós kiválasztott közülük tizet, a legvadabb arcúakat, megparancsolta, hogy zárják be őket a házba, és strázsát állított.

A többi muzsikot az ulánusok megvesszőzték és szabadon eresztették.

A zászlós a bírót faggatta:

— Hát akik gyilkoltak, azok elrejtőztek?

— Azok bizony el — vágta rá sietve a bíró.

— És nem tudod, hová?

— Nem tudhatom én.

A zászlós elkergette a bírót, és megparancsolta, hogy citálják elébe a tanítót.

— Foglaljon helyet! — üdvözölte Kobelev-Malisevszkijt. — Nagyon örvendek, hogy megismerkedhetem egy kultúremberrel.

A zászlós nem szívelte a falusi tanítókat, akik szerinte éppen csak abban különböztek a muzsikoktól, hogy beretválták a szakállukat. Ez a szipogó, félénk ember sem tetszett neki.

Mandzsúriai cigarettával kínálta Kobelev-Malisevszkijt és megkérdezte:

— Hogy tud élni ebben a zugban?

— Megszokás dolga!

Kobelev-Malisevszkij érezte saját ügyefogyottságát, és pirult érte. „Hogy elvadultam!" — gondolta, és mellre szívta a füstöt; a füst cigányútra ment, hanem azért megállta köhögés nélkül.

— No, nem hinném, hogy efféle helyet meg lehet szokni — kezdte tamáskodva a zászlós. — Bizonyára más oka van rá.

Kobelev arra gondolt, hogy a zászlós tán bolsevizmussal gyanusítja, és sietve kijelentette:

— A mamáról kell gondoskodnom, meg az öcsikéimről, a városban meg, tudja, nehéz az élet. Mostanság falura húzódik az ember.

— Bizony, városon nem könnyű. Értem.

A zászlós töprengett, miről lehetne még beszélni, és megkérdezte:

— A parasztok nem bántják?

— Hogy is mondjam?... Nem nagyon... Hiszen közismert dolog: a tajga ez, hát a nép is... hiszen tudja ön.

— Csavargók ezek mind. Meg csirkefogók.

A zászlós fölvonta a szemöldökét.

— Még sok vér fog itt folyni.

— Sok — hagyta rá nagysietve a tanító.

— És ön nem volt jelen... annál a disznóságnál?

— Nem, nem voltam ott.

— És kik voltak a gyilkosok? Nem tudja?

A tanító úgy vélte, hogy nincs mit titkolózni, a muzsikok meg amúgyis megmondták bizonyára, megnevezte hát az ácsokat és Szeleznyevet.

A zászlós faggatta még őt egyről-másról és megkérdezte a nevét.

— Kobelev-Malisevszkij — mondta a tanító.

— Furcsa név! — csodálkozott a zászlós.

És akkor a tanító belefogott a magyarázatba, miféle módon született ez a név. Mire a végére ért, meghatódott most is, mint mindig, és úgy tetszett neki, a zászlóst is megha-

totta. Visznyevszkij részvevően megszorította a kezét és vontatottan mondta:

— Bizony, kibírhatatlan egy kultúrember számára itt az élet.

A tanító szídta a muzsikokat, aztán eszébe jutottak az ácsok, azokat is leszídta, és azt mondta a zászlós elé nyújtva szétterpesztett ujjú kezét:

— Lám, öten vannak és az állam ellen mennek. Ott gubbasztanak a Szurok-hegyen, akár a baglyok, és most azt hiszik — megússzák.

— Hol gubbasztanak? — kérdezte felélénkülve a zászlós.

A tanító rádöbbent, hogy bakot lőtt.

— Bocsásson meg — mondta elsápadva.

A zászlós gondterhelten járt fel-alá a szobában, majd odament a tanítóhoz, és vállára tette a kezét.

— Nem történt semmi — mondta —, elszólta magát, annyi baj. Én nem árulom el önt. Megértem én. Hogy is férne meg majd a muzsikokkal? Jól van, no.

A tanító, amint kijött a bíró házából, riadtan, aggodalmasan korholta magát:

„Ó, én ostoba!... hogyan tehettem? Hogyan?"

És veszedelmes, komor gondolatok vertek tanyát az agyában.

— Holnap elvezetsz a Szurok-hegyre. Messze van-e? Hanem úgy vigyázz, van térképem, nehogy hazudj.

A bíró zavarodottan felelte:

— Tíz verszta...

A zászlósnak elszorult a szíve az izgalomtól: „Megvannak... nem lógnak meg..."

Fennhangon pedig azt mondta parancsolón:

— Most pedig letartóztatlak, megértetted? Itt ülsz, és el nem mozdulsz.

A bíró leült, vakarászta magát az inge alatt, mosolygott magában, és így töprengett: „Engem aztán jól besavanyítottak. Adtateremtette."

A zászlós megtisztogatta a porlepte nacionalista jelvényt a bal karján, és azt paracsolta a szolgájának:

— Vacsorát készíts!

Akkornap, amikor a zászlós az ulánusokkal nekiindult a Szurok-hegynek, hogy elfogja a lázadó muzsikokat, az öt bujdosó: a négy ács, meg az ulejai Anton Szeleznyev ugyancsak a Szurok-hegyre tartott, hogy ott töltse az éjszakát. Csakhogy ők nem az Arany-tó felől igyekeztek oda, ahonnan az ulánusok, hanem keletről, a nyárfa-rengetegen át.

Napkeltekor fülledt volt az idő.

— Esőre áll — vélte Szeleznyev.

Egymás nyomában haladtak, libasorban. A fű állig ért, lábuk megtapadt a tocsogós, nedves talajon.

Keskeny levelű páfrányok és halványzöld indák gyenge illata szállt, csalán tekeredett a lábuk köré. Vén, széldöntötte, sötét nyárfák koronájukkal belebonyolódtak a magas fűbe, s úgy kellett keresztülmenni alattuk, akár a kapukon.

Kubgya elszokott már tőle, hogy rengetegben járjon és istenelt:

— Még egy méh sem jut itt keresztül, nemhogy ember. Inkább a tóparton mennénk.

Szeleznyev hátrafordult és rászólt:

— Csak arra vigyázz, cimbora, bajba ne kerülj!

— Mér?

— Sokféle ember jár erre. Most meg lengyelek jöttek Ulejába. Mondtam én a muzsikoknak: gyerünk, föl a hegyekbe. Nem akartak. Most aztán ülhetnek a börtönben.

— Ha még csak a börtönben — kiáltotta a hátulhaladó Beszpalih —, de még főbe is lőnek.

Szeleznyev hirtelen mozdulattal megfogott egy bögölyt.

— Sovány a bögöly — mondta mustrálgatva —, meleg telünk lesz.

Beszpalih megsajnálta őt:

— Hej cimbora, szántanod kellene! Bizisten, szántanod. Te meg háborúskodni akarsz.

Kubgya fitymálóan intette le:

— Ne csépeld a szót, Beszpalih.

Szeleznyev átmászott egy nyárfa korhadó ágai közt, amelyekre ráfonódott a komló. Recsegett a törzs, barna por szállt fel róla. Szeleznyev levette a szúnyoghálós sapkát és megrázta az üstökét.

— Hű, az ördögbe is, nyakig gyantás lettem. Jól vigyázzatok, a lábatok alá nézzetek, mert olyan gödrök vannak errefelé, hogy járatlan embernek sírja lehet.

— Álljon beléd a fájás!

Fáradtan, verejtékezve, s a sok nyárfapihétől szinte matuzsálemi fehérre havazott szakállal értek ki a rétre, ahonnan könnyebb kaptató vitt föl a hegynek.

Fenyők, múlt évekbeli tüzekben elszenesedett tuskók szegélyezték az utat, s ahol különösen emésztő volt a tűz, ott nyárfa és nyír nőtt, s az is még zsenge, fiatal.

Nagy hápogással vadkacsa repült el a nyírliget fölött.

— A vízre száll — mondta Szolominih, tekintetével követve a madarat.

Gorbulinnak, amíg mentek, mindegyre úgy tetszett, hogy szarvas nyomát követik, most nyújtózkodott, keskeny szeme álmosan csillogott.

— Mikor érünk már oda? — kérdezte.

Beszpalih elnevette magát:

— Azt szeretné, ha a tó egyenesen a szájába repülne.

— Ne morogj, babszemjankó! — mondta sértődötten Gorbulin. Ha elfáradt, könnyen megsértődött.

Kubgya szigorúan ránézett és azt mondta:

— Hej, legények, nem házat ácsolunk itt, hanem az életünket. Ne nézzetek rossz szemmel egymásra. És ne fecsegjetek fölöslegesen!

Mind nehezebb lett az emelkedő...

A cirbolyák és a sötétzöld jegenyefenyők között kavicsos-homokos mezők sávjai csillámlottak, mohával, zuzmóval benőtt sziklák szürkélltek.

A mezőkön süvöltött a szél.

Szeleznyev levette a sapkáját.

— Megizzadtam, mint a ló az igában — mondta, és az inge ujjával törölgette az arcát.

A mezők fölött egymást kergették a viharszelek, s felkavarták az avart.

Szeleznyev elégedetten mosolygott:

— Megint esőre áll, cimborák, azt mondom. Lesz ám termés...

Csettintett, és Kubgya egész bensőjével megérezte a másik súlyos muzsik-örömét. Ő nem örült vele, és fáradt hangon megkérdezte:

— Megpihennénk tán?

— Meg is pihenhetünk. Amott a cirbolyafenyő mögött sima a hely, gyerünk.

Azzal balra fordult. Sárga, szinte viaszszín fenyőtörzsek mellett haladtak, kis köves tisztásra értek. Kubgya ledobta a zsákját, puskáját, és nagyot kiáltott huhogón:

— Hu-hu-hu-u!...

— Hu-hu-hu-u!... — visszhangzott messziről.

— Ez ám a kilátás — mondta Kubgya. — Még a szem is belefájdul!

S azzal kicsit előrehajolva, mintha ugrani készülne, lenézett, amíg Szeleznyev vízért ment valahová, Gorbulin pedig tüzet rakott.

Messze, odalent a hegyek közé szorítva húzódott az Aranytó... Kék színébe sárgás árnyalat vegyült, s olyan volt az egész, mint a hegyek közé hajított, csillogó öv.

Bozontos fenyők, cirbolyák övezték a tavat. A vízen túl fehér csúcsaikkal havasok fúródtak a sápadt, magas égbe.

Körös-körül: erdő meg víz, meg szikla.

Kubgya hasra feküdt, úgy nézett lefelé. Egy pillanatra úgy érezte: összenőtt a sziklával. Elszorult a szíve.

A fennsík 150 ölnyire megszakadt, s ott fenyvesek, ércmezők és sziklák kezdődtek. A fenyveseken túl tó csillogott.

A fennsík közepén három ember szélességben ösvény vezetett fölfelé.

Kubgya odakiáltotta Szeleznyevnek:

— Anton, hiszen ez éppen felvisz minket a hegynek! Jó ösvény, megismertem.

— A mi utunk — válaszolta Szeleznyev, s kibontotta sószacskóját. — Látod, vizet fogott a só.

Kubgya szívéből csak nem múlt el a szorongás.

Szeleznyev nehéz léptekkel odament hozzá.

— Gyere már, felforrt a tea. Minek is nézed? Kő hátán kő. Se rend nincsen közte, se meg nem növeszti az Isten. Mennyi jó szántó ment itt kárba!

Fürkészve lenézett az ösvényre, és megbökte Kubgyát a csizmájával.

— Látod? — kérdezte suttogva.

Kubgya nem értette:

— Mi az?

Szeleznyev megrántotta a karját és hasra vágódott.

— Amott ni, balra, nézzed.

Kubgyának elfulladt a hangja.

— Emberek! Ott a csúcson.

— Lengyelek. — És odébb kúszott. — Vörös a nadrágjuk, látod?

Négykézláb másztak néhány lépésnyire, ott felálltak, s felvették a flintájukat a földről.

— Lengyelek — mondta Szeleznyev az ácsoknak. — Dögök...

Beszpalih dühödten verte szét a tüzet és eltiporta a parazsat a csizmájával.

— Még a teáját sem ihatja meg az ember, bunkó a szájukba!... A sűrűbe menjünk?

— Azt mondom, a sűrűbe — vélte Gorbulin és tüstént hozzátette: — A muzsikok kiadtak bennünket.

Szeleznyev megtöltötte a fegyverét és visszakúszott.

— Kubgya!... — hívta az ácsot. — Gyere, megpróbáljuk.

A lengyelek egyesével lovagoltak lassú lépésben felfelé az ösvényen, és vigan tereferéltek.

Legelöl zömök lovon léptetett a bíró.

Mögötte szürke ménen egy katona puska nélkül, bizonyára tiszt. A szél vadul cibálta a lovak sörényét.

A tiszt sűrűn nézelődött jobbra-balra, még a kengyelben is felállt.

Hanem a muzsikokat nem vette észre.

Anton olyan közel kúszott Kubgyához, hogy a szakálla az ács vállába törlődött, és félresimítva szakállát, mondta:

— Te aztat... a harmadikat... én majd a tisztet...

— Hát az öreg?

— Az öregér kár. Bizonyára úgy kényszerítették... No!....

— Sajnálom én az embert... Nem szoktam én hozzá...

— Fértél volna a bőrődbe... Semmi sem könnyebb, mint embert... ölni...

Szeleznyev a derekára tette a kezét, és kedvesen biztatta:

— Célozd meg, no.

Kubgya megadta magát. Szeméhez emelte a fegyvert. Célzott.

— Isten neki — mondta, és lőtt.

Mint papírszeletkék, ha beléjük kap a szél, úgy röppent tova a két ló és a két ember, egyet szökkent, aztán lezuhant az ösvényről, nagyokat bukfencezve a levegőben.

Valaki rémülten felordított az ösvényen.

Beszpalih a szikla széléhez ugrott, kihajolt, és ő is lőtt. A lengyelek lassan hátráltak, a lovak idegesen horkantottak, a muzsikok pedig verejtékben úszva, sápadtan s vicsorogva, akár az ordasok, csak lőttek, lőttek, lőttek.

A bíró megsarkantyúzta a lovát, de az állat megremegett, felágaskodott, és lovasával együtt lezuhant a mélybe...

Estére csakugyan megeredt az eső.

A parasztok nagy tüzet raktak egy szál fenyő alatt, és szárított halból levest főztek. Sötét volt, szinte úgy tapogatták ki a gallyakat, ropogtak az ágak.

Mennydörgött, majd sárga villám fúródott a hegyek közé, zúgtak a sziklák.

— Fjodor napra megjött a zivatar — mondta csendesen Szeleznyev. — Rossz aratás lesz.

— Mi dolgunk vele? — kérdezte Gorbulin. — Mi ugyan nem aratunk.

Mintha bánat csengett volna Szeleznyev hangjában.

— Mi nem, annyi bizonyos...

— Bizonyos... — mondta rá Szolominih is.

Kubgya nézte a két sötét foltot: Szolominihot és Szeleznyevet, és furcsa érzése támadt.

— A földet sajnálod tán? — csattant föl élesen.

— A földet, cimbora. Nem szabad odahagyni haszonta-

lanul. Tudni kell, mikor kell odahagyni... — mondta keményen Szeleznyev.

— No, azért nem érdemes olyan nagyon szeretni!

— Isten parancsolta, hogy szeressük a földet.

— Ne hazudj! Büntetésül adta az Isten az embereknek — kiabálta Beszpalih. — Arcod verejtékével... azt mondta.

Szeleznyev makacsul hajtogatta:

— Ne vitatkozz, Beszpalih. Tán az Isten is tévedett. Csak a föld...

— Mit akarsz?

Szeleznyev parazsat vett a tűzről és rágyújtott.

— Zavaros a fejem, Kubgya...

— A lengyeleket sajnálod?

— Ugyan... Az ember — mit is ér? Embert mindig lehet csinálni. Az ember csak por. Hanem itt nem támogatnak minket.

— Kik?

— A parasztok.

Kubgya nekidühösödött, mérgesen fújt, aztán a bográcsfölé hajolt, kavargatta a kanalával.

— Mi a manónak a támogatásuk?

— Nélkülük nem lehet.

Kubgya Szeleznyev mozdulatlan szemét nézte és ámuldozott:

— Tán pópa vagyok én, vagy mi a szösz?

— Tán több is...

— Eredj már!...

— A szívekben kell élni, cimbora. Azokba nézni, érted?

— Hát én tán csak úgy mentem világgá? Loptam én? Tolvaj vagyok én?

Lassan, erőlködve bökték ki a szót.

Az agyuk még nem szokott hozzá az efféle gondolatokhoz, amelyek nem a gazdaság körül jártak, s alig engedelmeskedett — minden gondolatot kínnal-keservvel, szinte a hússal cibáltak elő, mint horgot tépik a hal kopoltyújából.

Beszpalih egy szál alsóruhájában, fehéren olyan volt, akár a kénesfejű gyufa, így üldögélt, a tetveket irtotta nadrágjából, és halkan fütyörészett hozzá.

Kubgya rámutatott és azt mondta:

— Lám, él és semmi gondja!... Te pedig Anton Szemjonovics, gyötrődöl. A házadért esz a nyavalya.

— Tíz házat is szerezhetek még, csak idő legyen hozzá...

— Hát akkor?

— Mit tudom én...

Szeleznyev nehézkesen felállt, s mintha csak hinárból akarna kikeveredni, nekiindult a sötétnek.

— Hová? — kérdezte Kubgya.

— Csak úgy... Aludjatok csak. Mindjárt jövök.

Szolominih részvevőn mondta:

— Fáj a szíve a muzsiknak.

— Nem értem én azt meg.

— Mer neked városi lelked van. Nemhiába voltál ott esztendőkig.

Szolominih kanalat vett elő, aztán kenyeret szeletelt karéjra.

— Most aztán majd özönlik hozzánk a nép — mondta elégedetten, s a késével a kenyérhaját kocogtatta.

— Mér? — kérdezte Gorbulin.

— Így szokott lenni. Látják, hogy derekasan nekifogtunk ennek az ügynek.

— Én meg azt mondom, elveszik a flintánkat, elfognak és — alomars, gyerünk a városba. Nekem meg, cimborák, annyi a tetvem, hogy ujjujjujj!

— Az ijedtségtől.

— Tán az ijedtségtől.

VII

A lengyelek megfutamítása után az osztag gyarapodni kezdett.

Jobbára az Ulejával szomszédos falvakból jöttek a parasztok kocsin, lovon, a városiak bosszújától rettegve. Elhozták a cókmókot, az asszonyt, meg a pereputtyot.

De jöttek messzi falvakból is, jobbára a német háború katonái; gyalog jöttek, feltarisznyázva, a vállukon flinta, olyiknál még katonapuska is.

A táborhelyet beljebb vitték a sűrűbe, az Ónoshegy irányába, és itt sátrakat vertek. Addigra már lehettek vagy félszázan.

Szeleznyev egyszer azt mondta Kubgyának:

— Parancsnokot kell választani.

Kubgya mintha megnyúlt volna ezekben a napokban, a szájasarka lefittyedt, de meglehet, hogy az övére akasztott revolver változtatta meg a külsejét — egy lelőtt lengyeltől szedték el. Rábólintott Szeleznyev szavára, és vacsora utánra kitűzték a gyűlést.

Kubgya felmászott egy szekérre, a muzsikok meg leültek a fűbe, és rágyújtottak. Kubgya szeretett volna állva szónokolni, de meggondolta és csak a sapkáját vette le.

Az álcázásul fenyőgallyakkal borított öt-hat szekér között egy fehérhasú kölyökkutya lábatlankodott, a tajga felől gyantaillat szállt, és azt hihette az ember, hogy szénakaszálásra, vagy diószüretre jöttek a muzsikok.

Leghátul Beszpalih térdelt, és apró, gyűszűformájú szája mosolyra kerekedett.

Tetszett neki, hogy most már nincsenek egyedül és hogy az emberek olyan tisztelettel hallgatják Kubgyát.

Kubgya beszélt:

— Elvtársak!... Tudjátok, minek gyűltünk ide, minek is mondjam nektek. Senkit se hajtottak, ki-ki a maga akaratából... De tudjuk, mi ellen: nem kell nekünk Kolcsak, a régi rend, a magunkét akarjuk, a paraszti hatalmat. Tán vadásztól szűkölő farkasok vagyunk? Van nekünk erőnk és az Uralon túlról jön már a Vörös Hadsereg. Tartsunk ki most, aztán majd meglátjuk, mi sikeredik. Úgy ám... Most meg válasszunk parancsnokot, mert még a birkák közt is van kos, hogy vezesse őket.

Nagyot kacagtak a muzsikok.

— Töprengtem én, töprengtem sokat — folytatta Kubgya —, hanem aztán csak egy embert találtam minálunk. Ki is állítom őt jelöltül: én Anton Szemjonovics Szeleznyevre adom a voksomat.

— Én meg Kubgyára — mondta Beszpalih.

Valaki még azt javallotta: Szolominih.

Szolominih dörmögött:

— Mit tudnék én csinálni? Az asszonnyal is alig bírok.

A muzsikok sokáig zsivajogtak, akár falugyűlésen. Aztán magasba emelkedtek a kezek. Szeleznyevé volt a többség. Belé is pirult a megtiszteltetésbe. Beszpalih ugratta:

— Tüzet fog a szakállad.

— Vigyázz, cimbora — nevetett jóindulatúan Szeleznyev — én most parancsnok vagyok.

De hirtelen összeszorította az ajkát és a szekerek között kiballagott a folyóhoz.

— Hát ez meg hová megy? — kérdezte Kubgya értetlenül.

Szolominih utána nézett a nyírfaligeten végighaladó Szeleznyevnek és ráfelelte:

— Medveszíve van ennek, nem találja az ösvényit.

Estefelé megjött a táborba az ulejai tanító: Kobelev-Malisevszkij.

Sorra kezet fogott velük, és leült Kubgya mellé.

— Én meg hozzátok jönnék — mondta és maga is elcsodálkozott a szaván.

Amíg jött az úton, csak azt gondolta: éppen csak megnézi a tábort és már megy is. Kubgya elnézte az előremeredő fejét, amelyet úgy meresztett, mintha most akarnák lenyakazni, meg a kényszeredett mosolyát, és vigan rávágta:

— Isten hozott!

Szeleznyev meglátta a tanítót és megörült:

— Éppen maga kell nekünk, Nyikolaj Oszipovics.

A tanító még kényszeredettebben mosolygott.

— Parancsot kell írni, írástudó emberünk meg nincs.

— Miféle parancsot? — kérdezte Kubgya.

— Hát, hogy működik az osztag, és jöjjön, aki akar. Ha meg többen leszünk, mozgósítjuk a járást.

Mindenki helyeselt rá. Szeleznyev papírt kerített, a tanító leült, fogta a tollát, elillant a megszeppentsége. Vidáman nézett Kubgyára és megtudakolta:

— Mi legyen az írásba?

— Írjad — parancsolta Szeleznyev kurtán. — „A kormány parancsára..."

A tanító tiltakozott:

— Be kell írni: miféle kormány.

— Az ördögbe is, honnan ismernének minket a falvakban! Bánják is ők, miféle kormány, csak hozzájuk ne nyúljon. Leírtad?

— „A kormány parancsára..." Leírtam.

— Írjad tovább! „Gyülekezzék mindenki, aki akar... hadba jönni a Kolcsak-seregek ellen... gyalogszerrel, vagy lovon... fiatalja, vénje... okvetlen hozzon magával flintát, vagy katonapuskát... kevés a fegyver..." Nem, ezt nem kell! Kitalálják maguk is. „Jelentkezzenek a gyülekezőhelyen..." Lám... Akár egy katonai parancsnok. Szakasztott úgy diktálok. De hogy hova gyülekezzenek, nemigen tudom.

— Az égbe — vélte Beszpalih.

Kubgya töprengett és azt javasolta:

— Írjuk így: „Anton Szeleznyev 1. sz. partizánosztaga". És kész.

Szelenyev húzódozott.

— Hiába — mondta Kubgya —, a muzsik szereti, ha nevet lát.

És mind rábólintottak. Szereti a muzsik, ha nevet lát...

A falvakban híre járt, hogy a városba megérkezett Omszkból Annyenkov atamán kozákkülönítménye. Felbolydultak a falvak. A kozákok híresek voltak arról, hogy kéjes kegyetlenséggel fojtották el a felkeléseket. Annyenkov és Kraszilnyikov különítményeibe ugyanis csupa olyan ember jelentkezett, akinek sérelme volt a szovjet hatalomtól. Az atamán emberei halálfejet viseltek a váll-lapjukon.

A piactereken ekhós-szekereken, kocsikon gyülekezett a nép, a piac után odakint a legelőkön, a falu szélén még sokáig gyűléseztek.

Szónokok is kerültek, felkelésre biztattak, azt mondták: Omszk hamarosan elesik, Szlavgorodban és Pavlodarban már a szovjeté a hatalom — és reggelre a tajgabeli utakon feltarisznyázott, puskás muzsikok igyekeztek Anton Szeleznyevhez.

Rettegésben élt a város is.

Úgy beszélték, hogy Anton Szeleznyev tízezres csapatá-

val ott tanyázik valahol nem messze a tajgában és csak az alkalmas pillanatra vár, hogy lemészárolja az egész várost, a munkások kivételével. Irigykedve néztek a munkásokra, a járási parancsnok, Popov kapitány pedig gyakorta tanácskozott kémelhárító tisztjével.

Az Orosz Távirati Iroda tudósításai hírül adták, hogy a vörösök már bevették Kurgánt és Petropavlovszkhoz közelednek, Omszkban folyik a kiürítés — és mintha csak ezeket a tudósításokat húznák alá vastag vörös vonallal: hosszú szerelvények döcögtek a vasútvonalakon az evakuált intézmények holmijával és menekülőkkel rakottan.

Éjszakánként pedig lobogott a tűz a tajgában — égett az erdő és a fél eget bevilágította a bíbor fény.

S ennek a tűzpírnak a fényénél az alacsony, vöröstéglás börtönből kivezették a város szélére a letartóztatott parasztokat a magányos fehér „Nobel"-ciszternához. A parasztok keresztet vetettek a sárga lánggal égő keleti égalj felé, és akkor tüzet nyitottak rájuk.

És senki sem tudta, ki temette el őket és merre van a sírjuk...

Július közepén Annyenkov atamán különítménye nekivágott a tajgának. Tulajdonképpen csak egy része volt ez a különítménynek; két század katona géppuskákkal, négy tiszt parancsnoksága alatt. Maga az atamán fő erőivel akkoriban Szemipalatyinszkot védte a fellázadt parasztok ellen.

A különítmény katonáit felbőszítették a fronton elszenvedett balsikerek, meg az is, hogy mind jobban fellángolt a felkelés, őket pedig ide-oda vonatoztatják és mészárolják, s mészárlásra kényszerítik.

Felbőszülten gyújtogatták a falvakat, az asztagokat, verték és akasztották a parasztokat, vagy amazok gyújtották fel a házakat, ahol az atamán emberei éjszakáztak.

Kubgya a városba akart lovagolni, hogy kapcsolatot találjon a bolsevik sejttel, amely illegalitásban működött, de egy városból menekült molnárlegény azt mondta, hogy a sejtet letartóztatták és valamennyi tagját kivégezték. Az osztagba meg egyre özönlött a nép.

Már saját törzsirodájuk is volt, ahol Kobelev-Malisevsz-

kij, a tanító volt a főnök, s hadtápjuk, amelynek Szolominih volt a parancsnoka. Mind több és több szekér nyikorgott az osztag soraiban, mind több és több ember jött panaszra Kubgyához és Szeleznyevhez.

A szokásos paraszti keserveket sorolták elő: hogy felgyújtották a gabonájukat, a házukat, elhajtották a jószágukat, megölték valakijüket — majdnem mindjüknek egyforma volt a baja, és egyforma szűkszavú mondatokban beszélték is el, de valahányszor egy-egy újabb muzsik, vagy asszony búcsúzott el a nagy panaszkodás után, mindig nehezebb lett tőle a szív.

Meggörnyedtek a partizánok, felhagytak az ivással, és még Beszpalih is, ha bepityókázott, lefeküdt aludni, szégyellősen befordult a falnak.

Senki sem vette észre ezt a változást, ment minden a maga rendjén, az emberek őrt álltak, az osztag gyarapodott, csak Kubgya kacagott fel görcsösen olykor-olykor nagyokat hadonászva — úgy látszik a föld utáni vágyódást akarta elhessegetni magától, amely megszállta mindannyiokat, meg a föld ügyét-baját, meg ezeket a tajgai füst szagát árasztó embereket, akik minden nap mind többen érkeztek az Ónos-hegyre szekéren, lóháton és gyalog.

Csak Szeleznyev járt egyre felszegett fejjel, fogát villogtatón, mosolyogva.

— Pópa válnék belőled, Anton — mondta Kubgya.

— Belőled meg bűnös.

Egyszer megérkezett vágtatva Jemolin. Boldogan rázta meg a kezüket, Kubgyát meg vállon veregette.

— Hogy élsz, legény? Lám, embert csináltam belőletek, gazfickók. Imába foglalhatnátok a nevemet.

— Befejezted a csűröket? — kérdezte Kubgya.

Jemolin lehunyta a szemét s a fejét rázta.

— Amire a magadfélével megépítem a tetejét, már korhad is az alja. Szép idők járnak! Nem értem én, mi történik itt? Meghibbant a nép, vagy mi a szösz? Fura is, meg félek is, ha nézem...

— Hát ne nézzed.

— Tán nem szabad?

Jemolin kiköpött és huncutul nevetett:

— Hiszen én gazda vagyok, nekem érdekes az, milyen életre rendezkednek az emberek, azér is nézem.

— Inkább segítsél.

— Az én segítségemtől ugyan megtetvesedhetsz. Más kaliberű ember kell ide. Én ugyan jövök, megyek, utazok, járok, de csak nem értem, miféle ember is kéne ide. Öldösik egymást, gyújtogatnak, és egyre csak várnak valakit, he?

Jemolin szorosabbra húzta a hevedert és felmászott a nyeregbe.

— Egész falutok van itten! Aki akar, hadd jöjjön. Hej, hogy élnek ezek a mai betyárok, no nézd csak! Csudamód éltek, cimbora, csudamód!

VIII

Folyt a szó a fehérekről:

— Futnak a Kolcsak-csapatok, úgy mondják... Omszkot is majdhogy be nem vették. Az egész föld a szovjethatalomba lesz, cimborák, úgy a!...

Az apró, szeplős Beszpalih le is guggolt örömében, mintha el se bírná ezt a nagy gondolatot.

Gorbulin egy törött cserépből a fehér hasú kutyakölyköt itatta tejjel. A kiskutya fintorgatta a pofáját, szertefröcskölte a fehér csöppeket, azok végigfolytak a selymes szőrén. A szekerek között gondterhelt arccal jártak a muzsikok, a fenyvesben zengtek a fejszék, nyerítettek a lovak.

— Hol telelünk ki? — kérdezte Gorbulin s megcsapkodta a kiskutya hátát. — Megbambulunk itt munka nélkül. Gyötrődik a nép, gyötrődik, maga se tudja miért.

— Ha tudná, nem gyötrődne. Az atamán nincs messzi ám.

— Az ördög hordozza meg, úgyis nyakát szegi itt!

— Lesz ahogy lesz. Vagy ő, vagy mi, de valamelyik.

— Nagy a rengeteg, odébb állunk.

— Golyó elől nem mégy messzire. Nemigen sajnálják az angol puskaport.

Beszpalih elcsodálkozó szemmel bámulta a tajgát és dühösen kiabálta:

— Hát az angol muzsik hogy hagyhatja? Mért engedi ezt a disznóságot? Az nem lehet, hogy ott csupa tanult ember legyen! Tán nincs annyi keményfejű a mi fajtánkból, merhogy azt mondják, náluk nincs is tanulatlan.

— Hazudnak! — vágta rá Gorbulin mély meggyőződéssel. — Nem lehet, hogy tanulatlan ne legyen. Buta ember mindenütt sok van. Küldik a sok muníciót és azt hiszik, vadászatra kell a népnek.

— Katonapuskából?

— Medvére, meg más nagy vadra puskából is lehet.

— Hát a sok mundér kinek lesz?

Gorbulin gondterhelten bámult Beszpalihra.

— Az már az ő dolguk, én nem tudom!...

Odajött Kubgya, kicsit letörten, aggódó nyugtalansággal a ragyás arcán.

— Gyűjtsd össze a holmit — mondta gyorsan.

Beszpalih talpra szökött.

— Indulunk tán? Mondtam én, hogy nincs messze az atamán.

Kubgya megigazította a derékszíját. Mintha zavarta volna a tölténytáska, meg a revolver.

— Nem megyünk sehová. Mi itt maradunk. Az asszonyok elmennek a kocsikkal... hogy messzebb legyenek a bajtól. Mi pedig, ha már így kell lennie, nekivágunk a havasoknak...

— Más nyomon?

Beszpalih füttyentett.

— Mi meg sírtunk, hogy nincsen munka...

A szekerek között megjelent Szeleznyev nyugodt, vállas alakja. A gazda szemével pillantott végig a kocsikon, ekhós szekereken, és éppúgy, mint azelőtt a cséplésnél, torkát köszörülve nógatta az embereket.

— Igyekezzetek, keresztények, igyekezzetek! Mennyi sok cókmókot összeszedtetek!

Egy piszkos bekecsű vénasszony szipogni kezdett:

— Hiszen kár a motyóért, Anton Szemjonics...

— Hát bizony kár — hagyta rá Szeleznyev.

Gorbulin elégedett hangon parancsolta:

— Gyerünk, emberek!...

Egy óra múlva nagyokat zökkenve a gyökereken döcögött már a rengetegben, az erdei ösvényeken, a sok irbitszki szekér, kocsi, taliga.

Sírtak a kicsinyek, kodácsolt a kasban a baromfi, bőgtek a szarvuknál fogva a kocsihoz kötözött tehenek, s a bozontos lábú testes lovacskák húzták, húzták a terhüket.

Érett a szamóca, gyengén, édeskésen szállt az illata. A cirbolyáknak, mint mindig, most is csak a koronájuk mozdult zúgva.

Az ösvényeken pedig messzi-messzi versztákra igyekeztek az emberek; s felcsapó, majd elhalkuló hangon sírtak és felelgettek, akár a madarak.

Vagy háromszáz partizán haladt a szekerek nyomában az Arany-tavon túlra, a fennsíkon nem maradt több száznál.

Akik elmentek, gyutacsos, sörétes fegyvert vittek magukkal, akik maradtak, azoknak jó puskájuk volt. Őröket állítottak, strázsákat, és a tajgában rejtett előrsöket is. Vártak.

— Most meg vagy elégedve? — kérdezte Kubgya Szeleznyevet — vagy még mindig furkál valami?

— Valahogy majdcsak megússzuk — válaszolta Szeleznyev, fáradtan mosolyogva.

— Áldották a nevedet, most már elégedett kell legyél.

Kubgya hangjából sértettség szólt.

— Nem panaszkodom. S ha panaszkodnék is, mihaszna?

— Olyan vagy, akár az újszülött, azt se tudod, hová lépjél.

Szeleznyev elnézett Kubgya feje fölött és elbiggyesztette a száját.

— Hallottad-e — kérdezte megenyhülve —, hogy hamuba fekszik Uleja?

Beszpalih rémületében nagyot szökkent.

— Fölgyújtották?...

— Fölégették — felelte egyszerűen Szeleznyev és elővette a dohányzacskóját. — Még jó hogy az asszonyt időben elhoztuk. Felkötötték volna. Haragszanak ám énrám.

— Máma itt lesznek.

Szeleznyev cigarettát sodort, fürgén járt a szeme és könnyedén meglökte Kubgyát.

— Máma még nem gyünnek, emlékezz a szavamra. Uleja még csak a mese eleje, a haddelhadd csak eztán jön. Példabeszéd lesz belőle.

Leterítette a köpenyét a földre.

— Heveredj le, pihenjél.

És elterülve a földön, mélyre vált, súlyos hangon szólalt meg:

— Az a legfőbb, hogy semmin se csodálkozzál. S akkor aztán semmi se bánt majd, he? Kubgya! Hogy gondolod?

— Én úgy — válaszolta Kubgya —, hogy nekünk nincs géppuskánk, nekik meg három van. Lekaszálnak bennünket.

— Mi húzzuk a rövidebbet — mondta meggyőződéssel Gorbulin.

Szeleznyev letépett egy fűszálat, azt kezdte mustrálgatni.

— Kicsi a fű, cimbora, hanem azért úgy meg lehet vele tölteni a lovak bendőjét, hogy no... — mondta mosolyogva. — Jó füvek vannak mostan. Persze, akinek gépje van, jobb azzal, mint kaszával. Másrészt meg azt gondolom, a zsombékokon nemigen megy el a gép, he? Kubgya!

Kubgya is elmosolyodott.

— Nem megy el, Anton Szemjonics.

Szeleznyev fáradtan lehunyta a szemét.

— Megfáradtam ezekben a napokban. Akárha ezer évet éltem volna. Te meg, Kubgya, hájasodni kezdtél.

— Sose vót zsír énrajtam.

— Elég baj az. Háj nélkül — akár kenyér nélkül. Tartaléknak mindig kell lenni.

Arcába húzta a sapkaellenzőjét és nagyot ásított.

— Még jó, hogy féreg nincsen. Az is összecsípne.

És mihelyt lehunyta a szemét, nagy álmosan horkolni kezdett.

Két nap múlva, reggel felé a partizánok szembe találkoztak az atamán katonáival a ponyevai szorosnál.

Nyolc hatalmas szikla állja útját a Buja folyónak. Kö-

zöttük zúgva, csattogva tajtékzik a víz, fehéren ragyogó tarajokat emelget a magasba.

A balparton csendesebb a folyása, itt akár csónakkal is át lehet jutni. Feljebb, a Buja mentén hegyek húzódnak, a formájuk akár a zöld kirgiz-süvegé, lent a folyó árterülete vonul.

A partizánok lefelé haladtak a folyó mentén, az atamán katonái felfelé kapaszkodtak.

Az atamán katonái hosszú csatárláncba húzódtak széjjel a fennsíkon, beásták magukat, két géppuskát állítottak fel és tüzet nyitottak. A muzsikok egyet-egyet lőttek, gondosan céloztak, lesték, mikor bukkan elő a kozák. A különítményesek többször is felugrottak és bizonytalan „Hurrá" kiáltásokkal nyomultak a partizánok felé.

De egyikük-másikuk holtan vagy sebesülten esett össze tüstént, és az atamán katonái ismét beásták magukat, sűrűn csattogtatták a závárat.

A muzsikok a cirbolyafenyők között hasaltak némán.

Sivítva röpködtek a golyók a kis fennsík fölött, amelyet balról a patak határolt, jobbról a rengeteg — benne ott feküdt az atamán még eddig tüzet nem nyitó második százada.

Az embereket csípték a szúnyogok és a különítményesek sebesültjeit perzselte a nap, inni kértek.

De senki sem szánta meg őket egy korty vízzel, mindenki inkább azt leste, hogyan ölhetne meg minél többet a muzsikokból, akik ott rejtőzködtek a cirbolyák mögött és sietség nélkül pontosan célozva lőttek.

Így tüzeltek egymásra vagy másfél óra hosszat.

Végül a tisztek tanácsot tartottak és parancsot adtak a támadásra: bármi áron meg kell rohamozni a fák mögül tüzelő partizánokat és le kell kaszabolni őket.

A magas fűben nem lehetett futni — rátekeredett a lábra — és arra sem volt remény, hogy a partizánok megfutamodnak és felhagynak a tüzeléssel; a roham gondolata mégsem tűnt fel képtelenségnek, és az atamán katonái nagy lövöldözés és éljenzés közepette tisztjeikkel együtt előre kúsztak a fűben és a rengetegben. Nyitott szájukba belehajlott a fű, száraz, rosszízű por pergett róla.

Köröttük furcsán, esetlenül hanyatlottak el a sebesültek és a halottak, de azért a különítményesek tovább tüzeltek, hurráztak és nyomultak előre.

A cirbolyák mögül még mindig apránként, lustán lövöldöztek a muzsikok és úgy tetszett, nem is komolyan hadakoznak, tüstént eldobják majd a fegyvert és előjönnek békét kérni.

A cirbolyákig mindössze száz lépés maradt már, amikor az atamán katonái hirtelen össztüzet adtak és elkiáltották:

— Hurrá-á-á!

Talán a kiáltás volt gyatra, talán más okozta: a különítményesek egyszerre rádöbbentek, hogy bajban vannak és menekülniök kell. Megtorpantak és most már egészen eltorzult hangon kiáltották:

— U-á-á-á!

Azzal sarkon fordultak, és megfutottak.

A fák közül kiugrottak az erdőszélre a bekecses, kartoninges muzsikok és összevissza ordítoztak:

— Dobd el a puskát!...

„Végünk"... — gondolták az atamán emberei és futottak, maguk sem tudták merre.

Maguk mögött érezték a muzsikok nehéz lihegését, vicsorgó, borostás arcát, rézvörös karikák táncoltak a szemük előtt.

Egyikük-másikuk a vízbe ugrott és átúszott a másik partra.

Beugrott két tisztjük is, de nem tudtak úszni, és összevissza kalimpálva nagynehezen megragadták a víz fölé hajló fűzfa ágait.

Akkor ért ki a partra Kubgya és Beszpalih. Meglátták a tiszteket, akik valósággal mustrára voltak ott kitéve, megvárták, amíg azok jóerősen megmarkolják az ágat, akkor fogták a puskájukat és lőttek.

Nekilódult a hullám, a folyó tovaragadta a testeket.

Az atamán emberei nagynehezen elfutottak a fennsík végéig s ott megpillantották a géppuskáikat.

Ekkor valahogy újra megérezték az erejüket és kezdtek visszatüzelni.

— Vissza! — kiáltotta Szeleznyev s mint a csibék a kotló alá, úgy szaladtak a muzsikok összegörbedve be a tajgába.

Beszpalih a parton fájdalmat érzett a lábaszárában, megtapogatta csatakos nadrágját és rádöbbent: „Megsebesültem".

Hirtelen elfehéredett az arca, akár a napra vetett csont, elmosolyodott, és odakiáltott Kubgyának:

— Megsebesítettek...

— Á, csak ólom!... — mondta Kubgya és a hóna alá nyúlva magával vitte.

Mögöttük a fennsíkon ismét előretörtek a különítményesek.

A muzsikok vissza-visszatüzelve, lassan jobbra fordultak és nekiindultak a hegyeknek.

Az atamán katonái azonban utolérték s üldözték őket egyenes láncban, szakadatlanul tüzelve s meg-megbújva a fatörzsek mögött.

— Hurrá-á-á! — kiáltották újra meg újra a támadók.

Beszpalihnak sajgott a lába, elnehezedett a feje és mintha az egész testét feleslegesnek érezte volna. Kubgya és Gorbulin vezették karonfogva, mögöttük pedig ziláltan, verejtékezve haladt Szeleznyev és minden lövés után siettette őket:

— Gyere, gyere, el ne maradj.

Beértek a nyírfák sűrűjébe.

A nyíres halvány zöldjében mint sötét gombok a világos ruhán, feketéllettek a fenyők.

Megintcsak akadályozta őket a hatalmas fű, itt nem volt már páfrány, de kezüket vágta az édeskés illatú aszat.

Beszpalih valósággal megrészegült a fájdalomtól, akadozott a nyelve és minden lépésnél elkeseredve kiáltotta.

— Eresszetek, pajtások, eresszetek!

Szeleznyev ólmos fáradtságot érzett a karjában, hátrált és tüzelt és szomorúan hajtogatta:

— Ne hagyd el magad, Beszpalih... ne hagyd el magad, pajtás... siess, siess... el ne maradj...

A muzsikok egész csapata messze előttük járt már. Egyre meredekebb volt a kapaszkodó. Megállapodtak, hogy bekötözzék Beszpalih sebét, de meghallották a közelben a különítményesek hangját és megint nekiindultak.

Lábuk alatt meg-megcsuszamlott a kavics, óvatosan kerülgetniök kellett a kopár sziklákat, mögöttük pedig szüntelenül dörögtek a kozákok vaktában leadott lövései.

Szeleznyev megélénkült, a vállára akasztotta a puskát.

— Gyerünk — mondta —, elvezetjük őket a pokolba.

Beszpalihnak meg-megbillent a feje, akár érett mákfej a szélben.

Katonanadrágját vastagon bemocskolta a vér, s telefröcskölte Gorbulin és Kubgya kezét is.

Kubgyának a sötétkék szaténingje el volt hasadva a könyökén, kilátszott rózsásbőrű, szúnyogmarta teste.

Szeleznyevnek elhomályosult a szeme, és lemaradt.

Minél magasabbra kapaszkodtak a meredeken a szürke, sima, szinte csiszoltszélű, háznagyságú sziklák között, annál jobban érezték, hogy valami ismeretlen veszedelem les rájuk.

Meggyorsították a lépteiket, holott húzta őket a fáradtság, nem kerülgették már a kopárabb részeket.

Véget értek a nyírek, a nyárfák. Már csak a cirbolyafenyők bozontosodtak körülöttük és tüzelt ugyan a nap, de a havasokról kemény, zord szél fújt.

Feszesebbre húzták az övüket és mintha szét akarnák tépni a csend hálóját, amelyet csak a szél szaggatott meg, felemelték a hangjukat.

Lábuk alatt ropogott a száraz moha.

Megálltak, beletörölték agyagos, sáros lábukat a deres fűbe, szorosan bekötözték Beszpalih sebét, egymásra néztek, és sietős léptekkel, szótlanul kapaszkodtak egyre magasabbra.

A szél a hajukat borzolta, puposra fújta az ingüket.

Gondolataik, tán a fáradtságtól, tán valami mástól ellanyhultak, és nem tudták rákényszeríteni az agyukat, hogy megszokott munkáját végezze.

Itt már Szeleznyev mutatta az utat.

Csapzott volt, még a vastag szövetkabátja is átnedvesedett, akár esőről jött volna. Szeme fehérjét véres erek hálózták, a pupillája pedig egyre nagyobb lett, egyre nagyobb, mint az olajfolt a terítőn.

Elhajította sapkáját, és hajadonfőtt lépdelt, fekete szakállát cibálta a szél.

Kubgya elfáradt, szakadt róla a veríték.

Mellette szinte lógott a karjáról egy apró, szűntelenül ordítozó, vörös hajú ember. Ennek az embernek állandóan tátva volt a szája és egyre járt benne a nyelve csonkja, s olyan hangok jöttek ki a torkán, mintha valaki ollóval metélne bádogot, és Kubgya olykor sehogysem tudott visszaemlékezni rá: hol láthatta ezt a csatakos bajuszt, ezt a szeplős, ráncos, orrnyerget.

Egyszer csak kiszélesedett a fennsík és kopár, hepehupás mezőt láttak maguk előtt. A mezőn keresztben egyenes láncban puskás emberek álltak és hat férfi futott feléjük, revolverrel a kezében.

Az emberek angol köpenyt viseltek és a muzsikokat hideg szél borzongatta meg, amint rájuk néztek, és most vették észre, hogy nem messze ott magaslanak a havasok csúcsai, kékesen, akár a cukorsüvegek.

Szeleznyev lekapta a fegyverét, kiáltott, és kiáltását lövése szakította félbe:

— Menekülj!

„... Bumm ..."

Aztán Kubgya felé intett, az arca hirtelen megfiatalodott és sebesen mondta:

— Hagyd, fuss!

Lehajolt, odanyújtotta Beszpalihnak a revolverét és meggörbedve futni kezdett.

A többiek futottak a nyomában.

Beszpalihot rémület fogta el, meg akart szabadulni a gondolataitól, a halántékához szorította a revolvert, de meggondolta magát és az oldalába lőtt.

— Vége! ...

Szeleznyevben futás közben foszlányokban szakadoztak föl a gondolatok.

„Elvétettem az utat ... A vízmosáson ... arra ... kellett volna ..."

És eszébe jutott, hogy még szerette volna meglátni az Oroszországból jövő vörösöket.

„Még meglátjuk ..." — villant át az agyán.

Megállt és nyugodt hangon mondta:

— Állj meg, cimbora! Nem menekülhetsz.

Kubgya, amikor meghallotta a hangját, azt gondolta: „Elvesztünk" — és megtorpant.

Mögöttük feküdt Gorbulin, aki elvesztette a puskáját futás közben.

— Még meglátjuk... — mondta Anton. Betöltötte a tárat.

IX

Egy hét múlva „A belső frontokon" című közlemény hírül adta, hogy Uleja körzetében szétszórták Anton Szeleznyev bandáit, őmaga pedig elesett a tűzharcban.

Két hónap múlva a partizánok és a Vörös Hadsereg reguláris egységei bevették Nyilovszkot, és a parasztok lehozták a havasokból Szeleznyev, Kubgya, meg négy ismeretlen társuk holttestét.

Mély sírt ástak, eljöttek a munkások vörös zászlókkal, a zenekar az internacionálét játszotta, szürkezubbonyos szónokok fehér nyúlprémes sapkáján fénylett a bádogcsillag — sokáig szónokoltak és kelet felé mutattak a kezükkel.

Távolabb a gyászmenettől, hátul álldogált Jemolin vállalkozó, sárga bárányból bekecsében és nézte a vörös zászlókat, a zenészek csillogó hangszereit. Meghatottságot és szánalmat érzett, letörölte orra mellől a könnyeket és azt mondta a szomszédjának:

— Jegyezd meg jól: derék legények voltak.

1920—1921.

SZÍNES SZELEK

A fejét célozd a túzoknak! Ha szárnyát vagy mellét találod, elcsúszik rajta a golyó, odább röppen a madár, s ott vergődik majd halálba valahol a nádasban.

Megfeledkezett erről Szemjon, elvétette a madarat.

Gázolja dühödten a bíbor kányaborsót, meg az aranyló boglárkát: a zsenge füvet.

Minek is sajnálná?

Ünnepien illatozik a völgyben a fák enyhe lombja. Gyantát csorgatnak a fenyők a hegyekből, sziklák kendője bugyolálja körül az eget, és a Csagan-Ubinszk-i hágón zúgnak a kék cirbolyafenyők.

Megy Szemjon, bicegve.

Nyomja a lábikráját a csizmaszára, dörzsöli a lágyékát a nadrág, csurom veríték már, pedig négy verszta még a faluig, a Csagan-Ubinszk-i hágón is át kell még jutnia.

— Drága a puskapor — nehezen jut hozzá az ember, az a túzok megvolt vagy harminc font. A fejét célozd a túzoknak!

— A pokolba!

Zöld szemű mongol nyúl szökken ki az ösvényre, hegyezi a fülét, les körös-körül. Tudja jól a nyúl is: drága a puskapor.

Bal kéz felől, a kéklő nád között jóllakottan gágognak a vadlibák. Szemjon megszokott mozdulattal vállára veti a pus-

kát, és már indulna is, de észbekap, visszakanyarodik a régi útra.

A fejét célozd a túzoknak!

Soha meg nem történt vele: eltévedt.

Nézi: körös-körül bágyadtan kéklik a mocsár, vadkacsa csap a lápból a magasba.

— A mindenségit!

Keresi Szemjon az ösvényt, s kibukkan egy tisztásra. Magas, lilába játszó mohos kő a tisztáson, három ember gubbaszt a tövében. Fenyőgally ropog a tüzükön, háromlábon sistereg a teafőző.

Mocskos, rongyos köpeny mindhármukon. Bágyadt az arcuk, fakó, akár a föld, szemük nyugtalanul tapogatja az eget, a gyepet, a sziklát.

Nézi Szemjon: idegenek ezek, nincs a járásban efféle. Hórihorgas az egyik, akár a fenyő, rezes az arca, mozdulatlan, csak a szeme jár, mint a társaié...

Fellobban az öröm Szemjonban. Alig találja az ujja a kakast.

— Tán csak nem, uramisten?... Csak nem?...

Azok bizony! Ott hevernek a földön, a tűz mellett, a sötétkék vörösgárdista sapkák. A puskák meg odatámasztva a sziklához.

A legkövérebbet vette célba Szemjon. Pontosan a füle alá célzott. Akkurátusan. Lőtt.

Fölbukott a vörösgárdista, a lángokba markolt a kezével, a másik kettő eliramodott a sűrűbe. Nem volt ideje Szemjonnak patront cserélni...

Fülelt hát, merre csörren a száraz gally.

Bogár bukik le zúgva a tuskóra egy ágról. Bőjti réce rikolt a mocsárban.

Nem hallani, merre futnak. Kiköpött Szemjon.

A kórság essen belétek! Megteszi egy is!

Összeszedte a puskákat, felnyalábolta a két fehérneműs batyut, meg holmi könyvet, a lelőtt katonát a derékszíjánál fogva elvonszolta, betakargatta a bozótosban fenyőgallyal. Ment az ösvényen a Csagan-Ubinszk-i hágó felé. Nehezek a puskák, de feledteti súlyukat az öröm, ki lehet azt birni.

— Ez ám a mocsár — mondja Szemjon viđáman.

„A fődolog mégis az, hogy a túzoknak erős, szürke a tolla, nem fogja a golyó — mérgelődött még mindig — a fejét célozd a túzoknak, a szemét..."

II

Meleg trágyaillat áradt a kertből. Embernél is magasabban burjánzik a sövénynél a rideg, kékeszöld csalán. A sövény mögött vitáznak hevesen.

Letette a puskákat Szemjon, szusszanna egyet. Előhalászta selyem dohányzacskóját.

Egy női hang riadtan faggatózott:

— Mitévő legyek hát, Lisztrat Jefimics? A szívem ég a szégyentől!... Szapulnak, szapulnak naphosszat!... Tán rosszban járok én, vagy mi a szösz?...

Mély hang dörmögi rá a választ:

— Tűrni kell, tűrni. Mit is mondhatnék egyebet? Voltam én már nem egy hiten, Nasztaszjuska, mind azt tanítja: tűrjél. Ha tűrni kell, hát tűrj! Türelmes a hangya is, oszt lám micsoda palotákat rak az a kis semmi féreg!

Felállt Szemjon, széthajtotta a csalánt a könyökével. Benézett a sövény fölött, beszólott bosszúsan:

— Hát maga, apám, megint erre tekereg?... Nem sül ki a szeme, az egész járás a maga dolgát beszéli... Szeretőt tart, szoknyavadász lett, nem fér a bőrébe!

Kalisztrat Jefimics az egyenes, erős derekát tapogatta, és lustán felelte rá:

— Eredj innét, eredj... apádat leckéztetnéd?...

— Öreg korára jött rá a tekergés, az egész falu rajtunk köszörüli a nyelvét... Szoknyavadász!

Odasandított Szemjon az összedúlt ágyásokra, meg az asszony síma szájára, aztán indult tovább.

— Összerontják az ágyásokat, akár a csikók!... Idegen kertbe törnek... Tűrni kell, aszongya, hát maga tűr-e?...

Fogta a puskákat, odakiáltotta:

— Eredjen apám, fogjanak be, vereset lőttem...

— Veres cobolyt tán?...

Tikkadtan hevert a forróságban a föld. Száraz, ingerlő illatok kúsztak rajta. Szennyeskéken húzódtak az ágyások.

Nasztaszja Makszimovnának hullámzott az erős, ziháló melle, mintha nyakán talált vadkacsa vergődne. Szürkéskék atlaszból a kabátkája. Bíborszínű gombok: vörös vércseppek a vadkacsa tollán.

— Legalább fogd suttogóra, Nasztaszjuska!

Ráfelelte sima, lágy, szinte kislányos szájával Nasztaszja Makszimovna:

— Éjszaka, akkor kell suttogni...

És kacajra fakadt pusztítón, csitrisen.

Kalisztrat Jefimicsnek csontos, horpadt a homloka, vállas, súlyos a termete, deresedik a hosszú tömött szakálla. Nézte csak egyre a lány sima, lágy ajakát.

A föld felé nyújtotta hatalmas lapátkezét, körülkémlelt, s azt mondta:

— No gyere...

Nasztaszja Makszimovna pedig nem tudta: repessen-e a szíve ríva, vagy elfakadjon sírva a boldogságtól?...

Szemjon ezalatt már a bírónál van.

Az összeköpködött, mocskos községházán most is, mint mindig, éppen panaszkodtak a muzsikok. Csillogott a bíró huncut kék szeme. Sárgán rikított rajta a buggyos nadrág.

— Isten hozott, Szemjon Kalisztratics!...

Azt mondta Szemjon:

— Hát a rendeletet hova dugtad?

— Mifélét? — mosolygott a bíró. — Mostanában egyre csak rendelkezne a nép. Se szeri se száma a sok rendeletnek!...

— Akit harmadnapja olvastál a gyűlésben.

— Hosszú volt?...

Mérgesen legyintett Szemjon.

— Tán nagyon eldugtad? Keresd csak elő gyorsan!

Kacagta a bíró. Azt mondta az írnoknak:

— Keresd elő azt, amelyiken az új pecsét van. Ahány kormány, annyi pecsét.

Előkotorta az írnok a papírost. Kérleli Szemjon:

— Olvasd.

— Olvasd — hagyta rá a bíró is. — Alighanem ez van a vörösökről.

Felmondta az írnok:

„A szerteszéledt vörösgárdista-bandák terrorizálják a lakosságot, levágják a jószágot, fölgyujtják az erdőket, gyilkolnak... A fentiek miatt személyesen tegyenek meg mindent... Szólítsák fel a vadászokat... Jutalmat tűzünk ki minden megölt vörösgárdistáért, negyven rubelt..."

— Elég lesz — szakította félbe Szemjon. — Hát az aláírás?

Megnézte az írnok, dicsérte a papírt:

— Eredeti az aláírás: Szedlov ezredesé. Derék ezredes: csak a kancelláriáján százötven ember, György-keresztes lovag valamennyi...

Megtapogatta Szemjon a papírt alaposan.

A sapkája gyűrött ellenzőjét egyengette.

Az írnok rágyújtott, és az izzó gyufával lepörkölt egy legyet a rendeletről. A bíró a gabonára fordította a szót. A beszéde, akár a kacsák hápogása, az egyik szava szakasztott mint a másik.

Azt mondta Szemjon:

— Állíts ki nekem igazolványt, te írnok. A veresről, ahogy a rendeletben áll.

— Tán megöltél egyet? — tudakolta a bíró.

— Csagan-Ubinszknál... Hárman voltak, kettő elszelelt...

— Sűrű az erdő — vélte az egyik muzsik. — Könnyű elillanni.

Papirost iratott a bíró a járásnak.

— Ott majd kiadják neked — mondta. — Magad vigyed. Add csak, írnok, a pecsétet.

Alákanyarította a nevét, morgott:

— De sok bajom van a negyven rubeled miatt.

Irigység fortyogott a bíró szavában.

Csendesen szűrték a muzsikok a szót, a pénzromlásról, a Vlagyivosztokból hozott árukról, meg arról, hogy negyvenes bankókat kereshet az ember az erdőn.

— Szerencse kell hozzá — tódította a bíró.

A színben szekérbe fogva várta Szemjont a lova. Kalisztrat Jefimics a gerendarakáson üldögélt. Fjokla a takarót porolta a tornácon.

— Miféle vadat lőttél? — faggatta sebesen. — Ősszel nincs ára a medvének. Harmincötjével vették Ulejában tavaly. Medve-e?

— Nyughass — intette le Szemjon.

Az asszony elment, suhogott rajta a bő kartonszoknya.

Kalisztrat Jefimics kinyitotta a nyikorgó kaput.

A kékeszöldbe sötétült késő estén megjött a katonaságból a kisebbik fiú, Dmitrij. Zömök legény volt, az állkapcsa széles, szögletes, keményen fölszegve a feje. Petyhüdten lógott rajta a hosszú katonaköpeny.

Az istállóból kiszaladt a felesége, a karos-faros fürge Darja, sajtár a kezében. Dmitrij még a köpenyét sem vette le, ment az asszonya után a szénapadlásra. Sokáig hallatszott a lihegésük, meg Dmitrij rekedt katonahangja.

Aztán szipogva, a haját meg a ruháját igazgatva beszaladt a házba Darja, pihegve kérdezte:

— Kisüsti van-e?... Kisüstit kér.

Bent a szobában a vén, világtalan Usztyinja sírdogált a kemencesuton. Egy fehér szemű kismacska svábbogárra vadászott az asztalon.

— Sicc — hessentette el sóhajtva Darja. — Van-e kisüsti nagyanyó?...

— Nem tudom, Darjuska, honnan tudnám. Azt mondják, Mityenka jött meg a háborúból... He?...

Darja föltúrta a ládákat, Fjokláét meg a magáét, és elkeseredve nézett körül.

— Nincs kisüsti, nagyanyó!

Rítt a vénasszony, kerekre nyílt a nedves szeme, akár lepke verdesne valami mohos vén tönkön.

— Nem tudom, Darjuska, honnan tudnám...

— Tán végigkunyoráljam a falut?... Tán a pópánál kérdezzem?...

Belépett Dmitrij, még mindig a köpenye volt rajta, csak a lábára húzott rénszarvas csizmát a lábszártekercs helyett.

— Találtál-e? — kérdezte rekedten, nagy garral.

Szinte megrészegítette a hosszú mámor. Hadonászott, nagyhangon intézkedett:

— Eredj!... Izibe!... Eleget pihentél a férjed nélkül!... Egyik lábad itt, a másik ott!...

Észrevette a vénasszonyt, letelepedett hozzá a kemencepadkára.

— Te meg egyre csak sírsz, nagyanyó?... — kérdezte hangosan, mintha megijedt volna hirtelen.

Az öregasszony megtörölte a száját kendője sarkával, és köhécselve, könnyek között felelte:

— Ölik a népet, szörnyűség... Hát te nem sebesültél meg, Mityenka?

Dmitrij hahotázott:

— Sebbel jöttem én meg, nagyanyó... Sebbel, persze... Mindenkinek osztottak a háborúban, nincs aki ne kapott volna... Igaz-e?

— Kivel háborúztatok?... Az osztrák cárral, úgy mondják?

— Nem emlékszem én már!... Hadakoztunk eleget: némettel, osztrákkal, Kalegyinnal... Mind leöltük a cárokat, egymást is irtottuk jócskán... Aztán meg át a fronton, aszongyák, eridj haza... Bolsevikok vannak most Oroszországban, anyó, magam választottam őket...

Az öregasszony a fejét csóválta, összekuporodott. Faggyúszag áradt a mécsesből, gabona meg nyírfavessző illatozott a szobában.

Sűrűn és forrón szunnyadt a kék éjszaka az ablakok mögött.

— Nem tudom én, Mityenka, tudatlan vagyok én... Nem is látok...

— Hány esztendős vagy, nagyanyó?... Száz-e vagy százötven?

— Ki tudná azt... Nincs, aki kiszámolja... Én meg tanulatlan vagyok.

Káromkodott Dmitrij, kacagott nagyokat.

Jól benyakalt a kisüstiből, aztán megmutatta a Györgykeresztjét — szalagja nélkül volt — s összecsókolta az öreg-

anyját, meg Kalisztrat Jefimicset. Izgatottan szónokolt, akár a laktanyában:

— Békét az egész világgal, a Breszt-Litovszk-i békét! Édesapám! A földet akarom én művelni, szántani akarok... Eldobtam a medália szalagját, forradalom van, nesze a keresztje, akaszd a nyakadba, viseljed, nem csinálnak most már több keresztet... Bizony, édesapám, Kalisztrat Jefimics... elvtárs... hej, uramisten!

Pislákolt a mécses, amint a tüzet fújta Darja. Hallgatagon, hatalmasan és homályosan gubbasztott a padkán Kalisztrat Jefimics.

Sírdogált a suton az öregasszony, úgy rémlett a sötétben: a kemence sír.

S körös-körül a szétömlő aranyoskék sötétben a csiligtini völgyön a tarbagataji hegy felé húzódtak az ósdi házak, a kövér földek, a csillogó hegyipatakok és velük — az emberek...

III

Jókor reggel megjött a járásból Szemjon. Odabicegett a kapuhoz, s amint nyitotta, észrevette a fészerben Dmitrijt, aki a szekeret kente.

— Megjöttél? — kérdezte. — Kinyitották a gépraktárat a városban. Cserélni kellene a kaszáló pengéjét.

Dmitrij letette a vajasszilkét, és rekedten felelte:

— Hej de csudás itt nálatok! Szibéria azért csak Szibéria — még a szekeret is vajjal kenik... Oroszországban álmomban sem láttam...

— Ha kocsikenőcs nincsen. Sárral csak nem kenhetjük.

Fjokla lehúzta a csizmáját, s igyekezett befelé a házba, s közben Dmitrijt vizsgálgatta.

— Csak hazahúzott a szíved. Az ilyen élet csak hazahúz. Pedig, látod, még a csizmát is tüstént le kell vetnünk, ha leszállunk a szekérről. Nem gazdagszik meg az ember az ilyen életen...

Dmitrij kopaszra nyírt koponyáját tapogatta, hirtelen nagyot ásított, és elnevette magát:

— Te meg vörös vadat lőttél?... Oroszországban nem igen lövik még...

— Ott is kéne...

— Kéne — felelte Dmitrij, és megmozdult az ekevas forma, széles, szögletes állkapcsa.

Rózsás, forró pára repesett a falu fölött. Sárgáskéken borultak a földre az arany-azúr felhőkből ragyogva a tarbagataji hegyek. Érett, aszalódó zelnicemeggy illata szállt a kiskertből.

— Hát a negyvenest megadták-e?

— Nem igen akarták, tanúk kellenek, azt mondják...

— Lám, a disznók, méghogy tanúk. Békésen kell intézni az ilyent. Bizony!... Pedig ha meggondolja az ember: százezer ilyen vörös is van, negyvenével számolva...

— Szép summa...

Fjokla kiment az istállóba, testesen, nehézkesen járt, akár a túzok. A szeme is apró, szürke, akár a túzoké, homályos köd ül rajta.

Dmitrij feléje vágott a szemével, káromkodott katonásan.

— Micsoda asszonyod van...

Dmitrijnek egészen az arcába fújtatott a fivére széles, kacsacsőr-orra, a két apró, gyufafejnyi orrlyuka; erős, szúrós lehelet csapott ki belőle.

Gyors farkasléptekkel jött befelé az utcáról Kalisztrat Jefimics.

— Derekasan iszol, Mityka — mondta. — Jócskán benyakaltál tegnap a kisüstiből. Azt mondják, új hit jár Oroszországban...

— Katonának egy a hite: üsd, vágd, a többi nem a te dolgod. A bolsevik hitet kérdi?

Kalisztrat Jefimics Szemjonra nézett, és akkorát legyintett, mintha az indákat hajtaná széjjel a mocsarasban:

— Megvan a maga hite kinek-kinek... csakhogy nem értem én, miféle hit kell a népnek...

Összeszorította az ajkát, karjára hajtotta a fejét.

— Kinek mi a bűne, azért bűnhődik. Hanem akinek nagy bűn nyomja a szívét, az szorul ám, Mityka... Az úgy meg-

verejtékezik félelmében, akár a könnye szakadna. Ki tudná megmérni azt a sok bűnt...

— Tán maga?

— Félek én attól. Ha a vasat túlhevíted, abból sem lesz se sarló, se véső, se semmi.

— Volt nálunk egy altiszt az ezredünkben, Jermolinnak hívták. — Ha én egyszer úgy istenigazában nekidühödök — aszongya — még a veszett állat is megjuhászkodik előttem... Megjuhászodott... Lengyelországban álltunk akkor...

Szemjon letörölte a verejtéket beesett, merev arcáról és türelmetlenül mondta:

— Hagyd a hitet a csudába... A szeretőjéhez jár. Szeretőt szerzett magának, tudod-e Mityka, közben meg a hitről lefetyel... Maholnap a hatvanadikat tapossa, s a tetejébe még... Hű, te!

Dmitrij nyerítve kacagott:

— Várjon csak a nősüléssel, apám! Szóval azt mondja nekem az a Jermolin...

Szemjon sercintett, és ökölbe szorítva a kezét, nagy hadonászva kiballagott a fészerbe.

Ebédközben megjött a kirgiz Alimhan. Le sem szállt a nyeregből, úgy kérdezte:

— He, murza, meggondoltál?

Szemjon és Dmitrij alkudozni kezdett vele. Tizenöt rubelt kért a kirgiz a kapujavításért, tízet ígértek neki.

Leszökkent a kirgiz a nyeregből, dühösen hadonászott a rongyos köntöse hosszú ujjával, követelte az árat: — Tied pénzed úgyis ingyért van — egyet piffantottál — negyven ezüst a markodba... enyém nekemnek ötöt napot dolgozni kell. Tiednek egyszer lüsz, nekemnek mennyit ácsolni kell baltával? He, murza!?

Ráncokba húzódott a kirgiz fakó, fáradt, szarkalábas arca. Dmitrij kiabált vele, káromkodott kegyetlenül.

Alimhan ijedten kapaszkodott vissza a nyeregbe, onnan kiabálta:

— Ujjujj!... veres jött — urusz minket ütütte, fehér jött — urusz minket ütütte — nagyon rossz cár jött!...

Tizenkét rubelben kiegyeztek.

Amint Alimhan nekilátott megfaragni a kaput, befordult a sarkon egy sovány gebe, ritkás, kopott farka akár a csupasz vessző. Botorkálva húzta a bricskát. Távolabb négy kirgiz lovagolt rókamálas fövegben.

A falubeli suhancok nagy hujjahózva hajigálták a kirgizeket. A vad pusztai lovak megbokrosodtak a házfalaktól, a suhancok ricsajától, a kirgizek azonban fel sem pillantottak. Az arcuk sárga volt, fáradt, aszott, mint a forróságban.

— Kit visznek? — tanakodott Kalisztrat Jefimics.

Alimhan letette a fejszét, összefonta a karját a mellén, lecsüggesztette a fejét, sóhajtott:

— Ujjujj!...

A bricskában rongyos irhába bugyolálva, fekete, zilált hajú kirgiz hevert. Fakó arca sárgába, kékbe játszik, a szeme meg hosszan metszett, hideg, mélyzöld, akár a hiúzé.

Alimhan összeharapta az ajkát, leeresztette a kezét, és azt mondta:

— A nagyhitű mullah, ujjujj... Sámán Apó... Sámán Apó, nagy Sámán — mindet ismer, sátánt, ördögöt, isteneket is valahányat... Akár juhokat a nyájban!

IV

Ezen az éjszakán északról, a messzi tengerről jeges kék szél süvöltött a tarbagataji hegyekben. Jég illatát hozta, és megdermesztette a lelkeket.

Sírtak, nyögtek alatta a cirbolyák, csapkodták a szél arcát hatalmas göcsörtös ágaikkal, bele-bele kapdostak kék sörényébe, megcibálták a föld felett, a sziklák között.

És beszorították a zord, hideg szelet az Iszik-Tau-i szakadékba, lent a csiligtini völgyben: széles, makacs a kő.

Süvített a kék szél a tarbagataji hegyekben. Cirbolyák illatát, embernemjárta messzi mocsarak szagát hozta az Iszik-Tau-i szakadékba, és fékevesztve, acsarkodva morzsolta, perzselte a köveket.

A kövek mögött pedig két orosz lapult. Cirbolyaágakkal takaróztak, mohába bugyolálták a lábukat, és hallgattak, mint

a kövek. Csak a szél beszélt ezen az éjszakán, zúgó, embernemértette hangon.

Párálva ziháltak a kövek. Nem melegítettek a nyirkos cirbolyaágak. Hideg és rideg volt a moha.

Hideg föld, idegen föld. Hűvösek, idegenek a kövek, akár ez a kék éj a jeges kék szélben.

Az egyik bujdosó, apró szelíd ember, öklével verte a követ, ágakat tört, azokkal dörzsölte magát. De ernyedt teste engedelmesen odakínálta magát a szélnek. Akkor az orosz odatapogatózott a társához, aki szálas, izmos ember volt, de most nem moccant.

Kezét, lábát elnyújtva feküdt egy kő mögött, s csak akkor rándult össze a forró ajka, amikor apró társának keze az arcát kaparászta.

Reggelre az oroszok tovább menekültek délnek, botladozva a kövek között.

Odább állt a szél, forró füvek illatát ontotta a föld. A hegyipatakban, mint hatalmas kék hal, ficánkolt az éj.

A hegycsúcsok, mint vörös tollú kacsák a kék felhők vizében.

Az ember testét kérte a föld — konokul, parancsolón. A lelkét pedig kérték a hegyek.

A két ember olyan boldogan majszolta a foga alatt elomló kövér füvet, akár a kenyeret. De nem táplálta őket a föld, nem volt erejük tovább menni. A bozótba kapaszkodtak, kúszva vonszolták testüket. Leszaggatta a bozót a ruhájukat — pőrén akarta őket megkaparintani a föld.

És ment a két orosz tovább.

... Magához ölelte az égről a kék éjszakát a föld. Lágyan, melegen pihegtek a hegyek ...

Gombát szedtek másnap, botokkal hajtották a nyílfarkú récét a lápon. Felröppentek a vízből a récék, hápogtak csúfondárosan, leszálltak a völgybe.

Mellrebukott a két fej, tehetetlenül, éhesen.

És mentek a következő napon is. Köd ülte meg a testüket. Gyenge volt a testük, és már nem is az övék. Csábította, kápráztatta őket a mezítelen testű sellő: a zöldkoronás, meleg keblű föld.

És tovább vánszorogtak a köves ösvényeken délfelé. Két hiúzugrásnyit tettek meg egész nap.

Hallgatott a magasabbik, az izmos nagyember, kemény vad tekintet lövellt összevont szemöldöke alól. Hallgatott a társa is.

V

Iszidor pópa bozontos feje zöldbe játszik. Tompa, akadozó hangjában is a láp zöldje illatozik. Szélesen lép a sötétzöld csuhában. Zsombék a sásfödte feje, két zsombék a bozontos két keze. Mély vizekként csillan a két tiszta, fürkésző szeme.

Hűvös van a szobában, idegen itt minden az erdei pópa zöldes bozontú testének, nem is gazdamódra jár alá s fel, hanem egy nagy zöld folt a fal mentén.

Mintha Kalisztrat Jefimics volna itt a gazda. Letelepedett nagy fontoskodva a festett falócára, azt mondta magabiztosan:

— Rossz a te véred, Szidor atya. Lettél volna inkább méhész. Te meg töröd magad a papságért.

Tompán felsóhajtott a pópa:

— Tudom én, gyermekem, az irtáson, a rengetegben, ott a malaszt az én számomra: vár a levegő, a méhek, a gyep.

Körülnézett: légypiszkos képek a falon, rózsaszín ernyő a lámpán. A szomszéd szobában a papné, ropogós-karcsú aszszony, rózsaszín kartonruha rajta, mint a lámpán az ernyő.

— Csakhogy abból nem lehet eltartani a családot... Mennyi ruha kell!... Akarsz-e kisüstit?

Makacsul faggatta Kalisztrat Jefimics:

— Az új hitről nem hallottál szent atyám?... Új hit járja, úgy mondják.

— Nem hallottam róla. Te meg egyre kajtatsz, az új hit után tudakozódol. Jó lenne már új hit. Tán nekem is az kellene, az új hit, csakhogy nem hallottam róla.

— Jó neked a tiéd is, csak győzzed. Ne nézz magadba, pópa, nincsen rajtad ablak, hogy belessél. Sötét van odabent. Eltéved ott a pap. Mert ki hasonlatos ehhez a szörnyhöz, és

ki küzdhet meg véle... Tudod-e ezt? Mert akármint legyél is, Szidor, a te dolgod, hogy tudjad...

Elvált a pópa a faltól, bozontos zsombékja közelebb hajolt Kalisztrat Jefimicshez. Mocsári füvek illatoztak, mélyvizek csillantak hűvösen a két szemében.

— Tán azt gondolod, én hiszek? Hallgass, Kalisztrat Jefimics, én, amióta az erdőbe kerültem, nem hiszek! Miért feledkezett meg az Isten az erdőről? Miért nincs róla semmi az írásban? Mert az erdőnek megvan a maga istene, meg a maga vándorpapjai, de még a püspökei is.

Leült Jefimics mellé a lócára, és suttogva mormogta a zöldes szakálla közül:

— A püspökök meg nem hittek a keresztény istenben, Kalisztrat Jefimics. Mihelyt az erdőre kerültem, tüstént átláttam én. Félelem szállt a szívemre, gyermekem... Láng lobbant a lelkemben, vigyázom azóta is!... Ha kicsapna — leperzselné az erdőt.

Fel-alá járt a fal mentén, bozontosan.

— Hej, pópáné, Felicáta Szemjonovna! Nem állítanál szamovárt nekünk?

Odakünn még egyre áradt a zöldes forróság, A csűr árnyékában lehorgasztott fejjel szunyókáltak a lovak, ernyedt volt a lábuk, ernyedten rándult a gömbölyű hasuk.

Hűvös, nyirkos volt odabent a pópa szobáiban.

Mégis csak itt az ősz — tűnődött Iszidor — hamarosan begyűjtöm a kaptárokat. Nem jössz ki az irtásra, Kalisztrat Jefimics?

Ráfelelte mély hangján Kalisztrat Jefimics:

— A fiaim veszkődnek a gazdasággal... Most jött meg a háborúból az egyik, Dmitrij...

— Hallottam. Amelyik a vöröst lelőtte?

— A másik.

— Ú-úgy... Nem kis dolog. Tán helyesled?

— Én nem.

— Nem is kell. Én sem helyeselném, csak hát a politika, meg aztán, a világi dolgok... Mert ha istenkáromlás volna, vagy efféle...

— Miféle istenkáromlás?

Iszidor széttárta a karját, és nevetett. Recsegett a nevetése, mintha fát hasogatnának. Hegyesen, sárgán villant ki a foga, mint a fenyőből faragott ék.

— Bocsáss meg, Kalisztrat Jefimics... Erdei ember nyelve nehezen forog.

— Hát akkor hogyan imádkozol?

— Imádkozom?

Iszidor körülkémlelt, odahajolt Kalisztrat Jefimicshez, fonnyadó fű illata áradt róla.

— Én... csak fennhangon... az oltár előtt imádkozom... Amúgy hallgatok... Érted?

Felállott Kalisztrat Jefimics, megsimogatta a szakállát, bánatot pendített belőle:

— Ű-úgy, pópa létedre... Hallgatsz? Hát mi akkor mitévők legyünk?

— Nem tudom én azt, gyermekem, hiszen őszintén beszéltem veled, el ne mondjad... Senkinek! Hallgass...

— Mindnyájan hallgatni fogunk?... Nem érzem én így jól magam, Szidor atya, bestiák ágaskodnak a lelkemben...

Elment végül Kalisztrat Jefimics. A zöldes-boglyas Iszidor pópa magára maradt az ablaknál, a bensejében, akár a kisegerek, apró gondolatok surrogtak: a méhekről, a kaptárakról, meg a magas, kiismerhetetlen, kék szakállú muzsikról.

Nagyot sóhajtott a pópa, maga elé mormogta:

— Mézet... Levegőt!... Itt pedig... fennhangon... beszélnem kell...

A kapu körül Usztyinyja sürgölődött. Az ujjai vékonyak, akár a lúdtoll, gereblyézi velük a földet. A forgácsot gyűjtötte rongyos kötényébe, csakhogy kipergett belőle, leszállingózott, gyantafényű, sárga sebeket vert a fekete földön.

Dmitrij nyugtalanul heherészett.

— Gyűjtsed anyó, ha meghalsz, tort csapunk, lélöttyre éppen futja belőle.

Alimhan a kaput faragta. Szemjon a huga után készülődött az irtásra. Fjokla kisüstit készített neki.

Hosszúra nyúlt Szemjon beesett, kemény arca:

— Legalább a csizmáját varrná meg apám, szétmegy már!... Mindig csak a szeretőjénél tekereg hasztalan.

Vizslán fürkészte a csűrhöz igyekvő Dmitrijt.

— Mit akarsz ott, Dmitrij? Zárva az ajtó!

— Hát a kulcsát hová tetted? — kérdezte Dmitrij hirtelen. — A magot akarom megnézni.

Szemjon a nadrágja zsebében kotorászott. aztán odaszólt:

— Elkeveredett valahol. nem találom.

Dmitrij a levegőt csépelve befordult a házba.

— Fordulj fel, kacskalábú! Tán azt hiszed, eliszom? Kell is nekem a te gabonád. Darja-a!

Az istállóból fürgén odaszaladt Darja, futtában eresztette le a feltűrt szoknyáját.

Szemjon az ajtót nézte, dühöngött:

— No nézd csak, a gyenerális... fejibe szállt a dicsőség!...

Mint a beteg tyúk, lomhán kóválygott az udvaron Usztyinyja.

Szemjon elszekerezett. Dmitrij katonásan parancsolgatott a házban. Kalisztrat Jefimics ott ácsorgott az udvar közepén, lógatta izmos, hosszú kezét. Csendesen, mélyen beszívta a jószagú, meleg levegőt.

A szomszéd udvarokban kukorékoltak a kakasok.

Alimhan fürkészte a mozdulatlan, szúrós szemű muzsikot. Tűnődött, mit mondhatna neki kedveset. Végül is bagót nyomott a szájába, és megszólalt:

— Neked murza, karaso — nagyszakállad kövér. Nekemnek hány száz évig növeszteni kell ekkora szakáll?...

Beballagtak a mezőről a forróság-györtörte, ködöszöld szemű, feszes tőgyű tehenek. Sűrű tejet fejtek az asszonyok a sajtárokba olyat, mint a kása.

Akkor este meghozta Szemjon Agrippinát az irtásról. A sudár, sötét ruhás leány negyvenszer hajolt földig gyors heves egymásutánban az ikon előtt, a tiszta szoba sarkában.

— A bűnösökért!... Emberek kínzóiért!... A Krisztusárulókért!...

Hanem a testéből fanyar bőr szúrós illata áradt, érzékien

harapta össze szomjas ajkát. A szeme is érzékien tapogatta a többiek testét.

Ugratta Mitrij nagy hahotázva:

— Férfi kéne neked, szent leányzó, az ám!

Agrippina dermedten, riadtan pillogott az apjára. Az sem moccant, sötét volt, zölden villogott a szeme.

— Nősülni akar, úgy mondják? — kérdezte keményen összeszorítva forró, cserepes ajkát.

Lustán felelte rá Kalisztrat Jefimics:

— Meglátjuk. Tán meg is nősülök. Derék fehérnép Nasztaszjuska!...

Agrippina fájdalmasan felsikoltott. Táncolt a két keze a száraz, inas testén a bő kabátkában.

Szemjon, Fjokla meg Darja az asztal körül álldogált, Dmitrij a kemencesuton, Usztyinyja mellett üldögélt. Szöglétes, sápadt-zöld volt az arca valamennyiüknek.

— Szentséges úristen!... Hiszen tisztesség ne essék, a hatvanadikat tapossa, kolostorba mehetne a lelkét megváltani... Most akar asszonyt hozni a házba? Tán kevés a fehérnép minálunk? Megfordul az anyánk a sírjában!... És ráadásul micsoda nőszemélyt. Van-e katona, akivel nem hált? Akár Mitykával is!...

Dmitrij vihogott:

— Bizony megesett!... Minálunk csak egy-kettő, és jöhet a hölgyike... Frissiben.

— Az egész járás ismeri, uramisten!... Egyre városban tekergett... Az éhség űzte vissza a falura. Minden muzsikot bemocskolt. Épp erre áhított rá... Bocsáss meg, szűzanyám, boldogasszony!...

...Tejszagún illatoztak a füvek. S az ég is alacsony, kövér és zöld volt, akár a fű. Ziháltak a fűben a megbéklyózott lovak, jólesőn ziháltak az emberek is.

Sima, lágy az ajaka Nasztaszja Makszimovnának, sima, lágy a fű is. Felforrósítja a földet a lobogó öröm.

Odasimulnak a földhöz az emberek, odasimul a ruganyos, nyári, termékeny test is.

— Lisztratuska... lám... te, te kedves...

És végigcsókolta ajkával Kalisztrát zöldes szakállát, amelyből kivirágzott fák illata áradt, és végigharapta fogával fájón, élesen a férfi lelkét.

— Lisztratuska...

...Fáradtan és felhevülten hanyatt veti magát és meglátja az alacsonyan, zölden, melegen ráboruló eget.

Lejjebb pedig körös-körül zöld és meleg a fű.

Azt mondta később, amikor kikeveredett a fű közül:

— Hit kéne... De hogy kinek, miféle, ki tudja azt...

A lelkében kutatott Nasztaszja Makszimovna fürkésző hangja, amint megkérdezte:

— Hit?... Miféle hit kéne neked a szerelmen kívül?...

VI

Alkonyatkor könnyű rikoltozással császármadarak szálltak az itatóra.

— Buldrr... Buldrr...

Leszállottak a vízre, ott elcsendesedtek. Felborzolódott a pihe a nyakukon, riadtan pillogtak zöldes szemükkel.

Szmelkov célzott, és közébük vágta a követ. Nyakon találta az egyik madarat a kő, szárnyával verdesve elbicegett a gyöngyvessző közé.

— Nem sikerült? — kérdezte Nyikityin a visszatérő Szmelkovot.

— Hogy is lehetne megölni!

Szmelkov leheveredett a tűzhöz, fejjel a láng felé, és panaszosan mondta:

— Legalább rágyújtanék, csakhogy azok — az ördög hordozná meg őket — megnyúznak, ha utolérnek!

Nyikityin összeszorította kemény, széles fogát. Ott állott hórihorgasan, zordan, mocskos köpennyel a pőre testén. Összekarmolták a testét az ágak, összemarták a szúnyogok, s barnára égett a naptól, akár a homok.

Szmelkov vakarózva elbeszélte, hogyan verték szét a csapatukat, hogyan mészárolták le a biztosokat, hogyan ölték meg harmadik társukat. Panaszos és éles volt a hangja.

— Azt mondd meg nekem, mi a különbség közted meg a cseh között? — faggatta a szerb Mikesát. — Merthogy az egyik bolsevik...

Mikesa hallgatott. Egy cirbolyaággal fakérget reszelt a kövön.

Világoskék osztrák zubbonyban hevert a földön a magyar Lakatos.

Lakatos és Mikesa a homokomlásnál találtak rá a vöröskatonákra, és elrejtették őket a tanyahelyükön, a szakadékban. Kenyér az nem volt a szakadékban.

Féltek előbújni, nem messze az erdőben muzsikok irtásföldjei voltak, a völgyben meg a hegyekben pedig az atamán csapatai.

Szmelkov vékony, gyenge hangon siránkozott:

— Tán erdei vad vagyok én?

Nyikityin némán fürkészte a szakadékot.

Gyöngyvesszőbozót közt kanyargott a szakadék. A gyöngyvesszők körül mint a víz, csillogott a fű. Nyirkos föld meg gomba illata szállt.

Nyikityin éppoly néma volt, akár menekülésük első napján, amikor Szmelkov utolérte őt. Érdes volt most is a keze, mint a korhadt fa ága, s eleven és fürkésző a tekintete.

Jó csomó füvet tépett Szmelkov, és sorra próbálta, melyik ehetőbb.

A szerb Mikesa fölkapaszkodott a szakadék peremére, és sokáig állt ott dél felé vizsgálódva.

— Ne szomorkodj — mondta csendesen, panaszosan Szmelkov. — Legalább mennénk, ez meg itt... búslakodik...

A szerb megfőzte a reszelt kérget a csajkájában. A vörösgárdisták egymás után merítettek belőle egy-egy kanállal.

Szmelkov egy falásra lenyelte a korty löttyöt, letette a kanalat, mellére szorította a kezét, leheveredett. Sírt.

Mikesa felvette a kanalat, beszürcsölte a kortynyi levet, tovább adta Nyikityinnek.

Szmelkov lehasalva gyökereket ásott a zsebkésével. Egy

tuskó odvában kutyahús-szagú, piszkossárga gombákat talált, és lopva mohón falt belőlük. Hányinger jött rá a gombától.

Lakatos és Mikesa németül beszélgetett csendesen.

Lakatos egy nyaláb zöldes-aranyos füvet tépett a szakadékban, és most hosszasan főzögette a híg löttyöt. Megkóstolt egy kanálnyival, köpött, és kilöttyentette az egészet.

Sötétedéskor pedig Szmelkov meg-megroggyanó térddel, egymáshoz verődő sarokkal elindult a földekre, hogy magot lopjon a kalászokból. Nem jött vissza.

Émelygős illatú kálmusgyökereket ettek. Lakatos két ujjnyi kis halat fogott a patakban az ingével.

Fülledt, párás volt a levegő a szakadékban. Zöldes-arany homály bolyongott arra éjjelente.

Zúgott a gyöngyvessző-bozót. Úgy rémlett nekik, muzsikok lopakodnak feléjük. Mikesa föl-fölugrált, és lábujjhegyen elosont a sötétben. Aztán visszatért, csöndes volt a hangja:

— Azt hittem... mekölnek... enkem!...

A tizenkettedik napon, mint nehéz függöny, homályos, sűrű fellegek borultak a szakadékra.

A völgyhasadékból nyirkos esőt hozó szél fútt végig a füvek fölött. Suhogtak a vadrózsák ágai.

Épp a gyökereket főzték csajkában, amikor megmozdult mögöttük a gyöngyvessző-bozót, s rájuk szólt egy éles hang:

— Isten segéljen benneteket! Elment az eszetek, hogy tüzet gyújtotok...

Nagy fejű ember állt ott, de apró, mint a gyermek. Csak kurta csonk a két lába helyén. Mikesa már éppen fel akart ragadni egy ágat, de meglátta a csonkokat, visszafordult.

Gonoszul kacagott a törpe, és azt mondta:

— Azt hiszed, nem jelentlek fel? Hogyne!... Hármatokért százhúsz ezüstöt adnak.

Nyikityin odament az emberhez, és ráförmedt:

— Feljelentesz?

A kis ember fürgén odasántikált a tűzhöz. Rádöntötte a csajkából a löttyöt a tűzre.

— Hej, ti ostobák!... Szinte facsarja az orrot a füst. Igaz, hogy szakadék ez, alacsonyan jár a füst, épp hogy megéreztem. S ha jön valaki, aki nagyobb nálam?

Levetette szakadt kabátját, ellenző nélküli szürke sapkáját. Szétteregette a kabátját a földön, ráült.

— Nem jelentelek én fel! Hogy tudnék én három embert megölni? Ha meg a muzsikok ölnek meg, nem osztoznak velem a negyven rubeleken. Torkig vagyok azzal, hogy jót tegyek másokkal... Pokolba az emberekkel!

Fennhéjázva és ravaszkásan nézte őket, rágyújtott egy füstölgő üszökkel, így szólt:

— Harminc esztendeig kerestem az igazságot, cimborák. A csavargók közé mentem a tajgába, úgy mondták, ott az igazság, azok meg cirbolyafenyőhöz kötöztek engem, térdig leégették a lábam... Nem hiszek én az embereknek, szemét népség, vadállatok...

Egyszerre csak kenyeret vett elő a zsebéből, odadobta a fűre.

— Faljatok!...

Mikesa rávetette magát a kenyérdarabra, felüvöltött. Odaszaladt Lakatos, a vállát fogta a szerbnek, csöndesen kérlelte:

— Mikes, Mikes.

Nyikityin pedig fölkönyökölve, a vadrózsabokrot fürkészte a csonka lábú emberke mögött.

— Hát te?... — kérdezte Nyikityin a kisembert.

Nyikityin nagynehezen feltápászkodott, odacammogott az emberkéhez. Szájba rúgta. Az emberke a karját tartotta maga elé védekezőn. Nyikityin odább akart menni, de megbotlott, és végigvágódott a bozótban.

Az emberke a vérző fogát törölte, köpött. Kántálva mondta:

— Jól tetted!...

VII

Az istállóban meg ez történt.

Szemjon sokáig pillogott nyugtalanul Dmitrij duzzadt szemhéjára, és ravaszkásan mondta:

— Az apánk ért a gazdasághoz, nem alakoskodna hiába. Neki se ment el a sütnivalója... Úgy bizony, testvér!...

Dmitrij feszesen állt, katonásan. A jászol előtt bőgött a kisborjú. A rothadó trágya szaga megülte az ember mellét.

— Szóval azt mondod, csak mahinál? — kérdezte Dmitrij szapora szóval. — Meglehet. Engem olyan régen behívtak a szolgálatra, nyolc esztendőt nyomtam le, hát gondoltam, meghibbant az öreg azalatt.

Szemjon bicegve odább vitte a szögletbe a villákat.

— Úgy gondoltuk Fjoklával — mondta halkan, határozottan — mert az olyan asszony, hogy csuda... Úgy gondoltuk, ne locsogjon, ne csellengjen haszontalanul az öreg, ügyes ember létére. A hittel is ki lehetne csinálni a dolgot!... Ingadozik a nép a hitiben, untig unja már, ő meg újat gondolt ki, a magáét. Az öregünk.

Rekedten köhécselt Dmitrij, a kisborjút nézte. A fejét csóválta.

Szemjon szinte lihegte a szavakat:

— Nekünk el nem árulná semmi pénzért — jó kereskedő ember ám. Micsoda árukat hozott néha — de csak nem avatott bele... He?

— Sratégiával kell bevenni!...

Szemjonnak örömében megrázkódott a válla, az ingét igazgatta a mellén. Megdöngette Dmitrij mellét:

— Egyet jól jegyezz meg, Mitya: veszedelmes most a kereskedés, Mandzsúriába kell utazni az áruért!... A nép közt meg sok az útonálló!... Úgy bizony!...

— Szemét a nép. Mennyi sok évig ölték, csak nem tudták kiirtani.

— Kereskedő embernek pedig halála az ilyen élet. Ő meg... A hitet nyaggatja!...

Dmitrij káromkodott. Szemjon odább hajtotta a borjút, szénát vetett neki, s indult kifelé.

Dmitrij ácsorgott, nézte a feszes, világoszöld asztagokkal rakott szérűt... Hirtelen tornászni kezdett.

Egy... Kettő!... Egy... Kettő!...

Ebéd után Szemjon kihívta Alimhant a kapu mögé, megkérdezte:

— Ácsolnál-e egy cellát? Mint a szent embereknél szokás!...

— Nocsak? — csodálkozott a kirgiz.

Szemjon sercintett, megrándította a vállát, és bicegve az apja után iramodott az utcán.

— Cellát rendeltem magának, apám — mondta. — Alimhan összeácsolja derekasan. Csak épp kifesteni nem tudja.

Kalisztrat Jefimics megállt, a zöld paraszthazak szivárványos ablakait nézte. Beleegyezett.

— Felőlem csinálhat!... Hát Agrippina nem megy férjhez? Ha már a cellánál tartunk...

Szemjon kacsintott.

— Várhat még. Papot keresünk neki. Várjon csak, meglátja!... Értem én a módját.

Alimhan ablakot vágott a pitvarban, és választófalat ácsolt deszkákból. Dmitrij széles priccset szerkesztett össze fakerettel.

Bekukkantott a kamrába Agrippina, szikáran, sötéten, akár a múlt évi széna. Sokáig vizsgálgatta a falakat.

— Asszonyokat is fog idehurcolni? — kérdezte megvetően.

Dmitrij megveregette a tenyerével a falakat, mohát szorított a résükbe, dicsérte a kamrát:

— Akár Csodatevő Szent Miklósnak is megtenné!...

Három nap múlva Kalisztrat Jefimics átköltözött a cellába. Bebicegett hozzá Szemjon, hadonászott, keresztet vetett, és nyugtalanul tudakolta:

— Imádkozik, apám?

Kalisztrat Jefimics az ágyon hevert, ínas karját összekulcsolta a feje alatt. Biztos, áradó volt a hangja.

— Nem én.

Szemjon topogott, a padlót bámulta, észrevett egy hányódó forgácsdarabot, zsebredugta.

— Micsoda szép cella!... Még egy rendfőnöknek is megtenné! — és hozzátette panaszosan: — Maga meg imádkozzék... Hiszen tudom én, imádkozik maga... Micsoda keresztény volna imádság nélkül! Igaz-e, apám?... — Könyörgő volt a hangja, úgy pergett akár a köles, Kalisztrat Jefimics elnézte a kemény ajkát, amelyik úgy megrepedezett, mint kiszáradt régi fa; befordult a falnak, onnan mondta:

— Aludnék.

Akkornap Dmitrij nekidühösödve, nagy garral pörölt a muzsikokkal a falugyűlésben:

— Mi közötök hozzá!... Civil népség vagytok és kész... Lisztrat Jefimics, a szülőapám jelenéseket lát... Térdenállva könyörög egész éjjel. Cellát ácsoltatott, imádkozik! Hát kötelesek vagyunk mi érettetek imádkozni? Nos, mit gondoltok?

És hosszan, zavarosan mesélte az apja látomásait. Eszébe jutottak a tábornokok: Radko—Dmitrijev, Ruzszkij, Rennenkampf, az áruló, és beleszőtte az alakjukat a látomásokba.

A községháza ajtaján át lila égcafat látszott a zelnicemeggyfa remegő, sárga ágai között.

Értetlenül hallgattak a muzsikok, az ajtót bámulták zöldes szemükkel.

Agrippina odakint a tornácon a falhoz lapulva, suttogva kérdezte Dmitrijt:

— Hát Nasztaszjával hogy leszünk, hiszen hitetlen?...

Dmitrij felballagott a tornácra, megállt, nagyot toppantott a sarkával, és azt mondta:

— Majd mi istent vezényelünk mellé!...

VIII

Szent Jevtyihij napja csendes és enyhe volt. Méz illatú, arany színű kévékben hordták be a zabot. Méz illat szállt a vizenyőszöld szemű, csendes kövér lovakról.

Finoman, óvakodva vájta a követ a vízesés.

A kirgiz szekerek keresztülvágtak az úton, kifordultak a bozótosokból a hídra, és nekivágtak a hegynek. Hajtották a csordákat, éjfélig kavargott a nyomukban kövér fellegekben a por. Nyugat felé vándorolt a kirgiz horda, s elhaladt Talica falu mellett.

Kalisztrat Jefimics a kishídnál bámulta a kirgizeket.

Izgatottan kiáltozott oda a szekereseknek Alimhan. Tevék szaga, árvagané illata szállt a szekerek felől. A kirgizek piszkos arca nyugtalan volt, hasított szemük riadtan pillogott dél felé.

— Hová mennek? — tudakolta Kalisztrat Jefimics.

Alimhan sóhajtott:

— Hábolú! Kirgiz hábolút nem szeret. Kirgiz jó cár kell!

— Háború?

Amulettekkel, csengő csöngőkkel teleaggatva hozták Apó sámánt.

Bőgtek, ziháltak a tevék. Könnyedén szökelltek végig a hídon a vékony lábú csikók.

— Hábolú! — mondta Alimhan rövid hallgatás után — Fehér generális hábolút hirdet, vörös generális nem akar... Natyon nem jó!...

Zöldes gyöngyökben fröccsent a víz a zuhogónál a kirgizekre.

Mint a hálóba került ádáz halcsapat, ficánkolt a víz a kövek között. Akár a róka préme, finoman, kéken terült szét az ég.

Nyikorogtak a talyigák. Annyian voltak, mint a vándormadarak. Riadtan, élesen nyikorgott valamennyi.

Zabkévékkel jól megrakott szekéren haladt arra Dmitrij. Meglátta az apját, oda mutatott a kirgizekre, lekiáltott:

— Futnak a kirgizek!... Érzik a füstöt, mint az egér.

Kalisztrat Jefimics hazaballagott. A tornác lépcsőjén egy ragyás asszony üldögélt csecsemővel a karján.

— Mit akarsz? — kérdezte Kalisztrat Jefimics.

Az asszony letette a gyermeket a lépcsőre. Kezével felfogta a hasát, és nehézkesen térdre roskadt.

Könnyáztatta, beesett arcát Kalisztrat Jefimicsre emelte, és rekedten kérlelte:

— Imádkozz érette... Meghal...

Kalisztrat Jefimics visszahőkölt. Szeme kéken villant éles metszésű pillája alól.

— Ki küldött ide? — kérdezte szigorúan.

Az asszonynak megmozdult sovány térde az ócska szoknya alatt és rekedten könyörgött:

— Imádkozz!... Azt mondják, neked új hited van... Imádkozzál!

Az ajtófélfának támaszkodva álldogált Fjokla. Nézte az asszonyt nagy örömmel.

— Eredj a felcserhez — mondta Kalisztrat Jefimics — az majd meggyógyít, én mit tehetnék?

Az asszony talpra ugrott, lerántotta a csecsemőről a piszkos pelenkát, úgy kiabálta:

— Nem akarsz! Másnak imádkozol, a szegényeknek nem akarsz? No megállj csak, megállj!...

Szürke volt a kisded teste, alvadtan tapadt rajta a vér. Az asszony a mellét böködte az ujjával, úgy siránkozott:

— Kicsi fiam, kedvesem, senki se szán meg téged, senki se becéz!... Szemem fénye, forró testű kicsikém!...

Nyögdécselve, zihálva lélegzett a csöppség. Az asszony rekedten kántálta:

— Imádkozzál!... Mi az neked? Imádkozzál!...

Kalisztrat Jefimics elhárította:

— Nem tudok én. Nem imádkozom.

— De a magad módján, az újmódin!...

Kalisztrat Jefimics a gyermek fölé hajolt, elmondott magában egy miatyánkot, és azt mondta eltolva magától a csöppséget:

— Elviheted.

Az asszony már indult volna, de visszafordult:

— Legalább keresztet vessél rá!

— Elviheted — mondta Kalisztrat Jefimics, és maga is elcsodálkozott, amint örömmel kimondta: — Most már megél!

Az asszony kinyújtott karján messzi maga elé tartotta a gyermeket, és botladozó, vak léptekkel ment a kapu felé.

Óvatosan, a szoknyáját felfogva settenkedett a nyomában Fjokla.

Vacsorakor Darja palacsintát meg egy hűvös korsóban tejfölt hozott Kalisztrat Jefimicsnek. Megállt az asztala előtt és azt mondta:

— Ha valami kellene: nyitva a kapu.

Kalisztrat Jefimics értetlenül kérdezte:

— Minek az nekem?

— Ki tudja... Tán megkívánja Nasztaszját... Idehívhatja!...

Mosolygott. Érzékin, mohón hullámzott a melle. Aztán lassan kiment, meggörbítve a hátát.

Finom mohaillat szállt a hasadékokból. Odabent a szobában nagyhangon magyarázott Dmitrij.

Kalisztratnak pusztítón megfájdult a szíve, egy kis hideg, fagyos levegő de jólesett volna...

A kék szemű, vidám bíró gyors léptekkel járta végig a községet, megkocogtatta az ablakokat, bekiabált:

— Asszonyok kifelé!... Lányok valahányan...

Vidáman igazgatva ruhájukat szaladtak az asszonyok az utcára, sorba álltak hamarosan. Az írnok, rövidre kopott tintaceruzát szorongatott. A háta mögött vihogtak a legények.

— Darja Szmolina!... Törvényesen férjezett, huszonhét esztendős, tűzrőlpattant menyecske, ajha!

Jobbra állította Darját. Darja elvörösödött, a ruha ujjába rejtette az arcát. Vígan kiáltotta a bíró:

— Fjokla Szmolina törvényesen férjezett, negyven éves!...

Nézte a bíró az asszonyt, nézte az írnokot, habozott.

— Kell a ló, aratás van. Állj csak inkább balra.

Fjokla kiköpött, és dühösen kiabálva befordult a kapun.

— Szóval engem nem akarnak a férfiak? Szép kis bizottság!... Jókat választottatok!...

Hahotáztak a legények. Huncutul kiabálta a bíró tovább:

— Agrippina Kalisztrotovna Szmolina. Szűzhajadon!... Huszonöt — jobboldalra frissen!...

— Nem akarok — vágta oda Agrippina —, nem megyek!

A bíró ment tovább a következő házhoz.

— A te dolgod — mondta. — Ha kozákot akarsz, maradhatsz... Úgyis kevés a lovunk, aratásra kell. És akkor az ember még az asszonyokat fuvarozza az erdőre. Ittmaradsz!

Este megindultak a fogatok a tajgai irtások felé, hogy elrejtezzenek az asszonyok. A szérűskertekben begyújtották a szeszfőzőket. A vadászok kimentek madarat lőni. Az öregasszonyok lepényt meg palacsintát sütöttek.

Sebesen vágtatott végig egy szekér a falun. A csonkalábú Pavel hajtotta a tajtékzó lovakat, nagy siettében bal kézzel keresztet vetett a templom előtt.

Szombaton bevonultak a faluba az atamán katonái.

Nyakalták a kisüstit, és részeg fővel összeölelkezve botladoztak ki a tajgába, kardjukkal vadul hadonásztak. Megérkezésük napján kirontott a tajgából három vadkan. Az atamán katonái lekaszabolták mind a hármat.

Várták a többi vadkant. Sárga volt az arcuk, sötét, riadt a tekintetük. Mindig csoportosan jártak. Éjszakánként sokáig vitatkoztak részeg fővel a fülledt, forró parasztházakban.

A három tisztet azért küldték, hogy kirgizeket verbuváljanak a zöld lobogó alá. A kirgizek nem állottak kötélnek.

Kesernyés narancssárga ég borult a tajgára, a tarbagataji hegyekre.

Aztán az atamán csapatának nagyobbik részét tovább küldték valamerre. Úgy beszélték, Szemipalatyinszk alá. Csak a fiatalja maradt a faluban.

Visszahajtották a muzsikok a jószágot. Visszatértek az asszonyok az irtásról.

Rózsásan, finoman, lassan peregtek a napok, nyúlósan, akár a méz.

Egy ilyen napon találkozott Agrippina Mironov hadnagygyal. Nagydarab, rózsás arcú legény volt, a csúcsos szemöldöke miatt mindig úgy látszott, mintha mosolyogna.

Megállította a lányt egy mellékutcában, és azt mondta:

— Azt mondják, szent ember az apád?

Riadtan pillantott rá Agrippina, úgy felelte:

— Nem tudom. Nem láttam a csodáit.

Mellészegődött a tiszt.

— Hát te miféle vagy, te is a szent életűek közül? Jut itt legény minden lánynak, ne szégyenkezz.

Sebesen beszélt, mintha ügetésben akarna utolérni valakit, de azért kerek, pirospozsgás volt a hangja.

— Hát te kivel jársz?

Kényeskedve nyújtotta ki a megbarnult lakkcsizmás lábát, kacagott. És így kísérte a lányt egészen hazáig.

Sűrű, zöldesszínű volt az éjszaka, akár a mocsári vizek, Agrippina álmatlanul forgolódott az ágyán és maga elé suttogta:

— Bocsáss meg, szűzanyám!... szeplőtelen, örökkévaló!... uramisten!...

Maga előtt látta a tisztet szikáran, sötét arccal, mint a szenteket festik az ikonokon. Felemelte a rézszínű kezét, és csengő hangon, parancsolóan szólt. És a szava pörzsölte, égette a szívet, mint a sztyeppét a tavaszi pusztatűz.

Pirospozsgás volt a tiszt, friss, mintha nem is járta volna a tajgát a fárasztó hajszákon. Csak a szeme körül voltak éles szarkalábak.

Szerette volna olyannak látni, amilyennek éjjelente álmodta az ágya mellett. Szigorúnak, parancsolónak.

Agrippina visszahúzódott, hallgatott naphosszat.

Haragosan kiabált a bezörgető inségesekre és panaszkodókra:

— Imádkozni kell, imádkozni, krisztustagadók, gazemberek!

Megzavarodott az inségesek lelke, akár a tavaszi víz. Lesütötték a szemüket, siránkozva mondták:

— Bűnösök vagyunk, Agrippinuska, bűnösök vagyunk, tiszta szűzleány. Hiszen imádkozunk!... De az imádságunk nem emelkedik fel — akár a vert kalász a jégeső után... Bűnösök vagyunk!...

Mint a sűrű kender az emberek arca. Fojtó a leheletük, nem lehet a szemükbe nézni. Délibábok kápráznak — ködösek, szivárványosak, csalókák...

Megkérdezte Agrippina Mironov hadnagytól:

— Hiszel-e istenben?

— Hiszek — mondta szigorúan a hadnagy, és egyszerre megöregedett, szétterültek a ráncok a szeme környékéről az egész arcára. — Hiszek. Csak a hitem maradt.

— És hogyan hiszel? — faggatta Agrippina.

Hallgatott a tiszt. Tűnődött. Akár az ekevas a szűzföldet, tépték, szaggatták lelke gyökerét az ismerős szavak:

— Isten csak isten, akár a többieknél. Nem értem rá gondolkozni ezen! — Akadozva forgott a nyelve, úgy mondta: — Hét esztendeig harcoltam: a németek ellen, meg itt is. Összeszaggatták az én lelkemet a gránátok. Nem értem én rá gondolkodni.

Hirtelen elnevette magát, kipirult az arca, nagyot szökkent, megragadta Agrippina mellét. Emez csendesen elhárította, és azt mondta:

— Hát csak gondolkozzál!

Mironov követte. Megint mondott valamit, vidáman, elfulladva. Bő katonaingéből szappanszag áradt, de a hónalját kiverte a veríték. Fojtogatta valami Agrippina torkát. Megismételte:

— Csak gondolkozzál...

Később az istállóban Darja, amikor a nagy sajtárban a tejet vitte, odaszólt neki ingerkedve:

— Az a tisztfélé veszkődik utánad. Kedveskedj vele, hátha elvisz a városba. Vagy így akarsz meggebedni... Pártában?

Agrippina kerülte a tekintetét. A tiszta szobában panaszosan, kántálva imádkozott az ikonok előtt.

Szétáradt a szíve, betöltötte az egész mellét, akár a tavaszi felhő.

Sírt, zokogott és nagy rívásában maga elé suttogott, szapora volt a szava, pergő, mint a pusztai sívó homok:

— Uramisten!... Uramisten!... Mit tegyek!... Mindenhatóm, szeplőtelen szűzanyám, könyörülj meg rajtam!...

Láncban járták a muzsikok az erdőt, riogatták a bozótosban a foglyokat. Mironov egy fiatal liget szélén vadászkunyhóban ült lesben, és lőtte a feléje hajtott foglyokat.

Sárgán, zsírosan lángoltak a bokrok a rózsás mezők közepette, akár a vaj. Végigsöpört a tarlón a szél.

Kutyája nem volt a tisztnek, Dmitrij gyűjtötte össze a zsákmányt. Minden foglyot külön mérlegelt a kezében, hízelegve hadarta:

— Ez még nehezebb, nagyságos uram...

Kiáltoztak a muzsikok. Kipirult a tiszt borotvált arca. Minden lövésre nagy zajjal röppentek fel a ligetben a nyirekről a csókák.

Lágy, édeskés vére volt a fogolynak. Tapadt az ujjakon, akár a méz. Mironov mámorosan, bódultan mondta:

— Állítsd fel a teafőzőt... Itt fogunk teázni a szabad ég alatt...

— Hát a muzsikok, hadnagy úr?

— Vigyék a zsákmányt és hadd menjenek. Nekem ugyan nem kell!

Akár a templomi kereszthez, úgy járultak oda libasorban a muzsikok, s elvettek egyet-egyet a foglyokból. Az utolsónak három maradt. Amikor utolérte a társait, suttyomban behajított kettőt a bozótba, és ment utánuk a maradék madárral.

Bejött a kunyhóba Agrippina, magasra emelte a kendőbe kötött, apró rézüstöt. Letette a földre, ránézett a tisztre merően, és azt mondta:

— Itt az ebédje.

— Ki mondta, hogy hozzad? — förmedt rá rekedten Dmitrij. — Annyi foglyot lőttünk, te meg ebédet főzöl!

Mironov mámorosan tárta szét a hosszú vadászattól elzsibbadt karját. Vérfröcskölte csizmájára foglyok tolla, pihéje tapadt.

— Nem baj — mondta fáradtan, és felállt.

— Nem ez a rendje hadnagy úr, a vadásznak nem illik hazulról ebédet hozni... Szégyen az, pirulni való!...

Agrippina befordult a nyírligetbe. Hosszú kék kendője végigpengette a sárga füveket. Behálózták az arcát az ezüstös-rózsás őszi pók-fonalak.

Keményen, sarkosan lépve ment utána a tiszt, utolérte:

— Miért nem látlak soha?

Agrippina hallgatott.

Ingerlő, édes eperillat áradt. Gyík surrant keresztül lilán csillanó bőrével a hadnagy csizmáján.

— Vágyom utánad — mondta a tiszt bizonytalanul. — Annyiszor betértem Dmitrijhez, gondoltam hátha meglátlak.

— Ne gyere többet — mondta Agrippina.

A tiszt megfogta, szorongatta a kezét, és álmosan mondta:

— Gyerünk a nyiresbe!... Elfáradtam, pihenni szeretnék...

Agrippina némán ment előre a magas fűben. A hadnagy rávetette magát, tépte róla a kabátkát, a szoknyát.

Agrippina elomlott alatta, kenyérillatot meg holmi bogyók szagát lihegte az arcába. Nekinyomódott az arcának a tiszt lágy, meleg válla. Meglátta, hogy a hadnagy inge kirepedt a hóna alatt. Kivillant a rózsás, kesernyés illatú bőr.

Agrippina a fűbe kapaszkodott a kezével, és amikor a ruganyos testet foga alatt érezte, belemart. A tiszt felhördült.

Agrippina lehunyta a szemét, a hadnagy karja után kapott a fogával. A tiszt fölpattant, vad dühvel mondta:

— Kutya!...

Sötéten, moccanatlanul hevert a fűben Agrippina. Verejtékes halántékán táncot járt a narancssárga nap.

Mironov a megharapott karját tapogatta, úgy mondta:

— Még játszani sem lehet a döggel!... Mi a csudáért haraptál meg... Magad jössz még utánam!...

És ugyanolyan büszke, sarkos léptekkel otthagyta őt.

Kalisztrat Jefimicsnél a kiskamrában azt mondta Nasztaszja Makszimovna:

— Nem tudom én, Lisztratuska, de azt beszélik, más hited van, miért nem mondod meg? Én hiszek neked. Hanem azt nem tudom, hogyan is kell hinni, tán nem a te módid szerint. Mit felelsz erre?

Kiegyenesedett Kalisztrat Jefimics, szőrös nehéz kezével végigszántotta csontos, beesett homlokát, és azt mondta:

— Nincs énnekem hitem, és nem is volt.

Azt felelte rá Nasztaszja Makszimovna lágy, selymes, rózsás ajkával:

— Nem is kell!... Hanem, Lisztratuska, alighanem gyermekem lesz...

X

Járt a hír faluról falura, járásról járásra, végig a kék tarbagataji hegyeken:

— Új hitű ember mutatkozott Talicában.

A csonkalábú Pavel végigszekerezett a csiliktini völgyön, és egyre hajtogatta:

— Magam is láttam: jámbor életű muzsik. Mérhetetlen az ereje, a százpudos követ is felemeli.

És jöttek a betegek, a szerencsétlenek, a nyomorúságba jutottak. Ki tudja, hányan vannak a ragyogó, őszi hegyek között?

Miféle hasadékokból hordta elő őket a sok sötét szél?...

Eleinte kettesével, hármasával jöttek, aztán tízével is beállítottak.

Sűrű volt az ősz, latyakos. Kék szél kerekedett északról. Nyirkos illat, moha és vándormadarak szaga szállt.

Összegörbedtek az emberek, mint a sújtott fa. A kapuban Fjokla fogadta a hitre áhítozókat, elvezette őket a falu szélére. Ott vette át egy szűk kunyhóban a hozott ajándékokat Szemjon, és szemforgatva mondotta:

— A pénzről hallgass előtte, nem szereti. Hallgass.

Este aztán egy álmos szemű, kövér nyakú ló átszállította az ajándékokat Szemjon csűrjeibe...

Felkapaszkodtak a nyomorúságosak a nyikorgó tornáclépcsőn, vetették a keresztet szaporán. Megtörölték a szőnyegbe a mocskos kezüket, bemásztak a cellába.

— Mit akartok, mi kell nektek? — kérdezte ingerülten Kalisztrat Jefimics.

Tudták a nyomorultak, a nyomorékok, hogy semmi sem adatik kérlelés nélkül. Kérni kell az új hitet, kitartóan, makacsul. Rekedten, sipítva könyörögtek:

— Imádkozzál érettünk... bátyuska!... Kalisztrat Jefimics, imádkozzál értünk!...

Emberi nyomorúság szagával telt meg a cellában a fakózöld levegő. Zöldes volt a szentek apró szeme az ikonokon. Valaki gyertyát gyújtott a szentképek előtt.

Kalisztrat Jefimics kibámult az ablakon a feneketlen sötétbe. Siránkoztak a nyomorékok. Panaszos farkasvonítással süvített odakint a kék északi szél.

Jég illata szállt északról, jeget hozott a szél.

S a szívet verte a jég, a szívet verték az éles hideg jégdarabok.

Kalisztrat Jefimics megkérdezte:
— Kihez imádkozzam én, he?
Ráfelelték a nyomorékok:
— Tudod te jól!

Agrippina kitárta az ablakot. Nyár szaga szállt, rózsás, sárga meg égkék szelek söpörték az utcát. Méz ízű füvek illatoztak.

Illatos, mézes, rózsás napok. Nagy, erős és lágy volt a tiszt.

De nem jött el többet. És rítt, szűkölt a szív, akár a hiúz télvíz idején.

Éjszakánként szerette volna látni a hajdani félelmetes, komor isteneket. Csillogtak az ikonok súlyos rézlemezei, idegenül meredeztek az istenek, nem szállottak le sötét redőik közül a szoba tarka szőnyegeire.

Siránkozott a világtalan Usztyinyja:

— Legalább érettem imádkoznál, Agrippinuska! El nem apad a könnyem, ömlik csak egyre.

De Agrippinának sem állt el a szíve bánata, szakadt egyre az is.

Méltóságosan, szélesen hömpölyögtek az éjszakák, mint a szibériai folyók. Bőgtek, szerelmesen üvöltöttek az állatok a tarbagataji hegyekben: vadkanok, medvék, szarvasok.

Nekilódultak az éjszaka hátán a hatalmas házak, égfelé nyújtóztak a zöld fák. Emberek illatát hordó sötét virágok: ablakok villantották vissza a csillagok fényét. A hegyek után vágyakozva vonítottak a bozontos, farkasszemű kutyák. Hatalmas sárga szemfoguk villant, és akár a szemfogak, úgy vágtak a kék fellegekbe a tarbagataji csúcsok is, a havasok.

Nem imádkozott senkihez Agrippina.

Odalopózkodott egy ilyen éjszakán az iskolához, ahol a tisztek laktak. Megkocogtatta az ablakot. Kijött Mironov, hatalmasan, melegen.

Megkérdezte Agrippina:

— Hívtál?

Felkacagott a tiszt.

— Persze, hogy hívtalak! Miért nem jöttél olyan sokáig?

Bevitte a lányt magával a házba.

Kártyázott a másik két tiszt a szűk tanítói szobában. Fel sem pillantottak Agrippinára.

— Megkérhetném önöket öt-tíz percre, uraim? — kérdezte vidáman Mironov.

Az alacsonyabbik, hosszúbajszú ráfelelte:

— Parancsoljon, Nyikolaj Matvejics, rendelkezzék a szobával. Mi majd a tanteremben játszunk tovább.

Összeszedték a kártyákat, hónuk alá fogták az üvegeket, és kimentek...

És meginț hosszú, érthetetlen napok következtek. Ellovagolt a tiszt valahová a sztyeppre. Amikor visszatért, nem szólt, nem jött, nem hívta őt.

Siránkoztak a tornác előtt a nyomorékok. Surrogott az őszies, aszott, hadonászó kezük.

— Ne haragudjál ránk, Agrippinuska, tisztaszűz... Ne haragudjál ránk, könyörögj érettünk!

Kalisztrat Jefimics kijött a tornácra, azt mondta:

— Eredjetek innen, az isten szerelmére... Nincs énnekem semmim!

Felkapaszkodtak hozzá a magas tornácra a nyomorékok. Ádázul kántálva kérlelték:

— Imádkozzál értünk! Imádkozzál értünk!

Nyögtek a legelők a szétteregetett széna alatt.

Nyögött a bánattól a lélek. Éjjelente kifordult a kapun Agrippina. Lihegtek a sötétzöld házak alacsony, meleg testükkel, akár a tehenek. Furcsa, szagos szél fújt...

XI

Bozontos, füves üstökével besettenkedett a cellába Iszidor atya, és azt mondta nagy zihálva:

— Miféle új hitet fundáltál, gyermekem? Meséld csak el!...

Felemelte a kezét áldón. Nem a székre ült, hanem az ágyra. Mintha sietne valahová, úgy kezdte:

— Ne titkolózz, mondj el mindent. Senki nem akar vádaskodni ellened. Miféle hit ez?

Tisztelet szólt a hangjában, akár az esperesével beszélne. Kalisztrat Jefimics csak nézte, s azt mondta csendesen:

— Nem tudom én. Nincs énnekem semmiféle hitem. Most erősödöm.

Nagyot sóhajtott a pópa, hahotázott. Hahotázott az iszapszagú zöldes haja, hahotázott a bő ruhája.

— Tán éppen ez az igazi hit? Hej, csakugyan furcsa ember vagy, Kalisztrat Jefimics!... Elmondod-e? Hát méhvész ellen tudsz-e szert? Pusztulnak a méheim.

— Nem méhészkedtem én.

— Rosszul tetted! Nagy türelemre tanít. Nagyon rosszul tetted!

Kalisztrat Jefimics hallgatott. A pópa szigorúan kopogtatta az ágyat a tenyere élével, úgy mondta:

— Baptista vagy alighanem, vagy flagelláns. Krisztusnak hiszed magad?

— Nem én.

Bozontosan förmedt rá a pópa:

— Beszélj hát végre! Minek hallgatsz? Különben én mondom meg, van-e jogod imádkozni az emberekért vagy nincsen! Minek keversz bajt nekem? Tán a méheim is attól pusztulnak!... Azt írják a városból, jelentsem, miféle próféta tevékenykedik nálunk. Mit jelentsek róla, ha maga sem tud semmit?

— Nem tud bizony.

— Ne beszélj összevissza, nem írhatom meg ezt. Az efféle papírért könnyen a nyakamat szegik... Magyarázd el.

— Azt a hitet?

— Azt bizony.

Kalisztrat Jefimics lehajolt, szeme közé nézett a pópának. A pópa összevonta bozontos szemöldökét, verejtékezve lihegett, azt mondta ijedten:

— Ne gyötörj, gyönge a szívem...

Kalisztrat Jefimics a kezét emelte rá, és azt mondta nagy nyugalommal:

— Úgy... pofán csaplak... hogy...

Iszidor pópa ijedten csapta össze a kezét:

— Hallgass... Hallgass!... Istenkáromló!...

Eltakarta a nagy, bozontos foltja az ajtó nyílását. Mocsárillat és fenyő gyantája áradt.

Vádolón harsogta:

— Áruló vagy, Júdás!...

XII

Mintha az egész testével bicegett volna Szemjon, a hangja is bicegő volt, akadozó.

— Feleségül akarja venni apánk ezt a városi szajhát. El is veszi. Gyerekük lesz, azt mondja. Nem tőle lesz az!

— Hát aztán?

— Elmarad akkor a nép... Miféle szent ez, azt mondják — szajhát tart magának. Méghogy megnősül... Tenni kellene ellene...

Szemjon nyugtalanul fürkészte Fjokla rózsás-sárgás testét. Hamu és nyírvessző illata töltötte be a fürdőházat. Szégyentelen, merész a szeme Fjoklának, másképp néz Szemjonra most. Kacagott.

— Mit nevetsz?

— Az ilyen beszédért jöttél ki a fürdőházba? Tán fürdőben kell szert agyalni a szajha ellen?

Rengett a hasa a nevetéstől. Nyitotta az ajtót nyikorogva, forró, bágyasztó szaga volt a fürdőlevegőnek.

— Mit bőgsz, akár a tehén!

— Beszélj róla a népnek, mondd, hogy olyan ez, akár a vezeklés!... Ezt szerezte magának a bűneivel Kalisztrat Jefimics!... Keveset könyörgött az ikon előtt, azért vesz most szajhát feleségül!

— Nem hiszik el.

Sárgán, szemérmetlenül kavargott a por a fürdőház előtt. Kisborjú ügetett el mellettük, egy marék szalmát szorítva a foga között. Bement Fjokla az alacsony ajtón, kelletlenül ingatta széles csipejét.

Odabentről a fürdőből a kicsapó forrósággal kikiáltotta:

— Ha elhiszik... akkor jó!... Azt mondják majd, úgy kell neki!

Hanem este az ágyban azt mondta Szemjonnak:

— Vigyázz Dmitrijre... Kap ugyan az ajándékokból, de... De hát mindennap négykézláb mászik haza... Részegeskedik.

Kalisztrat Jefimics Iszidor pópát kérte fel az esketésre. Meghallgatta a pap és azt mondta:

— Ördög hordjon el, gonosz kísértő! — Hadonászott a bő ruhaujjával, sűrűn csorgott a szava: — Takarodj a házamból ebben a minutában! Ha új hited van, nem esketlek, nem én! Megírom a városba is: eretneket nem esketek!... Nem akarom.

Zúgott, harsogott a szava a szűk, apró szobákban, mint a zuhanó fa, zöld bozontja közt úgy csapongott a két apró, idegen, tiszta szeme, akár két méh.

Végigsöpört a falvakon, a járáson, a tarbagataji hegyeken a hír: vezekelnie kell bűnei miatt talicai Kalisztrat Jefimics Szmolinnak:

— Városi szajhát vesz feleségül.

Szergej-napkor kiballagott a hegyekbe a cellájából Kalisztrat Jefimics. Akár a ragyogó zöld gyűrűk a sziklák, és a foglalatukban a vörösfenyők a kő. Selymesen rózsállik a hó a bérceken. Finoman, elgyöngülve pihen a föld, mint a messzi útra induló zarándok.

S hogy repesne az ég felé, szállna fel a hegyekbe a lélek!

Nagyot sóhajtott Kalisztrat Jefimics.

— Most költöznek a madarak... Szárnyalnak messzire. Én meg itt ülök, alamizsnát osztok...

Megszólalt, surrogott a fű. Kavicsok görögtek a lejtőn. Odanéz: hát egy vén csoroszlya biceg elő az ösvényen, rongyok közül villan elő az arca, térdre omlik, könyörög:

— Bátyuska, Kalisztrat Jefimics!...

És többet egy szót sem érteni a siránkozásából. Lehajolt hozzá.

— Gyere el a házamhoz, öreganyám, teával kínállak, ott elbeszélgetünk...

Siránkozik a vénasszony, remeg az ajka, remeg a lába.

— Nem mehetek, kedveském... Nincs énnekem pénzem... Pedig az én Mása lányom... Jaj, bátyuska!...

Szólott hozzá Kalisztrat Jefimics, csendesen, simogatón, mert megtanult már a nyomorékokkal beszélni:

— Miféle pénz kell nekem, öreganyó?... Nem kell énnekem...

— A fiaid, a fiaid szedik... megkövetelik; nekem meg, hiszen, ha volna... Csakhogy nincsen, nincsen bátyuska!...

Otthagyta az öregasszonyt, bolyongott az ösvényeken, maga sem tudta, merre. Egyszer csak kibukkant egy nagy sziklára a hegyek, cirbolyák, fenyők közepette.

Fiatal talicai legények állnak a sziklán, nyugat felé vizsgálódnak, beszélgetnek halkan, a fejük felett pedig fenyőfarúdon vörös rongyot csattogtat a szél.

— Mit csináltok itt? — kérdezte Kalisztrat Jefimics.

Az egyik legény ijedten letépte a vörös szövetdarabot, zsebébe süllyesztette, haragosan felelt:

— Mi csak úgy...

Megkérdezte Kalisztrat Jefimics:

— Szemjont nem láttátok?

Nem látták Szemjont a legények. Minek is ment volna oda. Nem volt ott keresni valója.

Ügyes csapdát készítenek a vadászok. Karókból szerkesztik, szűk fönt a torka, széles a feneke, akár a palacké. Betakargatják szálas zabbal, tövével szúrkálják a csapda fenekébe, a kalásza adja a tetejét.

Rászáll a madár a csapdatetőre, lebukik a mélyébe, hogy röppenne ki onnét? Nem tudja a szárnyát kiterjeszteni, nincs onnan már szabadulás.

Ilyen csapdát látott meg a szikla tövében Kalisztrat Jefimics, széthajtotta a zabkalászokat, s a vesszők között kékesrózsás ijedt madárszem pislogott fel rá...

Visszahajtotta a szárakat Kalisztrat Jefimics, kiegyenesedett, azt mondta:

— Ú-úgy... Hát csapdába estél?

XIII

Eljöttek a tisztekhez a kirgizek. Ürühúst főztek nekik a tisztiszolgák, szeszt öntöttek a kumiszba, hogy nagyobb legyen az ereje. Jól benyakaltak a kirgizek, megígérték a tiszteknek, hogy elhozzák a csapataikba a dzsigiteket.*

Egyszer a részeg tisztek elmentek Iszidor pópával Kalisztrat Jefimicshez. Megállottak a kapujánál, de csak nem mentek be a sáros udvarba. Térdig süppedve a zsírosan illatozó fekete földbe, kijött a kapun Agrippina.

— Miért nem jössz el soha? — sürgette a tiszt.

Agrippina szeme szenvedélyesen izzott. A fekete földön még szikárabbnak látszott a teste. A tiszt elfordult.

— Önsanyargatók! — mondta.

Attól a naptól fogva Agrippina minden este eljárt a tisztekhez a falu másik végére. A nagy tanteremben vastag pokrócokon hevertek a tisztek.

Elejtett farkasok bőre száradt a padokon. Savanyú bőrszag, kumisz, meg dohány illata terjengett.

Agrippina leitta magát, átölelte Mironov lábát, s trágár katonanótákat dúdorászott. Úgy is aludt el.

A hadnagy csendesen kihúzta a lábát a katonacsizmából, szibériai vadászcsizmát húzott. Elmentek a tisztek cserkészni, magukkal vitték a pálinkás üveget.

Reggelre kelve Fjokla szitkózódott. Darja meg huncutul kacsingatva mondta:

— A sárga irigység szól belőled!... — Odakint a pitvarban megölelte Agrippinát, s valamiféle füveket dugdosott a keblébe. — Igyad meg friss tejjel, nem lesz gyereked egész életedben. Fjoklára pedig köpjél...

Kalisztrat Jefimics ki sem mozdult a cellájából, a nyomorékokat, a panaszkodókat sem engedte be magához. Pedig sokra ment a számuk.

Sorozást hirdettek a bolsevikok elleni háborúra, de nem mentek a legények. Valakit agyonlőttek... Felkelésekről beszéltek.

* A kirgizeknél a legjobb lovasokat nevezik így.

Feszesen, gyantaszagúan sorjáztak a napok, mint a cirbolyafenyő tobozai.

Levágták a baromfit, télire rendezték be az istállókat. Jóllakottan, bágyadtan, álmosan jött meg a jószág.

Jóllakottak, álmosak voltak a vadállatok a tarbagataji hegységben is. A medve szénát cipelt a barlangjába.

A kemencesuton pedig éjt, napot végigsírt a világtalan Usztyinyja, de annyiba vették a könnyét, mint a hegyipatak zubogását: ha folyik, hadd folyjon.

XIV

Akkora szürke kövek hevertek szerteszét a völgyben a fű között, mintha szélesfalú paraszthaz lenne mindegyik. A Borel patak pedig egészen tompafeketének látszott a messzi hegyekből. Avarillat szállt fel a völgyből a magasba. Vörösen lángolt odalent a berkenye.

Nyikityin és Mikesa egy sziklán feküdt, és lenéztek a völgybe.

— Hej, Szerbia!... — mondta mély torokhangján Mikesa. — Szőlő van ott, bor lesz abból!... Itt lágy a nép. Nem jó!

Közelebb húzta a puskáját, cigarettát sodort. Beesett, szúrós, barna szeme lomhán kutatta a völgyet.

— Majd mi megkeményítjük — mondta rá Nyikityin.

Szorosan feszült a katonanadrág meg az ing a csenevész testén. Mezítelen lába ernyedten hevert a száraz füvön. Sárga volt az egész teste, akár egyetlen nagy lehullott levél.

— A muzsik más. Kolcsak rossz, ostoba. A muzsik az megért bennünket!...

— Szemét, piszok!... Szemét a muzsik! Most sír, de lőtt, lőtt!...

Kiköpött a szerb. Nagyot szívott a mahorkából, odaadta a cigarettát Nyikityinnek, odábblökte a puskáját, és felállott.

— Te... Te — mondta akadozva. — Te beszélgetni akarsz vele? Lőni kell — homlokába mindegyiknek! Te meg

beszélgetni? — Odébb ment néhány lépést, közben egyre mormogta: — Nem akarok beszélgetni! — De tüstént vissza is jött, nehézkesen leült a kőre. — Szomorú vagy? Akarok Szerbiának forradalmat csinálni. Itt lágy a nép!

Sötéten zubogott odalent a völgyben a köveken a Borel. Súlyosan, komoran meredeznek a fű közül a homályos rögök. Csenevész fenyők kapaszkodnak fel a sziklákra, s nem tudnak feljutni. Lihegnek, fáradtan, gyantaszagún.

Visszafojtottan suttogta Nyikityin:

— Mindent meg lehet bocsátani.

És végigtapogatta az összevissza nőtt, csimbókos kusza szakállát. Hunyorított, egy kicsit el is mosolyodott.

— Borotválkoznom kéne.

Belenyúlt a szerb a zsebébe, előkotort egy marék dohányt, nézte, sercintett:

— Szmelkovot megölte! Dohánt hozott, szemét muzsik! Eldobni kéne, nem tudok: szívni kívánok!

És dühödten cigarettát sodort.

Rétek, szakadékok szagával terhesek a hegyek illatai. Mézes, erős illatok. Zúg a kő odafönn a bérceken. Panaszosan vonít egy állat valahol.

— Medve verekesz! — mondta a szerb. — Csinálok szerba revolúciát, jövök aztán ide medve vadászni.

Hullámokat vetett a szikla alatt a magas fű. Ijedten surrant a menedékébe egy császármadár.

— Jönnek — mondta Nyikityin. — Ők azok.

Szétnyílott a fű. Négy lovas léptetett oda a sziklához. Sokáig piszmogtak a lovak kikötésével. Aztán óvatosan lépegetve, libasorban fölkaptattak az ösvényen.

Kimerült volt a muzsikok arca, bűntudatos. Bogáncs csimpaszkodott bő nadrágjukba és kaftánjukba, messziről jöttek vágtában. Kiverte a veríték a tatársüvegük karimáját.

Egyikük — vörös hajú, akár a hegyi farkas — azt mondta nagy lassan:

— Erőt, egészséget! — Kezet nyújtott, s megkérdezte:

— Te volnál az a Mikityin? Mondta Pavel, ő beszélte.

Riadtan nézett hátra a muzsikokra, aztán végigfutott a mosoly a szakállától a sárga szeméig:

— Azért jöttünk volna... Szóval, hogy beszéljünk veled, Mikityinnel, meg a többiekkel is.

Hosszasan fürkészte a szerbet. Letelepedtek a muzsikok a kövekre. A vörös hajú megtudakolta:

— Szóval, ti a bolseviki pártból vagytok?

— Azok vagyunk! — Felelte rá Nyikityin.

— Mind a hárman?

— Valahányan.

A muzsikok helyeslően pillogtak egymásra, és egyhangon mondták:

— Jól van!

A vörös hajú előhalászta a málnaszínű dohányzacskóját, megtömködte az esztergályozott kínai pipáját.

A szikla mögül előjött Lakatos, meghajolt tisztelettel, de nem ült le.

A vörös szakállú hangja susogott, akár az őszi fű, közelebb hajolt a vörösgárdistákhoz:

— Nekünk Pavel mondta... Régen mondta már! Kenyeret is küldtünk nektek, gondoltuk, idegenek, minek is ölnénk meg őket. Meg puskát is küldtünk. Mondtam én nekik!...

Rámutatott a muzsikokra. Levették a süvegüket a muzsikok, az orrukat fújták, verejtékes halántékukat simogatták.

— Mondtam, legyünk velük békességgel. Hát úgy is vagyunk! Nem akarnak a mi fiaink hadakozni, Mikityin.

Egyszer csak gyanakodva pillantott Lakatosra, és türelmetlenül megkérdezte:

— Ez meg hová való?

— Magyarországba.

— Ú-úgy. Hát a másik?

— Szerbiába.

— Hát te hovávalósi volnál?

— Pétervárra.

— Orosz vagy egyszóval. Látom én: rendes keresztény neved van. Keresztény lélek vagy egyszóval?...

— Nem én, hanem orosz.

— Kiéheztél, látom! Mi is oroszok volnánk.

Kiverte a pipáját, a dohányzacskójával babrált, közben folytatta:

— Tolcsaknak toborozzák a legényeinket, de csak nem akarnak. Ördög vinné a kutyáját, az egész földünket elvenné.

— El is veszi — zúgták rá a muzsikok.

— Pável is azt mondja, hogy, szóval így van. Csinálj felkelést, azt mondja. Mondom neki erre: „Gyerünk legények, ki a rengetegbe, a tajgába, felkelést gyújtunk." Jól van. Csakhogy azt mondják nekem erre: „Jól van no, csakhogy megjönnek majd azok az igazi bolsikok, aztán nem hisznek majd nekünk — csak a szájatok jár, azt mondják, és kész." — „Mondom megint csak: bevesszük Omszkot vagy egy másik várost — mit kezdünk véle?" Azt mondják nekem erre: „Elvesszük az árut. úgy sincs rendes holmink." Jól van. Csakhogy azt mondom: „Anélkül a bolsevik kormányzás nélkül elpusztulnánk. Azt mondom, hívjuk elő a kövek közül a bolsivikokat, álljanak a felkelésbe."

Megtömködte a pipáját megint. Egymás szavába vágva mondták a muzsikok:

— Pityeri* ember, pityeri ember, igazi bolsivik!

— Különféle földekről egyesülünk!

— Gyerünk emberek a fölkelésbe!

A szavába vágott Nyikityin:

— Minek hazudol?

Zavartan rebbent a vörös szakállas sárga szeme:

— Mire mondod ezt?... Mire?

Nekidühödött Nyikityin, felállt, kemény szavakat vágott a muzsikok szemébe, keményeket, akár a kovakő.

— Minek hazudol a felkelésről? Két hete volt felkelés. Éppen két hete. Hány embert lőttek le a hegyekben? Hányat öltek meg? Inatokba szállt a bátorság?

Leroskadt a muzsik a kőre, roskadtan, puhán szólt a szava:

— Ne haragudjál, Nyikityin, istenemre nem rossz szándékkal beszélek. Azt mondják nekem: mond azt neki, bátyuska, felkelés van már, tán kevesebbel is beéri. De ha tudod, hogy hányadán vagyunk, minek beszéljek!

* Pétervár népi neve.

Sóhajtott, legyintett csüggedten. Ziháltak a muzsikok. Facsarta az orrot a verítékük.

Horkoltak a lovak a sziklánál. Surrogott a fű Nyikityin lába alatt.

Megszólalt csendesen egy tyúkmellű, kirgizképű muzsik:

— Persze hogy mindenik a saját érdekit lesi. Csak hát... Nem lehet haszontalanul! Én azt mondom, csapj a tenyerünkbe, Nyikityin, és megegyeztünk! Kezed alá állnak a legényeink meg a másik két bolsivik alá. Megfizetünk érte, háborúzzál!

— Háborúzzál — tódította sietve a vörös hajú is. — Könnyű itt hadakozni, hegyvidék ez. Fiatalok a legények, van kedvük hozzá. Minek gubbasztanátok itten ti hárman... Háborúzzál, amíg meg nem jönnek Oroszországból, aztán mehetsz, amerre látsz. Csapatot gyűjtsél, vezesd a sereged. Kínába vigyed, a japánokhoz, meg ahonnan a társaid valók.

— Háborúzzál — mondták a muzsikok. — Nekünk is szabadság kéne. Elveszik így a földünket...

Nyikityin odalépett a muzsikokhoz, azt mondta:

— Jól van. Nem kell énnékem fizetség. Csakhogy aztán vita ne legyen.

— Tudjuk. Fegyelem kell... Ösmerjük...

Amint a lovukat kötözték el a fenyőtől, a kirgizképű vígan odaszólt a társainak:

— Hű, de mérges volt, az ördögbe is! Azt hittem, pofonvág. Fene nagy mérge volt. Hanem igazi bolsiviki!...

— Pityerből való — mondta rá a vörös hajú is. — Igazi bolsivikok... Más országból is vannak. Csakhogy soványak, mint a száraz ág.

— Nem baj az, föltápláljuk őket. Azt se tudta, milyen fizetséget kérjen?

— Nő a pénz minden nappal. Nem tudja az értékit. Majd ha eljön, kiismeri, akkor megmondja!...

Belegázoltak a lovak a magas fűbe.

Lágyan sisteregve súrlódott a lábukhoz, a testükhöz a könnyű szálú őszi fű. Sötétbarnán, akár a téli medve prémje, szunnyadt a fű a kövek között. Este átköltöztek a vörösgárdisták a Rókás-irtásra.

XV

Fjokla kenyeret vetett a kemencébe. Meg-megrebbent a szeme, zavarosan, akár a kelesztett tészta. Beletapadt az orrába az égett liszt illata. Rózsásan parázslott a zsarátnok a kemence bugyrában.

Szemjon a lócán üldögélt, tompán bámulta a nagy, fehér kenyereket.

— Nem ereszti be őket — mondta mérgesen.

Fjokla a lisztes lapáttal hadonászott, és heves szétpergő hangon hadarta:

— Itt nyafogsz az ember keze alatt!... Folyton az aszszonyod nyakára jársz!... Semmire sem mész asszony nélkül. Engedj már, a Szűzanyára kérlek! Legalább, amíg kenyeret vetek.

— Vesd csak a kenyeret — mondta lehiggadva Szemjon. — Én csak úgy...

— Eredj inkább az istállóba, mit téblábolsz itt! — pörölt Fjokla. A bátyád meg örökkön részeg.

Szemjon megvonta a vállát, fáradtan odasercintett a csizmája orrára. Nem találta el, sercintett megint. Fjokla behajította a lapátot a kemence mögé, dühösen ripakodott rá Szemjonra:

— Eredj már az isten szerelmére.

Szemjon az asztal mellé ült, a kenyértésztát próbálta az ujjával.

— Egy hete már, hogy nem volt nála egy nyomorék sem. Nem ereszti be őket. Mi a csudát csináljunk?... Nem tudom.

— Nem tudom, nem tudom! Férfi vagy te, vagy mi a szösz? Tán nekem kell tudni helyetted?

— Bizonyára Nasztaszja mondta neki, azért nem ereszti. Megmondta bizton, hogy adót szedünk az emberektől, vele meg nem osztozunk. Irigykedik a szuka!

Fjokla rácsapott a combjára, ráförmedt türelmetlenül:

— Hát akkor eredj hozzá!... Nincs nyugta az embernek veletek. Az egyik részegeskedik naphosszat, a másik anyámasszonykodik, a harmadik meg világ szajhája!

Szemjon megrázta az üstökét. Felállt. Odabicegett a polc-

hoz, levette a sapkáját. Fölriadt a kemencesuton Usztyinja, szipogva kérdezte:

— Szjomuska, milyen nap van máma?

Fjokla ráripakodott:

— Nyughass, a Krisztus szerelmére! Hogy erre nincs gondja a kaszásnak!

Szótlanul mozgatta nyálas ajkát a vénasszony, fölzokogott. Szemjon keresztet vetett, indult kifelé.

Fjokla bevetette a kenyereket, leseperte a kemence száját. Behajtotta a kemence ajtaját. Feltűrt ujját leeresztette, átment a tiszta szobába.

Sárga virágszirom hevert a rongyszőnyegen. Fjokla, miközben a kabátkáját gombolta, fölemelte, odatette az ablakpárkányra.

Levetette a kabátkát, meg a szoknyát. Tiszta inget vett elő a ládafiából, frisset váltott. Megtörölte a hónaalját a törülközővel, meg a feszes melle alját is. Lesimította a haját, s közben egyre dohogott:

— Ilyen sorom van... Mindig egymagamban... Az egész ház gondja engem nyom. Bocsáss meg, Szűzanyám! Vétkezem!

Köntöst húzott az inge fölébe, kiment a pitvarba mezítláb. Remegő, pucér lábikráját megborzongatta az udvar hűvöse. A durva szövésű köntös csiklandotta verejtékben gyöngyöző testét.

Kidugta a fejét az ajtón, az udvart fürkészte.

Nagyhangosan hajkurászta az egyik tyúkot a vörös farkú kakas.

Szerte fújta a szétszórt szalmát a szél. A fészerben a szegletet ugatta a kutya, patkányt üldözött bizonyosan.

— Legalább az udvart felseperné valaki!

Összehúzta mellén a köntöst, odament Kalisztrat Jefimics cellaajtajához.

Lágyan, szaporán, lélegzetszaggatón dobogott a mellében a nagy szíve... Keresztet vetett Fjokla, benyitott az ajtón...

Kalisztrat Jefimics az ágyán feküdt, fejjel az ajtó felé. Kékes szőrrel benőtt két nagy lapátkezét is ott nyugtatta a párnán. Úgy rémlett: három bozontos fej nyugszik ott.

— Mi az? — dörmögte, s oda sem fordult.

Köhintett Fjokla, borzongva felelt:

— Én volnék az, Lisztrat Jefimics..

— Nos?

Kalisztrat Jefimics elhúzta a kezét a párnáról, kinyújtotta a teste mellé.

Férfiszag volt a cellában. Rózsás-kéken remegett az ablak.

— Mit akarsz? — kérdezte megint Kalisztrat Jefimics, azzal megfordult.

Fjokla odalépett az ágyhoz. Nézte Kalisztrat Jefimics a kipirult arcát. Fjokla meg az ő kezét nézte. Megrántotta a köntöse kötőjét.

Megpillantotta egyszeriben Kalisztrat Jefimics az inget feszítő kemény mellét.

Marta valami a torkát. Nyelte a nyálát. És mintha csak a nyálától volna, valami meleg zsongító érzés futott szét a testén.

— Minek jöttél? — kérdezte elapadó hangon.

Fjokla közelebb lépett. Szétrántotta az ingét. Libabőrös volt a sárgás-rózsás teste a hidegtől, és feszes volt az egész, akár a melle. Tolakodón szállt az asszony testszaga.

Forró volt a cella, forró a feje, a torka is kiszáradt, mintha fából volna. Tette a kezét az arcára, a térdére: a hatalmas forró térdére. És meleg és hatalmas volt a szíve, akár ez az asszony.

És egyre tódult, tódult a vére. Egy vér volt már a feje. Szorította a kezét: „elmegy tán." Szorította a lábát az ágyhoz, fájdalmasan.

Kidagadtak az erei, megfájdult a keze. Megfájdult a szíve.

Nézi Fjokla a lábát. Csatakos az arca, remeg az ajka, feltörnek belőle a szavak leküzdhetetlenül:

— Lisztrat... Jefimics... Tán csoda?... Hiszen olyan ez a Szemjon, akár a hideghal!... Régen szerettem volna már... Hozzád, Jefimics!...

Szemébe hullott a haja. Odaült most már az ágyra egészen.

— Ej!... — akart kiáltani Kalisztrát Jefimics. Felugrott az ágyról, megragadta az asszony vállát, odavezette az ajtóhoz, de nincs ereje, hogy kilökje, matat a testén a keze, a mellén, a hátán, a darabos, feszes hátán.

Kimerülten szólt rá:

— Eredj innét!

Elomlott a keze alatt az asszony teste. Könyörög, esedezik az a test. Odaborul a lábához, rimánkodik a vérének.

— Jefimics... Jefi-ím...

— Nem!...

Fölemelte két kezét, és megtaszította a mellével az asszony meztelen, megereszkedett mellét.

— Eredj!...

Feljajdult az ajtó. Hideg csapott a pitvarból a szemébe, a nyelvére. Lezökkent az ágyra fáradt, elernyedt testtel. Nyakát, fületövét kiverte a tapadó veríték.

A szoba ajtajánál elállja a kilincset Agrippina. Nem látszik az arca, de árad róla a kisüsti erős szaga.

Vékonyak, hidegek az ujjai, akár a jégcsapok. Ellöki velük Fjokla pucér testét, ráripakodik:

— Nem pusztulsz! Most megvagy! Énrám szájaltál, én lány vagyok, én tehetem!... Magamért felelek mindig.

Beárad a száraz hideg a hasadékon, borzongatja a testét. Rózsásan kavarog az ajtónyílásban a por. Csepű szaga száll, meg moháé.

Imbolyog Fjokla, akár a világtalan:

— Erisszél, Agrippinuska, erissz!...

Kisüstitől rekedt, mámoros hangot ver vissza az ajtó:

— Eresszelek? Jobban könyörögjél, te riherongy! Neked én szajha vagyok, te meg férjes asszony?... Apósod után jársz?... Látom én, látok mindent!

Fjokla hirtelen nagyot lökött a könyökével Agrippinán. A lány megtántorodott. Fjokla benyomakodott a házba, üvöltött, rikácsolt:

— Ő tette velem, ő!... Letépte az inget rólam, meg akart becsteleníteni!... A szégyentelen!...

Szerteszántva a szőnyegeket a lábával, utolérte őt a szobában Agrippina. Letépte sötét, kockás kendőjét, magasra

emelte a kezét, neki ugrott Fjoklának. Részegen őrölte a szavakat az éles álkapcsával:

— Én vagyok mocsok?... Nekem megvan a becsületem, mindenkiért könyörgök az Istenhez, adok én neked... Szégyentelen!...

Fáradtan kapott a levegőbe, ujja közt érezte Fjokla haját. Megmarkolta, cibálta, beleakaszkodott a kezével, belemart a fogával a vállába.

Elomlott Fjokla a szőnyegre, felrúgta a lábát a magasba, üvöltött vadul:

— Ááá!...

Megjött Dmitrij. Megállt a küszöbön, nézte a verekedő asszonyokat, s rekedten felkacagott.

XVI

Hullott levelek illatát hordó sárga szél söpört végig a szakadékon. Éjszakánként sűrűn záporozott le az eső a szarvasprémesen fehér égből.

Odaszállították a Rókás-irtásra a városból lopott satupadokat. Egy fürdőházba állították be azokat, sötét, súlyos volt a fürdőház, akár a rozsdás vas. Sivított az acél. Égett szag terjengett.

Lakatosok jöttek a faluból. Lágy-izmos volt az arcuk, nem sütötte meg még az acél, úgy kerülgették a satupadokat, mint a makrancos lovat.

Bombákat készítettek. A fürdőház körül némán várakoztak a muzsikok. Teli volt velük az udvar. Akár a feszes öv a derékon, úgy recsegett-ropogott a kerítés, amint nekiszorultak. Messzi utak verejtéke, pora illatozott.

Előjött Nyikityin. Sárga napfény játszott éles pofacsontján, sötét, gyulladt szemén. Odalépett az első padhoz. Fogta a bombát, kicsavarta a biztosítékát, számolt:

— Egy, kettő, három!

Azzal odavágta a fürdőház mögé a csalánosba. Felmorajlott, felmordult, fölzajdult a csalán. Kettéroppant egy tuskó süvítve.

Azzal a második satuhoz. Éppúgy, s egy kicsit füttyentve hozzá:

— Egy, kettő, három!

És megint a fürdőház mögé. Még nagyobbat morajlott a föld.

Ment a harmadikhoz. Megizzadt állal, sápadtan állt ott a lakatos. Amint Nyikityin a kezébe fogta a bombát, összerándult a lakatos arca, elöntötte a veríték a homlokától az álláig. Kipirult.

Szertevágódott a bomba.

Ment a negyedikhez. Rózsás, lányosképű, sovány lakatos állt ott, mosolyogva nyújtotta a bombáját. Karmolt a vas biztosíték.

Ívben lendítette a kezét, ívben lendült a szava:

— Egy, kettő, három!

Hallgat a csalános. Puskapor meg föld szaga száll a fürdő mögül.

Másik bombát vett a kezébe Nyikityin, elhajította. Vártak. Nem száll már puskaporszag, csak a duzzadt, sűrű őszi föld illatozik.

Nyikityin elhajította a harmadik bombát is. Semmi.

Akár a tehéncsorda a farkastól, meggabalyodtak, felnyögtek a muzsikok.

Nyikityin fogta a puskáját. Keményen mondta, szisszent a hang a foga közt:

— Szót se! A falhoz!

A lányos, duzzadt ajkú lakatos keresztet vetett. Odament a fürdőház falához.

Nyikityin hátralökte a sapkáját a szemöldökéről, fölemelte a puskát, és lőtt.

XVII

Hej, ti földek, szép földjeim! Hej, illatos altáji szél!

Mézízű por ül a lélekre, és vágyakozik a nyelv, akár a darvak vándorláskor!...

Délben kis gyöngytyúk lépeget lefelé az ösvényen a patakhoz. Itatóra. Aztán pedig visszafelé a köveken. Vidáman,

ügyesen lépeget. Még a pillogó narancssárga szeme is zavaros a nagy vidámságtól.

Az ég pedig sűrű és meleg, akár a mókus prémje!

XVIII

Féloldalára tántorult Nasztaszja Makszimovna háza, részegen. Zelnicemeggy tekerőzik a sötét kéménye köré, mint valami vastag ágra.

Nasztaszja Makszimovna a zsámoly szélén üldögél, Szemjon meg ott gubbaszt a szögletben. A teafőző is megbillent részegen, kancsalit a fénye, hunyorog.

Párnás a keze. Kántáló a hangja. Azt gondolja Szemjon: „No lám, így csábította a férfiakat a városban."

— Mondja meg, Szemjon Kalisztratics, szerette a gyerekeit?

— Az attól függ — mondta Szemjon. — Sok gyereke volt. A törvényeseket szerette. Hát aztán! Miért kérdezed? A magadfajtának, úgy mondják, nem szok gyereke lenni.

— Miért ne? Az ember már olyan...

Szemjon meglökte az ujjával a csészét, odébbtolta, azt mondta türelmetlenül:

— Ne kertelj, mondd meg, ha jönni akarsz a házunkba, odaveszlek, ha Szidor nem ad össze, összead más. Van pópa elég. Csak azt érd el az isten szerelmére, fogadja apám a népet. Hiszen sereglenek hozzá... Mondd meg magad, csak ezen az egy héten mennyit veszítettünk?

— Mondom én neki — felelte lágyan Nasztaszja Makszimovna —, nem hallgat rám, látod. Én is félek tőle... Azért is nem szólottam úgy vele. Széttép, akár medve a bárányt. Hogy kérjem én számon?...

Szemjon kirúgta a lábát az asztal alatt, megmozdult a terítő. Végigpillantott a meszelt falon, a tisztára sikált padlón.

— Nálunk van terítő elég. Még az öregapám vásárolta. Kettőt adok neked a menyegzőre. Edényt is kapsz. Csak aztán össze ne törjed. Nektek, városiaknak, olyan a kezetek,

mint a villa nyele. Nem tudtok bánni a holmival. Látod, a bögréid is bádogból vannak. Ki az ördög fog bádogbögréből teázni?

Rácsapott öklével a falra. Kinyitotta az ajtót, aztán becsapta megint. Megdöngette a padlót, megtapogatta a menynyezetgerendát, azt mondta nagy bánatosan:

— Azt hittem, legalább tyúkólnak jó lesz a kunyhód. Minek neked, ha az öregemmel fogsz élni, gondoltam, elhordjuk innen...

Szemjon odanyújtotta karomszerű horgas kezét.

— Isten veled, Nasztaszja! Gyere el hozzánk.

Ránézett Nasztaszjára keményen, felsóhajtott, és még vissza szólt a küszöbről:

— Panaszosabban kérleld. Ne bolondozzon, nem gyerek már. Hiszen így semmire sem megyünk... Hej, uramisten, micsoda idők járnak...

Dmitrij a tornácon pipázott, mellreszíva a füstöt. Lerúgta a csizmát az egyik lábáról, a kapcáját tekerte. Meglátta Szemjont, hahotára fakadt:

— Ördög vinné, micsoda mulatság! Akár a malacok, úgy visítanak, egy szót sem értesz az egészből! Fjokla pucéran hempereg a földön... Ha-ha-ha! Hogy üvölt!... Hát még Agrippina!... — Az orrát fújta, elejtette a pipát, vállát vonogatva, akadozva folytatta: — Az meg rajta, nyúzza! Tökrészeg!... A tied meg... Ujjujujj!

Szemjon bement. Dmitrij fölállt, ment utána, maga után húzva a kapcáját. Fjokla a kenyereket szedte ki a kemencéből. Amint meglátta a férjét, letette a lapátot, bőgni kezdett:

— Ő tette, anyámra, ő!... Átkozott após! Ő volt, Szemjonuska. Régen szemet vetett rám!...

Szemjon fölhajította a sapkáját a sutra Usztyinyjához. Dmitrij rátolta a reteszt az ajtóra.

Előjött a szobából Darja. Nedves volt a pillogó szeme, száraz az ajka. Szívére szorította a kezét, csóválta a fejét, sóhajtott.

Fjokla kezébe temette a fejét, úgy bőgött:

— Szemjonuska!... Napsugaram... Drágakövem!... Nekem támadt az öreg!...

Szemjon olyan nyugodtan suhintotta pofon Fjoklát, ahogy a lovat ütik. Fjokla megtántorodott. Akkor kapott egyet bal kézzel aluról az állára. Kibuggyant a sűrű vér a száján, ráfröccsent lisztfoltos kabátjára.

— Lazsnakold el! — sürgette elfúló hangon Dmitrij.

Szemjon oldalt ugrott, s hasbarúgta Fjoklát. Fjokla az asztalra borult, a kenyerekre. Egy kerek cipóval együtt zuhant a földre. Véres lett a cipó menten.

Fölkapta Szemjon a kenyeret, odahajította a polcra. Darja letörölte róla a vért. Fjokla vergődött, visított kétségbeesetten.

— Megöl, anyácskám, megöl!...

Szemjon az arcába rúgott. Belekapaszkodott Fjokla a csizmájába, s hörgött.

— Úgy kell a szukának! — mondta Dmitrij, és hirtelen odafordult Darjához, s arcul ütötte.

Darja az ajtófélfa után kapott, s lecsúszott a földre...

Vér, kenyér meg báránybunda szaga töltötte be a házat.

Nem is hallatszott a világtalan Usztyinyja halk sírdogálása.

Kalisztrat Jefimics nem volt a cellájában. Szemjon megállt, várta őt a kapunál. Dmitrij karkötőt font magának a kapu körül növő füvekből, és elnehezedve mesélte:

— Én bizony katona koromban több mint száz asszonyt letepertem, pajtás. Hadd járjanak a doktorokhoz, azoknak is jobban megy. Egyre csak azt gondoltam: egyszer egy hercegnőt is megkaphatnék...

— Hercegnő nem áll rá arra.

Kiköpött Dmitrij.

— Egyszerű az egész! Nálunk a században volt egy őrmester, annak grófné volt a babája, pedig hat gyereke is volt. Családja. Leveleket küldözgetett neki, vöröspecsétest!...

Szemjon összébbhúzta a kőntösét, odabicegett és megiga-

zította az egyik zsalut, amelyik kiugrott a helyéből. Dühösen kiáltotta oda a testvérének:

— Apánk is inkább egy hercegnőt szerezhetne Nasztaszja helyett. Jobb lenne! Azt mondják, a birtokaikat is visszaadja Kolcsak.

— Hát Nasztaszjánál jártál-e?

— Jártam. Mondom neki: ha így van — be se fogadlak a házba.

— Hát ő?

— Megriadt, láttam. Azt mondja, itt süllyedjen el, ha nem fogja az öreg a népet fogadni...

Ráakaszkodva a házakra bozótjaival sárgán, fontoskodva, szigorún húzódott az utca. A közepén elbődülve bandukol egy lógó hasú kisborjú. A templomban harangoztak.

Szemjon keresztet vetett.

— Tán ünnep van ma, Mityka?

Nekitámaszkodott Dmitrij a kerítésnek, azt mondta:

— Ha tudom, nem tángálom el az asszonyt! Inkább palacsintát sütött volna. Régen nem ettem.

A csizmaszárát rángatta, s közben ábrándozva mondta:

— Zubbonyt varratnék, Szenyka, amilyet a városban viselnek... Csakhogy nem telik rá. Pedig dolgozok szakadatlan.

A mellékutcából Kalisztrat Jefimics fordult ki. Válla közé húzta a fejét Dmitrij, és füttyentett.

— A szíve alá üssél, akkora darab ember!... Ha egyszeriben le nem teríted...

Szálas, hatalmas volt Kalisztrat Jefimics. Szétvágta a lába a sárga földet. Föltúrt föld illata gomolygott utána a mellékutcából.

Szemjon hadonászott, harag tolult az arcára, ment az apja felé sebesen.

Dmitrij csípőre tette a kezét, Kalisztrat Jefimics megtorpant. Megbolydult a kék szakáll a mellén. Föld, meg fű illata áradt róla. Elbődült Szemjon hirtelen:

— Megtanítom én, a szentséges mindenit!... Hogy képzeli!...

Mély hangon, keményen szólt Kalisztrat Jefimics:

— Mit akarsz?

Barnára pirult Szemjon kemény arca, kiabált:

— Miért nem fogadod az embereket? Pénz kellene?...

Dmitrij köhécselve hahotázott. Szemjon hadonászott az öklével ordított:

— Egyetértésben akarunk mi élni magával... Minek csinálja ezt velünk? Tán gyerekek vagyunk? Nem vagyunk a szolgái!... Tán egyedül találta ki azt a hitet?... Ha én nem vagyok itt, tengődhetne éhen...

Dmitrij papirost vett elő a zsebéből, kiteregette a térdén, úgy mondta hahotázva:

— Itt vannak felírva a bevételek, a kiadások. Valóságos kancellária. Csak a kisüsti nem szerepel. A kisüstit nem írtam — ittam inkább.

Szemjon a szavába vágva kiabálta, hogy teheneket vett, most meg teljesen tönkremegy, nem jön a nép. Nincsen pénz, nem telik szénára. Dmitrij a zubbonyt emlegette rekedten.

Muzsikok szekereztek arra az irtásról, a templomba igyekeztek.

— Mondtam én nektek — felelte fáradtan Kalisztrat Jefimics —, nincs énnekem semmim... Hitem sincsen... Nem kell nekem a nép, nem fogadom. Menjen ahová akar.

Szemjon dühödten sivította:

— Ne fecsegjen! Tudom én, min jár az esze. Azt hiszi, becsaphat engem? Nem vagyok én tuskó, másoknak tartsa a meséit. — Nyugtalanul tekintett körül, panaszosan mondta: — Az asszonyra pedig köpjön... Ördög vigye... Szajha — és kész. Tán kevés az asszonya magának? Nem bánom, csak aztán...

Megkondították a templomban a nagyharangot. Szemjon keresztet vetett.

— Gyerünk teázni. Ne csaholjunk itt az utcán kutyák módjára.

XIX

Nasztaszja Makszimovna az istállóban talált rá Kalisztrat Jefimicsre. Porhanyós zöld széna illata meg a jószág meleg lihegése töltötte be az istállót. Sötéteskék sótömb feküdt az itatóban. Égkékszemű tehén nyalogatta a sót lágy, rózsaszín nyelvével.

Nasztaszja Makszimovna leült melléje, összébbhúzta a kendőjét a vállán, azt mondta álmosan:

— Egyre csak gyötrődől? Panaszkodik rád Szemjon: nem fogadod a nyomorékokat, azt mondja.

— Tudom én.

— És hogyan gondolod?

— Nyomorék vagyok magam is. Bemocskolták a lelkemet. Hát én kihez menjek?

— Hát hozzám?...

Kalisztrat Jefimics az asszony térdére tette a kezét. Hersegtette a szénát a tehén. Veréb telepedett az itató kávájára, csodálkozva pillogott a sóra, az emberre.

— Neked más a lelked. Csorgatott méz a szíved...

— Ugyan hagyd el!

— Nem lehet, kicsi koromtól így vagyok... A baptistákhoz is jártam, mindenféle istenhez könyörögtem. Tán, ha beteg volnék, hamarább meglelném az Istent, de így csak nem találom. Nem fájt nekem soha semmim... Azt mondják, a betegségben rátalálni. Szidor pópa meg erdei istent lelt magának.

Felsóhajtott Nasztaszja Makszimovna.

— Eleven az erdei isten. Fenyőszagú, szereti a méheket.

— Nem szívelem én a méhet, haszontalan bogár az, a muzsiknál is rosszabb.

— Mézet ád a méh.

— A muzsik is azt ad, mézet. Én meg nem adtam. A fiaim kigondolták, hogyan fejtsék le rólam. Mindenki mézet akarna... Az isten is, akár a méz; miféle isten kell nekem? Nem tudom. Mézes isten nem kell. Olyan embert is láttam, aki egy kis lyukba imádkozik. Lyukat fúr a falba, és belesuttog. Boldog vele. Az osztyák meg veri az istenét.

Nasztaszja Makszimovna közelebb húzódott hozzá, s mellére fektette a fejét. Gyenge-lágy volt a szeme, zöldessárga, álmodozó.

— Ha nem küld medvét: eldöngetik, ha meg ad: szalonnával kenik a száját!... Nekikeseredett ember volt az apám, ivott irgalmatlanul, engem megfogott tizennyolc éves koromban, és megnősített. Negyven felé jártam, amikor kezdtem pedzeni az életet.

Melegség áradt Nasztaszja Makszimovnából. Kalisztrat Jefimics lábát elzsibbasztotta a meleg, nem akarózott indulnia.

Sok esztendős széna illata szállt a jászolból, régi volt a fája, zengő, akár az imádság.

— Pedzeni pedzettem, de máig sem értettem meg. Régen, még a háború előtt, zarándokok járták a falvakat. Csudákról meséltek... Nekiindultam én is. Ugyanilyen a föld másutt is, ugyanilyen rossz mindenütt a nép. Majdnem Katyerinburgig elmentem gyalog, megvan az tán háromezer verszta is, köptem egyet, s fordultam vissza. El is felejtettem mindent... Nem tetszett, hát elfeledtem. Akárha nem is lettem volna sehol... A nép meg keres, kutat egyre, hozzám is azért özönlik, azt hiszik, én megleltem már. Eleinte csak a nyomorékok, mindig azok jönnek először. Aztán eljöttek az egészségesek is. Nekem meg üres a lelkem, szívecském. Akár a tundra. Te meg úgy simulsz itt hozzám, mint a hermelin... Elaludtál tán?...

Álmosan nyitotta ki a szemét Nasztaszja Makszimovna, álmosan mondta:

— Én-e?... Nem... csak éppen...

S azzal lehunyta a szemét megint.

Odajött egy tehén. Zihált a két nagy, tyúktojásnyi orrlyuka. Odadugta hideg orrát Kalisztrat Jefimics tenyerébe, s nyaldosni kezdte érdes, meleg nyelvével sós ízű kezét.

XX

Kalisztrat Jefimics még azon az estén elment Talicából. Hűvösség szendergett az úton. Horkantott a ló.

Ezüstös-violaszín hegyek úsztak a távolban. Medvék bőgtek a havasokon vagy vízesés zuhogott — nem lehetett tudni.

Nasztaszja Makszimovna sírdogált. Remegő, borzongó volt a hangja:

— Nincs énnekem a faluban semmim, mégis nehéz itthagynom... Szapultak, meghurcoltak, mégis ömlik, csak ömlik a könnyem, Lisztratuska...

Gödörbe lépett a ló, zökkent a kerék — megismételte a szavait Nasztaszja, és újra kezdte minden zökkenőnél.

Fáradtan nyikorgott a szekér. Kalisztrat Jefimics hallgatott. Vállukra borult a violaszín félhomály, illatoztak a gyomok a gödrökben, panaszosan, barátságtalanul.

Zökkenő jött zökkenő után. Lágy volt a hepehupákban a fű, akár a coboly prémje. Úgy terült a szekér alá az út, mint a prém — elszenderedett Nasztaszja Makszimovna.

Medvékkel álmodott, Szidor pópával meg madár-zsinatolással. A tavakról jött a gágogás a hajnalon. Libák gágogtak, kék lábú bibicek tépték a nádat. Aminillat szállt a tavak felől, hűvös, tavi füvek illatoztak...

Zöld tavi szél kerekedett: felborzolta a ló sörényét a rózsás violaszín ég felé, belekapott a szerszámszíjba, összetúrta Kalisztrat Jefimics kék haját.

Egyszerre csak azt hallották a nád közül:

— Jó egészséget!...

A csonka lábú Pavel köszönt rájuk a nyeregből: a kengyel felhúzva majdnem a kápáig.

Élesen, bibicmódra rikoltja:

— Honnét?... S hová?...

Kalisztrat Jefimics nem felel. Vörös az arca, talán a széltől. A szeme pedig megbújik mélyen, észrevétlenül, mint harcsa a mélyvizekben.

— Hóha!...

Megtorpantak a lovak. Sandítanak, nyerítenek vidáman, szinte emberhangon.

Lekászálódott Pavel a nyeregből, át a szekérre, odakötözte a kantárt a szekér rúdjához, előhalászta a dohányzacskóját, azt mondta:

— Hajts!... Én megyek veled!

— Nem egyfelé visz az utunk, Pavel.

Pavel tüzet csiholt, rágyújtott. Nád porát rázta a szakállából, s közben beszélt egyre:

— Nekem mindenkivel egy utam van. Untig unom az embereket! Én is az igazságot kerestem, akár csak te...

— No és?

— Köptem rá! Minek az nekem, keressék csak maguk, én szenvedek miattuk... Ma meg a föllázadt muzsikok papirost küldtek velem a járásba. Egész éjjel törtem magam a nád meg a mocsár közt, nem megyek tovább!... Mi vagyok én nekik végtére is, rabszolgájuk?...

— Ráuntál?

— Ráuntam én már akkor, Kalisztrat Jefimics, mikor a szőr kinőtt a köldökömön.

Rázta a szakállából a nádpihét. Nasztaszja Makszimovna felé intett a tekintetével, azt mondta:

— Alszik?... Derék asszonyt szereztél cimbora, nekem nem volt szerencsém!... Aki az igazság után megy, nincs annak élete. Kisüstid nincsen?

— Nincs... Hát Istenről hogy vélekedel?...

Ravasz mosoly villant Pavel arcán. A feje is, mintha megkurtult, megcsonkult volna.

— Nem tudom én azt neked megmondani. Taurisz hercege is ezért vágatta le a lábamat.

— Multkorában azt mondtad: medve harapta le.

— A vadászoknak meséltem, hazudtam.

A feje alá lökte a sapkáját. Az oldalára fordult.

— Elszundítok egy kicsit, ha meg meguntál, felkölthetsz. Van aki nem szíveli a horkolásomat, horkolok én istentelenül... Amikor a herceg levágatta a lábam...

— Családod van-e?

Lesütötte Pavel a szemét:

— Tán van, Jefimics... Mit tudom én. Vadak, elkergettek engem... Pedig ki tudja...

És hirtelen vastagon horkolni kezdett, akár a ló. A rudas hátrafordult, csodálkozva meresztette a szemét, és ügetésbe csapott.

Fölébredt Nasztaszja Makszimovna. Körülnézett a gyengéd szemével, amely őrizte még az éjszaka violafényét. Teste a szénán ide-oda hengeredett a zökkenőktől, mint a rönk. Elsírta magát.

— Hej de keserves, szűzanyám!...

Ezüstszakállú muzsik jött velük szembe a csúcson. Amikor hozzájuk ért, megbökdöste Pavelt egy száraz ággal.

Pavel kinyitotta a szemét, s rákiáltott:

— Hagyj, ne gyötörj! Egész éjjel nem aludtam.

Ráhajolt a muzsik a szekérre. Gyerekesen panaszkodva mondta:

— Eredj haza, engem küldtek a járásba!...

Amint tova vágtatott, Pavel káromkodott utána:

— Tán nem lehet rámbízni?... Nem bírom én?... Jól van hát, elviszem más járásba, mind egyformák a járások.

És sértődötten mesélte Kalisztrat Jefimicsnek:

— Egész éjjel törtem magam, feltörte az ülepemet a nyereg, ők meg másikat... Miért? Szóval nem bíznak bennem?... Micsoda emberek vannak... Azelőtt jobbak voltak, Jefimics?

— Nem tudom.

— Dehogyis! Ilyenek voltak azelőtt is... Most meg felkelést csinálnak a rengetegben, bolsevikok jöttek Pityerből. A cár küldte, hogy jobb legyék a népnek...

— Miféle cár?

— Hát az örököse. Tán tudom én, miféle cár alatt vagyunk most? Nekem ugyan nem csinál új lábat. Mi az ördögöt kezdjek vele?

— Omszkban új cár lett, azt mondják — szólt közbe Nasztaszja Makszimovna.

— Tán a Tolcsak?... Trónkövetelő az, nem cár. Omszkban még egy rendes kupleráj sincsen, nemhogy cár. Jártam én ott...

Azzal leheveredett megint, aztán odamászott Kalisztrat Jefimicshez. Megtudakolta tőle:

— Az irtásföldedre hajtasz?

— Magam sem tudom.

— Hajts az irtásra. Felkelés készülődik a rengetegben. Azt mondják, ha elegen gyűlünk össze, lemészárolunk minden gazdag muzsikot... De tán meggondolják, s maguk is beállnak burzsujnak, ki tudja.

Kiköpött.

— Menj csak mind messzebbre a bajtól, Jefimics. Hajtsál az irtásra! Megtanítlak jó kisüstit főzni.

— Nem akarom.

Pavel a hátára feküdt, fölnézett az égre.

— Alimhant láttam: csapdákat állít a völgyben; nyugtalan a fehér róka, azt mondja, elszökdösik Kínába... Ez már a csata miatt van... Háborúzni fogunk.

Sárga a gyöngyvessző az út mentén. Gyökere kibukkan az útra: erős, kemény, mint a kőszáli kecske szarva.

Nádasban kanyarog az út, vörösfenyők állanak balra. Mögöttük a bronzszínű Juguntosz, akár a halomba hányt kő.

Fenyő illatozik.

Szembe zötyög egy másik szekér a lejtőn. Akár a hínárt, úgy rázza a gyeplőt a bozontos, fellegforma Iszidor pópa. Félversztáról üvölti már:

— Félre az útból!... Legázollak!...

Melléjük érve megállította a lovat, harsogott az egész puszta a hangjától:

— Adj' isten, muzsikok! Megfulladnak a méheim a mézben! Hegyekben áll!... A városban meg csuda ára van a méznek! Ez ám a nagyszerű dolog!...

Pavel kántálva kérdezte:

— Elvinnél-e a faluig, atyám?

Nagyot kacagott a pópa:

— Elvihetlek fiam, ülj fel!

Leszökkent a szekérről, karjába emelte Pavelt, úgy vitte át. Aztán a lovát oldozta el. Pavel azt mondta a szekéren:

— Bizony, mit tesz a szent hivatás: a karjába vett... Az én apám is száműzött fegyenc-szeminarista volt.

A pópa a ló oldalára csapott, és azt mondta:

— Nincsen olyan szeminarista.

— De ő az volt. A cár parancsolta úgy. Az önkényuralkodó. Érted?

Zörögve elindult a szekér lefelé.

Zuzmósan húzódott a hideg puszta. Szilajon sepert rajta végig a kék szél. Fáradt rózsás tajték verte ki a lovakat.

Felvidult Nasztaszja Makszimovna arca.

— Kövek — mondta tűnődve. Lágy volt a tekintete, simogató.

Örvendezve felelt rá Kalisztrat Jefimics:

— Kövek, Nasztaszjuska.

És másképp virult ki a lélek: elmondhatatlanul, végeláthatatlanul, s az nem volt olyan, mint a kő.

Fenn a hegyekben megetették a lovakat. Megebédeltek ők is.

Estefelé, amikor a havasok úgy ágaskodtak az égnek, akár a zajszani vörös medvék, egy fekete szemű, horgas orrú vándort értek utol az ösvényen.

— Ülj fel — mondta Kalisztrat Jefimics.

Az ember felült és tört oroszsággal kérdezte:

— Hol utaz? Házba?...

— Nem tudom — válaszolta Kalisztrat Jefimics. És mosolygott a szíve mélyéig egész testében.

Szeme közé nézett az ember, rátette a nehéz, kősúlyú kezét a mellére.

— Először lát — nem tud hol utaz... Utazunk hozzámhoz?...

XXI

Mintha róka szenderegne lustán az erdőben. A farka, akár a kínai arany. A kék szeme: a tarbagataji havasok.

Úgy hívják ezt a részt: a Kalmikov kereskedőék Rókásirtása. A kupeceket agyonlőtték a városban: burzsujok. Az irtáson meg áll a felkelés.

Nyárfás szegélyezi a tisztást: bozontos lombú, alacsony, vöröses. Gombaillat száll a fák közül.

Feketéslila foltok a róka bozontos sárga farkán: csűrök, házak, istállók.

Sárga füst száll a tábortüzekből, nyúlósan, mint a fenyő gyantája. A derült arany égen kövér, sárga foltban úszik, árad a nap.

Örvendezve rázza a rongyos köntöse ujját a bronzhajú muzsik: lekapja a sapkáját.

— Isten hozott, Kalisztrat Jefimics! Kerülj beljebb a törzshöz, teával vendégellek.

Felugrott a szekér rúdjára. Fürgén megragadta a bal gyeplőszárat:

— Erre, erre Jefimics. Kereskedni jöttél?

— Csak úgy.

— Jól van hát! Mert jöttek ide ketten a városból kereskedni, tán még spiónyok, ki tudja? Hát aztán tanakodtak a legények — s agyonlőttük őket... Mert mi csak kereskedünk, de idegennek nem lehet. Hogyan gondolod?

— Én is úgy gondolom: nem lehet.

— Hát azért mondom!... — egyezett bele a muzsikocska.

Kitárta a kaput, simogatta a ló izzadt szőrét, hozzálátott a kifogásához. Amint a hámmal bajlódott, odakiáltotta:

— Kerülj beljebb a szobába, Kalisztrat Jefimics! Csak ellátom az állatot, aztán szamovárt állítok neked.

Nasztaszja Makszimovna ijedten tudakolta:

— Hová hozott minket a fekete bajuszú, Lisztratuska? Félek... Idehozott minket, ő meg leugrott, s elszaladt. Tán zsiványok közé?

Kalisztrat Jefimics ruganyos léptekkel felment a tornácra, onnan kiáltotta:

— Azt kérdi az asszony, Naumics: tán zsiványok közé hoztuk?

A muzsik a ló sörényét szabadította ki a hámból, s közben érthetetlenül morgott valamit válaszul. A ló fáradtan, boldogan rázta meg magát, felnyerített.

Bőr és viasz finom illata terjengett a szobában. Beszaladt a muzsik, kutatott az ágy alatt.

— De nehezen boldogulok asszony nélkül! Forgácsot sem tudom honnan kerítsek alágyújtónak.

— Hát az asszony? — kérdezte Nasztaszja Makszimovna.

A muzsikocska a tenyerével törölte a verítéket a homlokáról, fintorogva felelte:

— Megölték, Makszimovna, úgy bizony, megölték. A fejét szakította széjjel. Robbanó golyó, úgy mondják, az asszony meg volt, nincs.

— Ki tette?...

— Lázongott nálunk a járás, nem álltunk Tolcsak alá. Tán a kozákok? Nem láttam.

Benyitott a szerb. Mögötte meg egy magas ember, borotvált arcú, gyulladt szemű, térdig érő, rövid angol köpenyben. A hórihorgas ember nem vette le a sapkáját, keményen kezet szorított Kalisztrat Jefimiccsel, leült az asztalhoz.

A bronzhajú Naumics becipelte a szamovárt.

— Te meg Makszimovna, légy a háziasszony: töltsél!

A szerb a hórihorgas felé bökött, úgy mondta:

— Nyikitin, a parancsnok...

— Mikityin orosz ember, eleven eszű! — pattant fel Lipatics. — Szóljál vele, Jefimics, a hitedről...

Nyikityin megkérdezte:

— Talicából?

— Onnan, pajtás...

A hosszú arcú, gyulladt, szürkés szemű parancsnok pattogón kérdezte, mintha követ törne:

— Kit hoztál magaddal, kit adsz nekünk?

— Egymagam jöttem... Nincs énnekem senkim.

— Senkid?... Hát ott?... Hát a hited?

— Az én hitemen csak habókosok meg szegény nyomorékok voltak.

— Nem kell az afféle.

Hallgatott Kalisztrat Jefimics. Erős szálú, kék a szakálla, megerősödött a hangja is.

— Eljöttem, pajtás, hogy körülnézzek. Otthagytam a házamat... Itt meg...

— Nézz körül... Hogyha megszöksz, ha feljelentesz — megölünk.

A világoszöld-köpenyes hórihorgas letette a poharat, felállt. Meleg pillantással kísérte a szerb. Kalisztrat jólesőn mosolygott.

Kiment, nem koppant a lépte, akár ha falevél földrehull. Ravaszkásan kacsintott Naumics, azt mondta:

— Ezzel jól összeházasodtunk! — magasba emelte az öklét, úgy mondta: — Akár a hegy!

Bőrök meg irhák illatoztak, oda voltak aggatva a menynyezet alá a mestergerendára. Sárgán lángolt a muzsikok feje. A széles ajtón át idelátszottak a kipányvázott lovak.

A törzs ülésezett a csűrben.

Kalisztrat Jefimics a gabonarekeszték szélén ült. A muzsikok leterített pokrócokon hevertek. Egy fiatal, szőke bajszú legény magyarázta hadarva:

— Egyszóval a tisztek elveszik az új gazdáktól a kincstári földeket és a kirgizeknek adják, mert a kirgizek egész ezredeket állítanak Kolcsaknak. A telepesek meg nem akarnak háborúskodni Oroszországgal: mégis csak a hazánk, azt mondják, nem akarjuk!...

— Helyes!... — rikkantotta a vörös szakállú Naumics.

Egy vizenyős, zöldesaranyos szemű öreg vitte a szót:

— Mégiscsak... Bátyuska, pajtások, agetátort kéne küldeni a telepesekhez... Már hogy a felkelés miatt, meg hogy a Rókásra hívnánk... Merhogy enélkül semmire jutunk, értitek-e?

Savanyúan áradt az irha illata a gerendáról. A vörös szakállas oldalba lökte Kalisztrat Jefimicset, és odasúgta neki:

— Kalmikovtól maradt még az irha, Jefimics. Megőriztük mi... Te meg azt mondod: zsiványok! — Aztán élesen közbekiáltott:

— Jól mondod, Mitrics! Olyan a telepes, akár a komló: csak tekeredik-tekeredik, de nem tudja miért. Pedig kinyújtózva tán az égig fölérne!

Mind egyszerre beszéltek. Három újabb jövevény érkezett, sietve nyomták el a cigarettájukat.

Nyikityin a falnak támaszkodva, Kalisztrat Jefimicset fürkészte kitartóan. Az éles fényben zöldessárgába játszott az arca. Halványan csillogott a sziromvékony szemhéja.

Amint kiléptek a csűrből, azt mondta a vörös szakállú ujjongva Kalisztrat Jefimicsnek:

— Jól beszélt ugye? Mondtam én nekik, ez az igazi bolsevik! De ezek: akár a medvék, nem hiszik.

Levette a sapkáját, megtapogatta a rózsás tar fejebubját, s azt mondta:

— Van itt ész. — És közelebb hajolva a füléhez suttogta: beléd látok én, Jefimics. Csakhogy ezt a Mikityint nem igen téríted a hitedre, feneravasz ám!... Azt mondom én neked: maradj itt nálunk, s megmondom a muzsikoknak, építsenek monostort vagy kápolnát neked... ott imádkozhatsz! Mi az nekünk? Mi mindent megtehetünk, Jefimics.

Azzal nagyokat ugrálva a száraz fűvön, szaladt a többiek után.

Citromsárgán kavargott a por a kertkapunál. Nyárfák illatoztak az erdőszélen. Gondterhelt, feszült volt a muzsikok arca, mintha tavaszi vetésre készülődnének.

Nyikityin szétvetette a lábát, szélesen, mint két cölöpöt, úgy várakozott a tornácnál.

— Minek jöttél? — kérdezte keményen, de azért csendesen.

— Nem tudom én, pajtás — válaszolta lassú szóval Kalisztrat Jefimics. — Nem tudok én panaszkodni. Tán kigondolhatnék valamit... Minek panaszkodjak!

És hozzátette:

— Hanem a telepesekhez elvigyél magaddal. Engem ott ismernek, pajtás... Ti idegenek vagytok, engem meg... tisztelnek. Ti beszéljetek, de azért én is megnézem...

Nyikityin ellenségesen szorította össze az ajkát, elfordult. Hallgatott egy darabig.

— Jól van. Nem félek én. Elmegyünk együtt.

Kék most a föld. Sötéteskéken sóvárog a szeme Nasztaszja Makszimovának. Fel-alá jár a tiszta szobában, leül, sóhajt.

— Itt telelünk ki, Lisztratuska?

— Itt.

— Hej, uramisten!... Idegen nép ez, se házuk, se jószáguk, se élelmük.

— Majd hajtanak jószágot.

— Rend sincsen náluk, nem is takarítanak!

Súg, búg a kék pitvar az udvarral. Föl-fölhorkan, akár a ló, az udvar sűrű kékje.

— Majd lesz rend!

— Kétszer is fölsöprök napjában. S mintha nem is sepertem volna... Piszkos megint. Csupa szemét az egész tisztás!

Violaszínben játszik a szakálla Kalisztrat Jefimicsnek. Feketén, távolról jön a hangja.

— Nem baj, lesz másképp is.

— Itt szüljek: még bábaasszonyt se találni... Uramisten!

Feketekék szél kerekedik az ég alján. Végigsöpör a hegyeken, s eltűnik a tajgában, odahúzódik éjszakára, jó meleg a sok mohos gally.

Ősz van!

XXII

Piheg a völgy sárga kemény melle.

Nyomkodják, szorongatják az oldalát az erdős meredek hegyi lejtők. Vadkan, medve csörtet a korhadt fák között.

A telepesek a községek, falvak piacán fogadták a Rókás-irtás küldötteit. Sűrű illatban szállt az emberi verejték az összegyülekezett tömegből. Por virított ki a piac fölött.

Sárga foltban virítottak az ismeretlen szalmatetők.

Hanem az arcok ismerősek: porosak, borostásak, nehézillatúak.

Sűrűn, sötéten zúg a sok száz torok:

— Nem engedjük!...

— Nem adjuk a földet!...

És esténként hosszú sorban zötyögtek vasalt szekerek a kemény köves úton, fel a hegyekbe, a Rókás-irtásra.

Egyik falu ment a másik után. Váltották a vékony lábú lovakat az agitátorok alatt.

Leereszkedtek a lankás oldalon, a ritkás aranysárga erdők hosszán a Kopaja völgyébe.

Híre járt: valahol a völgyben lovas rendőrök meg az atamán csapatai hajszolják őket.

— Félsz-e? — kérdezte Nyikityin.

Kalisztrat Jefimics ráfelelte csendesen:

— Meglátjuk.

Az erdőben háltak. Féltek a faluban éjszakázni. Kalisztrat egy ágra tűzve szárogatta a kapcáját a tűznél. Prüszköltek a megbéklyózott lovak. Hidegek, kékek voltak az éjszakák. Egyszercsak megszólalt Nyikityin:

— Azt mondja a szerb: szemét nép a muzsik. Igaza van. Olyan a muzsik akár a tészta.

— Hát te mi vagy, pajtás, tán élesztő?

— Én csak teknő vagyok. Az élesztő az más...

— Tán az a ti kommuniátok?...

Nyikityin a tűz felé nyújtotta dermedt kezét, úgy válaszolt:

— Magad is tudod. Te más vagy. Te nem vagy tészta. Fordulj vissza, minek jössz velünk?

— Nem akarok — mondta makacsul, tompán Kalisztrat Jefimics: — Nem megyek.

XXIII

Az üres iskolában teáztak. Nyikityin odalépett a fali térképhez, a pipájával mutatta:

— Pétervár.

Kalisztrat Jefimics odament, és megkérdezte:

— Hol? Itten? Ú-úgy... Hát a mi falunk, Talica?...

— Nincs rajta.

— Nincs-e? — kérdezte vissza Kalisztrat Jefimics. — Egyáltalában nincs? Nem jól van.

Tűnődött, fölsóhajtott, visszaült az asztalhoz.

— Tán nem is kell rajta lennie... hiszen falu!

Estére azt mondta Nyikityinnek:

— Visszamegyek, pajtás, az irtásra. Hadd gondolkodjam. Nem értek semmit. Csak kiabálnak, gyűléseznek, ember ember hátán. Én inkább az istállóban szerettem tűnődni.

Nyikityin fanyarul mosolygott.

— Eredj. Vágyódol az asszony után?

Csendes léptekkel otthagyta őt Kalisztrat Jefimics. Szigorú az arca; mint bozót a szakadék fölé, úgy hajol rá a sűrű szemöldöke.

— Asszony után sem tud vágyódni akárki. Te tán nem vágyódol?

— Nem.

— Az se jó. Valami után csak kell vágyódjál.

— Vágyódom én.

— Tudom jól. — Lustán ásított. — Te az emberek után vágyódol, Mikityin, én meg a hit után... Neked könnyebb: az emberek itt vannak a kezed ügyében.

És a merev derekát tapogatva, fel-alá járt a teremben. A feldöntött padokon vastagon ült a por. Makacsul, zordan nyögették a fák az iskola falát.

— Melletted megtanulok beszélgetni, Mikityin. Csakhogy valamiféle csavar hiányzik a lelkedből...

— Miféle?

— A legfontosabb. Tán amelyik az egészet tartja... Jön a nép hozzád panaszkodni, te meg azt mondod nekik: üsd, vágd.

— Üsd, csakhogy...

Berontott a vörös hajú Naumics, és már a pitvarban ordította:

— Kuzma jött meg, testvérek!

Magas szál legény volt Kuzma, majd a mennyezetet verte a kemény feje, orra széles, lapos, mint a derelye. Csattogott a saruja, akár a szarvas patája, amint végigment a padlón.

Végignézett a termen keskeny metszésű szemével. Megszólította Kalisztrat Jefimicset:

— Te lennél Mikityin?

— Nem.

Kuzma lehorgasztotta rövidre nyírt fejét, tűnődött volna, úgy látszott, de szóra nyitotta a vastag ajkát, fáradtan:

— Jól van... a muzsikok hoztak ide. Azt mondják, Mikityinhez kellene. Hanem hogy minek, nem tudom. Harapnivalótok nincsen?

Döngött a vastag, sötét keze, amint a padra tette, olyan volt akár a cirbolya-ág. Verejtékesen hullámzott a teste az inge alatt. Nyaka nem volt, izmos vállán szendergett álmosan a kerek feje.

Érett zab és moha szaga töltötte be a szobát.

A vörös hajú Naumics gyöngéden szólt hozzá:

— Szundits egyet, Kuzma.

Kuzma engedelmesen lehunyta a szemét. Naumics megveregette a vállát, koppant, mint az asztal.

— Nem ismered őt, Nyikityin? A legjobb verekedő ez a Kuzma, városi módra is tud verekedni. Tavaly nyáron egy medve gerincét is eltörte, pajtás.

— Hát aztán?

— A kirgizek miatt hoztuk. A csiliktini völgybe hajtják a bejek a kirgizeket. Ünnepük lesz. Lesz ott egy kirgiz dalia: Dokoj. Bokharában és egész Ázsiában nagy a híre. Mi meg Kuzmát visszük ellene... Érted?

— Nem.

— No! Hogy nem érted? Kuzma megverekszik vele.

— Hát aztán?

— Legyőzi, és akkor legyűrhetjük a kirgizeket.

— Minek?

A vörös szakállas toppantott. Nyikityin magára kanyarította a köpenyét. Kalisztrat Jefimics a sarokba telepedett a rozzant szekrény mellé.

— Hej, de furcsa vagy, pajtás. Csak nem értesz semmit. Az ujjamon magyarázom el... Azért kell a kirgizeket legyűrni, mert a tisztek meg Tolcsak nekik adják a kincstári földeket. Ez egyszer! Aztán meg a bejek, így hívjuk az ő gazdagjaikat, tán száz vad hadosztályt is kiállítanak Oroszország ellen a kirgizekből. Ez meg másodszor.

Nyikityin megigazította revolverét a köpenye alatt, azt mondta keményen:

— A mi csapatunk nem megy.

— Hová?

— A kirgizeket verni.

Naumics megrázta Kuzmát a vállánál fogva.

— Kuzma, Kuzma, itt van Nyikityin.

Kuzma összevonta ritkás szemöldökét, felállott.

— Melyik? — kérdezte lassan, nehézkesen, mintha sűrű erdőn gázolna keresztül.

Naumics megmutatta. Kuzma ránézett Nyikityinre, nézte sokáig, rákérdezett:

— Te lennél Nyikityin?... Engem a muzsikok idehoztak...

Szuszogott. Naumics odasúgta Nyikityinnek:

— Csak amikor álmából ébred, akkor lehet szót érteni vele!

Kuzma suttogva mondta:

— Azt mondják, a kirgizek elveszik a földet... Te meg... Ne hagyjad!... Én meg azt a kirgizt... Azt az ő harcosukat... Megölöm!...

A verejtékét törölte, leült a lócára. Naumics féltő gondossággal mondta:

— Aludjál, Kuzma!

Kuzma álmosan dörmögte:

— Nem akarok, enni adjál!

Naumics rábólintott.

— Menjünk.

Kuzma akkorát sóhajtott, mint amikor a gátat szakítja az ár. Hatalmas saruival csattogva ment kifelé. Hallatszott, amint a trojka nekilódul a ház előtt.

Nyikityin hol levette, hol meg feltette a sapkáját. Poros volt az arca, mint nehéz súlyokat, úgy emelgette fáradt pilláját.

— Nos? — tudakolta Naumics.

Nyikityin keményen nézett Kalisztrat Jefimicsre.

— Visszamegyünk az irtásra.

Fáradt és boldog volt Kalisztrat Jefimics arca, mintha a tajgából bukkant volna ki hosszú bolyongás után. Álmosan simogatta nehéz szakállát, úgy mondta:

— Menjünk, pajtás, jobb az. Minek meséljünk itt a telepeseknek, majd eljönnek maguk.

Naumics rávágta sietősen:

— Úgy ám!

S kint a pitvarban azt mondta Kalisztrat Jefimicsnek:

— Mikityinnek van ám sütnivalója! Rögtön megérezte benne a parancsnokot a nép. Mondtam én a tavaszon: ne öljük meg, megegyezünk vele inkább!

Szálas és könnyű volt Nyikityin, akár a kiszáradt fa. S mint a fáradt madár szárnya csapása, úgy pillogott a sötét szeme.

— Meg is egyeztünk, pajtás!

XXIV

A vörös szakállú a csészealjba öntött teát fújdogálta, s azt mondta:

— Nincs cukor, nem jó így. Mondd csak, Mikityin, két év múlva bevesszük-e Omszkot?

— Előbb is.

— Előbb?

— Hát akkor cukor is lesz. Rengeteg árut hurcolt oda a japán. Nálatok az asszonynak is kell holmi, Jefimics!

Vörös a szeme, meleg, akár a tea. S minden meleg és széles a házban: a lócák, a polcok, a kemence. Sárga nyárfa zúg az ablak alatt, s mint aranyszalag, csattog az út a szélben.

Azt mondta Kalisztrat Jefimics:

— Szeretet kell az embernek. Szeretet nélkül nem él meg.

— Nem kell szeretet — mondta rá Nyikityin szaggatottan, mintha köveket hajigálna.

— Nem kell... — erősítette a szerb Mikesa is.

Lakatos mosolygott csendesen.

Kalisztrat Jefimics elnézte őket. Elégedettek voltak, jóllakottak, és az ő hangja is elégedetten csendült:

— Szeretet nélkül örökösen háborúzni fognak. Nem lehet így.

— Hadd háborúzzanak. Ha ráunnak, jó életet teremtenek.

A vörös szakállú a lágy kenyeret emelte a szájához, s közben erősítette:

— Igazad van, Nyikityin!... Csak veri az ember az asszonyát olykor, pedig nyugodt életet akarna...

— Háborúzni kell... A burzsujt kell verni!...

Hallgat Nasztaszja Makszimovna. Félénken, nyájasan kínálja az ételt: ízes pirogot, tört fagyalbogyót. Hallgat: tud ő mindent, nem kell neki szólni.

Azt kérdezi Kalisztrat Jefimics Nyikityintől:

— Ha jönnek hozzád, panaszkodnak, faggatnak... mit felelsz nekik?

— Tudom én, mit feleljek.

— Mindenkinek? Szeretet nélkül?

— Anélkül.

Vidáman nyújtotta feléje nagy, szőrös kezét.

— Kemény legény vagy, meg is csodállak! Nemigen láttam ilyet. Mifelénk nem terem.

— Pedig akad.

Fölsóhajtott Kalisztrat Jefimics:

— Akkor meg elkerültek engem. Pedig kár... Szükségem lett volna rájuk.

Sárgák, jóllakottak, ősziek a hangok. Szunnyad az ég. Szürke tollú libák szállanak délnek. És szállanak hangosan rikácsolva a fehér mellű tarbagataji hegyek is...

Tovább maradt a többi vendégnél a vörös szakállú Naumics, megkérdezte Kalisztrat Jefimicstől:

— A családod után nem is vágyódol?

— Nem.

— Nehéz családod van! Azt mondják, Szemjon tiszteket vett a házba magához. Merthogy híre jár a nép közt, hogy te a felkeléshez szegődtél... Fél, hogy megölik a tisztek. Nem gondolsz arra, hogy elmenjél?

— Nem gondolkoztam rajta.

Naumics odahajolt a füléhez, szaporán suttogta:

— Hanem a hitet keressed, kutassad!... Nem fogunk örökkön háborúzni. Akkor jó hasznát vesszük. Mert akkor Mikityin elmegy Kínába vagy a japánokhoz a szerbjeivel... Te meg el ne menj!... Azt mondják ugyan a muzsikok: nem kell most a te hited... Zavarna csak, azt mondják, háborúzni akarnak.

— Akarnak? Háborúzni?

— Nem lehet másként, Jefimics, nem lehet. Háborúzzál te is, neked is kell. Mert Tolcsak külön iskolában tanítja a földesurakat, hogy aztán a nyakunkra ültesse!...

Az ajtóhoz ment — nagy sárga folt. Még mentében is mormogott érthetetlenül. Nasztaszja Makszimovna az edényeket mosta a kuckóban.

Fel s alá járt a szobában Kalisztrat Jefimics.

— Ismerik minden gondolatomat.

Szelíden kérdezte Nasztaszja Makszimovna:

— Ki ismeri, Lisztratuska?

— Az emberek... A muzsikok...

— Nem lehet másként. Mi lenne, ha nem ismernék? Hogyan hinnének neked?

— Nem kell nekem a hitük...

— Hát mit akarsz tőlük, Lisztratuska?

...Sárga birkabőrnadrágban, maguk készítette fehér sapkában térden fölül érő vadászcsizmában gyülekeztek a muzsikok. Napégette arcuk akár a cirbolyatoboz. Piszkossárga hajukat kiszítta a nap.

Sorba álltak. Elléptek a sorok egymás után. Hosszúak, súlyosak voltak. Birkabőr fanyar szaga, mocsarak zöld illata kísérte őket. Fehéren villannak a szemek, mint a szikes föld. Fenyőgallyak akaszkodnak a báránybőrbundákra, mintha sűrű rengetegen törtek volna keresztül.

Mint hatalmas cserzetlen birkabőr terült az ég a hegyekre, átszaggatják a tarbagatáji havasok agyarai.

— Vigyáázz! Jobbra igazodj!...

Könnyedén, keményen lépkedve szigorúan halad a sorok előtt Nyikityin. Mosolyog szélesen, nyomában a vörös szakállú.

— Elvtársak! — Nagyot zendül a hangja, mintha vaslap zuhanna.

Megbolydultak a muzsikok. Kiáltásuk zúgva szállt a nyárfák, a tajga felett.

Nyikityin kinyújtotta száraz, sötét kezét:

— Elvtársak!... A mi első ezredünk!... A mi felkelésünk!...

Mint a friss seb, úgy vöröslött a muzsikok vérben forgó szeme. Izzadtan tapodták a földet széles talpukkal, és sűrűn csorrant a nyáluk.

Magasan a tajga felett, meghajlítva az eget, narancssárga hegyi szél zúgott. Felkapta a darvak szálló csapatát, és elsodorta, mint száraz levelet, a látóhatár mögé.

Kalisztrat Jefimics elkeseredve nézte a földet, és azt mondta Nasztaszja Makszimovának:

— Miért van mindez?... Minek?...

Nem hallgatott rá Nasztaszja Makszimovna. Hullámzott a melle lágyan, úszott, szállt, olvadt a muzsikok után ujjongva a tágas, nagy szíve.

— Miért van mindez?... Mit akarok tőlük?... Mit is?...

XXV

Mironov hadnagy odaköltözött Szemjonhoz. Kalisztrat Jefimics cellájában felaggatták a lószerszámot meg a nyúlbőröket. Nagy csomó kirgiz nyelvű felhívást hoztak a kozákok a városból.

Mironov írást kapott a városból. Egyszer csak megkérdezte:

— Hát az apád hol van, Szemjon?

— Az irtáson, a rengetegben. A kaptáraival bajlódik... Méhész-nemzetség volnánk.

Unottan kérdezte a hadnagy:

— Méhész-nemzetség?... Kaptárakkal?... Mikorra jön meg?...

— Tán az egész telet kint tölti.

Vörös a tiszt képe, akár az őszi berkenye. Fürkészi Szemjon mellét, meg az összegörbedt sánta lábát, s azt mondja morcan:

— Hát csak vigyázz!...

Estére odasúgta Szemjon az ágyban a feleségének:

— Úgy látszik, írást kapott a városból... Az apámról. A felkelésben van, úgy mondják...

— Mi közünk hozzá?

— Még azt mondják: segítjük őket... a felkelőket!

Recsegtek a polcok. Szipogott álmában Usztyinyja. Súlyos illatot árasztott a kemence. Agrippina lemászott az ágyáról, izzadt lába a festett padlóhoz tapadt, kiment csendesen a tiszthez a tiszta szobába.

Fjokla forró lehelete megborzolta Szemjon haját, amint odasúgta:

— Kiosont!... Meg kell kérni Agrippinát, meg a pópának oda kéne adni apa ikonjait... A pópa majd megkérleli a tisztet...

— Mennyi az ezüst az ikonon! Azt levegyük elébb?...

— Hadd vesszen oda. Az egész gazdaságról van itt szó, nem az ikonlemezekről. Oda kell azt adni a templomnak... Tán nem nyúlnak semmihez.

Forgolódott Szemjon, nem aludt, Fjokla mérgesen lökte oldalba:

— Aludj már!

Szemjon felsóhajtott.

— Elmegyek apámhoz...

— Még mit nem?... Alhass...

— Elmegyek a felkelőkhöz. Hazahívom. Hagyjam-e veszni a gazdaságot?

— Megölnek a felkelők...

— Minek kellek nekik?

— Megölted azt a vöröset!... Minálunk is fenekednek a legények: eljön a mi hatalmunk, azt mondják, végzünk akkor Szemjonnal.

Szemjon lerúgta a takarót megizzadt testéről. Fjokla odaszólt még félálmában:

— Dmitrijt küldjed... Csakhogy úgy is hiába... Nem ereszti haza Nasztaszja az öreget...

Le sem hunyta a szemét Szemjon egész éjjel. Reggel megitatta a jószágot, és ment Iszidor pópához.

A pópa a lova szemét ernyőzte a két széles tenyerével, a szolgája meg a szekereket taszította.

— A lovat tanítom...

A ló riadtan remegett, akár a sátor a szélben. Szemjon odajárult áldásra a pap elébe.

— A templomnak akarom ajándékozni apám ikonjait.

— Nem fogadom el! — mondta a pópa, s egyszerre csak nagyot mennydörgött a hangja, mint a zuhanó fa:

— Hóha!...

A ló nekivágtatott a kapunak. A szolga kétségbeesetten csüngött a gyeplőn, úgy kiabálta:

— Hő!... Hóha!...

Fújtatott a pópa a széles ló-orrlukával, bement a házba.

— Nem fogadom el! — mondta még a pitvarban is, és a szobában hozzátette: — Meg kell tisztítani!

— Régi ikonok...

— Tudom én. Hanem tudod-e, mit tett velük? Nem tudod, ugye! Én sem tudom!... Az is meglehet, hogy megcsúfolta mindet.

— De hiszen ott függtek... Szent ikonok...

A pópa leült a diványra, zöld, zsombék-kezével beletúrt a hajába, s azt mondta:

— Hozd el. Beszentelem!... Elfárasztottatok, nem tudok imádkozni. Hozd el.

Dmitrij részegen hevert a pitvarban. Amint meglátta a szénapadlásra kapaszkodó Szemjont, azt motyogta, s olyan volt a hangja, mint az áztatott fa:

— Hej, testvér, részeges vagyok, Szemjonuska... Pedig nem jól teszem!...

S az ujjával törölte a piszkos könnyeit. — Nem tudok dolgozni... Csak azon gondolkodtam pedig öt évig, testvér... Egyre csak... Gondoltam, hazajövök, dolgozom... Nem tudok én!...

— Majd kiszellőzik a fejed...

Talpra ugrott Dmitrij, hadonászott, rekedten kiabálta:

— Nem félek én semmitől, testvér!... Nem én!... Azt hiszed, félek...

— Hát akkor menj el apánkhoz. — Mondta Szemjon óvatosan.

— Kihez?

— Hát Lisztráthoz... A felkelésbe... Mondd meg: hazajöjjön. Mert azt beszélik a muzsikok, a felkelésbe telepedett Lisztrat Jefimics. Balul üthet ki nekünk, pajtás.

— Én!... Nem félek én, testvér! Én elmehetek! El is megyek! Hanem balul csak neked üthet ki, nekem soha. Én bizony rendőrnek állok. Beállok én! Lőni tudok... Balra át, hátra arc, in-dulj!... Bal-jobb!...

XXVI

... A szív magához ölelte az eget, mint a felleg — s mint a fű a földet. Sárga tábortűz, vándormadár a szem, a hang pedig illatos, zöld réti szél.

Mindenkinek sírt és nevetett a szíve. Bódítóan száll belőlük a homok, a láp, a dőlt fák illata.

Hal barázdálja az iszapot a patakban. Barázdálja a patak a fáradt földet.

Miféle kövek vágnak a felhőbe? Miféle vörösfenyők meredeznek a köveken?

Hej, hegyeim, tarbagataji hegyek! Hej, testvérem, vörös farkas!

Megcsókoltam a szívedet.

XXVII

Ember kúszik a meredeken. Sárga zsák a vállán, katonasipka a fején.

Mit akarhat? Hiszen csak az irtásra vezet az ösvény.

„Spiony" — gondolta a vörös szakállú.

Odaállt a bozótba, és amint megzörrent a másik érintésére a lomb, kilépett az ágak közül: fölkapta a puskáját, és azt mondta:

— Megállj!

Amaz végigsimította a bajszát a duzzadt, szürke képén, hátradobta a zsákját, és azt felelte:

— Jól van, no. Már úgy is gondoltam, senkit sem találok, pedig nálatok őrszemek is vannak, tisztesség, becsület nekik.

— Hát te hová?

— Én-e? Én, pajtás, Lisztrat Jefimicshez.

Bíbor a vadrózsa bogyója, mint a vér, csattanó. Illatoznak a nyirkos levelek. A kő meg néz makacsul, kapzsin, akár a muzsik.

Rántott egyet a derékszíján a vörös szakállú, megkérdezte:

— Hát aztán mi járatban vagy?

— Családi dolog. Fia volnék én, Dmitrij.

— Úgy!... Szóval az apádat jöttél látogatni. Derék dolog. Indulj csak, Dmitrij. Majd én elkisérlek.

Sárga a szakálla, vigyorgó. Bearanyozza a követ a lomb, szakadék húzódik az ösvény alatt, kéken hánykolódik benne a patak.

— Miért hagyod el az őrhelyedet?

— Ördögbe az őrséggel! Inkább szénáért mennék. Teheneket hoztunk.

— Nincs köztetek fegyelem.

— Én meg, ahogy nézem, elfogtalak téged. Hát otthagyhatom-e az őrhelyemet, ha foglyom van? Felétek mostanában van-e széna?

— A széna megjárja, eső nincsen. Nem rothadt meg. Hát ti hogy mint vagytok?

— Az atamán emberei fölégettek itt mindent, pedig olyan széna volt pajtás, akár a gabona. Még scsit is főzhetnél felőle. Az öregek sem emlékeznek ilyenre.

— A Kopaja partján, azt mondják, olyan a fű, hogy csoda.

— Arrafelé mindig, ott a méh is akkora, mint a veréb.

Az irtáson a házak, csűrök között sátrak, pokrócokkal letakart málháskocsik. Kóborol a jószág. Gyerkőcök lopakodnak az ekhósszekerekről a lovakhoz, szőrt rántanak a farkukból zsinegnek, horgászni.

Asszonyok pörölnek a kútnál.

— Egész nemzetség! — mondta Dmitrij.

— Van itt, pajtás, minden! Hiszen csak ez a Kuzma egymagában mit ér!

A vörös szakállú odavezette őt egy házhoz. Levette a sapkáját — rózsás volt a tar fejebúbja, rózsás a szeme is: elégedett.

— Isten veled, Mityka!... Üdvözöld Szidor pópát a nevemben. Jó pópa, a méhekkel is szerencséje van.

Kalisztrat Jefimics kiszólt a szobából.

— Hozott Isten, Mityka, minek jöttél?

— Magához jöttem, apám.

— Jól van, akkor a szamovárt alá kell gyújtani. Nasztaszjuska!

Ruganyosan, fürgén jött Nasztaszja Makszimovna, mintha bogyókért hajladozna. Vörös a szoknyája. Piheg a melle, akár a meglőtt vadmadáré.

— Hogy áll a gazdaság? — kérdezte Kalisztrat Jefimics.

— Rosszul.

— Hát aztán miért?

— Tisztet kvártélyoztak hozzánk: sokat zabál. Mindig vadhúsra fáj a foga. Örökkön vadászhatnánk. Szemjon meg kereskedni akar, csakhogy új emberek vannak a városban: nem bíznak benne. Alig van bevételünk!... A Lepke megborjazott, hanem a teje kevés, szemmel verték tán, vagy mifene. Elkámpicsorodik az ember!...

— Törvénybe hozták megint az adót, úgy mondják.

— Belegebedünk már; azt mondják: fizess visszamenőleg tizennégyig, mese nincs. Honnan szednénk annyi pénzt?

— Nem könnyű.

— Én is azt mondom...

Bágyadtan sóhajtott Nasztaszja Makszimovna.

Ránézett Kalisztrat Jefimics, felállt a lócáról, megkérdezte a fiát:

— Minek jöttél?

Dmitrij föltette meg levette a sapkáját, forgatta a szemét sebesen, akár az erdei vad.

— Magáért...

— Hogyhogy?...

— Szégyenbe hozza a házat. Jönne inkább haza. Minek adja össze magát mindenféle aljanéppel. Nasztaszja is hadd jöjjön... Ha már így van... — És kitátotta széles száját, amely szürke volt, mint a köpenye, aztán zaklatottan folytatta:

— Jöjjön!... Rajtunk nevet az egész falu: zsiványok közé

állt, gyilkosok közé, aszongyák! Van nekünk rendes családunk, hála Istennek!

Gyönge gabonaszag terjengett a házban. Súlyosan úszott a széles lócák fölött az aranyos, narancsszínű nap.

Kalisztrat Jefimics gyantázva eregeti a szavait:

— Hasztalan. Nem megyek. Éljetek magatoknak.

Dmitrij haragosan csóválta a fejét, topogott a csizmájával, odament az ajtóhoz, eloltotta a cigarettáját.

A vörös szakállú Naumics botlott be a szobába.

— Adj' isten. Gyerünk, Mityka, így ahogy vagy. Letartóztatlak... Szót se halljak.

— Hová?

— A törzsbe. Ott fognak ítélkezni.

Lekapta Dmitrij a sapkáját, úgy kiabálta:

— Nem akarok én ítélet alá menni! Nem ismerem el a kormányotokat! Miféle bíróság lesz az?

— Majd ott megmondják. Lódulj! Ne ordíts, vidám emberek a mi muzsikjaink, tán még megbocsátanak.

XXVIII

A szétszórt hámokon üldögéltek a muzsikok. Sápadtzöld volt az arcuk, mint a zsombék az erdei mocsárban. Kifürkészhetetlen, sásélű a pillantásuk.

Még mindig ugyanazok a bőrök a mestergerendán. Lóverítéke szaga töltötte be a csűrt.

Nyikityin megkérdezte:

— Neve?

— Dmitrij Szmolin — vágta rá katonásan Dmitrij. — Talica községből, alejai járás. Csak éppen azt nem...

— Majd később. Mikesa elvtárs, mivel vádolja?

A szerb előbbre jött a kékeszöld fal mellől. Rózsaszín hímzett ing volt rajta, kézigránát mered elő az övéből. Mintha erőltetné a haragot, úgy mondta dühös képpel:

— Lelőtte!... Ilyen közel, kicsiről! Lelőtte! Negyven rubli pénzet, kapu csináltatott!... Szemet, ilyen mocsok!... Én befejez.

Kacagtak a muzsikok.

— Szép kis szónok!

— Befejezte!...

A szerb előre hajolt, s mintha össze akarná gyúrni a kezével, úgy mondta erőlködve:

— Lelőni! Ilyen szemet...

Kiverte a veríték Dmitrij szögletes állát. A sapkája ellenzőjéhez röppent a keze, megtántorodott a lába.

— Elvtársak!... Testvérek!... Hiszen nem én, a testvérem, Szemjon!... Hiszen mondtam én: adja oda a pénzt!... Ide, akár nektek! Nem akarja!... Hogy kerülök én ebbe! Uramisten!

Nyikityin rá se pillantott, s azt mondta:

— Önt illeti a szó, Szmolin polgártárs.

Hallgatott Dmitrij. Csatakos lett a kézelője, fölgyűrte az ingét, leült a gabonarekeszték szélére. A tántorgó lába még egyre járta a táncot.

— Szmolin polgártárs, semmi mondanivalója?... Öné a szó...

Dmitrijnek erőtlenül mozgott a nagy, szinte kettéhasadt állkapcsa. Elfordultak tőle a muzsikok, akár a rossz szagtól.

Erőlködve szólalt meg Kalisztrat Jefimics:

— Engem engedj szólni, Mikityin. Jól befeketítettétek ezt az embert.

Köhécseltek a muzsikok, krákogtak, beleegyeztek.

— Beszéljél, Lisztrat Jefimics. — Éber tekintetére árnyék borult.

Fekete és hatalmas volt a teste, mint a tavaszi föld, amint hátra lökte a lócát. A muzsikok felé nyújtotta szőrös, erős kezét. Lúdbőrt vert a testeken a hangja.

— Hiszen a fiam! Tán azt hiszitek: hazudok majd? Nem hisztek majd nekem... Nem ölte meg, én mondom: nem ölte! Ne vegyetek bűnt a lelketekre, a másik ölte meg, nem ez!... Nekem mit számítana! Nem szeretem őket, otthagytam őket, beszennyezték a lelkemet!... De mért ölnétek embert oktalanul, igazhitűek?

Dmitrij vinnyogva, nem is emberi hangon zokogni kezdett. Meredezett nedves, puffadt arca a kék homályban, viny-

nyogott érthetetlenül. Csak itt-ott csillant ki a rívásából néhány szó, mint kavics a patakból:

— Nagyságos uram... Nagyságos uram...

Végignézett Nyikityin a muzsikokon:

— Eredj ki, Kalisztrat Jefimics.

Fekete és hideg volt a hangja, mint a téli víz. S közte a jég: Kalisztrat Jefimics távoli szeme.

— Nem megyek! Tudni akarom, hogyan ölitek meg a fiamat.

Mintha most ébredne, fölsivított Dmitrij:

— Apám!

Szánakozva mondta valaki a sarokból:

— Nem él soká!...

Kimentek a szabadba. Egy szekérnél tanácskozott a törzs. Nyikityin papírosról olvasott valamit. Hideg, zord a papírdarab, akár a fagyos hó. Haragos ráncokba húzódnak a csűr barna falai.

„A forradalmi seregek ideiglenes törzsének parancsára... a forradalom harcosainak áruló módon való megöléséért... a legsúlyosabb büntetéssel: főbelövésre ítéltetik."

Nyirkos, csuszamlós Dmitrij keze. Megpüffed a melle. Mintha a sarat akarná rázni magáról, úgy reszket a térde.

— Ej, a gyáva! — véli egy puskás muzsik. — Tartsd magad! Az állat se verejtékezik a halála előtt. — Azzal odanyújt egy korsó kisüstit: — Igyál, erősebb leszel!...

Nyikityin hosszú, forró karjával átöleli Kalisztrat Jefimics derekát, azt mondja neki:

— Ne gyötrődj, Jefimics! Nem lehet másként.

Mint ekevas a fekete földben, úgy csillog a foga. Összekuszálta a sárga szél a szakállát, halálos hurokba fonta a haját:

— Tudom én!... Ha utadba voltam, miért a fiamat üldözöd? El nem megyek én tőled, megértetted? Ölj meg egyszerre, minek kínzol?

— Ne gyötrődj.

— Ölj meg egyszeribe, azt mondom! Eresszél el!... Csak sajnálom: a fiam!...

Sárga, széles a köpenye, akár a nyárfa. Kinő belőle a teste, a szeme meg sötétlik mélyen, áthatolhatatlanul, mint a tajga.

— Nem tudom, minek jött ide. Ne jött volna. Valaki ölt, válaszul ölni kell. Megöljük.

Törte az ágakat Kalisztrat Jefimics, akár az iramszarvas, amint ment tova. Sárgán zengett a föld a lába alatt, még hangosabban zengett a szíve.

— A pusztulásba!... Nem eresztem!...

— Nem tehetem!

Kihúzta magát, szinte kinőtt a zöld köpenyből Nyikityin. Panaszosan nyögött a föld: keserű, idegen az illata. Sárga róka surrant: szél zörrentette a bokrokat.

Hirtelen megragadott egy fenyőágat, letörte, csépelni kezdte vele a bozótot. Még és még.

Halkan, reccsenve röpködtek, a földbe fúródtak az éles forgácsok. Ketté roppant az ág, kicsapott a por a közepéből.

Kiegyenesítette Nyikityin a szikár hátát, és katonás léptekkel odament a csűrhöz.

— Végrehajtva a parancs?

A muzsikok kártyáztak, nagyokat köpködve. A vörös szakállú tartotta a bankot, megkeverte a kártyát, s aztán felelt csak:

— Előírás szerint!

S odatartva a paklit emelésre, megkérdezte:

— Neked is osszak, Nyikityin?

— Ne.

— Jól van no... Pedig micsoda bank van... Négy negyvenes bankó is van benne! No, ki kér?

XXIX

Nyugtalanul zúgott az emberek szigorú szeme, mint a kő a szélben, a viharban. Gomolyogtak a hatalmas kövér hegyek a napfényben.

Azt mondta a vörös szakállú Naumics:

— Testvérek, tömegével gyülekezik a kirgiz!... Egy hét alatt mennyi összegyűlt... Ünnep leszen!

A völgyekből, a tarbagataji hegyeken túlról özönlöttek a Kopaja katlanába a kirgizek.

S a másik oldalról: a tajgából, a rengetegből, a völgyekből gyűltek az új telepesek s az őslakó kerzsakok.

Naumics úgy virított ez ekhósszekerek, kocsik, taligák között, mint valami hatalmas napraforgó. Kocsikenőcsös a köntöse, a buggyos nadrágja.

— Ünnep lesz Mária-oltalmakor, testvérek. Igyekezzünk!... Mária-oltalma hetéig össze kell gyülekeznünk!

A nehéz szekerek édesen szaggatták a kövér, lágy földet, akár a kalácsot. Farukat riszálva, részegen imbolyogtak a jóllakott lovak a hegyi ösvényeken.

Mint az arany, úgy csengtek az ösvények, mint az arany, úgy csengtek a bokrok.

— Eljössz-e, Lisztrat Jefimics? — kérdezte gyöngéden a vörös szakállú.

— Elmegyek.

A vörös szakállú kihajolt a szekérről, oldalának dőlt a mellével, s azt mondta:

— Gyere csak el, tán hasznodat vesszük.

— Nekem-e?

Szinte beszívja a vörös szeme az egész szekeret, megszólal éneklő hangon:

— Nagyon könnyen hasznodat vehetjük: tervem van veled. Menjünk, akarod?

Kezét nyújtotta neki a szekérről, s amint megfogta, szinte mérlegelte:

— Jó nehéz vagy! Az eszedből is sok minden kikerülhet.

A völgyben úgy merültek alá a sárga tajtékba a kocsik és szekerek, mint hatalmas halak. Hínár hajladozik körös-körül: bíborszínű s rézsárga fák.

— Megmutatlak a családomnak!

Hajlik a szekér a súly alatt, mint a kóc-csomók meredeznek az ősz fejek. Akár a lyukas zsák a köntösük, s mintha nem is test tűnne elő a hasadékain, hanem ősz csepű.

— A rokonaim!... Nézzed.

Ősi, erős illatok szállnak az öreg rokonokról, halk a hangjuk: len susog.

— Te volnál. Kalisztrat Jefimics?

— Én vagyok, öreg.

Rosszul látnak: kikandikál egy fehér szem, megnézi, és eltűnik ismét.

— Te vigyázz itt!... Jöttünk a fölkelést megnézni, hogy-mint folyik itt minden!... Te vigyázz a rendre! El ne gyötrődjön a nép...

Nagyot sóhajtottak közös sóhajtással, gyöngéden, mintha csecsemő álmára vigyáznának.

— A nép könnyen kísértésbe esik. Azt mondják, új hitként hirdeted nekik a régit? Igaz-e? Úgy kell nekik, ha a régit nem akarják.

S ment a szekér tovább, meghajolva egészen, a régi esztendők súlya alatt. Hívta az öregséget a föld.

Hahotázott a vörös szakáll, eltévedt a hahota a szakáll erdejében.

— Ez aztán az erő!... Érted-e!?... Így erősödünk. Nem lehet öregek nélkül, csak az öregek tudják rendbe tenni a dolgot.

S azzal elvezette Kalisztrat Jefimicset a szekerek között. Kocsikenőcs szagú volt a föld, pókhálófinom őszi moha szagát árasztották a szekerek. Mozdulatlan állat-szemekként figyelnek a fekete kerekek.

Megszólalt Kalisztrat Jefimics:

— Hová vezetsz?

— Gyerünk... Mutatok még valamit. Hadd lásd, hogy özönlik a muzsik.

— Nem kell... semmi sem kell...

Elrántotta a szakállát. A lába belegyökerezett a szekérbe.

— Nem akarsz? Félsz?

Kalisztrat Jefimics kiáltott volna, de hallgatott. Visszaballagott csendesen a szekeréhez.

A vörös szakállú már Nyikityinnel tárgyalt a szekérnél:

— Vasutat csinálunk itt mindenestül, ahogy dukál.

Ráfeleli Nyikityin:

— Megcsináljuk.

— Föltétlenül. Csakhogy a bükféjébe háromezer fokos pálinka legyen.

Azt mondta Nyikityin:

— Mi majd veled maradunk a szekéren, Kalisztrat Jefimics.

— Hol?

A vörös szakállú a szekeret vizsgálgatta, a kocsirudat, a tengelyt tapogatta a szemével. Azt mondta:

— Hát majd ott, a viadalon! Úgy döntött a törzs: a parancsnokokat meg a fontos embereket nem kell mutatni nyilvánosan. Könnyen letartóztathatnák az atamán katonái.

— És a szekéren nem?

— A szekérre pokrócból ernyőt csinálunk s rést rája, hogy lássatok. Ott ülhetsz s onnan nézheted. Egy vödör kisüstit is odaállítunk, mert csak rossz a levegő. Aztán igyál.

Elment hát Kalisztrat Jefimics Nyikityinnel a viadalra.

Cseng-bong a köves ösvény. Hanem a lélekben kuszáltabb az ösvény: nem találod az utat, ne nézelődj. Csak menj rajta csendben, szakadékba ne zuhanj. Belepusztulhatsz.

Csügg a csonka lábú Pavel a ló nyakán, mint a bojtorján. Akár a pihe, olyan a fején a haja. A hangja könnyű: nem marad meg a lelkében, felkapja, sodorja a szél.

— Köpj az egészre, Lisztrat Jefimics, hagyd itt őket. Értlek én, öreg, csakhogy nem egykönnyen szánod el magad.

Meghúzta a kantárt, felkapaszkodott a nyeregbe, megigazgatta a pokrócot a lovon.

Szemét nép ez! Mit veszkődsz velük! Szerzek neked lovat, gyere holnap hozzám. Ha elmész innen, pajtás, egyenest a bejekhöz vezetlek az aulba. Az asszonyodat is!...

— Nem megyek.

Fürgén mozgatta a kantárszárat, akár a nyelvét, belegázolt a ló a sárgás-rózsás bokrok közé. Felzúgtak a bokrok halkan:

— Rosszul teszed, Jefimics...

Amikor aztán az este utolérte a szekeret, azt mondta Pavel, megvakargatva a lova fejét a két füle közt:

— Kivárom-e, Mikityin, amíg egyszer én is képen rúghatlak?... Ahogy te rúgtál engem egyszer, he?

— Majd, ha a lábad kinő.

Pavel a szekér felé nyújtotta hosszú, szikkadt kezét:

— Előbb lesz az, Mikityin, előbb!... Kivárom én.

Vonszolja a szekér a nehéz, kék sötétet a könnyű, holdfényes patakzásba. S az úton túl is kék gomolyagokban zúg a sötét, s azokon a gomolyokon túl újabbak.

Illatozik az út, de nem kő szagával: hamuéval. A barnásszürke szél pedig nyárfakéreg illatát hordja.

Hallgat Kalisztrat Jefimics.

A bakon akár a tuskó, gubbaszt az apró muzsik, két szalag vezet tőle a sötétbe valami lófejszerű boglyához. Föl-fölhorkan a boglya.

Megszólal Nyikityin a szekér másik végéből:

— Vissza kell őket tartani a támadástól. Te meg minek jöttél?

— Látni szeretném, pajtás. Évről évre megrendezik ezt a viadalt. Azelőtt én is megküzdöttem volna...

— Most inkább a kemencesutra másznál?

— A Rókás-irtás tán az? Bemászom én az izzó kemencébe is, nem bújok a sutjára.

Lerúgta Kalisztrat Jefimics a takarót magáról. Kitapogatta a széna közt Nyikityin térdét, megbökte:

— Hagyd a gúnyolódást, Nyikityin...

— Mit akarsz?

— Azt hiszed, gyerek vagyok? Hadd szóljak veled egyszer szívem szerint.

— Beszélj.

Zizegett a széna, hullámzott, akár a takaró, sóhajtott. A hang meg sűrű, mint a föld szaga.

— Ne hagyd, hogy a muzsikok a kirgizeket öljék. Nézzék meg a viadalukat, aztán menjenek békével. Nem kell vért ontani, pajtás, tán kevesled a vért?

És Kalisztrat Jefimics folytatta:

— Hej, pajtás! Magad is tudod: kifüstölnek mindent! Elhajtják a jószágot, lemészárolják az embereket.

— Azért megyek, hogy ne engedjem.

Nyögve haladt a szekér. Körülvizsgálódott a tuskó a bakon, fújta az orrát, s hozzátapadt a két szalaghoz megint.

— Megengeded te, Nyikityin, megengeded.

— Nem én.

— Megölted a fiamat... Megbocsátom! Felkelésbe akarod rántani az egész környéket... Látom én!...

Élesen kiáltott Nyikityin, mintha vasat zuhintana:

— Állj!...

Elkiáltotta magát a tuskó is elöl:

— Hóha!...

Megfordította Nyikityin Kalisztrat Jefimicset a vállánál fogva, s körülmutatott:

— Látod?

A lejtőkön, a sápadtzöld bozótok között, akár a kövek, görögtek lefelé nyikorogva a szekerek sötét foltjai. Jajdulva visszhangozták a hegyek a bozontos muzsiknótákat. Zúgtak a bokrok:

Hej, te, hej,
Kisrókám...
Fehér
Hermelinem...

Tompán zengett a föld. Sósan illatoztak a szikesek a völgykatlanban. A távolban halvány narancsfénnyel pislákoltak a kirgizek őrtüzei.

Nyikityin leeresztette a kezét, és elhevert a szénában.

— Imádkozz értük, hogy hazatérjenek.

— Én?

Beburkolózott Nyikityin a fejebúbjáig, nem válaszolt.

A barnásszürke tuskó a bakon leeresztette a gyeplőt, szendergett. Nagyokat huppant az úton a szekér lila foltja.

Kalisztrat Jefimics megfogta forró, szőrös ujjaival a saroglyát, úgy kémlelt hátra.

Erdei zúgással énekeltek a szekerek. Harsogott a hangjuk, mint az állatoké. S a füvekről, a hegyekről szálló illatok is akár a vadaké...

Birkafaggyú bűzölgött a szobában, a pokrócokon maguk alá húzott lábbal zömöken, akár a jurták, ültek a bejek. Zöld csizmás fiúcskák fatálcákon ürühúst szolgáltak fel.

Mironovot fárasztotta a guggolás. Egy hasáb fát hozott be a konyhából ülőkének.

Egy sima képű bej, az arca pusztai tó, megigazgatta a buggyos nadrágját, és szólt:

— Rossz pecsét gyütt!... Azelőtt a papír akár vastag hasáb, pecsét, akár tányér. Akkor jó!

Azzal szétsimítva ujjai közt a papírt, ledobta a pokrócra.

— Nekünk kell nagy törvény. Kincstári földet kirgiz kapja, telepes elmegy... Oroszországba! Ilyen kell törvény!...

Az olvadt fehér faggyú végigcsurgott az ujjakról. A szem is, mint egy darab faggyú: jóllakott, mámoros.

Szemjon sört bontott.

— Hány dzsigitet adtok? — kérdezte Mironov. — A mieink már bevették Permet, Vjatkához közelednek!...

Rábólintott Dzsauszej bej:

— Perma szép város. Kövér nép, minek harcol?... Ha Permát bevette, dzsigit is megy, talán egész német háborúra való megy, sok megy!

Böffentett Koskir bej, megtapogatta az állát, kemény és sovány volt az, mint a nyeregkápa, rámondta ő is:

— Viadal lesz. Sok-sok dzsigit jön, mind elmegy hozzád. Ha hábolú, hát hábolú!... Dzsigit szereti hábolú!

Agrippina a szamovár alatt élesztette a tüzet a konyhában. A kemencesuton aludt Usztyinyja kinyújtva vastag, puffadt lábát. Szemjon megbotlott benne, mérgesen kérdezte:

— Dmitrij nem jött meg?

— Nem.

— Tán a fölkelésbe maradt?

— A fene egye meg, hogy összesározzák a padlót a pogányok. — Fjokla a padlót súrolta a küszöbnél. A csípője terebélyes, akár a szénaasztag; Koskir bej, amint elment mellette, csak nyelte a nyálát:

— Jó dolga Mironov hatnagynak!... Kövér asszon!...

Estére a bejek benyakaltak a sörből, elnyújtott, síró dalokat fújtak, olyanokat, mint a pusztai szél. Mironov ott járkált közöttük. A nyelve fáradtan forgott, akár lapát a sárban, úgy magyarázta:

— Az én nagyapám tábornagy volt és Szuvorov unokáját vette feleségül. Ti meg vadállatok vagytok...

— Úgy van, úgy van — hagyták rá a bejek.

Két tiszt összeölelkezve aludt az ágy mellett. A bejek lovat ígértek Mironovnak. Koskir bej megmutatta az ezüsttel kivert nyergét.

— Száz igazi cárt látott már, neked adom, hadd háljak az asszonnyal.

Mironovról részegen csüggött a lovaglónadrág, azt mondta:

— Gyötrődöm, gyötrődöm itt, a fronton már rég tábornok lehetnék.

— Úgy van...

Ekkor kihívta Szemjont a szobából a vidám, kék szemű bíró:

— Kibántak Dmitrijjel a felkelésben a muzsikok. Elküldték: azt mondják, hátha keresztény módra akarjátok eltemetni a testét, vigyétek. Merthogy önáluk pap nincsen.

Kétségbeesve zokogott az udvaron Darja. Agrippina rekedten, szinte köhögve sírt.

Szemjon komoran kérdezte:

— Miért tették?

— Hiszen te lőtted azt a vöröset... Ők, meg a felkelők, azt mondják: Dmitrij. Hát, ki is végezték!

— Hát apám?

— Lisztrat Jefimics? Nincsen híre. Elmész tán hozzá?

— Kivégeznek engem is?

— Kivégeznek. Inkább egy gyereket küldjél. Mennyit adsz neki?

— Megfizetjük.

— Találok én gyereket!

Bozontosan, zúgva száguldott Iszidor pópa, olyan robajjal, akár a kidöntött cirbolya. Akkorát rántott a gyeplőn, szinte ketté hasította vele a lovat, amint megállította a szekeret.

— Rémületes!... Azt mondják: Mitykát kivégezték?

— Kivégezték.

— Nyugodjék békében, vidám muzsik volt!

Hadonászott a ló fölött, a szekér fölött nagy zsombék kezével, s a hangja szinte vihart kavart.

— Imádkozom érte, gyermekem, imádkozom! Ingyen! Egy garast se fogadok el!... Ha énekes gyászmisét akarsz: azt is megrendezem.

Zöldes, bozontos, hosszú a szőre a lónak. Kapálja a földet a rövid lábaival.

— Rajzik a méh, gyermekem! Szépen rajzik a méh! Papirost küldtek nekem: ki akar belépni a szent kereszt seregébe.

Hatalmas Iszidor pópa. A szekere akár a ház, a kereke akár az ajtó. Nyög, nyikorog a szekér.

— Egyenest a templomtornác elé eredj, hozd el a sekrestyést. Reggelre eljövök én is, tíz font mézet ajándékozok a torhoz. Nyugodjék békében!

XXXI

Kojonok, Kojonok, hová lett a te égszínkék lovad, amelynek úgy villant a háta, mint kígyó nyár derekán, s csillagok szikráztak a patája alól?

Tovatűnt a szellem az abakáni hegyekbe, befútta a nyomát a hó.

Eljöttek Apó sámánhoz a dzsatacsnyikok: csupa rongy mindenük. Akár a téli lomb, olyan a ruhájuk.

Így szóltak:

— Azt gondolja az ak-urusz — a fehérorosz — nagy csapatot állít a dzsigitekből. Azzal akar háborúzni a jugor földön. A kozil-urusz — a vörösorosz — nem akar csapatot állítani.

— Ne menjenek a dzsigitek — mondta Apó.

Azt mondták a dzsatacsnyikok:

— Szegény emberek vagyunk, nincsen tehenünk, kumiszt se iszunk, csak híg, savanyú tejet... Senki se hallgat ránk, levágnak minket, akár a tavaszi füvet.

Azt mondta rá Apó:

— Békében kell élni, akkor nagy fű nő: akkorára hízik a jószág, mint a fellegek. Nem kell háborúzni. Hadd viaskodjon az orosz.

Azt mondták a szegények:

— Mi is úgy véljük: nem kell háborúzni. Azt mondja az ak-urusz: megkapod a kincstári földet, háborúzzál. Ezerannyi lesz a jószágod. Mit tegyünk hát?

Kék selyem kaftánba öltöztették Apót. Ezüsttel kivert tüsző szorítja össze sovány hasát.

Azt mondotta Apó, minden sámánok sámánja:

— Sok jószág: boldogság az embernek. Kevés jószág: halál. A kincstári föld sok jószágot ad. Gondolkodom még.

— Gondolkodjál — mondták a szegények.

Kivitte a sámán a hamut rostában a jurtából, meglocsolta a földet kékcsőrű teáskannájából. Leheveredett bíbor szegélyű, szürke pokrócára. Gondolkodott.

Bolyongott Apó sámán, minden sámánok fejedelme a tajgában, bolyongott. Rossz szellemek élnek az erdőn, a rossz szellemeket kell megkérdezni. Vassal kell őket rémíteni, dobot verni, balalajkát pengetni. Szigorúan kell fogni a szellemeket, akár az embert.

Minden szellemek ura, Erlik-kán, nagy szellem, minden sámánok ura, Apó, nagysámán.

Így kell hát lennie! Így is lesz!

Nyirkosan illatozik a tajgában a rothadó őszi avar. Sír a nedves fű (kinek volna kedve meghalni?).

Zörög egy öreg fa (tán még a bölcsőben látta Erlik-kánt), halódik.

Hiába: ősz van.

Félénken kérlelték a sámánt:

— Gondolkodjál...

Félnek a szellemek a vastól: vaslemezek a sámán övén, acélhúros koboz zöng Apó szájában.

Az oroszok ellen a nagy szellemektől kell segítséget kérni. Annyi az erdőn a szellem: csörög, törik a tajga a léptük alatt, mint a szalma. A Tengrihek másodrangú szellemek, nem segítenek; ongonok élnek itt; vének s öregapák szellemei — mire menne velük, annyit érnek, akár nedves fa a tűznek.

Milyen szellemeket hívjon az oroszok ellen?

Mint a fáradt lovak, a tisztások. Akár a szőr, olyan rajtuk a fű.

S itt a szél is, vörös szakállú, gonosz orosz szél!

Bolyong Apó sámán, belekapnak a bokrok a kaftánjába, belekap a kaftánja a bokrokba. Kell a sámán mindenkinek, még a fáknak is. Hatalmas sámán, mint az áradás, mint a fagy.

Csak így hívják: Apó. Erős a neve, akár a hátultöltő puska, akár a vodka.

Nehéz megnyerni minden szellem jóindulatát.

Azt mondta Apó az aulban:

— Nyomukba eredek. Kergetem őket vassal, acélkéssel, pányvával. Üzőbe veszek minden szellemet: megrémítem, kérlelem. Ha megriadnak, megmondják az igazat.

Azt mondták a vének a sámánnak:

— Nagy isten Allah. Nagy az ő prófétája, Mohamed. Nincs Allah, elhagyta a kirgizeket. Mint a gyermek tej nélkül, olyanok vagyunk isten nélkül. Kérleljed, űzzed a régi szellemeket, Apó.

— A régi istenek jóllakott kövér istenek; hány évig nem háborgatta őket senki, pihenhettek. Elfáradt Allah, köp már a kirgizekre. Űzzed a szellemeket, pányvát vigyél, Apó.

Ezt mondták a dzsatacsnyikok, mert nekik horpadt a hasuk. Szegények ők, mint a téli meleg.

Pucér, rongyos napok sorjáztak, szederjesek voltak a hidegtől. Gyülekeztek az aulokból a kirgizek, bekergették őket a pusztákból az orosz tisztek.

Sokan gyűltek össze, mint szúnyogok a nedves nyárban. Álltak Apó sámán jurtája körül, vártak.

Tüzet raktak megszentelt, gyantás forgácsból. Szentelt füvet hajítottak rá, úgy kell az a szellemeknek, mint a kumisz az embernek. Narancssárga a füstje s mint a vodka, mint az enyhe méz, olyan az illata.

Zöld az ég a jurta felett, mohók az arcok a jurta körül. Sárgák a szemek.

Megpendült a kéthúrú tojgur-balalajka. Toppantott az egyik lábával Apó sámán, körbejárta a tüzet.

— Hej, hej, ti ongon szellemek. Ereszkedjetek le hoz-

zánk az abakáni hegyekből rézevezős nyírcsónakotokon!... Hej!... Zsíros, kövér az ajkatok, akár a zsenge bárányé, jól kinőtt az ősz hajatok: sokáig nem háborgattunk! Hej!...

Zúg körül az egész tajga zölden, kéken, feketén. Az emberek körös-körül, amint a nyáj, s úgy rágják a dohányt, mint a jószág a tavaszi füvet.

Dobbantott a másik lábával a sámán. Felzúgott sértetten a föld, felzúgtak az emberek:

— Hej, űzzed az isteneket, sámán! Hiába bámuljuk őket! Űzzed!

Elővette acélkobzát a sámán. Megzendült a nyelve acélhangon, bőgött, mint a megnyilazott szarvas. Sebesen, sebesen, akár a csődör a ménest, űzi a tüzet a sámán. Kiverte a veríték a kaftánját, csuromviz a nyaka, átnedvesedett az amulettje: nagyon jól űzi a szellemeket Apó.

— Hej... ti nyolcszakállú tengrihek, odafenn az abakáni hegyekben, ahol, akár az orosz cukor, olyan a hó, ahol, mint a kínai arany, olyan a nyírfák levele! Zabolázzátok meg kék sörényű paripáitokat, hagyjátok el jeges trónjaitokat, gyertek ide a Kopaja völgyébe! Ostorral űzök, vassal üldözök minden tengrihet, hej!... Szívemen élesítem a késemet!... Hej, acél késem, jó kés, három cobolybőrrel fizettem az orosznak érte!... Hej!...

Nekinyomulnak a kirgizek a jurtának, nyög a jurta bőgve. Zsírszag árad a jurtában, faggyúgömös, jó zsíré: szeretik az istenek a zsírt. Nem szeretik a szellemek az embert, nem jönnek. Hajtja a tüzet a sámán, égeti a tűz a sámánt, bódító a füst a fülnek, orrnak, akár a vodka, akár a méz.

Veri tengur-dobját a sámán. Üvölt a tengur-dob, mint a medve párja nélkül, öt versztára is elhallatszik a tajgába. Öt versztányira leborulnak a kirgizek: szellemeket terel Apó sámán.

Zúg a dob, mint a kék szél a tarbagataji hegyekben, zúg, csak zúg egyre!

— Hej!... Erlik-kán, kirgiz szellemek fejedelme! Te vagy a legdúsabb herceg, selyemből a nyereghevedered, az Aban vizéből fonva a zabla a lovad szájában!... A paripád sörénye dúsabb, mint a cirbolya bozontja! Kínai selyemszálból a

kantárszárad! Nyergeld meg, Erlik-kán, a lovadat, nyergeld, ne etessed! Éhes lovon vágtass, Erlik-kán, szaporán!... Én hívlak, Apó sámán, a Csekmenyek nemzetségéből, minden sámánok apja, én hívlak!...

Tizenkét húrjával dalol a hattyúnyakú pengető. Csörög a tepsúr a sámán két kezében, akár a farkasok, csattognak a csörgők a ruháján.

Nem emelkedik fel az égbe a sámán!

Nem veri ki ajkát a szent kék tajték!

Nem markolja az amulettjét az istenűző, görcsös ujja!

Nem száll a tajga fölé a sámán!

Nyög a jurta, zúg:

— Űzzed, tereld az isteneket, sámán! Terelj ide minden régi istent!

És újra futni kezd a tűz körül Apó.

Döng a dob, rikolt a síp, zeng a hattyúnyakú pengető, meg a sámán éles hangja:

— O-o-ó! Jo-o-ó!

Száll a forróság illata, száll a verejték illata: szent veritéké. Sűrű a füst, akár a víz. S a zúgó kiáltás megárad, akár a tavaszi patak.

Nem jönnek a szellemek, nem száll a magasba a sámán.

Azt mondja Apó:

— Nem emelnek magukhoz az istenek, nem eresztenek! Meghasadt a dobom, tíz sámán is felemelkedett mindenkor a tajga fölé, az abakani hegyek fölé...

Zúgnak a kirgizek:

— Imádkozz sámán, gyűjtsd ide a régi isteneket!

Elernyedt Apó, lehanyatlik a feje a tűznél, ropogva ég a dobja a lángok között, halk a hangja, mint a hamvadó zsarátnok:

— Köpnek ránk az istenek, nem akarnak jönni, nem félnek tőlem! Az orosz isteneket kell hívni, az orosz istenekhez, az erős istenekhez kell könyörögni...

Odalépett a tűzhöz Alimhan, s így szólt:

— Dolgoztam én az oroszoknál, ismerem minden istenüket. Láttam én Kalisztratot, a nagy orosz sámánt. Akár a cirbolyafenyő, olyan a termete. Idehozom. Imádkozzék kedvére.

Befogtak a szekérbe, és a sötétben, a bozontos, nedves erdőkön keresztül elvágtatott Apó sámán imádkozni az orosz istenekhez.

Rothadó avar illata száll a rengetegből feketén, pusztulón. A fenyők fölött pedig, mint az amulett, leszakad, lehullik a hold...

Iszidor pópa sorra járta a kaptárait. Makszim, a szolgája lyukas kezű ügyetlen ember, az új telepesek közül való. Egyedül nyüglődött a pópa, maga is akár a moh lepte zöld kaptár.

Szuszogott, mérgelődött:

— Semmihez sem értetek, ördög fattyai! Mire tanítottak benneteket Oroszországban, minek jöttetek Szibériába?

Megpillantotta a kerítésen túl a szekéren a sima, fekete hajú, sárga szemű Apót.

— Tisztelet a kirgiz lelkésznek!

Megszorongatta a sámán aszott ujjait, odakönyökölt a szekér oldalára, mézet lehelt a kaftánra, megkérdezte:

— Mi járatban vagy? Hallom, áttérnek a kirgizek a mohamedán vallásról a régi hitre?... Jó lesz megint a sámánoknak!

Hunyorgott a szeme ravaszkásan, ide-oda ugrált, mint a bolha.

Fáradtan szólalt a szekérből a sámán hangja:

— Milyen istened van neked, mutassad! Nehéz idők járnak: minden istent össze kell szedni!...

Felmászott hozzá a szekérre Iszidor pópa, s azt felelte:

— Úgy van! Átkozott idők járnak, én se látok sok mindent, vakoskodom. Írás jött a városból: a Zöld lobogó alá toborozzunk vallásos csapatokat a kirgizekből... Szent háborúra... Érted?

— Hábolú nem jó. Hábolú nem kell, inkább...

— Az oroszokból a szent kereszt seregeit szervezik.

Hajszolta a lovat a pópa a méhestől egészen a házáig. Odahajolt a sámán arcához, amely moccanatlan volt, mint a havas mező, kiabált véle:

— Egy szót sem értek! Miféle isten kell neked: Jézus, Mária, Jehova?

— Mindet!... Legjobb mindegyiket! Nagy isten kell, mint a teve!

Kacagott a pópa. Lehunyta a pilláit a sámán, kisüt alóluk a szeme, parázslik, mint a tűz a hamu közt.

Elfordult tőle Iszidor, kacagott sokáig az erdőnek, a fáknak.

A szobában pedig a fal mentén járt föl-alá, mint zöld füstgomoly. Összegörnyedve guggolt Apó mocskos kaftánjában, amulettekkel teli aggatva. Híg aludttej- meg füstszag áradt belőle:

— Miféle istenek kellenek neked? A mi istenünk: „ki vagy a mennyekben." Érted? A mennyekben, ott!...

— Nem kell!... Közelebb kell. Kövér isten kell.

— Keresztény hitre akarsz térni?

És hirtelen feldöntögetve a székeket, elkezdett föl-alá rohanni a szobában, s ujjongott boldogan:

— Térj át a keresztény hitre az egész hordáddal! A folyóban keresztelek, mint hajdan Vlagyimir apostol! Meghintelek vízzel! Hány ezren vagytok?! S akkor egy nagy sereg lesz belőletek a szent keresztnek, s üssétek a bolsevikokat igaz pravoszláv módra!

Felvette az asztalról a vastag imádságos könyvet, kinyitotta a sámán feje fölött, megveregette az öklével a fedelét, úgy kiáltotta:

— Keresztelkedjetek meg, nagy a mi hitünk, erős.

— Erős hit, kirgizt mindig veri.

— Verni is fogunk, keresztelkedjetek meg! Akkor aztán te magad verheted a mohamedánokat.

— Csakszi!... Jól van!...

— Egész nap imádkozni fogok, s szent vízben keresztellek, tán keveset imádkozom? Este imádkozhatok még, ha kevés. Hogy gondolod?

Azzal rohant végig a szobákon, kereste a papnét.

— Anya, hej, anya! Lehet hogy püspököt csinálnak belőlem!... Tán még monostort építtetek a méhesemben!

Körülnézett a sámán a szobában: sehol senki. Fölugrott,

keblébe rejtette az imádságos könyvet. Leguggolt megint az ajtó mellé.

Beszaladt a pap, dobálta a nagy szavakat, akár a tuskókat:

— Megkeresztelkedtek hát? Mondd meg a bejeidnek, Iszidor pópa nem hazudik!

Rámutatott a sámán az ikonokra.

— Vidám isten, gazdag... Cseppet sincsen aranykereskedőknek, három kopekes sincs, neki meg aranyból kaftánja.

Megtapogatta az ikont, csettintett.

— Vidám isten!... Lehet imádni ilyen istent! Van nagyobb isten? Mint a ló, mint a szekér?...

— Van — mondta a pópa —, gyerünk a templomba. Megmutatom. Ha már át akarsz térni, belőlem meg tán konstantinápolyi pátriárka lesz... olyan leszek akár Vlagyimir apostól... Menjünk!...

Ott állnak a falak mentén ezüst díszlemezekkel, fáradt szemükkel a nagy és kis szentek — nyomja őket a sok nehéz foglalat.

Ujjongott a sámán:

— Jó isten! Mennyi isten!

— Keresztelkedj meg, mielőtt megfagy a folyóban a víz.

Végigtapogatta a falakat Apó, körüljárta az ikonokat.

— Igazi régi ikonok! Ezeket nézd!... Nézzed!

Megkaparászta hosszú mocskos körmével az ikonokat a sámán.

— Csakszi kaftán, jó kaftán, igazi ezüst, nem lengyel. Hány kancát kérsz?

— Hogyan?...

— Add el nekem istenedet! Hány kancát akarsz? Nekem sok kancám. Bárányt akarsz: bárányt adok. Csak kérjél!...

Keresztet vetett a pópa, kiment az ajtóhoz, onnan ordította:

— Ha nem szent helyen volnánk, szétloccsantanám a koponyádat, disznó!... Még hogy pogánynak adjam el az ikonokat! Elment az eszed, pajtás. Kemencét fűtenél vele?

— Miért fűtenék kemencét? Nehéz idő van, hasunk fáj: imádkozni akarunk!

— Ajándék ikonok. Kalisztrat Jefimics, a zsiványok vezére, tán még maga is megbánja, ő ajándékozta. Nagy érték! Nem értesz te semmit.

— Értem én. Mért nem értek. Ismerem Kalisztrat, nagy kupec, kirgizt megnyúz. Hej!... — Fölsóhajtott, megcibálta a pópa csuháját, s azt mondta félénken: — Figyelj, ha asszony kell, adunk tíz fiatal asszonyt!... Jó fehérnép adunk: lányt! Kumiszt hordóval, minden reggel-este bárányt, kecskét ehetsz. Ha én, Apó sámán meghal: sámán leszel, gyere hozzánk isteneddel!

— Nekem mondod ezt!? Én éljek pogányokkal?...

Már a szekérről szólt vissza a sámán:

— Te árad nagy ár! Nem fér fejembe, nem értek...

XXXII

Sírva, jajveszékelve futott végig a kerítés mentén Agrippina. Vállát verte a haja, csapzódott a mellén, akár a tajték, a szava meg mint kövek a tajték közt:

— Jaj, érzi az én szívem, megszakad belé... Vesztedbe rohansz... Ötven katonád van csak: lemészárolnak a felkelők, jönnek apámmal a hegyekből. Uramisten!

Sírt a föld, könnyezett. Felleg az égen, mint szemen a hályog. Darvadozik a tiszt a nyeregben, mint a hervadó virág. Csak az ajka bíboros bíbor.

Azt mondta Mironov:

— Ne komédiázz. Miért rohannék a vesztembe! A kirgizek viadalán sokezres sereget gyűjtünk, a ti felkelőitek pedig csak az adó elől futnak. Rendet csinálunk: meghiggadnak.

Mint komló a cirbolyafenyőre, úgy tapadt Agrippina a kerítésre, zokogott. Megifjult az arca, megifjult a szeme.

— Miért büntetsz engem, Uramisten, miért haragszol rám?... Az apám a zsiványok közé állt, kardélre hányják egymást a kedvesemmel... Szűzanyám, könyörülj rajtam!

— Elég legyen!

Szeme közé vágott a lónak a tiszt a korbácsával. Nagyot

rugaszkodott a ló a fellegek felé, és vágtatott az úton. Lakkcsizmája van a tisztnek: megcsillan rajta a felhőkből kibukkanó nap. Sár csapódik a kerítésre, feketén, mint a dögmadár szárnya.

Nincs már sehol Mironov.

Letördelve mellével a fonott kerítést, vergődik Agrippina.

Arra bicegett részegen Szemjon. Belemarkolt a sárba, arcába paskolta.

— Mulass, Agpripka, igyál kedvedre! Én meg Dmitrij felett ülöm a tort. Holnap eltemetjük — meghozták.

Ficánkol a ferde válla a hideg, szürke szélben, úgy mormogja:

— Hanem az apámmal... Kalisztrat Jefimiccsal... ezt még lekvitteljük, kiontom még a belét. Megemlegeti!

Sárgák a kirgizek őrtüzei.

Sárgák az oroszok őrtüzei.

Kutyák vonítanak a kirgizeknél. Kutyák vonítanak az oroszoknál.

Homokos tisztás a kutyák előtt. Kirontanak a tisztásra a kutyák, egyfelől az oroszokéi, másfelől a kirgizekéi, nyínak, vonítanak.

Három nap múlva a nagy viadal: tudják a kutyák.

Tudják az emberek is. Azért sereglenek: egyik oldalon az oroszok, a másik oldalon a kirgizek.

Ménesek tapossák az ösvényeket: mit kezdenének a kirgizek ménes nélkül!

Fegyverek villognak az ösvényeken: mit kezdenének az oroszok fegyver nélkül!

Vidámak a kutyák: nagy húsfőzés lesz. Sok a ménes, rengeteg. Sok hús akad majd (sok a fegyver).

Narancssárga füst száll a tüzekről.

Ül az egyik tűznél Apó sámán, megérkezett. Körülülik a kirgizek. Dohányt rágnak. Pucér gyerkőcök körös-körül, birkabőr a vállukra vetve.

Szőrpányván a lovak.

Sárgásnarancs szél ugrik meg a pányváról, fölszegi a fejét az égre: hánykolódik, vonít.

Vagy tán a kutyák vonítanak?

Mert éjszaka van. Mert őrtüzek égnek. Mert hallgat Apó.

XXXIII

Összehívott reggel Apó sámán minden dzsatacsnyikot, minden akszakállt.

Rózsás fény a fűvön, rózsásak a fák, erősek a sziklák, akár a kő; vág, süvölt a levegő.

Megszólalt Apó sámán:

— Voltam az orosz sámánnál. Nem adja el az isteneit, pedig jó istenei vannak, gazdagok, ezüst a köntösük és laposak, mint a pénz. Jó istenek.

— Az orosz istenek kellenek — mondták rá a dzsatacsnyikok. — Olyan istenek kellenek, akik az oroszokkal szeretnek háborúzni. Hogyan gondolod?

Ráfelelte Apó:

— Kiszáradtak a gondolataim, akár a puszta nyáron. Ültem a hűvös levegőn egész éjszaka, töprengtem...

— Szólj hát, sámán!

— Nem adja az orosz isteneket a legkövérebb orosz sámán. Nem adja, s el sem adja, sámánnak sem akar jönni hozzám. Az oroszoknak vodkájuk van, az oroszoknak zenélő ládájuk van, az oroszoknál jó...

— Úgy van!...

— Úgy van!... Töprengtem én, s most azt mondom: el kell lopni az isteneket az orosz sámántól.

Nézték a dzsatacsnyikok a szent tűz hamuját, nézték a szent koboz húrjait, nézték a sámáni ruhát, a szemük sóhajtott:

— Biszmilla!... De nehéz!...

Szólott a legöregebb, a legmerészebb: egy rőf daróc a szakálla:

— Nehéz!... Verni fognak az oroszok, egyőnket tíz halállal verik.

— Nehéz — bólintottak a dzsatacsnyikok. — Keményen vernek az oroszok.

— Keményen — mondta a legvénebb —, én csak lovat loptam, s hogy elvertek. De ha istent lopok, tán még a megholt apámat is elverik... Ravaszak ám.

— Ravaszak!...

Hallgattak.

Meg-meglibben a sátor lapja a lélegzetüktől, veríték gyöngyözik a bádogládákon, keserűn lihegnek a kirgizek.

Levette Apó a kaftánját, levette a kujlek-ingét: kitárult a teste, sötét,ráncos, mint a tavaszi föld.

Így szólott:

— Elmegyek a Kopaja szent kövére, a kőről — a tóba. Meghalok. Talán kár tíz kirgizért, holott mind elpusztul, mint szúnyogok a füstben?...

Ráfelelték a dzsatacsnyikok:

— Menjünk, lopjuk el az isteneket.

— Menjünk — felelte rá a legvénebb.

Kisüstitől bódult álomban alszanak a talicai háztetők.

Alszik az ég is a tetők fölött: kisüsti-kéken villan ki a felhők közül, akár a pucér muzsik a rongyaiból.

Zárva a templomi őrház, halászni ment az őr.

Nem kell betörni az ajtót. Az ablakon kell bemászni a tolvajláshoz: az öregek is így loptak mindig, ez a rendje.

Megszólalt Apó:

— Pokrócot az ablakra, szorítsd rá.

Befedték nedves pokróccal az ablak lapját, rönköt támasztottak neki, megnyomták. Lezuhant a pókróccal együtt az ablak a földre, kitörött az üvege.

Megrebbentek a harangok a toronyban, pötyögtek halkan, mint a galambok...

Azt mondta Apó:

— Nem akarnak jönni az istenek. Ideszoktak.

Szólt a legvénebb:

— Az állat is makacskodik, amikor el akarod kötni. Odaszokik.

Három dzsigit mászott be az ablakon, fiatalok, karcsúak, mint a nádszál.

A sámán az ablakban hasalt, a széttördelt rácsokon. Forró, párás hangon suttogta:

— A nagyobbakat, azokat az isteneket... akik a falnál vannak. A Kalisztrat isteneit, azok szeretnek verekedni...

Kiadogatták az ablakon a halkan csörömpölő lemezeket. Nyikordultak a deszkák. Gyantaillat áradt a templomból.

Körülszaglászott Apó, sóhajtott:

— Hol találhatnék ilyen füvet? Jó illatú fű. Erre tán a régi istenek is visszatérnének...

És észbe kapott hirtelen, összerázkódott a párkányon:

— A dobot keressétek, a szent dobot...

Szaladtak a dzsigitek a szögletekbe a szent dobot keresni, de ki tudja, milyen az oroszok dobja...

Nagy, nehéz kancsót hozott az egyik.

— Jól van — hagyta rá Apó. — Rakjátok az isteneket a zsákba, menjünk a Kopaja szent kövéhez...

Az aulban, a viadalos sátortáborban Terteny-bej takaros, széles, fehér jurtájában, amely olyan volt, mint a kozákok asztagai, kumiszt isznak az orosz tisztek.

Beszaladt egy kisfiú, éppen az árvagané hányásoknál találkozott szembe a sámánnal:

— Orosz tisztek vannak az aulban, arany tányér a vállukon...

Azt mondta rá Apó:

— Gyűjtsétek egybe a népet. Adjatok az orosz tiszteknek húst, kumiszt meg jószavú mesélőt: az oroszok szeretik a szót hallgatni.

— Hej, hej, Apó — mondta Alimhan —, az orosz tiszt dzsigiteket akar gyűjteni itt a viadalon.

Ráfelelte Apó, minden sámánok sámánja:

— Nem fog dzsigiteket gyűjteni, új isteneket hoztunk, az új istenek értik a dolgukat, majd kigondolnak valamit.

Gyülekeztek a kirgizek a sámán sátrához.

Csépelték az ostorukkal a lovakat, hadd ficánkoljanak. Odaeresztették a csődöröket a kancákhoz, hadd nyerítsenek. Pányvával vonszolták a borjakat az anyjukhoz.

Megkérdezte Mironov hadnagy:

— Miféle zaj ez az aulban?

Válaszoltak az emberek:

— Vígan vannak a kirgizek, a lovakat válogatják, háborúba akarnak menni a tisztekkel.

Megkérdezte Mironov:

— Kumisz van-e?

Felszolgálták a kumiszt, meg az ürühúst, meg a mazsolaszőlőt, meg az aszalt barackot.

— Egyél, orosz, főkapitány...

Így szólt Apó:

— Gyűjtsetek zöld füveket, tapadós, puha füveket, mint a vaj, göngyöljétek bele az új isteneket. Vágjatok le egy fiatal bárányt. És rakjatok tüzet a Kopaja kövén.

Fölemelte a kancsót, az oroszok nehéz szent dobját, és ütötte a sámán-botjával. Járt a tűz körül, és énekelt:

— Hej, hej!... tovatűnt Kojonok-szellem az abakani hegyekből, behordta a nyomát a hó. Benőtt a nyoma a jégen, szunnyad Kojonok-szellem, nem tudom, hol szunnyad... Hej!...

Ott állanak a ragyogó új istenek a tűz körül, a kirgizek tartják a kezükben. Verejtékes a kezük, verejtékes a kaftánjuk, azt kiáltják:

— Segíts, orosz isten, segíts!

Fog egy darab húst Apó sámán, feléjük rázza a füstben, a füst is nyúlós, vörös, akár a hús. Veri a kancsót, az oroszok szent dobját, és énekel:

— Hej, orosz istenek, jó istenek, segítsetek a kirgizeknek! A kirgizeknek sok a jószágjuk: birkájuk, kancájuk... De sok áldozatot mutatunk be nektek, a kirgizek nem fukarok ám.

— Segítsetek, nehéz köntösű istenek!...

— A ti sámánjaitoknak nehéz a kaftánjuk, nem tudnak szépen ugrálni, mi tüzeket gyújtunk nektek: a fél tajgát oda hordjuk, szent cirbolyafenyőből gyújtunk tüzeket. Hej... segítsetek, istenek!

Könyvecskét húz elő az ingéből a sámán, eltűnik a könyvecske a tűzben. Veri a szent dobot, táncol a sámán, kiáltja:

— O-o-ó-jó!... Orosz istenek, ti vidám istenek, vígak, mint a vodka, hej, ti istenek!... Unalmas kövér szavakkal úznek titeket, nehéz szavakkal, alig lehet kézben tartani azokat. Én könnyű, kedves szavakat kiáltok majd nektek, üdítőket, akár a kumisz!

— Íme!... Behajítom a ti sámánjaitok ostorát a tűzbe, én kedvesen, becézőn fogok beszélni veletek: gazdag istenek vagytok, elkényeztettek az oroszok!...

— Meg kell engesztelni az isteneket, áldozni kell az isteneknek!...

Rózsás és könnyű a Kopaja köve a tónál. Rajta a sámán, rajta a kirgizek. Táncol a sámán, tajtékzik a veríték a kezén.

S a fűvekbe göngyölt új istenek remegnek a kirgizek kezében: félnek, rajtuk is rózsászöld a tajték.

Veri a sámán a dobot, kiáltja:

— He-e-ej, feleljetek, engedjétek szólani véletek a sámánt, segítsetek!

Tajtékzik a szív, tajtékzanak az istenek, a szikla, és tajtékzik alatta a tó. A jószág az aulban, a sok-sok jurta mind együtt kiáltja:

— Segítsetek!

XXXIV

A vörös szakállú Naumics pokrócokat borított a szekérre.

A kihunyt tüzek körül bundájukba burkolózva aludtak a muzsikok. Magasba tartják rúdjaikat a szekerek, s a zöldessárga homályban úgy rémlik, sudárszálú gyöngyvessző bozót nőtt a völgykatlanban.

Pedig csak homok volt a völgykatlanban meg aszott fű, s az is apró, mint a homok. Meg egy tó volt ott, nádasok és szikesek között, s a szikesek, akár a sólapok.

Megjött a szemléről Nyikityin, arca bekötve: a foga fájt.

Megszólalt Naumics:

— Odaviszünk benneteket a viadal közelébe, ha kérdik, hát betegeskedtek a szekéren.

Megkérdezte Nyikityin:

— Fegyvert hoztatok-e?

Naumics az oldalát vakargatta:

— Fegyvert?... Hiszen azt mondtad, ne hozzunk.

— Nem is kell.

— Hát nem is hoztunk. Fegyelem van, értik ők is!...

Kalisztrat Jefimics megszólalt a szekéren:

— Hoztak ezek. Ne higyj neki, Nyikityin.

— Akkor mutasd meg, hol van — förmedt rá haragosan Naumics.

— Találnék nálatok...

— Hallgass!... A te neved: hallgass! Én vagyok a törzs, én felelek, megértetted?

Szárazon, sárgán csillogva kavargott a dél.

Csillogva tűnt elő a tisztek alakja a jurták közül. Rókamálas fövegekben ülték meg ficánkoló paripájukat a bejek. Kurjongattak a dzsigitek.

Megszólalt Kalisztrat Jefimics:

— A viadal!

És félrehajtva a pokrócot, szinte ujjongva mondta Nyikityin:

— Viadal!

Sárga a homok a mezőn, akár a vaj. Az emberek a földön, mint a csillogó levelek. Egyfelől a kirgizek, másfelől a telepesek.

Előttük a homok sárga selyemszalagja. Szaporán lihegnek a lovak. Sűrű, nehéz az emberi veríték. Nyihognak a szekerek, nyihognak az emberek, nyihog a homok, az egész föld.

Por kavarog a mező fölött, a rózsás tó fölött.

Odahúzatták a szekeret a tisztáshoz.

Csatakos sapkában csatakosan sürög-forog Naumics, kiáltja:

— Helyet adjatok! Helyet! Betegek jönnek itt!

Kacagtak a muzsikok.

Egy kipirult fülű tiszt kilovagolt a tisztás közepére, s előrehajolva a nyereg kápájára, nekihevülve beszél a szent kereszt seregéről, a zöld lobogó csapatairól, a haza védelméről.

Ficánkolt a hollófekete ló. Azt mondta Naumics:

— Szép ló!... Meg kell adni!...

Előlovagolt egy dzsigit egy báránnyal a nyergében, vágtába csapott. Kurjongatva vették űzőbe a társai, igyekeztek a bárányt elragadni tőle.

— Aki elragadja: győzött — szólt be Naumics a szekérre.

Akár a sűrű illatú tajga, úgy állottak ott a muzsikok, egyikük sem szaladt ki a tisztásra. Csak a szemük pilláját rebbentette meg a vágtató dzsigit, mint levelet a szél.

— A mieink nincsenek ott? Nem űzik? — kérdezte Nyikityin.

— A küzdelmet várják. Ez csak mind olyan haszontalan dolog...

Pucérhátú kirgiz suhancok száguldoztak rövid lábú lovaikon. Kurjongattak a kirgizek:

— Hej! Hej!

Hanem a muzsikok álltak moccanatlanul, szorosan, csak a szemük villant.

Nézték a kirgizek a muzsik testek tömör falát, a moccanatlan szakállakat, és megindultak hallgatagon.

Fanyaron terjengett a pokróc szaga a szekéren. Át kellett hajolni Nyikityinen, ha ki akart nézni a nyíláson. Nem lehetett belátni az egész mezőt, rajta a sok-sok embert.

Megszólalt Kalisztrat Jefimics:

— Meleg van.

Szinte átdöfte a pokrócot hosszú, dohánytól megbarnult ujjaival Nyikityin, s azt felelte:

— Nincsen. Inkább hideget érzek...

Egyre jött a nép gyalog, lovon.

Nem a homok, nem a föld liheg: a bundás, köntösös emberek lihegnek a szekereken, lovakon. Homályosul a föld: sötétedik. Csak a tó csillog fölöttük, a kő, a szent szikla: a Kopaja.

Így szól az akszakállokhoz Apó sámán:

— Fulladozom, csupa penész a lelkem. Mért lapulnak, mért nem játszanak?

Ráfelelték az akszakállok:

— Nem baj az. Nem tudnak egyszerre nekividámodni az oroszok. A küzdelmet akarják látni.

Azt mondják a bejek:

— Hol van Dokaj dalia? Készülődjék.

Azt mondja Kalisztrat Jefimics:

— Nehéz itt a szekéren, pajtás! Csak sörényeket látok meg lófarkakat, meg a kirgiz hátát... Kikívánkozom a szabadba.

Bekiáltott a pokrócon keresztül a vörös szakállú Naumics:

— Nem baj az, csak ülj nyugodtan, ez a törzs. Nem érdekes még ez, majd mindjárt küzdeni fognak.

És lobog a szakálla a szekerek fölött: sárga zászló.

Kenyérszagot s pálinkabűzt lehelnek a muzsikok. Az ég is részegen ficánkol a tisztás fölött. Mámorosak a bozontos arcok is, rajtuk a szőr a bozót.

— Rajta!...

— Kuzma!...

— Küzdjél!

Azt mondja Apó sámán:

— Úgy dobog a szívem, mint a szent dob. Nem adják oda az oroszok a kincstári földeket.

Ráfelelik a dzsatacsnyikok:

— Nem kell nekünk a föld. Vezessenek bennünket a bejek Kínába... Nem akarunk háborúzni!...

Kiáltoznak a dzsigitek a nyeregben:

— Dokaj jön, jön Dokaj, megküzd az orosszal.

Azt mondja Apó sámán:

— Emeljetek a szekér fölé: látni akarom a küzdelmet.

XXXV

Megzendült a domb. Nézik: hát hosszú, zöld társzekerek kapaszkodnak ottan. Erősek a lovak, s amint felérnek a dombra, nem moccannak. Várnak.

Beszólt a pokróc mögé Naumics:

— A német telepesek!

— Mit akarnak?

— Egyszerű a számításuk, Nyikityin. Azért jöttek: ha a kirgizek vernek le minket, összeszedik a mi holminkat, ha mi verjük le a kirgizeket, a kirgizekét.

Alacsony ember Dokaj, keskeny a szája, akár a pusztai tó, tar feje csupa forradás. Úgy magaslik fölébe Kuzma, mint bika a birka fölé. Kinyújtja a kezét, megragadja a derekánál, fölkapja, megrázza, odacsapja, nyekken!...

Fölzúdultak a muzsikok:

— Ej!...

Fölsóhajtott Kalisztrat Jefimics a szekéren:

— Ú-úgy!...

De nem, már talpon a kirgiz. Lerázza a homokot a csizmaszáráról. Vértelen, sárga az arca. Kuzmának elborul a képe.

Nekirugaszkodott a kirgiz, kavarta a homokot a lábával. Fölkapja, lendíti a levegőbe Kuzmát.

Füttyöngetnek, kurjongatnak a kirgizek:

— Rajta, Dokaj, rajta, szorítsd!

Dübörög, porzik a föld, száll a porzó homok Kalisztrat Jefimics szekerére.

De nem, talpon már a két bajvívó. Nem bírta az övük: megpattant. Övet kellett váltaniuk.

Övön ragadja a kirgizt Kuzma, barázdát húz testével a földön. Ki akarja rántani gyökerestül, akár a gyöngyvesszőt.

Nem zuhan el a kirgiz, állja keményen.

Harsognak a mezőn a muzsikok, sűrű porban száll a kiáltás:

— Kuzma! Ne hagyd magad, Kuzma!

— Kuzma!... Galambunk!...

Füttyöngetnek a kirgizek. Nyerítenek a lovak, nyikorognak a szekerek.

— Dokaj!... Daliánk!...

— Rajta, Dokaj!...

Tajtékban, vérben a küzdők. Tajtékban az emberek, a lovak. Tajtékban a föld. Minden küzd, minden hajlik, minden roppan... A szél, az emberek, a tajga.

— Hej, Dokaj!...

— Haj, Kuzma!...

És csak azok várakoznak a dombokon a távolban moccanatlanul, négyszögű tömegben, hallgatagon: a németek.

Megint csak elszakítja a földtől Kuzmát Dokaj. Emeli, szorítja a húsát, az erét.

Meleg van a szekéren, fülledt a levegő. Félrehajtja Kalisztrat Jefimics a takarót, száll szava a szekér fölött:

— Kuzma!... Szorítsd!...

Nem hallatszik a szava, ordít mindenki, tépik a földet a szekerek.

— Ku-uz-maa!...

— Szo-rí-ítsd!...

S egy óráig, kettőig, délidőig viaskodtak, kapálták a földet lábukkal a küzdők.

Egyszerre zihálnak: megszokták. A szemük is egy: zavaros, halált hozó. A kezük az öveknél belenőtt a testbe, törik a csontot az övek, törik a földet a lábak. Nem roppan a föld, nem reccsen a csont.

Berekedtek az ordítástól a kirgizek és az oroszok. Visszahúzódnak a küzdőktől.

Azok meg kerülgetik egymást porban, vérben, tajtékban. Tátott szájjal lihegnek.

Nyugtalankodik a szekéren Kalisztrat Jefimics, hol a karját, hol a vállát ragadja meg Nyikityinnek.

— Kuzma!... Ne ereszd!... Mikityin, te meg mire vársz? Te!...

Sötét lánggal lobog a szeme. Elnéz — túl a küzdőkön, túl a jurtákon. Nem válaszol Nyikityin.

— Kuzma, gyötörd, te!...

Kerülgetik egymást a küzdők. Kerülgetik egymást egész nap. Egész nap üvöltenek a nyeregben a kirgizek.

Este lett.

Elmentek a tisztek; elfáradtak. Bóbiskolnak a kozákok a lovukon.

A nap, mint az elfáradt bajvívó, elvonul a tajgába. Arany kaftánban vágtat a szél a völgykatlanon végig, álmos szél, fáradt szél.

Kurjongatnak a kirgizek, kiáltoznak:

— Végezz vele, Dokaj, dicső dalia, végezz vele!

Zúgnak, üvöltenek a muzsikok:

— Elég már Kuzma, elég már!... Teperd le a disznót!

Odafordult Kuzma, nem moccant az ajka, úgy mondta:

— Mindjáárt...

Elgyöngült a keze, eltépte magától Dokaj testét, s egyszer csak nagyot roppant a melle. Akár a forgács, úgy hasadt szét a por a fejük fölött, rózsás-aranyosan szállt a köd.

Fölüvöltöttek a muzsikok:

— Hej, nem jó...

Szaladtak a homokhoz, kavargott a por, szétterült a földön. S a földön ott hevert összerándult kézzel, hátravetett fejjel a legyőzött Kuzma.

Dokaj fölébe hajlik az orosz mellének támaszkodva; nincs ereje, hogy fölálljon. Az ujjai görcsösen szorítják az övet.

Kurjongatnak vígan a kirgizek:

— Éljen, hej!... Legyőzte az oroszt! Hej!...

A muzsikoknak mondja Naumics:

— Meghalt Kuzma, pajtások!

— Megszakadt?

— Eh, te!... — kiáltotta Naumics.

És belevágta a kését Dokaj fáradt szemébe! Kuzma testén mászik végig Dokaj, lefordul a földre.

Üvöltenek a lovakon:

— Rajta, pravoszlávok!...

És robajlik a föld. És a robajlásban bíboran száll a kiáltás, mint a por...

Szétvert fejjel fekszik a szekéren a kirgiz. Csupa vér a sok sátor.

Tűzvörös az ég. Nyihognak a lovak. Kiáltásoktól hangos a fű:

— Sztyopaaa!...

— Vágd!...

— Ne sajnáld!

Úgy szalad a fejsze a fejbe, akár a korhadt fába.

— Ne a vállát vágd a fejszével: a fejét üssed!

— A tisztet!... A tisztet!... A vállpántját vágd a disznónak, a váll-lapját.

Zsupsz! Lecsap a fejsze a váll-lapra! Vállal együtt vérben fürdik a váll-lap.

— Nesze neked tábornokság!...

— Ha nincs töltény — verd karóval.

— Kincstári föld kéne?

— Nesze.

A kirgizek a jurták mögé rejtőznek. Az árvagané hányások mögé, a ménes közé.

— A jószágot hagyjátok!

— A jószág jó lesz!...

Nyikorognak a szekerek. Sivítanak. Menekülnek a szekerek a völgykatlanon végig. Futnak a kirgizek. Menekülnek, akár a szúnyog a füsttől.

Menekülnek a ménesek. Elmerül a véres fű a dobogásban.

— Az állatokat ne ereszd!...

— Vigyázz!...

— Széttépik a farkasok!

A kirgizek a völgykatlanban. A kirgizek a nád közt.

— Lőnek a nád közt. A tiszt!... A katonák!...

— Ásd be magad!

— Mikityint ide, Mikityint!...

— Hahó, elvtársak!

— Tartsd magad!...

Földre ereszkedett az ég. Patakzik a tóba a vér. Árad a vérszag.

Lassan, sietség nélkül ereszkedik le a tömör négyszög a dombról. Halkan csikorognak a társzekerek. Tágasak, sokminden elfér rajtuk. Németek. A puszta meg... Fut. Fut a homok.

A völgykatlan, az árkok... Pokrócba akad a láb. Gyűri a láb a pokrócot, tépi a láb a pokrócot.

Szaggatják a lovak a gyeplőt. Szaggatja a földet a szekér.

Hánykolódik a nagy, kék szakállú ember a szekéren.

— Rajta, Mikityin, a földet... nem adjuk! Mikityin!... Üzzed!...

Vágtat a kék szekér. Fröccsen a kerekéről a vér, a hús, a homok, a fű...

— Üzd!... Hajtsd!

Hajtja Kalisztrat Jefimics a lovakat, véres a sörényük.

A felhők a sztyepp fölött bíbor sörények.

— Elvtársak!... Lassabban, elvtársak!...

— Üzd, Naumics, vágd!

Tüzel a nádas. Tüzel a tó. Rínak a vadkacsák a tó fölött.

Kalisztrat Jefimics keze a fejsze nyelén.

— Üzd!...

— Föld kéne!...

— Nesze neked Kuzmáért!...

Szekér jön szekér után, s megint csak szekér... Meg lovak... Puskák... Géppuska...

— Minek a fegyver? Hogy mertek fegyverhez nyúlni? — kérdezi Nyikityin.

Ég a nád. Lőnek. Holttesteken gázolnak át a szekerek, mint a gyökereken.

Nyergek a földön. Pokrócok.

Bégetnek a birkák rémülten...

— Vágd!...

— Mikityin, hívnak a nádashoz, Mikityin!...

Legázolják a sátrakat a szekerek. Recsegnek, ropognak. Recseg-ropog az ég, recseg-ropog a szél.

Lobog a nádas. Vérben lobognak a szakállak

— Kiűzzük!

— Kitakarodnak!

Ég a fű. Füstben áll az ég.

— A füvet!...

— Nem lógsz meg!...

— Mikityin!...

— Mi-ki-tyin!...

Égett szag a földön. Futnak a kirgizek, futnak, végig a völgykatlanon, a pusztán...

— Biszmilla!... Biszmilla!... Ujjujj!...
— Karagim!... Csenimau!...
— Vágd!...
— Rajta hát!...
Jönnek elő feltartott kézzel a nádasból a tiszt meg a katonák. Füstöl, ropog a nádas.
A tóhoz hajt szekerén Nyikityin:
— Elvtársak, ne nyúljatok hozzájuk!...
A tiszt megy elöl! Ez a tiszt van elöl mindig. Ha meg elöl vagy, nesze neked, Mironov hadnagy!
— Testvérek!...
A földön fetreng a tiszt.
— Idegen földet osztanál!...
Az igazolványában: Mironov hadnagy. A táskájában: pisztoly. Jó lesz az még.
Nyikityin áll a szekéren.
— Agyonlövetem!... Önkényeskedés!... Ki merte ezt tenni?
Sehol senki. Csak a puszta. A pusztában kirgizek. A kirgizeket kell üldözni.
Térdelnek a katonák. Föltartják a kezüket.
Hej!... Őrkíséretet!...
Van is itt őrkíséret! Ég a puszta. Ég a nádas. Recsegropog az ég. Égnek a felhők.
A fejszén a kéz...
— Rajta...
Hej, mámoros föld, gyilkos föld! Mámorosan hánykolódnak a lovak. Lovat ide! Nem ezt, másikat!
— Hová Nyikityin?
— Megyek! Visszatartom!
Hogy tarthatná vissza: lobog az ég, lobog a tó, lobog a föld. Ha földi, ha gyarló a szív...
Fél a ló a kék szakállútól: száguld vele. Fejsze az övében. Ló alatta.
Hogy tarthatná vissza...
— Rajta!...

Lassan, nyugodtan haladtak a hosszú társzekerek a nyomokon. Ott hevernek rajtuk szépen összerakva a pokrócok, a bőrök, a nyergek. Hajtották a négyszögletű, erős, szűkszavú emberek az erős csordákat, a lovakat, a birkákat. Lassan, türelmesen. Hosszú az éjszaka, minek sietni? Félnek a farkasok a tűztől. Nem kell sietni.

XXXVI

Az akolba zárták a sámánt. Megdöglött az akolban a kisborjú, kihajították a trágyára, az irtásra, farkasok, kutyák martalékául. Kisborjú helyett most ott a sámán.

— Fogoly vagy — mondták neki.

Őrt is állítottak.

Ácsorog az őr, ábrákat karcol a szuronyával a falba, unatkozik. Elmegy dohányért, s nem is tér vissza.

Megfeledkeztek a sámánról.

Finom kék hó szemerkélt. Finom kék és vidám volt a föld. Melege lett a sámánnak, kigombolta a kaftánját, föl-alá rohangál az akolban, a fagyott trágyán.

Hej, keményen verekszenek az oroszok, sok vért kifolyattak, tavakban állt a vér. Az orosz istenek csak nem segítettek. Tűzre a sima arcú, sötét istenekkel!

Befú a kék hó a hasadékon. Kék a hasadék, sötét van az akolban, mint az ember ingehasítékában.

Tarkójára tolul a vér Apó sámánnak, megforrósodik a tarkója, mintha forró lepényt tapasztottak volna rá.

Fáj a lába, fáj a feje, nincsenek istenei.

Dobja sincsen, de minek is dobolna a sámán: elszöktek az istenek, mint a levelek a hó elől. Nem lehet idehívni az isteneket. Istenek nélkül pedig olyan, akár kumisz nélkül.

Fel-alá rohangál az akolban a sámán. Ebédel az őr, aztán a pipáját tömködi.

Melege van a sámánnak, akár a rókának hajtáskor.

Térdre omlott, rákezdte:

— Elment a Kojonok-szellem az abakáni hegyekbe, elment, sose tér vissza!... Elvesztette lova a zabláját, nem tér

vissza!... Olyan a lelked, akár az abakáni bércek: nem nőnek többé!... Kojonok, Kojonok!...

Kék hó hull. Kék fák nőnek.

Felugrott a sámán, táncba kezdett a sámán. Üvölteni kezdett a sámán. Szállt a hangja végig az irtáson, mintha tíz trojka száguldana.

Futnak, szaladnak az oroszok az akolhoz. Észrevették a szellemek a sámánt. Meglátta őket, elszállt a tajga fölé Apó sámán.

Úgy?... Megtaláltalak a szememmel, megfogtalak, megláttam, hol vagytok, szellemek! Amikor az oroszok mészárolták a kirgizeket, miféle húst zabáltatok? Most meg miért jelentetek meg a sámánnak?...

Járja a táncot szent tajtékban a sámán. Verdes a keze: nincsen dobja. Reszket, remeg a teste, nincsen csörgő a testén, nincsen vas a testén, ostora sincsen.

— Ütlek, verlek, vassal űzlek!...

Nem tud mivel ütni: se vas, se ostor. Tovaszállnak a szellemek málnapiros sörényű paripákon.

Kacagnak az oroszok az ajtóban:

— Meggárgyult!

— Rikolt, akár a kócsag tavasszal!...

— Hab ver ki az orrán!

— Az ördögbe!...

Havas az oroszok válla, havas, széles a sapkájuk. S a hangjuk, mint a hófúvás a tajgában. Bozontos kutyabőrbunda a vállukon.

— Ennek ugyan fuccs!...

— Megkaptad a kincstári földet?

— Azt akartátok kutyák?

— Földet mindenkinek!... A bolsevikokkal akarunk harcolni!

Késő estig vajákolt a sámán, késő estig kacagtak a muzsikok. Jöttek s elmentek megint, s kavargott a nevetésük az ajtóban, sűrűn, szakadatlanul, akár a hó.

Estére elmentek: az elfogott tiszteket hozták meg az irtásra. Öten voltak. Se váll-lapjuk, se sapkájuk. A fülük lefagyva.

Az egyik apró termetű tiszt kezét szorította a fülére, sírt, és kiáltozott egyre:

— Polgártársak! Hiszen mi veletek érzünk!... Mi csak véletlenül!...

Rájuk üvöltött a vörös szakállú Naumics:

— Ugye?! Mind velünk éreztek, disznók! Ütni kell benneteket, pogány kutyák.

Ülésezett a házban a törzs. Szántalpak csikorogtak odakint, Nyikityin a csapatokat járta végig lovon, egy gyerkőc vágtatott utána szőrén ülve meg a lovat, és kiabálta:

— Mikityin bácsi, a törzsnél az öregek várják! Bácsi!

Jó kedve volt a gyerkőcnek, füttyöngetett nagyokat, ostorral csépelte a lovat, a füle közt.

Egy olvadó szemű, olvadó szakállú öreg — olyan volt a szakálla, akár egy sárcsomó, azt mondta:

— Sok mindent kell megbeszélni... Az atamán emberei támadnak a város felől... Öt járás összefogott, felénk tartanak. Mit bajlódjunk a tisztekkel?

— A nép követeli, a népnek kell!

Határozatot hozott a törzs: „agyonlőni."

Elvezették a tiszteket a tajgába. Fel sem pillantva, szaporán lépkedtek a tisztek, bele-bele süppedve a hóba.

Szoros csoportban, súlyban tartott puskával haladtak a nyomukban a muzsikok.

Kurjongattak a suhancok. Kiabáltak a muzsikok. A trágyadombon behúzott farokkal marakodtak a kisborjú hulláján a sovány kutyák. Az erdő szélén vették észre, hogy az úton szán vágtat a tajga felé.

— Jefimics! — rikkantotta egy gyerkőc.

És egymást túlharsogva, ujjongva kiáltották a muzsikok:

— Lisztrat Jefimics jön!...

— Szmolin!... Jön!...

Vágtattak a szánnal a bíbor és zöld lovak, s alattuk és fölöttük atlaszkék a hó.

— Jefimics!

— Bátyuska!

Ujjongva rikkantotta az egyik muzsik a tisztek felé:

— Fussatok! Nincs időnk veletek bajlódni!

S a tisztek meggörnyedve, kezükkel szántva a havat, futásnak eredtek.

A muzsikok lőttek. A tisztek elterültek a havon.

Puskáikkal hadonászva rohantak a muzsikok a szán felé. Visszahőköltek a lovak, prüszköltek, ívbe görbült a csatakos testük, befordították a szánt a hóbuckák közé.

Fölállott a szánban Kalisztrat Jefimics, fekete bárányból bundájában. Meglengette a sapkáját, úgy kiabálta:

— Tizenhat járás. Tizenhat, keresztények, mind a szovjethatalom mellett!

Fülledt, meleg van a törzsnél. Irha meg fenyő illata száll.

Kigombolva bundáját, zöldöves bekecsében, vörös vadászcsizmájában, zúgó hangon mondja Kalisztrat Jefimics:

— A tizenhat járás szovjetjeinek kongresszusán egy nem akarta: parancsot adtam, tüstént lelőjék.

Felugrott erre Nyikityin:

— Szót kérek!... Nem hatalmazott fel erre téged senki!

Zajongtak a muzsikok az udvaron:

— Várj csak Mikityin, várjál! Hagyjad Lisztratot.

— Fújd csak, Lisztrat, jól fújod!

Széles a bundája, mint az asztal. Göndörödik a gallérja, nedves, a kék szakálla meg olvadozik csöppekben.

— Azokat a küldötteket lelőtték, ne legyenek kerékkötők, mikor közös erővel menni akarunk.

— Úgy van!...

— Az atamán emberei jönnek a városokból. Egész ezredek! Micsoda tömeg, gyülekezni kell nekünk is. Noshát, Mikityin, hadbagyűjtesz-e?

— Leverjük őket!

— Rajta hát!

— Mindet levágjuk.

Haragszanak, rázkódnak a ház falai. Fekete fogát mutatja a föld odakint az udvaron, s az embertömeg: akár a tajték a föld foga közt.

Zúg, árad a fülledt szobában Nyikityin éles hangja:

— Elvtársak!... A pártsejt tiltakozik!... Elvtársak, így nem lehet...

— Mi lesz ott, Lisztrat, mondd a magadét, üsd, vágd!

Ázott bárányborbunda az ajtóban, a tornácon, mint a rönkfa, úgy gurul a fejek fölött a hang:

— Tizenhat járás a seregben!... Szétverjük a Kolcsak hadát.

— Rajta, Lisztrat!... Rajta!...

A kapunál kendőben, subában egy asszony. Megül a kapun a halvány málnaszínű hó. Hócsomók a földön: virágok.

— Nasztaszja? — kérdezte Kalisztrat Jefimics. — Vagy tán nem te vagy? Mit keresel itt?

Sötét, száraz az arca, mint a vén fa. Kotorász a keze a bunda alatt.

Megszólalt Naumics:

— Vendéged jött, Jefimics. Agrippina.

Szertelökve a havat, hánykolódó testtel kiabálta Agrippina:

— Ti antikrisztusok, Krisztus-árulók! Hogy soha ne legyen szerencsétek... Hogy a pokol tüze égessen meg benneteket, gyilkosok! Legyetek átkozottak!

Naumics kacagott a lány kitörésén:

— Gyerünk be a házba — mondta Kalisztrat Jefimics —. minek mocskolódjunk az utcán.

Hanem a sötét pitvarban fém pendült Agrippina kezében.

Fölsivított Naumics:

— Lisztrat vigyázz... levág!...

Gyűrték a sötétet hárman.

Csattant a fejsze a falon, vergődött a női kiáltás a sötétben:

— Bűnt vettem a lelkemre, Szűzanyám... Gyilkos, zsivány bűnét.

— Megölöm!...

...A vörös szakállú kivonszolta Agrippinát az akolhoz, ahová a sámánt zárták, és dühödten kiáltotta utána:

— Vagdalkozni merészelsz, te kurva! Majd mi rendre tanítunk!

Megérintette a sámán holttestét. Hanyatt fordította, keresztbe tette a kezét mellén, azt mondta:

— Akármiféle is, mégiscsak pap. Nyugodjék békében!

Sír az ágyon Nasztaszja Makszimovna. A melle, akár a hóbucka, a szeme, akár a jeges jég.

— Megölnek így téged, Lisztratuska. Ha nem az egyik, hát a másik!... Ha ott nincs Naumics, megölt volna Agrippina.

Kalisztrat Jefimics megoldotta a zöld övét, azt mondotta:

— Nem végeznek énvelem egykönnyen. Száz életem van nekem, hanem őneki bizony megölték a mieink a szeretőjét, tán éppen én öltem meg?

Elhallgatott. Fölrakta a kemencére a csizmáját, aztán folytatta:

— Eljött az ideje: ölni is kell. Hogy miért, magam sem tudom... Mikityin nem parancsolja. Ő a magáét hajtja. Mégis ölni kell.

— A kincstári földeket elvették?

— Elvették!... Persze!

— Hát akkor most mit fognak elvenni még?

— Majd találnak.

Nasztaszja Makszimovna fölrázta a párnákat, s közben mondta:

— Lisztratuska, úgy gondolom, húsos derelyét főzök, meghívjuk rá Mikityint, biztos nincs, aki jót főzzön szegénynek.

— Hát főzzél!

...Azalatt pedig Talica mellett a vlaszjevói járás megütközött az atamán csapataival.

Szürkésbarna róka futott a falu mellett a völgyön végig: a sűrű hó.

XXXVII

Szaladt a földön a sűrű szürkésbarna hó: az obdorai tundrák rókája.

Lőtték az atamán katonái géppuskából, puskából a rájuk boruló éjszakát. És visszalőtt az éjszaka az atamán katonáira: gépfegyverekből, meg múzeumból előcipelt ósdi ágyúból. Szegekkel töltötték az ágyút, sítalpakon vonszolták, lőtték vele a sötétet.

Recseg-ropog a falu: égnek az istállók. Fölcsap a szénа a szürkésbarna égre. Bíbor a szénа a szürkésbarna földön.

Bíbortűz nyaldossa az eget, égnek a házak.

Recseg-ropog a falu, lángra lobban a vérvörös szél a falutól. Futnak az emberek vérvörös ingben végig a falun.

— Uramisten!

— Szűzanyám segíts, könyörülj rajtunk!

Nem szereti a vas a beszédet, hallgatást parancsol a vas.

Minden udvarban egy-egy megölt asszony. Minden kapunál egy-egy megölt asszony. Ha férfi nincs, a nőket ölik.

Valakit csak kell ölni. Ölj, gyújts!

Vágd a havat, gyújtsd az eget!

Feketék az istállók, bíbor a tűz. Fölemeli az istállókat, megrázza a föld felett, összeomlasztja. Sárga szikrák pattognak a földön, marja az orrot a füst.

Gyantás füst marja az orrot, a szemet! Szürke tollú füst szorítja a mellet! Köhögnek az emberek, de lőnek azért.

Lőnek minden szöglet mögül, minden hóbucka mögül.

Fehér lebernyegek a sítalpakon, akár a hóbuckák.

Ordítanak a hóbuckák:

— Rajta, pajtás!

Szúrja a gyantás füst a szemet, mint a szálka, kivált akkor szúrja, ha az embernek a saját háza ég.

Sánta muzsik szaladgál az udvaron, vörösen száll a kiáltása:

— Darja!... Fjokla!... A ládákat a pincébe! Rejtsétek el a ládákat!

Ennél a kapunál is kell holtan heverni egy asszonynak: Darja fekszik ott.

Kerepel a géppuska az utcáról, kerepel a géppuska az utcán. Kerepel a géppuska a mezőn.

— Elvtársak, ne hagyjátok magatokat!

— Cél tizenhat — tizennégyre, Kondratyjev!...

— Igenis!...

Fekete váll-lapjuk van az atamán katonáinak, nincs váll-lapjuk a muzsikoknak. Ott halnak meg a vidám szürkésbarna havon az atamán katonái meg a muzsikok.

Haljatok, haljatok!

Vágd, égesd!

Kalisztrat Jefimics is megjön holnapra. Tizenhat járás jön a nyomában!... Vágd, ne csüggedj!

Lovon ül már a sánta Szemjon, mögötte az asszonya. Nehéz az asszony, akár a szekér. Gyönge a ló gerince. Fél a ló a lángtól, ficánkol, nyöszörög.

Nem szabad a lóval az utcák hosszán menni, a kertek alján kell kerülni: ott nem veszik észre.

Menekül a sántalábú a kertek alján.

— Odanézz, pajtás, nem ember az ott a lovon?

— Egy? Kettő. Vegyed célba.

Nem bírta a ló, megroppant a gerince, elzuhant. Nem a szíve nem birta tovább: golyó találta. Ha fába vág a golyó: él a fa tovább, hanem a ló az nem bírja.

Megroppant a gerince, elterült, mint hóbucka a láb alatt: kimúlt.

Hanem azok ketten még élnek a subákban. Mászik a sántalábú meg az asszonya a hóbuckák között.

— Micsoda borzalom, Szemjonuska!

— Hallgass, szuka!

De minek hallgatna? Az utcán kerepel a géppuska, tíz halott jut minden géppuskára s tíz géppuska van összesen. Vagy tán száz halott is jut egyre-egyre?

Ég a régi családi udvar, s benne az ősi, régi ládák, szárazok, mint a téli fenyőgally.

A jószágot meg elfelejtették. Bőgnek az istállók. Ég a jószág: száll a pörzsölt gyapjú szaga. Bronzvörös a jószág szeme.

Bronzvörös szél kacag, füttyög, süvít az égen.

Sebez a gyantás füst. Még a vak szemet is kimarja.

Marta a szemét a vak Usztyinjának. Rí az öregasszony.

— Tűz van, Lisztratuska, Szemjonuska?

A bíbor szél felel az égről, sivít, süvölt a szürkésbarna hó.

Bolyong az udvaron Usztyinyja, keresi a kaput. Nem kell már a kapu neki!

Holtan hever egy asszony a kapuban, nem kell már több, jut minden kapura egy-egy.

Hej, szél, bíboros, bronz, pattanó szél!

Eltévedt az öregasszony. Marja a füst a szemét. Nyaldossa a láng az ősz haját. Fussál anyó, fussál.

Mezítláb szalad. Tél van, de kimelegszik, mezítláb fut az öregasszony az istállóba. Kireteszelte a kaput, kitárta.

Hát mégis van, aki kiengedje a jószágot, de miért ténfereg ez az asszony az útjában? Hadd fusson a jószág az istállóból.

Fekszik a forró, olvadó földön a vén Usztyinyja, melegszik, így szokta meg a kemencesúton.

Böködi a jószág a szarvával a kerítést, bőg a jószág. Nincs, aki kinyissa az utcai kaput.

Lángol a kapu. Lángol a jószág. Lángol Usztyinyja.

Lángol az ég, lángol a hó.

XXXVIII

Hej, te hó, illatos kék hó!

Hordó tetején feszítve szekerezik végig az irtáson a vörös szakállú Naumics.

Mint a visszhangzó üres hordó, úgy döng végig a hangja az udvarokon:

— Elvtársak, szeszt zsákmányoltunk.

Nyúlós, sárga láng csap fel a gyantás forgácsokról.

Bíborcseppek hullanak a gyantáról a hóra. Sistereg, szerte kúszik az éjszaka.

Hej, kancsót, nem is kancsót: vedret ide! Igyál!

Gyantásan illatozik az égető szesz, havat hozzá, hogy lehűljön.

Pohárnyi kortyokban nyelik a szeszt az égő kancsókból. Kiveri a szőrös testeket a veríték. Meleg van.

Szaggatja a szél a forgácsot, röpköd a lángja a hordó fölött, a ló fölött.

— Hej, van-e még ott valaki? Jöjjön közelébb.

Közelebb jönnek.

Mindenkinek meg kell halnia, mindenkinek szomja támad az ivásra.

Isznak valamennyien.

Iszik Kalisztrat Jefimics. Zománcos a kancsója, rézkancsó Nyikityin kezében.

— Vedeljétek, hoznak még!

És égszínkék a hó, hej, égszínkék! És zeng, de zeng a tajga! Zúgnak hangos danák:

Hej, de ficánkol
Az én pej paripám...

Lovagol a hordón a vörös szakállú, rúgdalja az oldalát a botosával, kiabálja:

— Közelébb!

Jönnek az asszonyok a kalyibákból kancsókkal, jönnek az asszonyok a földkunyhókból bográcsokkal, jönnek a pucérhasú gyerkőcök csészékkel.

— Igyál!

S aztán leszánkáznak a hegyről, a meredek partról, prémeken, bőrökön.

Szánkázik, mulat az egész Rókás-irtás.

Mulatnak, isznak duhajul a tarbagataji hegyek!

Gomolyog a hó a prémek fölött.

Gomolyog a hegy. Gomolyog az ég.

— O-o-ó!...

Szédül a fej, forog, mint a kerék, repülnek, zúgnak, kavarognak az irhák.

Kigyújtottak három száraz fenyőt a hegyen. Lobog a hegyen a láng. Megvilágosodik a hegy alja, mintha forgács égne. Lángol a hegy.

— Ülj fel, Mikityin!

Csupa szánkózó lejtő a jeges hegy. Szánkázik a jeges ég. S az égen is irhásan szánkázik a hold.

— Ülj fel! Eh, te!...

Sikonganak az asszonyok. Ha asszonyt szánkáztatsz, öleld át. Sikonganak az asszonyok, akár a hó a szántalpak alatt.

Göndörhajú legény harmonikázik odabent a törzsnél. A göndörhajúak valamennyien és mindig harmonikások. A magyar Lakatos meg a szerb Mikesa négyest táncol a lányokkal.

Napraforgómagot ropogtatnak a legények az ajtóban.

Ropogtatja a fagy a házakat, akár a napraforgómagot.

Odajött egy legény a hordóhoz, azt mondta Naumicsnak:

— Megfagyott az a lány az akolban.

Fölemelte szeszeskorsóját a vörös szakállú.

— Igyál! Miféle lány? Tán Agrippina? Isten neki! Nyugodjék békében!

Ivott a legény, ment tovább. Utána kiáltott a vörös szakállú:

— Ne szólj az öregének, majd azt mondjuk: megszökött!... Te meg minek kukkantottál be oda? Tán a babáddal mentél cicázni?

Kacag a legény.

Előállott egy szőnyegekkel letakart szán. A szánban Kalisztrat Jefimics, Nasztaszja Makszimovna, Nyikityin.

A szán oldalán legények állnak. A szán farában is legények állnak. Gyantás forgács lobog a kezükben. Sárgásvörös a láng, vidám.

Röpül a szán a hegyen: gomolyog kéken, sárgán minden.

Vidám gyantás füst száll. Gyantás füst, akár a szesz.

— Hej!... Félre, subások!...

Csupa hó a lélek, csupa hó az ég, kék puha hó.

...Hej, de jó!...

XXXIX

Szép tiszta havam, akár a szarvas hajnalon nyílt szeme! Csupa hó a völgy, a föld, a tarbagataji bércek.

És vár a bozontos medve a barlangjában, vár a vörös farkas a sziklákon, vár a róka a hóbucka tetején.

Ne nyikorogj, vas, az úton, ne üvöltsz, farkas, a hóbucka mögött, szívem, te viharfelleg, ne kiálts az égre, a földre!...

Hánykolódnak a vörösfenyők: rázzák a vállukról a havat. Megül rajtuk a halványzöld hó, megül a bronzszínű galylyukon.

Az aranyos-azúr szél pedig belekap az águkba, cibálja a szakállukat.

Hej, tiszta havam, akár a szarvas hajnalon nyílt szeme, várjál.

... Nyugat felé haladt a hó, fagyot húzott maga után.

Nyugat felé haladtak a muzsikok.

A tajgából a városok felé. A hegyekből a városok alá.

Engedj utat, nyílj szét, tiszta hó, égszínkék hó, arany mennyegzői gyűrű!

Repülnek a szánok dübörögve. Dér lepi a lovakat. Repülnek a dérlepte szakállak.

— He-e-ej!...

— Hej!...

Faluról falura végigsöpör a vérvörös felleg.

Száguldanak a sítalpak a jég kérgén, akár a patakzó hó. Fejszék, puskák a kezekben, gépfegyverek a szánokon.

Hideg a fegyver csöve: ha megölsz három embert, megmelegszik. Elereszti a kéz, elereszti a lélek: száll felfelé.

Üres szekeret hajt egy földszín szemű öreg.

— Hová? — faggatják.

— Majd a városon megrakjuk!... Azt mondják, holmit osztanak majd!...

Kacagnak az öregek, szinte a földet veri az ősz szakálluk.

Vasba zárkóznak a városok. Ajtó a vasban, retesz rajta. Szuronyok a város körül: a retesz.

— Rajta!...

Hajnalpír a tajga fölött, a tajga fénye a városok fölött.

Nem északi fény világít: a tajga ég. Nem jegesmedvék jönnek jégtáblákon: sítalpas muzsikok, vadászok jönnek.

Hej, égszínkék hó, égszínkék, illatos hó.

Megyek, megyek a hóban, gyerünk!

Szerelmem, csillapíthatatlan örömem!

Hej, lelkem: kanyarodó szán! S az ajkam, akár a turkesztáni szőnyeg.

Kavarja a szőnyeg a havat. Dübörög a szán. Tizenöt versztára hallik a lovak horkolása!

Így jó ez, emberek, hej de jó!...

Matatott a szobában izzadt tenyerével Tyerentyevna, a bábaasszony. Mindenféle ringy-rongyot húzott elő a sarokból, csak ő ismeri a rendeltetésüket.

Ünnepélyesen szól, amint illik:

— Te pedig, muzsik, a tiszta szögletbe menj, vessed a keresztet, földig hajlongj, hogy a homlokod belefájduljon... akkor könnyű lesz a szülés, akár a pihe.

Nyögött Nasztaszja Makszimovna.

Meleg van a szobában, akár a fürdőben, csakhogy nem lehet kiugrani belőle.

— Anyácskám!... Sötét van!... Bábaasszony! Fáj!

Ólmos a szeme az öregasszonynak, odafordítja a vajúdó asszonyra.

— Kiabálj csak hangosabban, elmúlik!... Amikor én szültem, majd a mennyezetet széthasogattam a kiáltásommal. Kiabálj!

Világra jött a gyermek, s mintha csak átvenné a kiáltást az anyjától, repíti a szobákon végig vékony fehér hangján:

— I-i-i-í!...

— Eredj ki, Lisztrat, eredj ki az udvarra, pihenj. S ha belehasít a melledbe: gyere majd be. Öröktől fogva így van ez!

Széles a szoknyája Tyerentyevnának, akár az asztag! De a hangja vékony, mint a fűszál.

— Erős asszonyod van, csak annyi volt neki a szülés, mintha lepényt enne.

Zöld bunda imbolyog az ajtóban, magas kucsma a bunda fölött: akár a harangtorony. Hangjától megrezeg az ajtó:

— Hozzád jöttem, gyermekem, Kalisztrat Jefimics!... Hozzád jöttem a bűneimmel, a kínjaimmal!...

Betolul a bundás hóbucka a kapun, rázza a kezét.

— Zsiványok szakadékába taszítottak engem a szenvedések, a bűnhődések!

Kinő a gallérból a pópa zöld haja, letelepedik a lépcsőre a pópa: sóhajt.

— Beengeded-e a tékozló fiút a házadba?

— Szül az asszony, Szidor atya.

Kigombolta bundáját a pópa, lerázta a havat.

— Akkor nem megyek be!... Felgyújtották Talicát, hallottad-e?

— Hallottam. Szemjont nem láttad?

— Nem láttam, gyermekem. Tán megölték, tán maga ölte meg magát. Én meg hová mennék? Fölégették a templomot, leégtek a kaptáraim... Azt hittem, az irtáson kiraboljják, inkább hazavittem hát... Hogy égett a méz, olyan volt az illata, mint az erdei tisztásé...

— Minden leégett?

— Még hamuja se maradt. A városba meg nem futhatok.

— Csak fussál.

— Azt mondanák szökevény vagyok. Elfognak a falusi muzsikok, felakasztanak. Nálatok akadna-e hely?

— Maradjál. Itt elélhetsz.

— Istentiszteletet nem tartotok?

— Micsodát?

— Hát misét, vecsernyét. Imádság csak kell?

— Nem kell.

— No, no!... Tán a gyereket sem kereszteltetted meg?

— De megkereszteltetem.

— Ez a törvény. Hát fizetségül mit adtok? Nincs rá szabály, nem kötelező... De megélhetek a magam jövedelméből!...

— Itt elélhetsz.

— Hát templomot milyent építenétek? Tán másképp kellene rakni. A régiek leégnek...

Járta Iszidor pópa az irtást egy napig, kettőig.

Méneseket hajtottak, a mezőkön fogdosták össze őket. Sovány, elvadult szarvasmarhát hajtottak, úgy pillogtak az állatok az emberekre, akár a farkasokra. S a hajtók is girhesek voltak, akár a tavaszi farkas.

Hányta a keresztet a bundája alatt Iszidor pópa, odalapult a csűr falához, olyan volt, mint egy öreg mohacsomó.

Bement a földkunyhóba, meggyújtotta az olajmécsest, és recitálta a misekönyvét, de bele se pillantott a lapjaiba. Olyan volt a hangja, akár a fölrajzó méheké.

A járások embereket követeltek a törzstől. Nyikityin valósággal odanőtt az asztalhoz, és ha őt nézte az ember, azt hihette, mintha a felkelés egy halom szélkavarta papír lett volna.

— Eredj — mondta Kalisztrat Jefimicsnek. — Én itt maradok. Én innen látom...

Repült a havas mezőkön végig a bíborszín szőnyeges szán.

Nem takarították el a havat a sötét házakról: ne lehessen észrevenni a falvakat. Olyanok voltak a falvak, akár a hóbuckák; az utak, akár a vad-csapások.

Aludt a barlangjában a medve, aludtak a hegyek. Álmosak, ernyedtek az arcok a házakban.

Sok gyerek született abban az évben, egy sem volt közöttük olyan, mint Vaszka, Lisztrat fia.

Az arca, mint rózsás harmatcsöpp, kis szájával szopta az anyja nagy, kerek mellét.

Az ég pedig kék füstöt szopott a föld fehér téli melléből. Azt mondta Iszidor pópának Kalisztrat Jefimics:

— Körülnézni sincs idő, repülünk, akár a levél a viharban.

Sűrű irhaszagot lehelt a pópa:

— Hová mehetnék, ahol méhészkedhetnék?...

Csörgős szánon repül a vörös szakállú Naumics. Beszalad a házba, olvasztja a szakálla a havat. Olvasztja a szeme a deret a szemöldökén.

— Lisztrat Jefimics, a fiadat, Szemjont elfogták a fehérekkel.

— Hol?

— Vorobjevszkaja alatt. Őrvezetősködött a századukban. A mi csapatunk elítélte, kivégezte a fiadat, Dmitrijt, Szemjont meg jutalmul parancsnoknak tették. Szeretnéd-e látni?

— Szemjont? Nem én — válaszolta Kalisztrat Jefimics.

Felült a szánra Kalisztrat Jefimics, fölnézett a napra: fiatalon játszik a nap.

Szekerek mennek a falun végig, nem látszanak emberek a szekereken.

Megnézte jobban: fekszenek a szekerekben, mintha egész idő alatt a folyóktól őrizkednének.

— Hová?

— Nyugodtabb földre.

Kacagott a vörös szakállú.

— Hiába hajtjátok a lovakat, nem találtok olyat!

Hallgatnak a szánok. Csikorog a szántalpakon a fiatal nap. Sötéteskék lékeket tisztít jégtörő rúdjával egy kirgiz. Illatozik az út, a trágya.

Megszólalt Kalisztrat Jefimics:

— Micsoda tél? Ugye?...

Kigombolta bundáját Naumics, pipát vett elő. Szágúldanak a lovak elégedetten.

— Hiába szaporázza a tél. Hanem a fehéreket jó messzire kergettük. Alighanem március lesz már, a hónapokat ugyan eltörölték, azt beszélik.

Elhagyta a szán a nyugodt földet kereső szekereket. Úgy feküdtek azokon az emberek, mint a holttestek, úgy feszült a lovak bordája, mint a vessző.

Rózsásan és melegen, akár a gyermek teste, feküdt körül a hó.

Nasztaszja Makszimovna a bölcső mellett kesergett:

— Hogyan fogunk itt élni?... Nem találsz itt egy tiszta szívet se! Nem térnek vissza, meg sem mozdulnak, csak a népet ölik.

— Várjál.

Lerúgta a pólyát magáról Vaszka, mászna kifelé a bölcsőből.

Nézte Kalisztrat Jefimics, nézte sokáig. Kiment a tornácra.

Egy görnyedt hátú legény papirosokat ragasztott egy vödör csirizzel a csűr falára.

— Mit akarsz? — kérdezte Kalisztrat Jefimics.

Letette a legény a vödröt. Megtörölte a kezét a botosába. megfelelt szapora szóval:

— Egy egész vödör lisztet föloldottam, de nincs hová ragasztani a sok parancsot... Tán a cirbolyafenyőkre ragasszam, a tajgába?

— A nyugodt földekre vigyed.

Megállította az arra haladó szánkaravánt, odaragasztotta a parancsokat a ládáikra. Bánatosan pillogtak a muzsikok a legényre, s amint eltűntek a csűr mögött, levakarták az ostornyéllel a papirost.

„Az első hadsereg... forradalmi törzskarának parancsára... mozgósítás..."

Megtapogatta izzadt homlokát Kalisztrat Jefimics, hátralökte a sapkáját a tarkójára.

— Melegszik az idő.

Halkan nyihogtak a lovak az istállókban.

Olvadt a hó, olvadt. Született a rózsás föld. Fölfutnak a felhőkig a hegyek, testszínűek, pufókok, akár a csecsemők.

Elballagott az erdőbe Kalisztrat Jefimics. Keresték a parancsnokok, nem találták. Pedig sürgős papirokat hoztak. Mint dunnalúd a fészkén, úgy ült hegyes orrával az asztalnál Nyikityin.

Száraz a szíve Kalisztrat Jefimicsnek, mint a nyírfakéreg. Száraz és úgy zsugorítják a gondolatok, akár a nyírfa kérgét a forróság... Sír a lelke, bolyong az erdőn.

Az erdőszélen összetalálkozott a vörös szakállú Naumicscsal. Suhintott a fejszéjével, mint a ruhája ujjával, belehasított a fákba.

— Minek lesz az?

Bedugja a fejszéjét az övébe. Bedugta a széles fejsze éles szakállát a gallérjába.

— Válogatom a törzseket az új házamhoz... Megjelölöm őket. Leégett mindenem.

— Leégett... — felelte rá tompán Kalisztrat Jefimics.

Odább a Borel-patakot torlaszolták el a muzsikok. Nem fagy be a Borel, friss, akár a szűzlány. Kövekkel torlaszolják az útját, csattog rajtuk a hideg hullám.

Kiáltanak a muzsikok:

— Segítsél, Jefimics!

— Eltorlaszoljuk, aztán nekieresztjük!... Hadd repüljön!...

Mesél Naumics, pengeti közben az ujjával a fejsze élét:

— Nyugtalan a nép. Még gátat is épít kedvtelésből. Elgyötörte a lelkét a háború, dolgozni volna kedve.

Magányosak a fenyők, csak Kalisztrat Jefimics jár közöttük. Madarak rikoltanak a tajga felett, most térnek meg délről.

Visszafelelnek nekik, fütyülnek süvítve a fenyők. Az olvadó hó alól korhadásszagot lehel a tajga. Halványzöld az ég, mint a nyárfakéreg....

Mélyet, súlyosat lélegzik Kalisztrat, szabadon, akár a hegyi patakok zuhanása.

Sűrű üvöltés száll a fenyvesből.

— Tán a medve kelt fel? — mondja szomorúan Kalisztrat Jefimics. — Nem kellene neki még... De tán felriasztották.

Tábortűz lobog a rét közepén. Forró, fekete a füstje, tekereg a cirbolyák között. Iszidor pópa ül a tábortűz mellett, miseruhában, tömjénfüstölővel.

Lóbálja a füstölőt, énekel:

— „Könyörgünk hozzád!... Legszentségesebbünk..."

Várt egy kicsit Kalisztrat Jefimics. Csak nem hagyja abba az éneket Iszidor pópa.

Letört egy ágat, odahajította.

Elejtette a füstölőt a pópa, leült egy tuskóra.

— Imádkozol? — kérdezte Kalisztrat Jefimics közelebb lépve.

Kiszórta a parazsat a füstölőből a pópa. Szertefújta a tömjént.

— Imádkozom, gyermekem!... Mióta elveszítettem a templomomat, egyre csak imádkozni szeretnék, hanem a muzsikok csak kacagnak... Nem fogadnak be.

— Nem imádkoznak?

— Nem hívnak engem!... Meghasad a szívem, mintha összezúzták volna — hadarta suttogva a pópa s ijedten tette hozzá:

— Olyan a fejem, akár az őszi latyak, semmit sem értek! Körös-körül tüzek, s egyszerre mégis sötétség van, gyermekem. S egy angyal száll karddal kezében a tajga fölött, fémlemezekből a köntöse!...

— Hova kell hát menni, pópa? Azt hittem, megtaláltam a hitet, amikor a kirgizeket üldöztem... Vérben lobogott a szívem: üsd, vágd!... Körömmel, foggal hadakoztam a földért. Azt hittem, a szél majd leszakítja a szívemet, mint az érett bogyót, s nyugodt leszek majd, mint Mikityin!... De csak nem lelek nyugalmat...

Nekicsapódik a miseruha brokátjának a füstölő, tömjénszag árad a brokátból. Lesi a cirbolya ágáról egy mókus, eltakarja pofácskáját a farkával, kacag. S már egy másik fenyő ágán villan havasan a mókus farka.

— Mikityin olyan, mint az acél, félek én tőle, gyermekem! Megöl, mint a fagy a méhet, mit keressek nála!...

— Hová mész, pópa? Te azt tanultad, hogy az embernek szenvednie kell, hogy megtalálja az utat. Olvad a lelkem, csupaszodik...

— A föld lesz csupasz, gyermekem, szül a föld!... Én pedig olyan vagyok, mint a terméketlen, megromlott mag... — Megrázta a füstölőt, zöld tajték gomolygott a csuha fölött. — Miféle szentnek könyörgök én?... Gondolj ki egy szentet, én tartok neki istentiszteletet... Vagy azt akarod, hogy neked misézzek, Kalisztrat mártírnak? — Nagyot kacagott a

pópa, zsebébe süllyesztette a füstölőt. — Magad is hamarosan imádkozni fogsz. Miféle hitet találtál ki? Hiába mentél te el Talicából. Minek mentél el? Minek hallgatsz, áruló, Judás?

Elrejtette a brokát-miseruhát a bokrok közé, befedte fenyőgallyal.

Panaszkodott az úton végig, egészen az irtásig.

— A papnémat is elvesztettem!... Pedig jó gazdasszony volt... Amint lőni kezdtek, elragadta a ló a szánnal, elszáguldott vele. Tán még most is száguld... Szilaj ló.

— Nehéz azt húzni, majd megáll.

— Meglehet, gyermekem. De az is meglehet, egyszer csak előbukkan a holtteste az olvadó hó alól. Legalább egy keresztet állíthatnánk a templom helyén.

— Hol?

— Hát Talicában. Mégiscsak imádkoztunk ott.

— Az embereknek se jut elég, te meg templomot akarsz...

Zavaros szemmel, ijedten nézett a csűrök felé Iszidor pópa:

— Ha megölnek engem, állíts keresztet, kérlek. Jó erőset... Azelőtt minket... egyházi embereket a templomkertbe temettek.

A csűr mögül előjött Nyikityin. Még mindig a zöld köpenye volt rajta, csak a sapkáján virított tenyérnyi vörös csillag.

— Propagandát folytatsz, Szidor? — kérdezte fáradtan. — Eredjél! El kellene üldözni téged: a muzsikok nem akarják.

Mint az asztag a gyufa lángjától, úgy lobbant lángra a pópa:

— Ne vétkezzél az öregekkel szemben, Mikityin polgártárs!... Amúgy is család nélkül maradtam.

Nyikityin szétteregetett egy papirost, úgy mondta:

— Menj el a szerginszkajai járásba, Jefimics. A forradalmi bizottság kéri. Szeretnek a parasztok, csak tudnám, miért... Itt a kiküldetésed.

Egy kis fekete követ vett elő a zsebéből, fellobbant a mosolya.

— Kőzetet találtam. Kőszén. Hallottad hírét?

— Azt mondják, égetik. Égő kő, úgy látszik. Mit csináljunk vele? Van itt erdő elég, égetheted. Azt mondják, büdös szaga van a kőnek...

Morzsolta a követ Nyikityin, s kedves hangon mondta:

— Ércekkel teli a vidék. Szénnel teli a hegyek. Érted-e, öreg? Gyárak kellenének ide! S egy műhely most mindjárt. Bevesszük a várost...

— Te-e?...

— Én.

— Gyárat!

Kezébe nyomta a papirost Nyikityinnek, elindult.

— Nem megyek. Nélkülem is vannak elegen.

Előjött a pópa a szöglet mögül, faggatta nagy sebesen:

— Rólam nem szólott?

Elfogta a tekintetét, panaszos volt, tiszta, elkapta róla a szemét.

— De beszélt, azt mondja, meg kell nősíteni a pópát.

— Megnősíteni?

Suhintott bő ujjával a pópa.

— Tán Kínába menekülnék?...

Sovány, koszos kutya jött arra, lócombot hurcolt a szájában. Meg akarta hajítani Kalisztrat Jefimics, lehajolt egy kőért: hát könnyű a kő, akár a hó. Pedig szemre van vagy három pud is. Erőt érzett hirtelen a karjában: feszülő, legyűrhetetlen erőt.

Fölemelte a követ. Aztán még egyet. Elvitte a kapuig. Várt egy kicsit. Felemelte, és visszavitte.

Vörös volt az arca, akár a frissen sütött kenyér héja, megizzadt, mire hazaért. Boldogan, gyorsan ette a zsíros, sárga scsit. Nasztaszja Makszimovna a kicsiről beszélt:

— Ha megnő, fogod-e tanítani?

— Megtanul mindent magától.

Az asztaltól a kemencéig megpróbálja elvinni a vállán. Nekifeszül a kemencének aztán.

— Ledönthetem-e?

Mosolygott Nasztaszja Makszimovna:

— Mindent ledönthetsz, Lisztratuska!

Melegség áradt Lisztratból.
Melegen olvadt a zafír-arany hó.
Málnaszínű vadkacsák repültek dél felé.
Meleg áradt szét a földön.

XLI

Így volt.

Bőg a föld, falja a havat. Örök, nem ember alkotta illatok áradnak az ember szívébe.

Úrrá lehet-e rajtuk az ember?

Nem lehet úrrá!

A válla, mint a borona hasította föld. A melle, mint a friss asztag. Elvész a hang a réteken.

— Lisztratuska... Kedvesem...

Olyan a hangja, akár a tavaszi fű. Félénken nő a lelkében.

Ragyogó, termékenyítő a zöld szél. Isten hozott, édes szél!...

Ragadd magadhoz a földet, szorítsd! Súlyos, rózsás magvakat hoz a szél.

Akár egy nyaláb széna, villahegyre tűzve a hold

Nem lehet úrrá! A lelkeket csak nem égetheti meg.

Megolvadt a szív, akár tavaszon a hó.

Elment a gyűlésbe Kalisztrat Jefimics, meghajolt tisztelettel. Könyörgött sokáig:

— Eresszen el a község. Ki a szántóföldre...

Zúg a község zölden. Kerítést húz a zúgása, toporzékol a jószág az istállókban, bőg a jószág: kéredzkedik a legelőre.

Zúg a község, nem eresztik:

— Maradj nyugton!... Szükség van itt rád...

Kell az ember a községnek. Kell a szántóföldnek is az ember.

Zúg a község, nem ereszti:

— Mind így vagyunk! Mind megfutnánk akkor... Hagyjuk a földet!...

Lágy és sima az ajka Nasztaszja Makszimovnának. Remegve fut a hangja, mezítlábasan.

— Ne tartóztassátok, kedveskéim, ne gyötörjétek!... Egész életében nem volt nyugta, s most tán száz évig is elháborúznátok!...

Nekilódul a kacagás, akár a szekérhad.

Kocsikenőcs szaga száll a muzsikokból. Kocsikenőcsből a felleg az égen. Az arcok is úgy lélegeznek, mint a föld.

Földek illata száll, örök illat. Elviselhetetlen.

Nem lehetsz úrrá rajta, nem hajthatod fenékig.

Hagyd el a fából ácsolt odút, eredj ki a fúre.

Kijött a medve is a barlangjából. Fenyőtű a bozontos bundáján. Elbődül: meghajolnak a sziklák.

Kijött a szív is a barlangjából. Lágy, meleg a test, kínálkozó: öleld magadhoz. A föld az a test, a szántó.

Beleegyezőn kiáltják:

— Elengedünk téged, Lisztrát, elsőül! Eredj!

— Eljövünk majd lepényt enni hozzád!

— Vessél!...

Cirbolyafenyők torlaszolják el a Talicához vezető ösvényeket. Csupa gally az út; se szekéren, se gyalog.

Ahol a falu állt: hamu. Ahol az istálló: hamu, por, korhadás.

Nincsen már Talica. Csak hamu, meg tuskó.

Ahol a templom állt a dombon: kétöles három ágú kereszt. Ki emelte vajon? A bozontos pópa, az erdei Iszidor; most ül a fogságban.

— Amíg a nép meg nem nyugszik, ne nyugtalanítsa, ne izgassa.

Így mondta a község. Ül Iszidor pópa, várja, mikor nyugszanak meg.

Meg kell az utakat tisztítani a tönköktől, el kell onnan hengergetni a cirbolyákat: vár a föld verejtékesen, vár a föld, mint a forró ajak.

Három ember. Három ló. Három tehén.

Sarjad a lilászöld fű. Kereszteld meg az ekével! Sápadt arany szél süvölt: hintsd meg a vetéssel!

A születésedet ünnepeljük, föld, a születésedet!

A vadkan is a földet túrja a hegyekben, a hegyek a fellegeket túrják. Fehér a hegyek agyara. Szemük-hunyorítva zúgnak le a patakok a hegyekből — túrják a patakok tajtékos fogukkal a földet.

Öleljétek át a mezőket, esők — örvendezzetek!

XLII

Virágba borult hát az én földem! Szemem fénye: rögök, göröngyök, mind-mind fűbe öltözötten!

Könnyű léptekkel, erdei vad lépteivel járom a földet, visszatérek oda, ahonnan elindultam.

Szél vagyok én, aranyos por, zöld zsongás, hegyi zsongás! Higgyetek nekem!...

Ívik a pérhal, igyekszik az ár ellen szív-sebesen, nekifeszülve. S elviszi az ár a fáradt halat vissza a tóba...

A halfogó gátaknál kikotorja a partra a homokszín agyarú medve...

Hány halat kotortam ki körmömmel a partra?

Medve ölelte a vállamat, ő segített.

Körmeim a cirbolyafenyők!

Halaim a fellegek!

S a szerelmem, érett szerelmem: az emberek, a tiszta hangú hattyúk!

Ilyen az én földem! Virágzik! Szemem fénye: rögök, göröngyök, virágba öltözötten.

XLIII

Törte Kalisztrat Jefimics a talicai földet.

Odalovagolt a barázdához a csonka lábú Pavel.

Azt mondta a ló sörényére hajolva:

— Az őszön csata volt Szerginszkajában... A mezőn

mentek a seregek, jó hadihelyzetük volt. S egyszerre csak betértek az erdőbe. A gabonát kerüljük ki, azt mondták. Sajnálták a gabonát. Az erdőben levágták őket egy szálig. Nem lehet így csatázni.

Panaszos szavakat rejtett a lova sörényébe, panaszosakat, mint a magvakat szerte hordó szél:

— Tán én is dolgoztam volna veled, ha a skorbut le nem sorvasztja a lábamat...

— Másképp mondtad azelőtt.

— Másképp van minden énnálam. Más ember vagyok én is. Odatapasztottak a felkeléshez, de minek gyötrődjem én köztük?

— Hogy megtaláljad a helyedet.

Illatozik a friss festék az ekén, új eke: a városból hozták a muzsikok. Vidáman hunyorít a ló, a szeme előtt a nedves nyíres, a csonka lábú Pavel meg a kék szakállú Kalisztrat Jefimics.

Megszólal Pavel:

— Házat ácsolsz-e magadnak?

— Ácsolok.

— Elhozom hozzád Alimhant. Áldomást igyatok. Azt mondják eljönnek hozzád Talicába építeni a muzsikok is... Egymagadban nehéz.

— Hadd jöjjenek.

— Hadd menjek most én is... Mikityint üdvözöljem a nevedben?

Kalisztrat Jefimics kibontotta a zsák száját, kenyeret vett elő. Mélyen húzódott a hangja s hosszan akár a mezsgye, úgy felelte:

— Mikityint?... Mondd meg neki...

Leszelt egy karéjt a kenyérből, meghintette sűrűn kék, ropogós sóval. Lassan rágta, akár a ló, s úgy mormogott érthetetlenül...

Jó sűrű kenyérszag csapta meg Pavel orrát a zsákból.

1921.

A 14—69-ES PÁNCÉLVONAT

„MIHAMARÁBB!"

Ködös volt a virradat. A vendégek már kint tolongtak a tornácon. Véget ért a lakoma. Varja, Nyezelaszov kapitány menyasszonya még odabent késlekedett a belső szobákban Verocskával, Katyin ezredesnek, az erőd parancsnokának lányával. Nyezelaszov a küszöbön ácsorgott, s a ködtől enyhén nyirkos selyemköpenyt tartott kezében.

A tisztek nevettek. A tengeri ködbe vesző erődfaltól a házig lassan lépdel az őr. Harmincat sem lép, s máris fordul sarkosan, tovatűnik újra a ködben. A házban pedig Katyin ezredes, aki szeret „szellőztetni", sorra nyitogatja az ablakokat.

Azután halkan lecsukja a zongora fedelét, odalép Nyezelaszov kapitányhoz, s megkérdezi tiszta, zengő hangján, amelyet úgy szeret minden ismerőse:

— Jól érzi magát? Jól táncoltak? Szeretem a fiatalokat. Kár, hogy annyit dohányoznak. Verocska panaszkodik, hogy fáj a feje... Verocska, Verocska, nem kíséred ki a barátaidat?

Friss hang szólal meg válaszul odabentről, nagyon hasonlít az ezredesére:

— Nem, apácska, nem érzem magam valami jól.

Kijött Varja, átvette köpenyét a vőlegényétől, és jelentősen hunyorítva mondta:

— Verocska rosszul érzi magát, Szása. Rázza a hideg. — És egészen halkan tette hozzá: — Vajon nem tífusza van-e?

Katyin ezredes kikísérte a vendégeket az erőd kapujáig,

odafordult Nyezelaszovhoz, és az iménti zengő, magabiztos hangján megkérdezte:

— Azt mondják, a tajgába készül, kapitány? A muzsikokat ráncba szedni?

— Itt nagyobb szükség van a páncélvonatomra — felelte szárazon Nyezelaszov. — Úgy bizony, nagyobb szükség van rá, erődparancsnok úr!

— Jól van no, csak tréfáltam, kapitány! Én nem rendelkezem a maga páncélvonatával... Milyen gyanakvó ma.

Pedig még gyanakvóbbnak kellett volna lenniük: a kapitánynak is, a parancsnoknak is, valamennyiüknek! Sűrű kék köd fogta körül a tiszteket, akik azon tréfálkoztak, hogy most bizony könnyű lenne elrabolni akármelyik hölgyet. Nyezelaszov kapitány valami furcsa hangot vélt hallani — tán az erőd falánál, tán a környékén — ebben a tapadós ködben. Megrántotta Katyin ezredes köpenye ujját, megkérdezte:

— Hallja?

— Én ugyan semmit. Hát ön?

— Tán hallucináltam — válaszolta nevetve, és kissé a parancsnok hangját utánozva Nyezelaszov.

— Köd van — mondta ásítva az ezredes. — De már itt is vagyunk az erődkapunál. Hé, ki van itt! Engedd ki az urakat. Remélem tovább már nélkülem is eltalálnak az úton? Most pihenek egy órácskát, aztán kezdhetem a szemlét. Nem mindennapi börtönöm van ám: Peklevanov meg a cinkosai ülnek a fogdámban.

Az erődfalakon túl még sűrűbb volt a köd. A tisztek megfogták egymás kezét, még magasabbra csapott a kacagásuk, és Varja vidáman fordult Nyezelaszovhoz:

— Ó, Szása! Micsoda lelkesedés volt ma a téren!

— Tegnap — javította ki kuncogva von Kühn főhadnagy.

— Igen, igen tegnap! — hagyta rá Varja. — Micsoda lelkesedés! Amikor felvonultak a szövetséges csapatok, a nyomukban pedig a mieink, a Szent Kereszt seregei — az egész város adakozni kezdett. Vagy legyőzzük a bolsevikokat vagy meghalunk! Szaharov tábornok, a hadseregparancsnok, mielőtt elindult a tajgába a partizánok ellen, az utolsó ezüst evőeszközét is felajánlotta a gyűjtésre.

— Makarij püspök pedig briliánsokkal kirakott keresztet adott — hadarta Szerjozsa, a fiatal junker.*

— Én sem állhattam meg, és odaadtam az utolsó briliánsgyűrűmet.

— Tán két gyűrűd volt? — kérdezte félig gúnyosan, félig szomorúan Nyezelaszov. — Az egyik az ujjadon van.

— Vagyis oda akartam adni, de még nem adtam oda... Igaz is, uraim, gratuláljanak az öcsémnek. Szerjozsa belépett a Szent Kereszt seregébe. Képzeld el azt a jelenetet, Szása, amikor Makarij püspök, akinek kedve kerekedett a sereg élére állni, magas vadászcsizmát húz és nyeregbe pattan...

— Megható látvány lesz — mondta Nyezelaszov hűvösen.

Szerjozsa megpengette a gitárját, dalba kezdett. A hölgyek vele tartottak.

Zihálva, lihegve, egy idős tiszt vágtatott a város felé. Fomin volt, az erődparancsnok helyettese.

— Csendesebben, uraim! Nagy baj történt!

— Tán vége a polgárháborúnak? — kacagott von Kühn.

— Peklevanov megszökött az erőd börtönéből. És valamennyi telefonhuzalunk át van vágva.

— Az imént gyanús hangokat hallottam az erődfalon — jutott eszébe Nyezelaszovnak. — Peklevanov a tenger felé ereszkedett le.

— Leereszkedett a mi erődfalunkon? Az lehetetlen! Pontos értesülésünk van róla, hogy Peklevanov a kapun jutott ki álöltözetben és a városba menekült!

Azzal elvágtatott a város felé.

Nyezelaszov megvetően nézett utána, és tompa hangon mondta:

— Aztán harcoljon az ember ilyen parancsnok alatt!

A tisztek tréfálkozva folytatták útjukat a vasútvonal mentén a város felé.

Három junker egy letartóztatott matrózt kísért.

„A fajankók! Bizonyára Peklevanovnak nézték a matrózt" — gondolta Nyezelaszov.

* A cári Oroszország tisztképző iskolájának növendéke.

Von Kühn odaszólt a junkereknek:

— Bocsánat, uraim! Ez Szemjonov matróz az én naszádomról. Szemjonov, hogy kerülsz ide?

— Egy lánnyal voltam, nagyságos uram. Ezek a junkerek azt képzelték...

— Peklevanov! — mondta a legidősebb junker. — Álöltözetben van, nagyságos...

Von Kühn nagyot kacagott:

— Ez?! Szemjonov?!

A kapitány gitárkísérettel egyik kedves dalába kezdett, könnyek szöktek a szemébe: tán a dal hatására, tán amiatt, hogy Varja ádázul kacérkodott von Kühnnel, aki a kapitány felé meregette nagy dülledt szemét: „Úgy látszik, Nyezelaszov féltékenykedik?"

Fel hát, nagy Oroszhon ha vár
S a fényes győzelem,
Vörösök ellen harcra már.
Nincs nékik kegyelem!

— Úgy hallom, Nyezelaszov, hamarosan indul a tajgába a páncélvonatával?

— Ostobaság. Én akarom elfogni Peklevanovot. Rajtam kívül ugyan senki el nem fogja, erre megesküszöm.

— És mért éppen ön fogná el?

— Azért, mert önök csak részegeskednek, én viszont alaposan áttanulmányoztam a várost, és úgy ismerem, akár a tenyeremet. Ki fojtotta el a felkelést? Tán önök? Én!

Ezalatt két árnyék kúszott lefelé a homályba vesző erődfalon. A falról a köd miatt nem láthatták a kikötőt, még kevésbé a városi házakat, sőt az erőd sem látszott ide, amely szinte lebegett a tenger felett a hegyen. Ez egyébként mit sem könnyített a falmászók nehéz munkáján.

— A tengerhez! A tengerhez, Ilja Geraszimics, mihamarább...

— Én aztán igazán igyekszem, Znobov.

Lánc csörömpölt. Peklevanov odasúgta:

— Csendesebben, Znobov.

— Mondtam én, hogy engedje lereszelni, Ilja Geraszimics...

— A börtönben meghallották volna, most lereszelheted!

A ráspoly halk hangja szinte fodrozta a ködöt. Az őr, aki a parancsnok házától a fal felé lépkedett és mélán mosolygott a tisztek disszonáns, zajos nótázásán, felemelte fejét, de különösebb figyelem nélkül pillantott végig a falon. A ráspoly hangja elnémult.

— Olajat csöppents rá, Znobov, és ne kapkodjál.

— Nincs semmi baj. Számításom szerint mindjárt szirénázni kezdenek a vasutasok, a szirénazúgás alatt nyugodtan odább állhatunk.

— Jól van!

— Micsoda, Ilja Geraszimovics?

— Minden, Znobov! Csak azt sajnálom, hogy a várost nem láthatom. Ott a menyasszonyom.

— Tudja, hogy megszöktünk?

— Ha szeret: megérzi.

Felsüvített egy mozdony szapora sípolása. S az első mozdony nyomában szirénázni kezdett a második, a harmadik...

A lánc végül is kettéhullt a ráspoly alatt, és Peklevanov kezében tartva a bilincseit, halkan kérdezte:

— Mit csináljak a lánccal, Znobov?

— Hajítsa a tengerbe.

A lánc a tengerbe hull. Néhány nap múlva majd megtalálják a ráspollyal együtt, és kitalálják, merre szökött meg Peklevanov. Most azonban a mozdonyok sípjai, a köd, a tenger zúgása elrejtenek mindent, gyanútlanul lépked az erődfal és a parancsnoki ház között az őr.

Peklevanov és Znobov, amint meghallották az őr lépteit, leereszkedtek a falról, hasra vágták magukat a bozótban.

Az őr elment mellettük.

Kúszva haladtak a tengerparton. Znobov egy apró követ hajított a vízbe. Zajtalanul hozzájuk siklott egy csónak. Znobov besegítette Peklevanovot, s a csónak eltűnt a ködben.

Nyikita Jegorics Versinyin éppen Peklevanov szökésének előestéjén indult el a városba. Természetesen Versinyin mit sem sejtett a tervezett szökésről, Peklevanovot egyszer látta egy gyűlésen, amikor még a fehérek nem vették be a várost, álmában sem gondolta volna, hogy összetalálkozik az útjuk.

Pedig összetalálkoztak.

A szekér elhaladt a magas kőtemplom mellett, amely ott állott a lankán, ahonnan jól lehetett látni az ősziesre barnult földeket, a hegyeket, a lassan hömpölygő, széles, sötét folyót, a tajgát, a ködös tengert.

— Szántani kéne, szántani — mormogta a foga közt Versinyin —, meg fogasolni és fogasolni, vetni és vetni...

— Hát szántsál — mondta Nasztaszjuska.

— Kinek?

A megrongálódott fogas foglalta el a szekér nagyobbik részét. Nasztaszjuska, Versinyin felesége még tartotta is a kezével. Szipogó gyerkőceik a szekér után szaladtak. Nasztaszjuska megfenyegette őket, és Versinyinre mutatott, aki elfordította a fejét, mert csöppet sem volt félelmetes a mosolya.

Halászok jöttek szembe a folyóról, hálót, halat cipeltek. Egy ösztövér halász megkérdezte:

— A kovácshoz, Nyikita Jegorics?

— A kovácshoz, meg a városba — magyarázta remegő hangon Nasztaszjuska. — De látod, Kolja, hogy bőgnek utánunk a gyerekek!

— Semmi az, egy-két nap múlva megjöttök.

— De hiszen háború van, Makszimics! Azt mondják, a városban amerikánusok vannak, meg japánok, meg francok...

— Háború? Minálunk? — nevetett Versinyin. — Hogy a csudába volna? A tajgában, a rengetegben?

— Rengetegnek rengeteg, Nyikita Jegorics — vetette közbe Szumkin, egy zömök halász —, de éppen csak elmentünk halászni, öt napig voltunk el hazulról, s máris úgy halljuk, felkelést kezdtek a falunkbéliek... Igaz-e?

— Miféle felkelést? Ünnepet ültünk. Hát először a lányokat háborgatták az őrkatonák, aztán meg a muzsikoknál

kezdtek kisüstit követelni. Hát fejbekólintották őket. — Versinyin megigazította a sapkáját, szigorúan rákiáltott a gyerekekre:

— Hazafelé! — De nem sokáig bírta a szigorúságot, leszökkent a szekérről, és sorra csókolta a kicsiket.

És megint falu, kertek, házak, bolt, a tornácon Obab, a boltos mered ásítva az égre, odasandít Versinyinre, biccent feléje. Udvarias ember az öreg Obab.

A kovács előtt megáll a szekér. Megsárgult nyírfa csüggeti az ágait. Versinyin könnyed mozdulattal lehajítja a fogast a nyírfa árnyékába.

— Tavaszra készülődsz, Nyikita Jegorics? — kérdezte a kovács.

— Aki őszön nincs kész a tavaszra, annak tavasszal késő már kapkodnia.

Versinyin a feleségével a kovácsműhely mögé ment, a mező szélére. Tűnődve fürkészett, lehajolt, fölvett egy marék földet.

— Valóságos istenáldása — mondja az asszonya, ő is földet morzsol széjjel az ujja közt.

— Isten áldása, Isten áldása, de vajon fölszánthatjuk-e még? Alig osztottuk fel a földet, máris az új urak füttyére kell táncolnunk.

Nasztaszjuska felsóhajtott válaszul. Ha ilyen ékesen szól Nyikita Jegorics, akkor belül ugyancsak zavaros a szíve.

A fogas terhétől megszabadult szekér maga mögött hagyta a kovácsműhelyt, és sebesen vágtatott a földek között.

Hosszú az út a falutól a városig: szekéren a folyóig, azon át komppal, utána a tajgán keresztül a vörös homokúton, fenyvesek között, aztán a tenger partján a nedvesen csillogó kék sziklák tövében, s utána már ott a tengerszoros, az öböl és végül a kikötő, a város. Őszire fordult az idő, köd ül a tengeren, nehéz ilyenkor evezni, még lélegzeni sem könnyű. De minek is sietne ilyenkor az ember? Inkább jól befűt a kemencébe, s végigheveredik az ágyon.

Dehogy van most idő heverészni! Hamar, hamar! Riasztó

idők járnak, s gazdag fogás ígérkezik, meg aztán ára is van a halnak. A gyerekeknek, meg az öregeknek ruháról is kell gondoskodni. Versinyin ugyancsak neveti a dolgot: elkerüli a háború a tajgát, azt mondja; ám belül, a lelkében, nem olyan bizonyos felőle.

A muzsikok becsülik a hallgatag, zárkózott természetet. Versinyin tudja ezt; „A coboly a leghallgatagabb, a legfürkészőbb állat, azért olyan szép" — mondogatja is gyakran. A falugyűléseken hosszú beszédeket tart, de odahaza, meg a barátai közt szívesen beéri rövid történetekkel vagy jobbára maga fabrikálta szólásmondásokkal.

Az igazat megvallva, nehezére esik a hallgatás: kíváncsi ember. Könyve is akad, főképp természettudományos: csudára érdeklik a tűzhányók, viharok, földrengések. „Az isteni erőt kutatod?" — kérdezte tőle holmi literátus ember, amikor végigböngészte, miféle könyveket őrizget Nyikita Jegorics az ikonos polcon. Versinyin kitérően felelt: „Megvolnék én az Istennel, csak a papok hagynának neki békét." Ha a városban jár, el nem mulasztaná a mozit, de nem a drámák vonzzák oda, hanem a földrajzi filmek. „Szép a föld — mondja, amint kilép a moziból, és szeretettel pillant a feleségére —, csak az ember rossz. De miért?"

Versinyin fiatal ember, alig múlt harminc. De öregíti a szakálla, hórihorgas termete meg az a kis hajlottsága. Maga is tudja ezt, és nem örül neki: „Félek én a vénségtől: öreg ember sokat fecseg." Ezért aztán nagy kíváncsi létére ritkán faggatja az öregeket, inkább a vándorokat, utasokat, csavargókat kérdezgeti, akik „áldozatkész embernek" ismerik. Nem duskál a jóban, de nem is éppen szegény: halat, vadat fog eleget. Földet is művelt volna szívesen, csakhogy 1917-ig nem volt neki, 17 februárja után meg nyúlna az ember a földért, csakhogy az elillan előle.

— Ne törd magad a gazdagság után, Nyikita: csak gonddal jár az — mondja neki holmi gazdag ember, például az öreg Obab, amikor a föld dolgát panaszolja.

— A földért töröm magam — feleli Versinyin —, nem a gazdagságért. Meg akarom én javítani a földet. Mert elrontották.

— Ugyan ki?

— Hát maguk.

— Ejnye, ne hazudj már, te! Nem elég, hogy az apósod tönkrement, te még rajta is túl akarsz tenni.

Nasztaszjuska apja valóban módos ember volt, nagy gazdaságot vezetett, csakhogy elragadta a mohóság, kedve szotytyant a kereskedésre, s az öreg Obabot is le akarta gyűrni. Három lányát gazdag emberhez adta, jó hozományt adott velük, a negyediknek, a legfiatalabbnak, Nasztaszjának már tűbe való cérna sem jutott. Amint a kérők megneszelték a csődöt, egyszeriben szétrebbentek, s férjhez kellett adni Nasztaszjuskát Nyikita Versinyinhez: régóta forgolódott már körülötte.

Az új vő tüstént elképesztett mindenkit. Szigorú képpel, komolyan állt az esküvői koszorú alatt, de mihelyt levették a koszorúkat, meg nem állta, hogy el ne kacagja magát és az egész templom füle hallatára magyarázta: „Úgy látszik a magamfajta szegényember csak úgy lelheti meg a szerencséjét, ha tönkretesz benneteket, gazdagokat." — S az apósa felé vágott a szemével. Egyébiránt jobb vőnek bizonyult a másik háromnál, s amikor az apósa végképp tönkre jutott, és bele is betegedett a bajába, Nyikita segítette kenyérrel, hallal, ruhával. „Nem a magam jószántából segítem — felelte az apósa hálálkodására —, a lánya miatt teszem. Szálas fenyő ő maga mellett."

Betű szerint is érthetjük a szavait: Nasztaszjuska csakugyan jól megtermett asszony volt, s a hosszú, sűrű szempillája is olyan, mint a cirbolya tűlevelei. Dolgos, takaros asszony volt, ritkán pörölt a férjével és még a kicsit rekedtes, halk hangja is csudamód tetszett Nyikitának. Hogyne tetszett volna? Azelőtt dalos kedvű nő volt, csakhogy odalett a hangja egyszer kaszáláskor. Nem énekelt sokat, de amikor Nyikita szerelmet vallott neki, kieresztette a hangját, hadd hallja meg ország-világ.

— Jól élek én, hála Istennek — mondogatta Nyikita, ha négyszemközt maradt a feleségével, és simogatóan nézett rá a hosszú metszésű barna szemével — egy miatt bánkódom csak: alig látok földet.

— Majd látsz.

— De közben öregszem ám! A német ellen is harcoltam, s mit láttam? Hadikórházat, meg kötéseket.

Úgy is volt. Amikor a Távol-Keletről megérkeztek a katonák, már kergették ki őket a vagonokból a befagyott mocsarak közé valahol Kelet-Poroszországban, s amikor reggelre elült a vihar, máris támadás, mell-seb, kurta ápolás az állások mögötti segélyhelyen, aztán megint vagon, Omszk, magas téglafal egy hihetetlenül szűkablakos kétemeletes épület körül, s orvosi szemle, felülvizsgáló bizottság, teljes rokkantság. A sebe begyógyult, semmiféle munkában nem gátolta, még a vadászmesterségben sem, és valahogy vidámabb is lett azóta. Versinyin, valahányszor a sebesülését említette, mosolyogva tette hozzá: „Nem sok jó lesz abból, hogy hazaeresztettek a doktorok." S olyan sokatmondóan ejtette ki ezeket a sötét szavakat, hogy belesápadt, aki beszélgetett vele. Száz, kétszáz esztendeje bizonyára gyógykovács vagy kuruzsló vált volna belőle. Így csak gúnyolódott a boszorkányságon: „Mostanság a városban, az egyetemen olyasmiket fundáltak ki, hogy a hajdani boszorkányság még csak a nyomába se jöhet a tudósokénak." A templomba el-eljárt, de nem az Isten iránti tiszteletből, csak hogy rigolyásnak ne tartsák. Ha a vallásról szólottak előtte, nem mulasztotta el megjegyezni:

— Emlékszem, gyermekkoromban az aranytelepeken jártam apámmal az irkutszki vidéken. Akkoriban gyakorta lehetett sámánokat látni arra. Az aztán az igazi vallás! Mert miben hisz a sámán? Abban, hogy az ember még az istent is magához tudja hajlítani! Mert ha ékesen szól az ember, még az isten is potomság a szemében. Persze aztán az efféle hitért meg az ember iránti tiszteletért le is ölették a mi pópáink valamennyi sámánt.

1917 után megszaporodtak a gyűlések a faluban. Agitátorok, különféle pártok képviselői jöttek, falusi meg járási szovjeteket kezdtek választani, aztán meg az alkotmányozó gyűlésbe is, de később végigsöpört a vidéken gépfegyvereivel a fehérgárda, és elcsendesedett minden.

Éppen a fehérgárda rémuralma előtt hirdették ki a bolsevikok meg Lenin a földet a muzsikoknak. Amikor a falu-

gyűlésen meghökkent hallgatás fogadta a földről szóló dekrétumot, megszólalt Versinyin:

— Ingyen? Azt kérdezem, ingyen adják a földet?

— Ingyen — felelte a fölolvasó.

— No, akkor mehetünk kényszermunkára.

— Hogyan érti ezt, polgártárs? — kérdezte a fölolvasó.

— Én csak úgy — válaszolta Versinyin —, hogy kényszermunkára küldenek a gazdagok ezért. De ha Isten segít, ellátjuk a bajukat! Bizsereg a vállam: vihar lesz.

A fehérgárda uralma meg a japánoké, meg az amerikaiaké, meg mindenkié, akit csak odavittek, hogy megmutassák: minden ország a bolsevikok ellen van — olyan hirtelen csapott végig a vidéken, hogy hiába bizsergett a váll, ahogy a régi dal mondja, egy lendületnyi ideje sem maradt a kéznek.

Mindennek eljön az ideje.

A Kék Sziklák között halkan siklott a csónak a könnyű, mozdulatlan ködben. Közel a kikötő, közel a város. Versinyin lassan evezett. Eszébe jutott a kovács. A kovács azelőtt nagy tréfamester volt, dalos kedvű, mulatós ember, most meg elcsendesedett, ikonokat állított a tiszta szögletbe, mécsest gyújtott, és úgy beszélik, minden este virrasztó ájtatosságot tart. Miért teszi? Tán a fehérgárdistáktól tart?

— Nézd csak, Nyikita — szólalt meg Nasztaszjuska —, nem Hmarenko az ott?

Hmarenko az obsitos matróz és ács ott lakott a fogadó mellett, ahol Versinyin rendszerint megszállt éjszakára. Nehezen tengődött, s alighanem éhezett is, mert nagyon megörült, valahányszor Versinyin hallal ajándékozta meg. Márpedig nem volt rendjén, hogy ilyen tanult ember éhezzék, mert a matróz az volt bizonyosan. Csuda okos könyveket szerzett Versinyinnek, és a megjegyzései el elárulták, hogy Hmarenko nyugalmazott matróz tud egyet-mást.

— Halászni indulsz?

— Dehogyis halászni! Hozzád.

Hmarenko odasiklott csónakjával Versinyin mellé, dohányt kért, megtömködte a pipáját, de nem gyújtott rá, elhajította az ellobbant gyufaszálat, és megszólalt végre:

— Ne nagyon siess a városba, Nyikita Jegorics.

— Megromlik a halam.

— Inkább a halad vesszen, mint te magad.

— Nem vagyok én háborúskodó ember.

— Akár igen, akár nem: mindenkit igazoltatnak, megmotoznak.

— Mit keresnek?

— Peklevanovot.

— Őt magam is megkeresném. Okos ember, azt mondják. Tanult ember. Külföldön is járt, meg a cári börtönökben is, pedig alighanem 1905-ben kezdte a forradalmár életet.

— Tekorodbeli, Nyikita Jegorics.

— Nem az évek tanítják az embert, hanem a harcok.

— Úgy is van.

— De az is úgy van ám, Hmarenko, hogy ezt a Peklevanovot a fehérek a felkelés miatt az erőd börtönébe zárták, és páncélvonattal őrzik miatta a várat.

— A 14—69-es páncélvonattal! Nyezelaszov a parancsnoka annak, testvér, fiatal még, de nagy gazember.

— Őrzik hát nagyon?

— Csak őrizték.

— Mit nem mondasz! — mondta nyugodtan Versinyin.

— Megszökött.

— Az erődből? A páncélvonat mellől? Vakmerő fickó. És elküldtétek-e már valahová?

— Hát nekem meg mi közöm az egészhez?

— No, jól van, jól van, hiszen látom én!

— Még nem küdtük el — mondta rövid hallgatás után Hmarenko.

— Pedig kellene.

— Kellene. Csakhogy akárkire nem bízzuk.

— Miért kéne akárkire?

— Terád rádbízná a párt, Nyikita Jegorics. Elrejtenéd-e a tajgába?

Versinyin mosolygott.

— Az ég áldjon meg, Hmarenko! Minek avatkoznék én a ti háborútokba? Békés a mi paraszti lelkünk. Nem ismerünk mi mást, mint a faekét meg a földet, a tengert meg a csóna-

kot. Nem látok én egyebet a földemen kívül. Minek is háborúskodnék?

Nasztaszjuska is erősítgette:

— Békés munkálkodó keresztény lélek a miénk, Hmarenko úr, nem nekünk való a háborúskodás.

Versinyin folytatta:

— Tanulatlan emberek vagyunk, tudatlanok, meg aztán a család is nagy. Ha nem is számítom az öregeket: itt az aszszony, a sógor gyerekei, meg a két saját fiam: Mityka és Szaska.

— Micsoda talpraesett gyerekek!

— Hát istenem, eleven kölykök. Hanem a háborúba nem avatkozhatom...

Azzal nekifeküdt az evezőknek. De Hmarenko csónakja csak nem maradt el tőle.

— Úgy beszélik, felkeltek a muzsikjaitok?! — tudakolta Hmarenko.

— Felkelés? Nincs nálunk afféle! Két felügyelő részegeskedett, azoknak lékelték meg a fejét.

— Nekem meg tegnapelőtt agyonlőtték a fehérek az öcsémet, Nyikita Jegorics.

— Pavlusát?

— Pavlusát.

— De hiszen még tizenhét éves sincsen? Derék legény volt. Isten nyugosztalja!...

— Nyikita Jegorics!...

— Nem tehetem, Hmarenko. Értsd meg hát, Krisztus szerelmére, nem tehetem! Minek bujtatnék én katonákat? Nem háborúskodom én! Békességgel vagyok! — Azzal elhallgatott, fogta az evezőket de még hozzátette kihívóan: — Más dolog, ha például arra járna a tajgai irtásföldem körül holmi vándor... Ha mondjuk, eljöhetne most csónakon, ha itt rejtőzik valahol a sziklák között... Hát az effélét megsajnálom, beeresztem, jól tartom, megvédelmezem, és akár egy milliót kínálhatnak, én bizony ki nem adom. Értetted-e?

— Hogyne érteném!

S Hmarenko már el is tűnt a ködben a sziklák között, halkan dudorászva: „A rablánc a lábon nehéz volt."

Versinyin utána nézett, s azt mondta tűnődve:

— Szorongat a szívem, Nasztaszja.

— Akkor meg minek fogadjuk be Peklevanovot?

— Nem Peklevanov bánt, valami más... Siettünk mi, Nasztaszja, de a baj gyorsabb lábakon jár nálunk. Attól félek, nemcsak Peklevanov ügyében jött Hmarenko. Hallod a szikla mögül Kolsa hangját? Elibénk vágott Kolsa!

— Hogy kerülne ide Kolsa, a halász?

— Elibénk vágott — mondta bánatosan Versinyin.

A ködből most már tisztán hallatszott Kolsa hangja:

— Nyikita Jegorics? Nasztaszjuska! Erre vannak?

— Jaj, nem jót jelent ez — kiáltotta Nasztaszjuska, s felállt a csónakban. — Erre, erre!

Halászcsónak siklott melléjük.

— Téged keresünk, Nyikita Jegorics — mondta halkan Kolsa.

— Bánatot hozunk, Nyikita Jegorics — suttogta még halkabban Szumkin.

— Bánatot, muzsikok? — kérdezte szinte jajszóval Nasztaszjuska.

— Miféle bánatot? — kérdezte izgatottan Versinyin.

— Nagy baj esett, Nyikita Jegorics — válaszolta Szumkin. — A község küld utánatok.

— Ha a község küldött, az nem jót jelent.

— Körülvették a falunkat a büntetőosztagosok: a boltosunknak, az öreg Obabnak a fia a zászlósuk. Géppuskákat állítottak fel. Épp hogy elmentél, kaszabolni kezdtek bennünket a géppuskával. Apraját, nagyját, nem nézték!

— Apraját, azt mondják?

— Apraját is, Nasztaszja Mitrevna.

— Apraját? Mondjátok már mi történt? Uramisten! Kit búcsúztattak gyászban? Kit? — kérdezte Versinyin.

— Amikor eljöttünk, akkor búcsúztatta gyászban Jegor Ivanics a nagyapjuk, a két kicsit: Mityát meg Szasenkát.

— Azt mondod, Mityát meg Szasenkát? Mind a kettőt?

— Mind a kettőt.

— Jaj, anyácskám! — jajdult fel Nasztaszjuska sírva. — Mityenkámat!... Szasenkámat!... Az én kis gyerekeimet!...

Amint a halászok megérkeztek a városba, tüstént a fogadóba siettek. Csakugyan megelőzték Versinyint, de nem hitték maguk sem, s egyenest Hmarenkóhoz mentek. Az obsitos matróz örült is nekik, meg el is szomorodott. Elszomorította Versinyin szerencsétlensége, de megörvendeztette, hogy van már hely a tajgában, ahová biztonságban elrejthetik Peklevanovot. Nyomban kiküldte a tengerre egy matróz barátját, Szemjonovot, hogy keresse meg Znobovot a Kék Szikláknál.

Hmarenko tagja volt a földalatti forradalmi bizottságnak, és tudta, hogy Znobov, aki Peklevanov szökését megszervezte, a Kék Sziklák hasadékaiban szándékozott ideiglenesen elrejteni őt. Szemjonov hallotta már, hogy felkelés tört ki Versinyin falujában, de mit sem tudott a részletekről, s nem tudta, hogy Nyikita Jegorics gyermekei meghaltak. Csak annyit hallott, hogy a muzsikok összecsaptak a fehérekkel, és elvonultak a tajgába. Az efféle csetepaték nem mindig járnak nagy vérontással. Így hát Szemjonov matróz vidám kedvében volt, és Peklevanov sem szomorkodott.

— Tán megborotválhatnám, amíg Versinyinre várunk, Ilja Geraszimics. Lekaparhatnám a börtönbeli balszerencsét.

— Az bizony jó lesz.

— Kecskeszakállat hagyjunk ugye, Ilja Geraszimics?

Peklevanov mosolyogva felelte:

— Kecskeszakáll is jó lesz. Másképp még azt hiszi Versinyin, hogy holmi tejfeles szájú a forradalmi bizottság elnöke.

— Versinyin sem öreg ember.

— Tudom, tudom. Folyvást csak erről a Versinyinről hallok.

— A legokosabb ember a muzsikok közül, annyi szent.

Znobov vizet merített a vödrével. Peklevanov a tenger fölé hajolt, és nagy élvezettel mosakodni kezdett. Znobov körülnézett, de nem akadt törülköző a csónakban, kacsintott Szemjonovnak, az lerántotta a fehér zubbonyát. És Szemjonovnak tetszett is, hogy Peklevanov észre sem vette, mivel törülközik. „Ez aztán a gondolkodó!" — rajongott magában.

Peklevanov megkérdezte:

— Olvasta a Gróf Monte Christót, Znobov?

— Olvastam, Ilja Geraszimics.

— Emlékszik, az a matróz, Dantes vagy hogy hívják, az is így keveredett ki az If-vár börtönéből, bozontosan, akárcsak én!

— Neki jó volt: sok évig ült, senki nem ismerte fel a városban, de maga csak egy hónapig volt bent, veszedelmes lenne mutatkozni emberek között.

— Mégis szeretnék bemenni a városba. De jó lenne! És ez a Versinyinnel való találkozás tán nem veszedelmes?

— A halásznak a tenger a legbiztonságosabb hely, Ilja Geraszimics — válaszolta Znobov.

— A forradalmi bizottság tagjai biztosak afelől, hogy Versinyin a legmegfelelőbb jelölt? Hiszen én nem is láttam még. Szolgált-e a katonaságnál? Meddig? Milyen rangban?

Egy asszony zokogása hallatszott a ködben.

Znobov csónakja szinte súrolta Versinyinét. A halászok kissé távolabb maradtak. Versinyin összeroskadva ült, kezét asszonya fején nyugtatta. Peklevanov az árbochoz dőlve némán fürkészte Versinyint. Esteledett. A köd kékes füstje gomolyogva szállt a csónakokra.

Végül is megszólalt Peklevanov:

— Miközben ide eveztünk magukhoz, Nyikita Jegorics, a forradalmi bizottságbeli elvtársaimmal számba vettük az erőnket. Sikerült fölülkerekednünk. Föl kell kelnie a városnak. Most győzni fogunk! Persze csak akkor, ha maguk segítenek nekünk.

— Ki az a maguk? — kérdezte Versinyin bánatosan.

— A muzsikok.

Znobov megpróbálta megmagyarázni.

— Ha mindenki nekilát: sikerül! Mi a városban, ti a tajgában. Lám, Nyikita Jegorics, te azt szeretnéd, hogy Ilja Geraszimics vándorként haladjon el a házad mellett...

Versinyinben fellángolt a düh, azt mondta zihálva:

— Vége már annak, hol vannak már a vándorok! Hol van már az élet, a gyermekeim, a házam, a becsületem, a falum. Tegnap a büntetőosztagosok a mi falunkkal világították ki az eget! Parasztok gabonáját emésztette meg a tűz. De csak a

gabonájukat-e? A gyermekeim is ott égtek a gabonával. Felszálltak az égre a füsttel!...

— Mérhetetlen a ti bánatotok, Nyikita Jegorics — szólalt meg Peklevanov csendesen. — És mennyire megértem én, mennyire megértem!...

Lassan megindultak a csónakok.

Peklevanov azt mondta Versinyinnek:

— A béke, a munka és a szocializmus nagy békéje nagy csaták árán jön el. Nehéz tudomány az, hogyan kell legyőzni az intervenciósokat, a földesurakat meg a burzsoáziát. Sok mindent meg kell tanulni. Meg ne haragudj a szavamért, Nyikita Jegorics, de például a te szavadra egy egész járás hallgat, holott meglehet, még az egyszeregyet sem tudod?

— Nem tudom én, testvér — mondta Versinyin, s fel sem emelte a fejét. — Nem tudom én, eltaláltad.

— Pedig az egyszeregyet a gyermeknek is tudni kell.

— Az egyszeregyet... A gyermeknek?! Hej, az én gyerekeim... Ó!

És sírva fakadt átölelve az asszonya vállát.

Köd. Tenger. S a csónakok. Peklevanov így szólt:

— A partizánok elszórtan tevékenykednek, Nyikita Jegorics. Bolsevik módra cselekszünk: hadseregbe egyesítjük a partizánokat! Fegyelmezett, erős seregbe!

Úgy látszik, közel már a part, onnan szól a flóta szava. Peklevanov kérdően nézett Znobovra. Znobov azt mondta:

— Egy koldúsdiák játszik ott a parton a flótáján. Velünk érez, Ilja Geraszimics. Jó barátok vannak itt körös-körül. Még a menekültek közt is akad belőlük.

— Ha már a menekültekről van szó — mondta Peklevanov —, ha menekültek fordulnak hozzátok, Nyikita Jegorics, ne bántsátok őket.

— Miért ne?

— A menekülők a mi legjobb segítőtársaink — mondta könnyed mosollyal Peklevanov. — Pánikot keltenek. És csudamód értenek hozzá.

Ült a csónak padján, keresztbe vetette a lábát, összegörnyedt, és a csónak fenekét nézte. Kedvére való volt Versinyin, szeretett volna soká, soká beszélgetni vele...

— Kurta ez a találkozásunk, Nyikita Jegorics, de mit tegyünk? Máskor majd hosszabban elbeszélgetünk.

Versinyin megindultan felelte:

— Köszönöm, Ilja Geraszimics, igaz ember vagy, egyszerű ember. Most, hogy beszéltem veled, kivilágosodott a lelkem. És a vállam is bizseregni kezdett, hej, hogy bizsereg! Vihar lesz.

Második fejezet

„EUGÁNEUSOK"

— Szasenyka, Obab járt itt. Faluról jött, a büntető expedícióból. Tőlünk elment egyenesen az erődparancsnokhoz, azt gondolta, ott ér téged. Megtalált?

— Meg.

— Beszélt veled?

— Azt hiszem, igen... A lakomán...

„De hiszen akkor a lakomán, a parancsnoknál, egy szót se szóltam én Obabhoz! — tűnődött Nyezelaszov, álmosan pillogva az anyjára. — S egyáltalán ott volt-e azon a lakomán? Nem emlékszem. Persze mostanában türelmesek vagyunk és bevonunk a haza védelmébe, hogy úgymondjam, a népből származó embereket is, de azért egy ilyen boltosfióka, holmi tajgai faluból szalajtott faragatlan fickó...

Nem, nem beszéltem én vele, erre határozottan emlékszem. Most meg fogadjam ebben a lehetetlen lakásban? Hogy gyűlölöm ezeket a szobákat, hogy gyűlölöm! Csupa olcsó, ízléstelen holmi! Anyának tetszik ugyan, meg Szemjon Szemjonicsnak, meg Szerjózsának, sőt Varjának is, holott neki finom ízlése van... — gondolta Nyezelaszov és undorodva mustrálgatta a batyukat, amelyeket sorra bontogatott a tisztiszolgája. — Micsoda lakás! Odu!"

Azelőtt egy nagy virágüzlet volt itt, ebben a belvárosi helyiségben, most pedig, lám a híres-neves Nyezelaszov kapi-

tány lakik benne, akiről olyan magas véleménnyel van mindenki, még a szövetséges főparancsnokság is, s akit éppen e magas vélemények miatt nem léptetnek elő. Sárga irigység és rút intrika veszi körül, félnek az új Bonapartétól!

A fal mentén széles, üres polcok húzódnak, a sarokban még ott éktelenkednek az egymásra halmozott lyukas fenekű virágcserepek. A kirakat üvegén át kilátni az utcára, a távolban pedig kikötőberendezéseket, vasúti épületeket pillanthat meg a szem, s még messzibb a mólót és a tengert. Tömeg hullámzik az utcán, nagyritkán megáll valaki, belebámul a kirakatüveg tükrébe merev, bárgyú szemmel, idegesen megigazítja az ingmellét, és odébbáll.

A tisztiszolga meg a páncélvonat két tüzére újabb zsákokat hozott be. Nagyezsda Lvovna, Nyezelaszov anyja gondosan megvizitálja mindegyik zsákot, és sürgeti a kipakolást. Szemjon Szemjonics segédkezik neki, Nyezelaszovék távoli rokona. Igen jámbor úr, csakhogy hallatlanul ostoba. Ostobasága tán még szakállánál is terjedelmesebb. Pedig micsoda szakálla van! Amikor Nyezelaszov később, a tajgában, visszaemlékezett a virágüzletre, Varjára, a bolt sarkaiban éktelenkedő számtalan üres cserépre, úgy rémlett neki, hogy mindegyikben Szemjon Szemjonics belegyömöszölt szakállát látja. A hatalmas szakáll nem fér el a cserépben, kibuggyan belőle...

Nyezelaszov szereti az édesanyját, de azért semmi szükség rá, hogy ostobaságokat fecsegjen, Szemjon Szemjonics pedig minek ingatja a szőke, pompás szakállát?

— És egyre csak özönlik, özönlik a nép, Szasenyka — mondja nagyot sóhajtva Nagyezsda Lvovna — egyre csak jönnek a menekülők, csupa menekülő...

— Csupa, csupa menekülő — kontrázik neki Szemjon Szemjonics.

— Óvatosabban, kiskatonák, legyenek szívesek — hallatszik ismét Nagyezsda Lvovna hangja, hiszen az váza! Váza van már, de virág még a virágüzletben sem akad. — Számlálja a zsákokat: — tizennyolc... huszonegy! No, azt hiszem, megvan minden. Hát Szasenyka könyveinek rendeltek-e polcot, Szemjon Szemjonics?

— Rendeltem.

— Még egy spanyolfalat kell beállítani Varenykának, s akkor teljes a rend.

Szemjon Szemjonics szinte felfortyant azon, hogy valaki még okos embernek gondolhatja őt, siet elkottyantani soros ostobaságát:

— Alekszandr Petrovics! Találkoztam ma Trofim Jefimovics Preobrazsenszkij polgármesterrel, emlékszik rá? Rettenthetetlen ember! Saját trojkáján menekült Szamarától Omszkig, onnan pedig meg sem állt Krasznojarszkig. Ezer verszta! Csak Krasznojarszkban ült vonatra, de akkor is csak azért, mert valamennyi lova elpusztult addigra. Éppen olyan szívélyes, mint azelőtt, még szivarral is megkínált.

— Szivarral? Hát új hírekkel nem kínálta, Szemjon Szemjonics? Peklevanov megszökött a börtönből, és sikerült elrejtőznie.

— Miféle Peklevanov?

Te jószagú úristen! A kapitány fölkapta a vaskos lexikonkötetet, és megkereste benne azt a szót, amelyikre előző este véletlenül bukkant rá. Igen sok jelentésű szó. A töve tán Guineára emlékeztet, alighanem oda kell valamennyiüknek menekülni végül, meg az evangéliumra, meg egyszerűen arra az értelmetlenségre, mellyel tele az élet!

Szomorúan és gúnyosan felolvasta:

— „Eugáneusok. Hajdan az Appennin-félsziget északkeleti részét lakó törzs, amelyet a venetek szorítottak ki onnan." Hol vannak már az eugáneusok, hol vannak a venetek! Kiszorították ezeket is, amazokat is! Elfeledték mind a kettőt. Így jártunk mi is, Szemjon Szemjonics, minket is épp így kiszorítottak. És úgy elfelejtenek, hogy még a lexikonba se kerülünk bele, ha-ha-ha!

Szemjon Szemjonics figyelmesen hallgatja: tiszteli a könyveket. Nagyezsda Lvovna egyre csak mormolja a magáét:

— Most már ebédelni is időben lehet, hát háborúzni is rendje-módja szerint kell. Egészen az óceánig menekültünk, a Csendes-óceánig! Tovább már nincs hová menekülnünk. Most már mindenképpen harcolni kell. Mit is tehetnénk egyebet? Alig férünk el már az utcán, az ablakok tele batyuk-

kal, bőröndökkel. Dugig van minden! Ahogy elnézem, nekünk egyenesen szerencsénk van, hogy egy virágüzletbe költözködhettünk. Mások egészen illetlen helyeken laknak.

— Úgy bizony — erősítette Szemjon Szemjonics. — Nekem állást is ajánlottak valahol. Dicsértek, hogy milyen szépen zeng a hangom. Meglehet, hogy csakugyan zengő hangom van, dehát minek oda az a hang, nem opera az, se nem templom, hanem hadbiztosi hivatal.

Az „eugáneusok" fecsegését Obab szakítja félbe. A zászlós belép, csákója reszket a kezében az izgalomtól:

— Egész nap kerestem, kapitány úr. Háromszor jártam a páncélvonatánál. Szpasszkij tábornoknak, a keleti front vezérkari főnökének parancsára az ön rendelkezésére bocsátottak a partizánok ellen folytatandó hadműveletlhez.

— Már megbocsásson, de hiszen ön éppen most volt rendet csinálni.

— Égettem is, öltem is, de azért még maradt belőlük.

— A tajgába, az erdőbe, a hegyek közé? — kérdezi Nagyezsda Lvovna fölnézve a batyuk közül.

Obab farkasszemet néz Nyezelaszovval, úgy feleli:

— Igenis, a tajgába szól a parancs.

Nyezelaszov valósággal sivít a felháborodástól:

— Parancs? Ki parancsolja? Hát azt tudja-e, Obab, hogy Peklevanov megszökött a börtönből?

— Ha megszökött, majd elfogják.

— Igenám, de ki?

— A mieink. Ha meg a mieink nem fogják el, elfogják a japánok. Ha a japánok sem fogják el, elfogják az amerikaiak. Valakinek majd csak sikerül.

— És ha nem fogják el? Ha Peklevanov ismét felkelést szít? Ismétlem: ki fojtotta el a munkások felkelését? Én! Az én páncélvonatom! Őszintén szólva ideje lenne már, hogy én parancsoljak az egész helyőrségnek, legalábbis ezredesi rangban, és még mindig csak kapitány vagyok.

Obab sokatmondóan rágta a szája szélét, majd hirtelen azt ajánlotta Nyezelaszovnak, hogy menjenek ki a város melletti arzenálhoz.

Igen, minden az arzenálon múlik!

Az arzenál fölött is köd lebeg. Obab hihetetlen csikorgással tárja ki a széles kaput. A hosszú raktárhelyiség zsúfolásig tele ágyúkkal. Obab odakacsint Nyezelaszovnak:

— Jó kis ágyúk, Alekszandr Petrovics, príma áru. Amerikai holmi. Hanem a gránát, amint látni tetszik, kevés. Egyszeri csatakészletre elég.

— A lövedékek másik raktárban vannak. Jól tudom én, hogy az amerikaiak rengeteg lövedéket rakodtak ki.

— Csakugyan kirakodták, de Szaharov tábornok ismét berakatta.

— Hajókra?

— A saját vasúti szerelvényeire, Alekszandr Petrovics. Szaharov tábornok is a partizánok ellen indult. „El kell törölni őket a föld színéről, mielőtt még egyesülnének!" Tán öt ilyen szerelvénye indult el, tán, nyolc, de az is lehet, hogy tizenkettő.

Nyezelaszov remegő hangon kérdezte:

— De minek annyi lövedék Szaharov tábornoknak? Tizenkét szerelvény!

— Az igazat megvallva megvan tizenöt is.

— Éppen azért kérdezem.

— Azért kell neki, mert fél, Alekszandr Petrovics. Mostanában megbízhatatlan népség a katona. Megeshet, hogy az ember szétveri a partizánokat, dicsőséggel tér meg a barátaihoz, barátai meg gránátokkal fogadják. — Obab csendesen hozzátette: — Szpasszkij tábornok, a keleti front vezérkari főnöke azt mondja, hogyha Szaharov tábornok nyomába ered, könnyen ezredes lesz önből. Alekszandr Petrovics. Nagyon jól állna önnek az ezredesi rang! Ez azonban aljasság: a tábornok elviszi az összes lövedéket a tajgába, a mi páncélvonatunk meg ittmarad lövedék nélkül. És ha Peklevanov újra fellázad?

Természetesen minden itt dől el az arzenálban! Otthon csak nemes gesztusokkal, nagy szavakkal lehet beszélni. Hogy is volna másként? Az eugáneusok között!

Varenyka a menyasszonya, tehát kérkednie kell előtte a vakmerőségével; hadd higgye, hogy az ő hatására vezette a páncélvonatot a tajgába a vőlegénye. Varja gyakori vendég Szpasszkijéknál. Igaz, a tábornokné ostoba nőszemély, macs-

kák, kandúrok bolondja, Szpasszkij tábornok pedig könyvkötészettel bíbelődik... De azért hadd tudják meg, hogy Nyezelaszov elhatározta: indul a tajgába! Még jó is lesz, ha Varja fecseg majd Nyezelaszov vakmerőségéről; ha jól emlékszik rá, Bonaparte is vakmerő volt és arcátlan, de ha nem, hát pokolba azzal a Bonapartéval, mi majd ügyesebbek leszünk!

Az egész dolog Dumkov vállalkozó szavai miatt kezdődött. Ez a nyájas, szőke úr Varja körül legyeskedik, és aligha reménytelenül. „Különben nem Varja, nem is a szerelem a fő, hanem az ezredesi rang meg a dicsőség! Ha híres ember leszek, százával kaphatok efféle Varjákat!"

Szóval az esti teánál a vendégek — köztük Dumkov vállalkozó — azt beszélték, hogy a fehérhadsereget csakis a Szent Kereszt csapatai menthetik meg.

Nyezelaszov nevetve vágott a vállalkozó szavába:

„Keresztesek! Ötezer versztát futottak a Csendes-óceánig csak azért, hogy kifundálják azt az ostobaságot a Szent Kereszt csapataival."

„Te tán nem futottál? — kérdezi felháborodva Varja. — Te tán az égből pottyantál ide?"

„Varja!" — próbálta csillapítani Nagyezsda Lvovna.

„Nem, nem, Nagyezsda Lvovna, hadd mondjak el mindent!"

„Helyes" — kiáltotta kórusban Szerjózsa a vállalkozó, sőt még a kelekótya Szemjon Szemjonics is.

„Tudom én jól, hogy mit akar mondani. Azt, hogy a hátországban lapuló gyáva, fecsegő intrikus vagyok..."

Nyezelaszov Obabhoz fordult, és öklét rázva, síró hangon kiáltotta:

— Zászlós! A 14—69-es páncélvonatnak — irány a tajga!"

„Eugáneusok, kotródjatok."

És most itt van a tajgában.

— Szpasszkij tábornok parancsa.

— Miről?

— Szaharov szerelvényei a lövedékekkel Muklenka állomáson vesztegelnek.

— Hát aztán?

Ó, uramisten! Micsoda szörnyű csalódás volt, amikor megtudta, hogy Szaharov tábornok, a hadseregparancsnok magával vitte a tajgába az összes tüzérségi lövedékeket mind egy szálig. És az volt a legszörnyűbb, hogy ebben a rendkívül kellemetlen megrendülésben volt valami kellemes is: hiszen Szaharov tábornokot most gazembernek tartják és ha Nyezelaszov kapitány „orrára koppint" a parancsnoknak és kezébe kaparintja a lövedékeket meg a hatalom gyeplőjét, akkor hihetetlenül megnyílik előtte az út a dicsőség felé!

— Számjelzéssel...

Számok, számok! Szpasszkij tábornok parancsai mindig tarkállanak a számoktól.

„A 14—69-es páncélvonat mihamarább, de legkésőbb szeptember 2-ig érkezzen Muklenka állomásra és foglaljon tüzelőállást a hasonnevű folyónál: a 85-ös vasúti kitérőnél tüzével védelmezze a 37-es számú hidat. Szpasszkij vezérőrnagy, a keleti front vezérkari főnöke."

Számok a páncélvonat ajtaján, az ablakkereteken, a szíjakon és a revolvertáskán. Még az amerikai cigaretták is telis-tele számokkal, egyikről a másikra gyújt Nyezelaszov kapitány, s a hamujuk lágyan omlik szét a törött kínai bronzbálvány nyomrában.

— Az ördög vinné ezeket a számokat! — mondta idegesen Nyezelaszov. — Úgy látszik ezek jellemzik a mai időket, Obab, a realitás látszatát keltik. Ilyen számú páncélvonat... ilyen számú parancs... ilyen számú irány... A valóságban pedig semmi sincs. Nulla az egész! Nullát érő dolgok! A városban kellene lennünk, hogy elfogjuk ezt a Peklevanovot, mi pedig ide jöttünk, az ilyen és ilyen „számmal jelölt irányba" Szaharov tábornokhoz, aki nincs itt s akiről nem is tudjuk hol van! „Mihamarább", ha-ha!... Ha meg akarnak szabadulni tőlem, akkor persze ez a legjobb módja, ha viszont hasznomat akarnák látni...

— Miért küldenének minket haszontalanul a tajgába, kapitány úr? — mondta Obab. — Még egy nyavalyás kelés sem fakad fel haszontalanul, ha-ha-ha!

— Persze: minket is kilöknek innen, mint a seb a szélére

löki ki a gennyet. Mi a tajga szélére kerülünk, a menekülők meg a kormány pedig a szakadék szélére.

Obab a kapitány eltorzult arcára sandított. Szárazon felelte:

— Gyógyíttassa magát. Úgy bizony.

Obab zászlós a Kolcsak-hadsereg kipróbált önkéntese volt. A régi tisztekről így vélekedett: „betegek, a velejükig". Nyezelaszov kapitányt tisztelte: „jó technikus", Pétervárott a páncélosoknál szolgált, s még azt is megkísérelte, hogy az októberi napokban felvonultassa őket a bolsevikok ellen. Igaz, nem sikerült neki, de hiszen akkor senkinek sem sikerült, miért éppen a kapitánynak vetné a szemére! Most azonban nem szabad elszalasztani a pillanatot, s a pillanat alighanem kedvezőbb, mint októberben volt. Most annyi földet, pénzt, kitüntetést kaphat az ember jutalmul, amennyit csak akar... Szemjonov atamán például úgy osztogatja a kitüntetést az embereinek, még nézni is rossz. Nyezelaszov kapitány persze elfáradt, elgyötörte a hosszú háború...

— Gyógyíttassa magát. Elhívjam a felcsert?

Nyezelaszov idegesen rágyújtott.

— Elment az esze, Obab!... — És szaporán leveregetve a cigarettája hamuját, szinte sivítva mondta: — Hiszen tele vagyok én bánattal, Obab, tele bánattal! Kivetett minket a hazánk! Azt hittük, nagyon fontosak vagyunk, nélkülözhetetlenek s egyszeriben felmondanak nekünk... Felmondanak? Még pofon is vágnak... Pofon!

— Ha a tajgába küldenek, felmondást jelent? Az isten áldja meg, Alekszandr Petrovics! Hiszen ez megtisztelő megbízatás: elfogni Versinyint.

— Megtisztelő?! Amikor levágja a jószágot, a fejét vagy a farkát metéli le előbb?

— A fejét — válaszolta rövid habozás után Obab. — Aztán meg a lábát. Szeretem a kocsonyát.

— Peklevanov a fej, Versinyin a farok.

— Azt már nem! Versinyin a törzs, a test. És hogy Peklevanov a fej, az még kérdés. Én nem igen hiszek a munkásokban, Alekszandr Petrovics, kivált a mieinkben, ezekben a tengermellékiekben. Iszákos csőcselék! Szerintem a muzsik

a fő erő. Nagyon elkényeztettük a szemét népséget! Alaposan el kell látni a bajukat. Lám, itt van Szemjonov atamán. Ő nem sokat teketóriázik, nem eszerkedik*, hanem odacsap irgalmatlanul!

— Szó, ami szó, Szemjonov atamánnak kiváló erényei vannak. Például a határozottság.

— Meghiszem azt! Önála megy, mint a karikacsapás... Egy, kettő!

Már megint ezek a számok! Úgy merednek elő, mint a kerítés karói, mint a karám lécei, amelyeknek fogva kell tartaniuk az ostoba jószágot. Jó ennek a tompa eszű bikának, ennek az Obabnak, aki jól érzi magát a csordában, de mit csináljon a magamfajta ember, ha egyéniséggel és gondolkodó aggyal áldotta meg a természet? Akár egy hatalmas húsos nyolcas, úgy hever el az ágyán Obab zászlós, Nyezelaszov kapitány helyettese, behúzza hatalmas válla közé rövidre nyírott fejét. Honnan a csudából került ide? Minek? Hol találkozott vele először? Szpasszkij kíséretében? Alighanem ott.

— Igaz!

„Vajon igaz-e — tűnődött Nyezelaszov. — Először is, igaz-e az a dolog a lövedékekkel, másodszor igaz-e, hogy Peklevanov a tajgába szökött, végül igaz-e, hogy Versinyin és a partizánok olyan fene erősek?"

Semmin sem lehet eligazodni, minden összebonyolódott, minden összekuszálódott. Szaharov tábornok ahelyett, hogy bevárta volna a 14—69-es páncélvonatot, tovább szállította csapatait a tajga szélére, a Muklenka környéki földekre, amelyeket mellesleg nemrégiben a tábornoknak adományozott a kormány. Természetesen őt is meg lehet érteni: nem kis birtokról van szó, háromezer gyeszjatyina remek földről, de miért nem hagyott Nyezelaszovnak legalább egy üzenetet ez az őrült, legalább ennyit: bocsánatot kérek és a többi.

A kapitány köhögve eregette a füstöt, fölemelte a hangját:

— Ej, tunya, ostoba rabszolgák! Megfulladok köztetek.

Nyezelaszov fölhúzta az ablakot. Obab aludt.

* Eszer: orosz demagóg, ellenforradalmi párt a forradalom idején.

Kőszén és forró föld illata áradt. Akár a kukacokkal teli konzervdoboz, úgy verítékezett az emberekkel zsúfolt állomás. Nedvesen csillogtak a falak és az ajtó melletti kis jelzőharang is.

Egy kimosakodott tanító lépdel a peronon, ragyog mint az új acéltoll, de mocskos hacuka lóg a vállán. A kisasszonyok meg kócosak, fél arcuk gyűrött rózsás-szürke: úgy látszik kemény a vánkos vagy tán nincs is: zsák jut csak a fejük alá. Mindenfelé por, piszok, a menekülés bélyege.

— Újabb távirat, kapitány úr — mondta belépve egy tüzér.

— Micsoda? — kiáltotta felriadva Obab. — Szaharov tábornok? Hol van?

Nyezelaszov kelletlenül teregette szét a gyűrött szürke táviratpapírt. Mint mindenütt, a táviratban is: számok. Mint mindig, most is zavarosan csillog Obab szeme. Tán fél valamitől? Ha már Obab is fél: nem valami jól állhat a szénánk.

— A városból jött a távirat — mondta Nyezelaszov. — Szpasszkij tábornok, a keleti front vezérkari főnöke távirati parancsot ad, hogy találjuk meg Szaharov tábornokot. De hol a csudába lehet az a dög? Miért rejtőzik el? Tán árulásra készül? Átállt a bolsevikokhoz? Hol van? Ó, uramisten!

— Lám, ez helyes.

— Micsoda?

— Ami az úristent illeti — válaszolta Obab. — Az istenhez kell könyörögni. Ezek meg úgy tekintenek ránk, mint az istenre.

— Kik?

— Hát a menekülők.

Nyezelaszov kihajolt az ablakon.

A menekülők összecsődülve, ujjongva nézték a vagonok páncélzatát. A tiszta sapkás, mocskos felöltőjű tanító, aki nagyhasú bádog teáskannát szorongatott a kezében, hízelegve szólt föl az ablakba:

— Kapitány úr! Sokunkat érdekelne, hogy miért halad a mozdony hol a páncélvonat elején, hol meg a közepén?

A tanító szemében bánat ül, s az ember azt hinné, ez a bánat rezeg vissza megsokszorozva a teáskanna kidudorodó

oldalán. Bádog fényű bánat! Nyezelaszov egy pillanatra megsajnálja a tanítót, és túlzott nyájassággal válaszol:

— Új mozdonyvezetőnk van, tanító úr, azelőtt tehervonaton szolgált. Nem szokott még hozzá a páncélvonathoz, s régi szokás szerint a páncélvonat élére állítja a mozdonyát. Viszont igaz híve a fehérmozgalomnak. Hé, Nyikiforov, bújj elő!

Derék dolog! Boldogan bólogatnak a menekülők. Bíznak Nyezelaszov kapitány erejében, s ha ezt az erőt még ráadásul megsokszorozza az új mozdonyvezető hűsége, hát annál jobb. Milyen nagyszerű itt látni ezt a hatalmas páncélvonatot! Mennyi acél, mennyi ágyú, mennyi robajlás, mennyi füst, milyen feszes tartásúak a tüzérek, s milyen nyájas a parancsnok, bizonyosan nagy jövő áll előtte.

„Ez mind rendben volna — tűnődött Nyezelaszov —, de merre járhat ez a csirkefogó Szaharov tábornok?"

És hirtelen eszébe jutott a város, a pályaudvar, és egy rongyos cipőjű mesterlegény, aki részegen, tántorogva járta a táncot a fűtőház melletti kocsma előtt, amikor Nyezelaszov, Obab meg az új mozdonyvezető, a fűtőházba igyekezett, hogy szemügyre vegyék a páncélvonatot. Ő alaposan megnézett mindent, bemászott a kerekek alá, fölkapaszkodott a tetőre, és végül elismerően jelentette ki:

— Betyárosan kijavítottátok, gaz kópék!

— A szabályzat szerint — vágta rá Nyikiforov.

„Szeretnék köszönetet mondani nekik. Hanem azért gyanús nekem ez a nagy igyekezet. Nem maguknak javították-e meg? Bizonyára azt gondolják magukban: Nyezelaszov kapitány elhagyja a páncélvonatot, mi meg lecsapunk rá!"

Ekkor megzavarta Szaharov tábornok.

A fűtőház mögött az országúton feltűnt a tábornok hintója. Nyezelaszov öklével megfenyegette a munkásokat, és odaszaladt hozzá:

„Kegyelmes uram, kegyelmes uram!..."

A hintó megállt. Szaharov tábornok jóllakott, közönyös hangja hallatszott:

„Azt mondják, mégiscsak beleegyezett, hogy kimegy a tajgába, kapitány?" S gúnyosan hozzátette: — „Nagyon hálás vagyok, nagyon lekötelez. Még találkozunk ott."

Nyezelaszov szinte könyörgött:

„Lőszerre van szükségem, kegyelmes uram..."

A tábornok félbeszakította:

„Mondtam már, hogy találkozunk! Egyébként közölték már önnel, hogy majdnem a szomszédságomban kapott földet, kapitány?"

„Földet?"

„Bizony, kétszázötven gyeszjatyinát juttattak önnek. De most sietek a távol-keleti főparancsnokságra, elnézést..."

S azzal rámutatva a kapitányon csillogó olajfoltokra, hetyke gúnnyal mondta:

„Nem kell úgy fitogtatni az alacsony származását, ha-ha-ha!... Egyébként azt hiszem ön kispolgári származású? De mindez szót sem érdemel, tréfa az egész."

Amikor Nyezelaszov nekikészülődött, hogy köszönetet mondjon a fűtőház munkásainak, akik ott cigarettáztak az ajtó előtt, éppen abban a pillanatban somfordált oda Szin Bin-u, a kínai. Tüstént fölismerte a kapitányt, bár Nyezelaszov alaposan összemázolta magát olajjal. Szin Bin-u már odébb is akart állni, de a munkások nyájas, szinte szándékoltan kedves mosollyal megállították. A kínai a kapitány felé bökött a vállával, és izzó gyűlölettel mondta:

— Engem majdnem megölni akal. Házam itt volt. Enyém ásott flonton álkot. Enyém megjött: ház nincs, gyelek nincs, asszony nincs.

— Tán a felkelés miatt vádoltak? — kérdezte a tagbaszakadt, markos lakatos.

— Igen, igen. Felkeléssel vádol! Szíve lossz. Halagszol neki...

Filonov, egy öreg vasutas a kis batyujára mutatva mondta a kínainak:

— Haragszol, vagy nem haragszol, ilyen az élet. Két hete járok be hiába: nem veszik át a csomagot a fiam részére... Őt is a felkelés miatt csukták le...

— Enyém tied megéltek! — kiáltotta a kínai.

— Szerezhetnénk neki munkát — vélte Lihancev.

— Küldjük el a rakodómunkásokhoz, a kikötőbe!

— Nem úgy van, lakatosok — mondta halkan Surka, Nyikiforov mozdonyvezető segédje — inkább a partizánokhoz kellene eljutnia...

Lihancev mégis elvitte a kínait a kikötőbe, de ott is azt mondták, hogy jobb, ha a partizánokhoz megy. Akkor Szin Bin-u elutazott Muklenka állomásra. A munkások úgy vélték, hogy a partizánok bizonyára Muklenkát, a vasúti csomópontot támadják majd s ott találkozhat velük Szin Bin-u.

Harmadik fejezet

A KUDRINSZKAJAI ÖBÖL PARTJÁN

Idős, ráncos arcú ember volt Szotyin, a városi orvos, elgyötörték a gondok, most is éppen egy beteghez igyekezett. A városban már kihirdették az ostromállapotot, s későre járt. De jó lett volna otthon maradni, és a karosszékben ülve hallgatni amint Masa a Gleb Uszpenszkij könyvét lapozgatja, és a macskáját cirógatja, amelyik hol a térdére ugrik, hol meg az asztalra szemtelenkedik, és óvatosan ráteszi mancsát a könyvre.

Felesége a nyitott bőrönd mellett áll, tekintete hol a férje, hol a lánya arcára rebben. Micsoda félelem ül a szemében! Milyen mélyen érez s milyen keveset ért meg abból, ami körülötte történik.

Masa hirtelen feláll, a könyvvel lehessenti az asztalról a macskát, hátralöki a széket, és magára kanyarítja a köpenyét.

— Masa! Megint kilincselni mész?

Az anya olvas a lánya minden mozdulatából. Jól érti Szotyin is. Azt mondja sóhajtva:

— Nem segít már a hatóságoknál való kilincselés.

A lánya félbeszakítja:

— Katyin ezredes még három napja megígérte...

— Az ő igéretei sem segítenek. Sokkal fontosabb...

Az orvos arcán rettegés a hatalomtól, megbékélés a valósággal, ujjongás a hőstett felett keveredett azzal a természetes vággyal, hogy új hírt közöljön.

— ... Sokkal fontosabb, hogy Ivan Nyikolajevics telefonált: Peklevanovnak sikerült — és suttogva fejezi be: — megszöknie.

— Honnan? — kérdezi az anya, bár maga is jól tudja, hol volt Peklevanov.

— Az erőd börtönéből. Megszökött bilincsestül. Mint Casanova.

— De hogy tud elrejtőzni? Hiszen most olyan szilárd a hatalom.

Félig gúnyosan, félig komolyan mondta az orvos:

— A gyenge hatalmat lerázzák, az erős elől megszöknek. Alighanem a tajgába szökött. Nem tudni miért, de mindenki meg van győződve róla, hogy a Kudrinszkajai öböl partján rejtőzködik. Alkalmas hely is az: a tajga mélyén. De éppen azért, mert olyan közismerten alkalmas, nem lesz bolond ott rejtőzködni.

Az anya csak most értette meg, mi történt, keresztet vetett az ikon felé, és ijedten mondta a leányának:

— Ó, milyen kellemetlen mindez! Hiszen Peklevanov udvarolt neked, Masa.

— Nemcsak udvarolt, mama, szeret engem. Megkérte a kezemet, és én azt mondtam, a felesége leszek.

— Egy szökött rab felesége?!

Masa szótlanul kiment az apja után. Kint az utcán sokatmondóan egymásra néztek, és elváltak. Szotyin a piactér felé indult, Masa pedig a kikötő irányába.

Este van. Hamarosan nyolcat kondítanak az őrtoronyban, s utána már csak az közlekedhet a városban, aki különleges igazolvánnyal rendelkezik. Szaporázza mindenki a lépést, egymásra sem pillantanak az emberek. Még a tengerről idegomolygó köd is igyekszik szaporán leereszkedni az utcákra, s különösen a város mellékutcáit üli meg. Sárosak a kis utcák.

Filonov, az öreg vasutas, ügyet sem vet a latyakra, kis batyuját lóbálva gyorsan lépked a rakparton. Megáll a kis utca sarkán, ahol a viskója áll. Eltűnődik: „Tán vissza kellene menni az erődbe, és még egyszer megkérlelni őket? Nyolcig tán megjárom." Nem szívesen megy haza. A felesége megint sírva fogadja majd. Kettesben elviselhetetlen a bánat.

Két vasutasegyenruhás ismeretlen férfi megy el mellette. Az alacsonyabbik megfordul, az arcába pillant, és keményen megszorítja a kezét.

— Ilja Geraszimics? — kérdi Filonov ámulva, izgatottan. — Honnan?

— Átutazóban — válaszolta mosolyogva Peklevanov. — Hát te hová igyekszel késő este?

— Csomagot viszek a fiamnak az erődbe.

— Ő tüzér, ugye? — kérdi Peklevanov.

— Azért tartóztatták le, hogy propagandát folytat a tüzérek között. — Ráncba húzódik Filonov arca, s keserűen folytatja: — Ilja Geraszimics, nagy baj van ám! Olvasta-e a hirdetményeket magáról?

— Miféle hirdetményeket? — kérdezi Znobov.

— Amott is van egy a bódé falán.

Azzal Filonov nekivág az erődhöz vezető útnak, s közben mormog magában:

— Gyűlik a baj! Most viszem a fiamnak a csomagot, Peklevanov meg itt van... Tán a fiamnak is rosszabb lesz miatta?... Csőstül jön a baj...

Znobov a hirdetményt olvassa, amely jutalmat igér Peklevanov elfogásáért. A fénykép nemigen hasonlít. Znobov összehasonlítja a fényképet az eredeti arccal és elégedetten mosolyog: ugyan fel nem ismerik.

— Harmincezret igérnek Ilja Geraszimicsért. Drága feje van — mormogja Filonov és eltűnik a ködben.

Hiszi is meg nem is, amit látott. Peklevanov volna?! És milyen bátran odajött hozzá, mintha álmodta volna. Megint felkelést készít? Különben minek emlegette volna a tüzéreket. Ó, uramisten! De jó lenne, ha Peklevanovnak sikerülne kiszabadítani Szerjózsát. De ha nem sikerül idejében? Uramisten! „Nem, nem megyek már az erődbe. Hazamegyek. Szól-

jak-e az asszonyomnak erről a találkozásról? Nem fecsegő az asszony, de azért mégis: Peklevanov úgy látszik, itt rejtőzködik a mi utcánkban. Inkább hallgatok róla."

Nem, Peklevanov nem a Prolomnij utcában rejtőzik. Végigment rajta, kiért egy nagy puszta térre, azon is átvágott. A köd keresztül gomolygott a tüzérségi arzenál épületein.

Peklevanov nevetve mondta Znobovnak:

— Még a szívem is nagyobbat dobban. Ez itt az arzenál, ugye? Mi tagadás, szeretem az ágyúkat. Itt meg van belőlük jó néhány. Meg gránát is? Vannak itt a mieinkből?

— A mieinkből — bolsevikok?

— Nem, monarchisták — válaszolta nevetve Peklevanov.

— Nincsenek, Ilja Geraszimics.

— Pedig kellene, hogy legyenek. Régen kellene már.

Az egyik járókelő gyanúsnak tűnt Znobov szemében. Behúzta Peklevanovot egy kapuboltozat alá. Várták, amíg kiürül az utcácska. Peklevanov megkérdezte halkan:

— Ha jól tudom, maga is tüzér, Znobov?

— Hadihajón voltam én matróztüzér.

— Én is tüzér voltam valamikor, csakhogy szárazföldön. Egy időben még tüzértiszti iskolába is jártam. — Peklevanov elmosolyodott, megtörölte az arcát a tenyerével. — Milyen nyirkos a levegő. Azt hiszem, közhelyszámba megy Tolsztojt idézni, ha tüzérekről esik szó. Emlékszik a Háború és békére?

— Nem olvastam, Ilja Geraszimics.

— Nem olvasta a Háború és békét?

— Nem birtam vele, Ilja Geraszimics. A Gróf Monte Christóval még csak birtam, de ez sehogysem ment.

— No, majd később megbirkózik vele. Nem megy minden egyszerre. Nagyon jól van megírva az a könyv! — A házakra mutatott, és megkérdezte: — Itt még mindig a rakodómunkások szállásai vannak? Még mindig sok a szimpatizáns közöttük?

— Tán még több, mint ezelőtt.

Maguk mögött hagyták az éjjeli menedékhelyeket, és leereszkedtek a kínai negyed völgyébe. Rozzant viskók, zsúfoltság, piszkos utcák, s fölöttük egy kőház romjaival uralkodóan magaslott a domb.

— Ott a romok mögött van a mi kis házunk, Ilja Geraszimics. Minálunk ellehet. Senki sem találja meg.

— Csak a szerelem.

Igyekezett nem gondolni a szerelmére, megpróbálta megint a tüzérségre fordítani a szót:

— Bizony, tüzér voltam én, sőt tiszt. Nem furcsa ez magának, Znobov?

— Miért volna, Ilja Geraszimics?

— Nem furcsa, hogy a forradalmi bizottság elnöke egy volt tiszt?

— Azelőtt úgy gondoltam, hogy valamennyi tiszt gazember, most már jobban értem a dolgokat. Persze, voltak köztük gazemberek, emlékszem egyre a mi hajónkról. Micsoda hangja volt! Akár a protodiakonusnak. Ha rágyujtott egy dalra, csak úgy remegett tőle a hajó.

— No, ez még nem olyan nagy gazemberség.

— Nem is azért volt gazember. Egyszer megkérdeztük a forradalom után: hát neked mi a meggyőződésed? „Én, azt feleli, a monarchia híve vagyok." „Úgy? Hát a monarchia elmerült, testvér. Merülj el te is." Azzal behajítottuk a tengerbe. El is merült szép csendesen. Pedig egyébként jóravaló tiszt lett volna.

...Tán éppen ezekben a percekben szakította le Masa a hirdetményt egy bódé faláról. Az apja odalépett mellé észrevétlenül, és a vállára tette a kezét.

— Eredj haza, Masa.

— Nem megyek haza, apám.

— Nem hagyhatod el ilyen szeleburdian az otthonodat. Gyerünk, megmagyarázok neked egyet-mást.

Szotyin doktor a lányával az ebédlőbe ment. Kivett az aktatáskájából egy vaskos paksaméta falragaszt és nem minden büszkeség nélkül hajította az asztalra. A felesége, aki éppen terített, valósággal megdermedt. Szotyin hűvös tekintettel mondta neki:

— Szép summáért vásároltam.

A felesége hallgatott, a lánya pedig meghatottan mondta:

— Köszönöm, papa! Csakhogy ezzel aligha akadályozod meg Peklevanov üldözését.

Nyolcat ütöttek az őrtoronyban. Mindhárman a nagy tölgyfaóra felé fordultak, amely mindig késett egy kicsit, és várták, mikor üt majd. Amikor elhalt az utolsó ütés is, az orvos hátratéve a kezét, súlyos léptekkel kezdett fel-alá járni az ebédlőben, megállt a paksaméta előtt, és meghatottan mondta:

— Büszke vagyok Peklevanovra. Ő valóban Oroszország javát akarja. A bolsevikokon kívül valamennyi párt az intervenciósok talpát nyalja.

A felesége méregbe jött, és elvörösödve rácsapott a fogóval a cukortartóra:

— Megtiltom, hogy így beszélj, megtiltom!

— Én pedig megtiltom a lányomnak, hogy itt maradjon! Ezekben a veszélyes percekben mellette a helye.

— Akkor neked is ott a helyed! Legyél mellette te is!

— Tán ott is leszek.

Az asszony méltatlankodva csapta be az ajtót maga után. A megrendült leány zokogva ölelte meg apját. Az anyja résre nyitotta az ajtót, és bekiáltott:

— Legyetek átkozottak! Mind a ketten!

— Idehallgass, Masa...

Szotyinnak jólesik, hogy most olyan meggyőzően beszél, hogy ők derék, becsületes emberek, hogy segítenek becsületesen és derékul élni másoknak is, és ilyen álmokért még meghalni is kész az ember.

Könnyek szöktek Szotyin szemébe.

— Eredj, Masa, eredj! Menj el hozzá.

— De hogyan találjam meg, apám? Meg aztán ismernek is. A nyomomba szegődnek... Félek, hogy nyomravezetem őket!

— Fogd a falragaszokat és eredj velük a külvárosba. Kezdjed ragasztani azokat. Ahol a legjobban fognak szidni, s tán meg is ütnek, ott lesz a közelben Peklevanov! Az elvtársai megismernek majd, s hozzá vezetnek. Én megáldalak! Igaz, hogy ateista vagyok és nem kellene megáldanom téged, dehát a jó előjel sokat számít. — És ahogy csak tudta, teli torokból kiáltotta: — Eredj! Keressed! Ha kell, akár a Kudrinszkajai öbölnél is.

Az apja tanácsa tette-e vagy valami más, de Masa hamarosan egy kaviccsal kopogott a kínai házikó ajtaján, ahol Peklevanov rejtőzött. Lépések hallatszottak a pitvarban. Masa megismerte a lépteket. A kunyhó ajtaja kinyílt.

— Miért jöttél ide, Masa? Miért?

Masa szerelmesen és kissé haragosan nézte a sápadt fiatal arcot, hiszen fogadhatta volna Ilja barátságosabban is. Aztán a csuklójára vándorolt a tekintete, a bilincsek nyomára, megragadta a két kezét és susogva mondta:

— Hozzád, hozzád jöttem! Akár a börtönbe, az illegalitásba, a kényszermunkára is elmennék, csak veled legyek, Ilja! A Kudrinszkajai öbölhöz is elkisérnélek.

Peklevanov megölelte.

— Kedvesem, szerelmem! Feleségem!

Sötét éjszaka, harminc versztányira a Kudrinszkajai öböltől néhány paraszt kiséretében lámpással a kezében bandukolt keresztül a fölégetett falun Versinyin. Egyik társa géppuskát vonszolt nagy szuszogva. Nemrégiben verték ki a büntető expedíciósokat a faluból, nemrég oltották el a tüzet. Körös-körül még sisteregve szikrázott a zsarátnok.

A leégett iskola mellett egy halottra esett a lámpa fénye, a sötétben hallatszott, mint zokognak a tanítónő kisgyermekei. Versinyin elfordult, úgy mormogta:

— És én még azt mondtam: „Elkerül minket a háború!" Hát így került el. „Nem nekünk való a háború!" Hát kinek való? Az intervenciósoknak, a fehérgárdistáknak, büntető expedíciósoknak? Hej, muzsikok! — Hangja zúgott az üszkös romok fölött. — Elég volt a sírásból. Készülődjünk muzsikok! Szerezzen fegyvert, ki milyet tud!

Hajnalban különböző falvak küldöttei, vénei jöttek a csapatához, amely újabb tizenöt versztányira közelítette meg a Kudrinszkajai öblöt. Nem fértek el a kis vadászkunyhóban és még kint is üldögéltek jó néhányan az ajtó, az ablak előtt. Versinyin odalépett az asztalhoz, amelyen Misa diák kiteregette a földmérő térképet.

— Valamennyi szóban forgó községből egybegyűltünk?

— kérdezte Versinyin s meghajolt az öregek felé. — Tőletek várjuk a tanácsot, öregek, tőletek pedig az erőt, fiatalok.

— Tanácsot akar!

— Erőt!

— Le kell beszélni őt...

— Csendesebben!

Amikor mindnyájan elcsendesedtek, Versinyin hunyorogva fordult az öregekhez:

— Nos, muzsikok segítsetek: meg kell menteni Oroszországot.

— Kellene bizony — bólogattak halk szóval az öregek.

Őszinte volt a szavuk, csak egy kicsit lomha. Versinyint ingerelte ez a hűvösség, elvörösödött, összeszorította a fogát, és azt mondta:

— Kellene, kellene... Tán harciasabban felelnétek?

— De hiszen feleltünk, Nyikita Jegorics!

— Nos? Ki van itt Szosznovóból?

— Mi volnánk, Nyikita Jegorics.

— Sok itt a szosznovói.

Versinyin vászonzacskót vett elő, kihalászott belőle egy csomó újságpapírba takargatott fényképet, kibontogatta, és így szólt:

— A szosznovói járásban, úgy mondják éppen a Kudrinszkajai öböl mellett, a hatóság ötezer gyeszjatyina jó földet hasított ki Szaharov tábornoknak. Azt is beszélik, hogy erre a frissiben kapott földre odavezette csapatait. Úgy van-e?

— Úgy — válaszolták kórusban a parasztok.

— Jókora darab!

— Hogyne vinné oda a csapatait!

Versinyin folytatta:

— Peklevanov elvtárs ideadta nekem valamennyi járás földmérő térképét, a tiétekét is. Amíg én Peklevanovval beszélgettem, ott flótázott a parton...

Versinyin visszaemlékezett a Peklevanovval való beszélgetésre, eltűnődött, rázta a fejét, összevonta szemöldökét.

— Ott flótázott Misa diák, a földmérő, ez itt ni.

— Én a bányászati akadémián tanultam, Nyikita Jegorics.

— Hát a bánya tán nem a földben van? A hegy is föld, csakhogy keményebb a szántónál. Ha a bányát meg a hegyet fel tudod mérni, a szántót mért ne mérnéd fel, mért ne osztanád fel?

Egy harsány hang megkérdezte:

— Tán ideje már a földet osztani?

Versinyin elővesz egy fényképet és felmutatja.

— Megismeritek?

— A büntető expedíciós! Szaharov tábornok!

— Úgy van — mondja Versinyin —, akkora földet hasítottak ki neki, hogy éppen eltakarja a fotográfiája a térképen. Igaz-e, Misa?

— Körülbelül, Nyikita Jegorics.

— És még azt mondod, nem értek a földméréshez.

Versinyin ráhelyezte a fényképet azokra a birtokokra, amelyeket Szaharov tábornok tulajdonaként jelzett a földmérési térkép. Aztán elővett egy másik fényképet, és odanyújtotta Misának:

— Ki ez itt? Olyan apró a betű, nem igazodom el rajta.

Misa olvassa:

— A tengervidéki kormány földművelésügyi minisztere, Pimenov állatkereskedő.

— Takard be vele a földjét. Ki következik, kit ábrázol ez a fénykép?

— Ez Malasin atamáné.

— Takard el!

— Hát ez itt kicsoda, muzsikok? Megismeritek?

— Grigorij Ivanics Baljajev kupec.

— Takard le!

— Hát ez?

— Obab kulák.

— Takard le!

Keserű a muzsikok kedve, bánatosak. Tanácstalanul pillognak egymásra, haragosan pillognak a térképre, amelyet egészen befednek már a fényképek.

Versinyin széttárta a kezét, és azt mondta:

— Kiosztva az egész föld, muzsikok! Vagy a kuláknak adták, vagy a kupecnek, vagy a kozák atamánoknak, vagy

a tábornokoknak. Meg az intervenciósokról se feledkezzetek meg! Nekik művelitek majd a földeket!

— Az urak elfoglalják a földet, testvérek! — hallatszott egy ingerült hang, mintha éppen álmából riadt volna fel a gazdája.

— Elveszik a földet!

— Verjük ki őket!

— Ne hagyjuk a földet, Nyikita Jegorics!

Versinyin nagyot nyújtózott örömében, boldogan hallgatta a növekvő morajt.

Megkérdezte:

— Mit tegyünk hát, muzsikok?

Egy ősz öregember széttaszigálta a többieket, s odabicegett az asztalhoz.

— Mit akarsz, nagyapó? — kérdezte Versinyin mosolyogva.

— Földet!

— Honnét vagy?

— Mutyjevszkojéből, Nyikita Jegorics.

— Misa, hol a mutyjevszkojei járás?

— Nincs sehol, Nyikita Jegorics.

— Hogy-hogy nincs? — hördült fel az öreg.

Versinyin megvonta a vállát:

— Nincsen apó! Látod, mindent befödnek az urak fényképei.

— Majd adok én az uraknak!

Az öreg megmarkolta a térkép sarkát és leszórta a fotográfiákat a földre.

A muzsikok kacagtak.

A büntetőosztagosok visszavonultak, és Bolsoje Mutyjevszkoje mellett beásták magukat. Nagy kertek húzódtak a Muklenka mentén, amelynek a hídját Nyezelaszov kapitány páncélvonatának kellett védelmeznie. A Muklenka, amely kanyarogva hömpölyög a tajgán keresztül, a hegyek között, itt torkollik a Kudrinszkajai öbölbe. A falutól tán húsz verszta a vasútvonalig, nem több.

A vasútvonal és a falu között dús földek és rétek húzódnak. A forradalomig ezek a birtokok őfelsége kincstárának tulajdonában voltak. A forradalom után maguknak szántottak, maguknak arattak itt a parasztok, most azonban Szaharov tábornoknak adományozták a vidéket. Szaharov úgy tervezi, hogy gabonatermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozik majd itt. Tán főképp állattenyésztéssel. Micsoda gazdag legelők ezek! Különösen dúsan húzódnak a Kudrinszkajai öblöt védelmező halmok mentén. Az öböl sajnos sekély, csak csónak járhat rajta, de a tábornok úgy tervezi, hogyha meggazdagszik az állattenyésztésen, csatornát vágat az öblön keresztül, azon szállítja majd a gabonát, meg a jószágot.

Egyelőre se jószág, se gabona nincs a környéken, s a hatalmas kerteket is fölverte a gyom. Kézigránáttal, puskával lopakodnak a muzsikok a burjánzó gyom között. Holdas az éj, de az őrök nem látják meg a parasztokat. Félnek a kertekben álldogálni, inkább odakint járnak fel-alá az utcán, a fegyelem éjjelente nem valami erős a büntetőosztagosok között.

Az ostyasütő asszony házában egymás mellett alszanak a szénán a tisztek. Az ebédlőasztalon fejét öklére hajtva szunnyad a rangidős tiszt. Szin Bin-ut, a kínait a pitvarban vallatják. A tejfeles szájú zászlós minduntalan le-lecsúszik a színes bádoggal borított ládáról, unatkozó tekintettel vizsgáltatja a megkötözött Szin Bin-ut. A lámpában fogytán a petróleum, a tiszt feljebb csavarja a lángot, és ásítva kérdezi:

— Kínai, hogy kerültél ide? A bolsevikokhoz igyekeztél? A partizánokhoz?

— Enyém Kína utazni kell.

— Mese. A te Kínád éppen az ellenkező irányban van.

A magas, rőt hajú tiszt, aki eddig az asztalra borulva aludt, most körülnéz. Elnehezedett és elzsibbadt a kényelmetlen alvástól, és most térdhajlításokkal próbálja fölpezsdíteni a tagjait. Guggoltában odaszól a zászlósnak:

— Hű, micsoda álmot láttam, Pavel Andrejevics, micsoda álmot! A Volgát, Nyizsnyijt, a vásárt...

— Ne zavarjon — mormogja a kihallgatásvezető. — Sehogy sem tudom a nevét a jegyzőkönyvbe írni. Hogy hívnak?

— Épp ez a kínai hiányzott nekünk! Lője le és kész. Vagy akár lelövöm én.

A rőt hajú tiszt a revolvertáskája után nyúl. A zászlós félbeszakítja a kihallgatást, odalép az asztalhoz, hideg teát tölt egy bádogcsészébe és fintorogva issza. Unják magukat a tisztek kegyetlenül.

— Hány óra?

— Félnégy.

— Istenem, micsoda álmot láttam!

A hórihorgas tiszt riadtan felkapja a fejét, hallgatózik, és azt mondja gondterhelten:

— Valaki járkál odakint!

— Az őr!

— Nem a mieink léptei ezek.

Szin Bin-u úgy látszik megsejtette, hogy valami váratlan dolog történik odakint, igyekszik elterelni a tisztek figyelmét:

— Naplafolgómag enyém jött venni. Falu jött venni naplafolgómag. Nincs naplafolgómag. Naplafolgómag nincs, mit fogok majd álulok?

A hórihorgas tiszt az asztalra csap, azt mondja:

— Ébredjenek, uraim! Odakint dulakodnak! Meg kell nézni!...

Be sem fejezheti a parancsot, hatalmas reccsenéssel kirepül az ablakkeret és egyenest az asztalra szökken gránáttal a kezében Versinyin.

Ez hát a Kudrinszkajai öböl: rétek, mezők, dombok! Milyen tágas, milyen ragyogó, milyen friss itt minden! Milyen gazdag lenne itt a termés, milyen gazdagok lennének a szántók, ha a kaszálatlan rétet nem taposná le katonák csizmája, ha a rónákat nem szeldesnék szögesdrótos árkok, ha távolabb a dombokon nem sáncolta volna el magát Szaharov tábornok, aki a hírek szerint jó néhány szerelvény lőszert szállított ide. Szaharov mind a hat környező járásból összegyűjtette a foga-

tokat. Két hétig hordták a lövedékeket, s tíz napig nógatták a tüzérek a lovaikat, maguk is nekifeszülve az ágyúk pajzsának: az esőzés föláztatta az utakat.

Jó, hogy legalább az esőnek vége szakadt, különben hogy kúszna oda az ember ezen a sáros fekete földön Szaharov tábornok állásaihoz! Hanem azért így sem lesz könnyű megrohamozni a Kudrinszkajai öblöt. Hej, ha legalább egy pár ágyú meg egy félvagon lőszer volna! Hogyis volna ágyú, amikor még a gépfegyverhez sincs elég töltény, a puskákról nem is szólva. Persze, a szibériai muzsik megtanulta már, hogy takarékoskodjék a gránáttal, de most úgy neki van dühösödve! Ekkora dühéhez még egy milliárd töltény is kevés lenne!

Messze, a csapat előtt, a száraz őszi fűben hasalva fürkészte a fehérek sáncaival tüzdelt dombokat Versinyin, Misa diák, Szin Bin-u meg három muzsik. A sáncok felől puskalövések hallatszanak.

Versinyin fölpillantott az égre, s azt kérdezte:

— Kúsznak-e már a többi muzsikok? Lassacskán jövögetnek.

Indulatosan, haragosan ismételte:

— Azt kérdeztem, megjöttek-e már a többi századok?

— Nem jöttek meg, Nyikita Jegorics — felelte Misa.

— Petrov, hozzám! Hol vannak a muzsikok?

Petrov odakúszott hozzá. Versinyin kérdőn nézett rá.

— Visszakúsztak — mondta sóhajtva Petrov. — Meghátráltak.

— Megijedtek a puskáktól?

— Nem a puskáktól, Nyikita Jegorics, hanem nézz csak oda, Szaharov tábornok állásaiban...

Versinyin arra felé nézett.

— Az ágyúk, Nyikita Jegorics. Dörögnek szakadatlan.

— Persze, az ágyúk — mondta tisztelettel és irigykedve Misa.

Versinyin haragosan szakította félbe:

— Hát aztán? Semmi az! Ha ágyú, hát ágyú...

Erélyesen odafordult Petrovhoz:

— Menj hátra a muzsikokhoz, és mondd meg, mondd meg azt, hogy... szeretem őket!

És megindultan ismételte:

— Mondd meg, nagyon szeretem őket, úgy szeretem, hogy most tüstént ide állok a puskák, a páncok elé, ez elé a tüskés drót elé, az ágyúk elé! És addig állok itt, amíg a muzsikok vissza nem jönnek vagy amíg agyon nem lőnek. Kiállok a földért, Oroszországért!

Petrov hátrakúszott.

Versinyin cigarettát sodort, kétszer nagyot szívott belőle, s aztán tovább adta Misának.

— Nem dohányzom, Nyikita Jegorics. Hát csakugyan feláll?

— Miért ne állnék?

— Sehogy sem értem én ezt!

— Nem is kell, hogy értsed. Te csak feküdjél szépen, Misa. Min gondolkodol?

— Én-e? Én a jövőre gondolok, Nyikita Jegorics, meg a múltra is visszaemlékezem, és olyan jó érzésem támad. Szavalni szeretnék. Nyikita Jegorics, ha akarja fölmondom magának Turgenyevet könyv nélkül.

— Minek az?

— Az egész könyvet felmondom.

— Elment az eszed! Nézz csak körül, hol vagyunk, Misa.

Versinyin felegyenesedett, és némán fürkészte a távolban húzódó dombokat. Sűrűbb lett a lövöldözés.

— Micsoda rétek, galambocskáim — mondta nagyot sóhajtva Versinyin — és nincsenek lekaszálva. Még látni is szomorú. Övig ér a fű, hej, ha végig mehetnénk rajta kaszával... — A szeméhez emelte a kezét, vizsgálódott. — Szemben pedig ágyúk. Szaharov tábornoknak is megvan a magához való esze.

A horhosban pedig az odagyülekezett partizánok előtt ádázul hadonászva fel-alá szaladgált Petrov.

— Értsétek meg hát, muzsikok! Versinyin ott áll a golyózáporban! Ti pedig itt pihentek? Azt mondja, azért állok ide, mert szeretem a muzsikokat! És addig állok itt, amíg meg nem ölnek a fehérek!

Hallgatás a válasz. Végül megszólal a tömegből egy szigorú hang:

— Rosszul csináltuk, muzsikok!

— Rosszul — teszi hozzá rövid szünet után egy másik hang is.

Petrov leguggol az elsőnek megszólaló muzsik mellé, és azt mondja neki halkan:

— Rosszul és szégyenletesen!

A muzsik felugrott, kiabált:

— Rosszul is érzem magam és szégyenkezem is! Minek hallgattam rátok, ti ostobák?

— Hiszen ágyúk voltak ott!

— És ha ágyúk voltak is — folytatta a muzsik —, most majd megszakad a szívem, megölik Versinyint! Egész életemben szégyenkezhetem miatta!

Hallgattak. De ez már más hallgatás volt.

Petrov megértette a szívekben végbement fordulatot, kezébe ragadta a puskáját:

— Sorakozó!

És a muzsikok kiugrottak a horhosból.

Rétek. Dombok. Hej, de szép is vagy, Kudrinszkajai öböl!

A golyók vagy Versinyin előtt vagy Versinyin mögött csapnak a földbe.

Szin Bin-u, a kínai hirtelen felegyenesedett:

— Nem bilom, nem, enyém is ott áll mellé!

— Én sem nézhetem — mondta Misa, és felállt ő is.

Hárman állnak egy sorban!

Odakúszik, és melléjük áll a másik három muzsik is.

Egyikük a golyók röptét figyeli, és örvendezve mondja Versinyinnek:

— Nyikita Jegorics, hiszen a fehérek nem is ránk céloznak.

— Ugyan már!

— Mi a csuda!

Egyikük szigorúan mondta, eltűnődve:

— Tán nem akarnak, vagy tán nem tudnak?

S amikor a lövöldözés zajába belekerepelt a géppuska hangja, az egyik muzsik ujjongva kiáltotta:

— Odanézzetek, ott valaki kúszik felénk a fehérektől. Vakmerőek a gazemberek, mi tagadás.

Puskájukhoz kaptak a muzsikok. Versinyin halkan parancsolta:

— Várj! — És hangosan megkérdezte: — Ki az ott a fűben?

— Jó barát — hallatszott egy elhaló hang.

— De sokan vagytok jó barátok — mondta kezét a ravaszra téve Versinyin. — Felelj! A földet?

Az elfúló hang közelebbről hallatszott már:

— A népnek.

— A gyárakat?

— Feltétlenül.

— Békét?

— Hódítások és hadisarc nélkül!

Versinyin leeresztette a puskát.

— Gyere közelebb.

A fűből hosszú, megfakult vörös ingben, kezében kékszalagos, kifakult sapkáját szorongatva előbújt Vaszka Okorok. Még mindig térdepelt, szinte nem hitt a megmenekülésében.

— Szaharov tábornok agyon akart lövetni, én meg...

— Miért akart agyonlövetni?

— Én a 124-ik forradalmi ezred titkára vagyok, és azért furakodtam be a tábornok csapataiba, hogy elégedetlenséget szítsak közöttük.

— És hol az ezreded?

— Amint megjöttünk a frontról, ki-ki ment haza. Nekem meg nincs házam, mert hogy én forradalmi ezred titkára voltam: fölégették a büntető osztagosok.

— Tanult ember vagy?

— Írok, olvasok.

— Az egyszeregyet tudod-e?

— Gyatrán, Nyikita Jegorics.

— Honnan tudod a nevemet?

— A legények mondták, akiknek agyon kellett volna lőniük: „Ott áll, azt mondják, a mezőben Nyikita Jegorics Versinyin, nem lehet az más. Fuss hát!" A látszat kedvéért utánam pufogtattak, egy kicsit meg is karcolt egy golyó.

Golyók süvítettek.

— Hu! — kiáltotta Versinyin. — Jól van! Elhibázták!

— Megsebesített?

— Annál is rosszabb. A csizmámat vágta szét. Húzd le.

Vaszka lehúzta a csizmát. Bekötözte a sebet.

— A mieink mind itt vannak, Nyikita Jegorics. Idekésztunk.

Versinyin a muzsikok felé fordult.

— Ideje már. Most akár el is bújhatunk. Ne kísértsük az istent. Roham előtt vagyunk.

Leguggoltak.

Versinyin magához ölelte a fegyverét, megkopogtatta a csövét az ujjával, és szomorúan mondta Okoroknak:

— Nálunk is akad mindenféle katona. Látod, megfutamodtak! És még bolsevikoknak nevezik magukat.

— Pártsejt kellene nálatok, Nyikita Jegorics — mondta Vaszka Okorok. — Ha pártsejt volna, biztosan nem futamodtak volna meg.

— Honnan vegyük azt a sejtet, vagy mit?

— Tán összeszedhetnénk?

— Peklevanovval kellene megbeszélnem. Bízik bennem nagyon. „Eredj, azt mondja, téged követ az egész járás." Miféle járás? Még jó, ha egy pár falu utánam jön. Próbáld csak meg, sikerül, mondta. Hát így is történt. Csakhogy biztost nem adott mellém. Bízik bennem, de én tízszerte jobban bízom őbenne!

Versinyin letépett egy marék füvet, sokáig nézegette, tűnődött, aztán azt kérdezte Vaszkától:

— Szaharov tábornok meg a tisztjei bizonyára a dombon vannak?

— A domb mögött a fedezékben, Nyikita Jegorovics. Ha a jobbszárnyon támadunk, behatolhatunk az ellenség hátába.

— Úgy gondoltam, elvtárs... Csináld utánam, amit én csinálok!

Megint felállottak valamennyien Versinyin példájára. Ő meg megnyálazta az ujját és feltartotta. A többiek gondolkodás nélkül utána csinálták. Csak Misa diák ámult el: „a mocskos ujjamat a számba?" De hát mit volt mit tenni.

Leültek megint. Versinyin megkérdezte:

— Nohát, megtudtátok honnan fúj a szél?

— A hátunkba fúj, Nyikita Jegorics — vágta rá Okorok.

— Megállj Misa, honnan fúj?

— Csupa veríték a hátam az izgalomtól, Nyikita Jegorics, nekem a hátamat borzongatja.

Odakúszott Petrov.

— Az ezred teljes rendben, Nyikita Jegorics.

— Jól van. Szedd össze a kénesgyufát, aztán a fiatalabbak fussanak végig a front hosszán, és gyújtsák fel a sztyeppét. A tűz nyomában támadunk!

A fiatal partizánok nekiestek a fűnek, tépték, teregették, gyújtották.

A szél egyenest a fehérek sáncai felé hajtja a lángot.

Tűz és füst burkolja be a sáncokat. Sebesen tör a fedezékek és az ágyúk felé.

— Hurrá!

A muzsikok puskával, flintával vagy egyszerűen fejszével a kezükben rohamra indulnak.

Átvágják a drótakadályokat. Betörnek a sáncokba. Végigszaladnak az árkokon. Viaskodnak.

Az ágyú-állások alatt, a domb tövében a fedezék mellett tisztek csoportja álldogál, közöttük maga Szaharov tábornok.

Versinyin lassan odament a tábornokhoz, megállt, és nyugodtan kérdezte:

— Szaharov tábornok? Főparancsnok?

A tábornok rá sem pillantott Versinyinre, úgy válaszolta:

— Hát te ki vagy?

— Versinyin. Muzsik.

— Látom, hogy nem asszony vagy.

Versinyin letépte a tábornok váll-lapját, és elhajította.

— Hasztalanul viseled a válladon az orosz aranyat! — Megkérdezte az öregeket: — Mit csináljunk vele?

Egymásra pillogtak az öregek. Egyikük előhalászta a nyirfakéreg szelencéjét, orrába tömködte a dohányt, tüsszentett, a másik zavartan köhécselt:

Végül a harmadik, egy ösztövér vénember azt mondta:

— Agyon kell lőni!

Egy nagy szakállú, méltóságteljes képű öreg alaposan végigmustrálta a tábornokot, s aztán odafordult Versinyinhez:

— Inkább fel kéne akasztani, Nyikita Jegorics.

— Miért?

— Ő nagy buzgalommal akasztotta a mieinket, hát mi is tegyünk ki magunkért. Ha meg agyonlőjük, sírt is kell neki ásni, csak pazaroljuk rá a földet. Ide akasztjuk egy fenyőre, hadd himbálózzék. A varjak is jól járnak vele.

Egy pisze orrú fiatal tiszt lépett elő, tisztelgett, és azt mondta Versinyinnek:

— Én Szaharov tábornok adjutánsa vagyok. Ez egy szörnyeteg. Gyűlöltem és gyűlölöm! Parancsnok polgártárs, engedje meg, hogy a kötelét...

— Micsoda?

— Engedje meg, hogy én szappanozzam be a kötelét. Külön gyönyörömre szolgálna.

Versinyin rábámult az adjutánsra, és hátrahőkölt. Aztán megrettenve vagy csodálkozva megérintette az adjutáns karját, mintha nem hinne a fülének s a szemének, hogy van a világon ilyen elvetemült ember.

— A saját parancsnokod kötelét! Te átkozott kutya! És az ilyen még az egyszeregyet is tudja.

A tábornokhoz fordult:

— Én agyonlövetnélek, tábornok, csak hát az öregek miatt nem lehet. Az öregek acsarkodnak most nagyon. Írjad az ítéletét, Vaszka. Várj csak...

Tűnődött egy kicsit, aztán rámutatott az adjutánsra, és azt mondta szigorúan:

— Ezt is írjad bele az ítéletbe! Őt kell felakasztani elsőnek!

PARTIZÁNOK A SÍNEKNÉL

— Partizánok a síneknél — mondta rekedten Obab, a táviratokra mutatva. — Azt írják: Versinyin csapata fölbukkant a síneknél... A városban nyugalom van.

Obab nehézkesen beljebb húzódott az ablaktól.

— A zsidók az okai, kapitány. A városban is csupa zsidó, meg Versinyinnél is a zsidók vannak. Adjon egy cigarettát. Ez a Peklevanov is bizonyára zsidó.

— Miből gondolja?

— Mindenkinek túljárt az eszén. Bizonyára itt van Versinyinnél. Hiszen hogy bánt volna el úgy az a paraszt Peklevanov nélkül Szaharov tábornokkal...

— Mi van a tábornokkal? Hol van?

Obab fölemelte a kezét, és sokatmondó mozdulatot tett vele. Nyezelaszovnak megdermedt a szíve.

Felugrott, és türelmetlenül kérdezte:

— Zászlós... Ki a mi parancsnokunk?... Ki a mi közvetlen parancsnokunk?

— Szaharov tábornok.

— Úgy? És hol van?

— A partizánok felakasztották.

— Úgy?... Tehát magunkra maradtunk?

— Az amerikaiak segítségünkre jönnek. A japánok is.

— És ők értesültek Szaharov tábornok sorsáról?

— Egyelőre még nem.

— Akkor ne is értesítse őket.

— Megfutamodnának?

— Feltétlenül.

Obab a combját csapkodta, hosszú, sima karja úgy himbálózott, mint a kötél.

— Ezt már szeretem!... — S mert magán érezte Nyezelaszov bágyadt pillantását, hozzátette: — szeretem, amikor a szövetségesek szaladnak. Sok mindent elhagynak olyankor.

— És ha magát is?
— Hogyhogy?
— Hátha magát hagyják el.
— Nekem két életem van, én megmenekedem.
— A mozdony vegyen fel vizet, a páncélvonat álljon készen az indulásra!
Obab bárgyún megkérdezte:
— Milyen irányba? — És még azt is: — Most Szaharov birtokai önre szállnak, Alekszandr Petrovics?
A kapitány szorosabbra húzta a derékszíját, és már-már rákiáltott: „Ne okoskodjon, teljesítse a parancsot", de ehelyett elfordult, és unottan kaparászta a festéket az ablakkereten, halkan kérdezte:
— Kinek a parancsát kövessük, zászlós?... Kit értesítsünk táviratilag... Várjon.
Obab a kis bronzbálvány-hamutartó hasára csapott, és megpróbált valamilyen gondolatot előhalászni az agyából, de csak nem sikerült.
— Nem tudom... Ha vizet kell venni, hát kell... Ha lőni kell, hát lőni kell.
És mint a kis liba rövid szárnya, csapkodott a csizmanadrágja, amint végigment a vagon folyosóján, és mormogta:
— Nem az én dolgom, hogy gondolkodjam... Én csak olyan vagyok, mint a géppuska hevederje... De azért nagy szükség van rám...
A kapitány leugrott a peronra; mindent személyesen kell ellenőriznie: Nyikiforov mozdonyvezető megbízható ember, akárcsak Obab, de éppen olyan ostoba is. Aztán meg a városból is kell táviratnak érkeznie. A főparancsnoki állás megüresedett. Vajon kit neveznek ki? Csak nem Vjacsa bácsit, a könyveit kötögető öreg Szpasszkij tábornokot? Furcsa egy ügy, az ördögbe is! Hogy a csudába tudta Versinyin, ez a muzsik elfogni a főparancsnokot az egész vezérkarával? Vajon nem Obabnak van-e igaza? Hátha valóban Peklevanov vezeti a partizán csapatokat? Nyezelaszovnak tehát bármi áron meg kell semmisítenie Versinyint. S akkor természetesen ő kerül Szaharov helyére? Ohó! Nem is lehet másként! Tehát azt kell megtudni legelőbb is, hol vannak Versinyin főerői? „Úgy! az

állomás felé közeledik? Nagyszerű! Itt fogom bevárni!" Vajon hányan lehetnek az amerikaiak és a japánok? Mindenesetre ők alkothatnák a derékhadat, hogy a szövetségesek lendülete egyenletesen kihasson a két szárnyra. Tehát meg kell várni a szövetséges csapatokat.

„Ó, micsoda undok, mocskos állomás! Vajon csakugyan ezen az állomáson születik meg az én dicsőségem?"

Egy kék, francia lábszártekercses, ormótlan bakancsos vézna kis katona ijedten tisztelgett neki.

Nyezelaszov nem szívesen ténfergett a peronon, megkerülte a páncélvonat acéllemezekkel borított vagonjait, és befordult a menekülők marhavagonjai közé.

„Ez hát a fölösleges Oroszország — tűnődött szégyenkezve, és elvörösödött a gondolatára: — te is ebből az Oroszországból való vagy."

Fennhangon pedig így szólt:

— Szamár!

Egy erősen pirosított arcú nő hátranézett. Bánatos, bágyadt szeme volt és mély ráncok barázdálta alacsony homloka.

A marhavagonokat megbarnult deszkával szögezték be. Megfakult moha kandikált ki a hasadékaiból. Az ajtókat fogantyú helyett szíjakkal rángatták ki-be. Az ajtónyílásban fonott zsákokban hús, hal, lőtt madár lógott a szögön. Némelyik vagon ajtaját fenyőággal díszítették, s ezekből a kocsikból fiatal női hangok hallatszottak. Az egyik vagonban zongoráztak.

Veríték- és pelenkaszagot árasztottak a vagonok, ammóniákosan bűzlött a széttiport ürülék a sínek mentén. Az egyik vagon tövében most is guggolt egy katona egész testében remegve, és sárga foga közül kicsapott az üvöltés:

— O-o-o-o-jo-jo . . .

„Vérhas" — gondolta a kapitány, s közben rágyújtott. „Tehát: kaput."

Még mindig marta a szégyen, és valami furcsa távoli düh, amely lassan olvadozott a lábaiban.

Egy roskadt hátú öregember nehezen emelgetve a súlyos fejszéjét, egy korhadó talpfát hasogatott.

— Messziről apó? — kérdezte Nyezelaszov.

Az öreg ráfelelte:

— Szizranyból.

— Hová mész?

Az öreg leeresztette a fejszét, s összeütve bokáját feszesen állott (mezítelen lábán szürke, repedezett volt a körme) és egykedvűen felelte:

— Ahová visznek.

Gyermekökölnyi ádámcsutkáját petyhüdt ráncok borították, s beszéd közben ezek széthúzódtak, mélyükön láthatóvá váltak bőrének tiszta fehér csíkjai.

„Szófukar ember... lerí róla." — tűnődött Nyezelaszov.

— Szizranyban földem van — mondta epekedve az öreg —, príma jó fekete föld. Nem is föld az, hanem arany: pénzt verethetsz belőle... Most meg, lám, ott kellett hagynom.

— Sajnálod?

— Persze hogy sajnálom. De csak otthagytam. Majd visszamegyek.

— Csakhogy messze van ám vissza... Nagyon messze...

Az öreg még mindig szorongatta a fejszét, s a fejét csóválta. Élesen, szinte sipítva sóhajtott:

— Messzi... Azt mondják, Versinyin fölbukkant a vasútvonalon, nagyságos uram.

— Mesebeszéd. Nem bukkant ott föl senki.

— Csakugyan? Szóval hazudnak! — Az öreg élénken meglendítette a fejszét. — Pedig azt mondták, jön és lemészárol bennünket. Lemészárol, kegyetlenül, még a jószágot is. Azt mondják, a páncélvonat a mi egyetlen reményünk. Az utolsó. No lám... Szóval nem igaz?

— Egy szó sem.

— Akkor minden rendben van, nagyságos uram. Tán Vlagyivosztokig is elkódorgok... Majd csak átvészelem... Hogyan jutok majd vissza?...

— Nem éred meg... Ne is törd rajta a fejed. Kár...

— Hiszen azt mondom: elpatkolok még útközben.

— Hát itt nem tetszik neked?

— Nem a mi népünk ez. Nálunk nyájas a nép, itt még beszélni sem tudnak rendesen. A kínai meg sem érti az orosz

beszédet. Itt tetvesedünk meg. Tán mégis jobb lenne visszamenni? Hagyni az egészet és visszamenni? Hiszen a bolsevikok is emberek, ugye?

— Nem tudom — válaszolta a kapitány.

Estére füstszagot hozott az állomásra a szél.

Égett az erdő.

Könnyű, meleg volt a füst, gyanta illatozott körös-körül.

Kék tajtékba burkolózott téglaházacskáival a szivattyú kávás agyagteknőjéhez hasonló állomás, a kis kínai kunyhók, a sárga kölesföldek, elsápadtak menten az emberek.

Obab zászlós hahotára fakadt:

— Kóklerek!... Mit féltek!?...

És mintha a nevetését akarná összenyalábolni, mohón a levegőbe kapkodott hosszú karjával.

Egy földszín arcú, tüdővészes menekült asszony cukorspárgával összefogott gesztenyeszínű kabátjában szapora léptekkel futkosott az állomáson, és suttogva hajtogatta:

— A partizánok... A partizánok... Felgyújtották a tajgát... Mindenkit lelőnek... Versinyin közeledik.

Szinte egy időben látták őt mind a tizenkét szerelvénynél. Bársonykabátját belepte a hamu, halántékán kiütközött a veríték. Mindnyájan fájdalmas szorongást éreztek, olyasfélét, mint az éhség.

A nagy fejű, jégcsap bajszú állomásparancsnok — a katonák „emeletesnek" csúfolták — csitította a tömeget:

— Okos emberek vagytok, ne veszítsétek el a fejeteket. Nyugalom!

— Csita elesett!... Vlagyivosztok a bolsevikoké!

— Szó sincs róla. Hallucináltok. Csitával tartjuk az összeköttetést. Éppen most keresték távírón Knox tábornok dajkáját.

S lenyelve egy tiszteletlen kuncogást, szigorú hangon mondta:

— Knox angol tábornok elveszítette a pesztráját. Most keresteti. Jutalom a nyomravezetőnek. Diplomáciai pesztra, az ördögbe is!

Egy göndör fürtű szőke legény, az üstöke akár a virágzó fagyal, sorra járta a vagonokat, a főparancsnokság hadijelentéseit ragasztotta ki. S bár senki sem tudta, hol is van ez a főhadiszállás, és ki viaskodik a bolsevikokkal, felélénkültek az olvastukon.

Melegen zuhogott az eső. Dörgött. Zúgott a tajga.

A füst szertefoszlott, de mihelyt elállt a zápor s szivárvány jelent meg az égen, ismét gomolyogni kezdett kéken, s megint csak fullasztóvá, fojtóvá sűrűsödött a levegő. A ragadós sárban szinte odatapadt a láb a földhöz.

Ázott szántóföldek illatoztak, és a kunyhók mögött halkan zúgott a csuromvíz köles.

Egyszerre csak egy őrmester holttestét hozta ki két kozák a peronra a szivattyúház mögül.

— A partizánok tették... — suttogta a spárgás-kabátos menekült asszony. — Versinyin... Ők voltak...

A barna marhavagonokban összesúgtak az emberek:

— A partizánok... A partizánok...

Az egyik vagon peronján ott állott a bársonykabátos nő, és hadarva faggatta a katonákat:

— A vonatotok nem hagy itt bennünket?

— Ne zavarja az embereimet — mondta Nyezelaszov kapitány. Hirtelen meggyűlölte a hegyes orrú asszonyt. — Tilos beszélgetniük!

— Lemészárolnak bennünket, kapitány!... Hiszen tudja!...

Nyezelaszov kapitány bevágta az ajtót, ráförmedt:

— Takarodjék a pokolba.

Ismét táviratot hoztak. Valaki alig kisilabizálhatóan és minduntalan össze-cserebérélve a számokat, azt parancsolta, hogy kergesse szét Versinyin bandáit, amelyek a vasútvonal mentén gyülekeznek.

— De hol vannak az amerikaiak, Obab?

— Közelednek.

— Hát a japánok?

— Velünk egyvonalban, a Muklenka másik partján, túl a hídon.

— Hát ez a kínai mit keres itt?

— Napraforgómagot árul.

— Azt csak porhintésül teszi. Mind ilyenek ezek a sárga szeműek. Kérdezze meg, van-e kokainja.

— Kokainod van-e, kínai?

— Kokain nincs. Naplafolgómag van.

Obab és Nyezelaszov tovább ment. Szin Bin-u, a kínai utánuk nézett, és megkérdezte Nyikiforov mozdonyvezetőt:

— Tied kapitány halagszik hamal? Katonája kevés? Paltizánnak fél?

— Van katonája elég.

— Hány?

— Mi közöd hozzá?

— Nem közöm hozzá.

— Akkor hallgass! A szabályzat tiltja, hogy beszélgessünk, értetted? Az én szememben a legfőbb a szabályzat, testvér. Annyira a véremben van a szabályzat, hogy a vonat elejére állítom a mozdonyt, mint a teher meg a személyvonatokról szóló rendelkezés mondja. Érted ezt, kínai?

— Jól ez van.

— De még milyen jól!

— Nézd, amelikai jön!

— Nem addig van, a szabályzat szerint először a japánok jönnek.

S csakugyan először a japánok érkeztek meg. Az amerikaiak öt óra múlva tűntek fel.

A nyájas, kövér mozdony megkönnyebbülten szuszogva vontatta az állomás felé a japán katonák hat vagonját. A nyomában jött a másik. Sárga fejű madarakra emlékeztető, apró, tiszta emberkék lepték el a peront.

Nyezelaszov kapitányt a páncélvonat mozdonyán találta meg a japán tiszt. A japán a revolvertáskáját simogatva oroszul szólalt meg és igyekezett tisztán kimondani az „r-eket":

— Én vagyok Tanako Mucco pal-rrancsnok... Kaptam pal-rrancsot, támad együtt.

És hirtelen fölemelve hangját, mint valami besulykolt szöveget ordította:

— Megsemmisít!... Megsemmisít!...

Mellette egy amerikai tudósító állt, ragyogó zöld gombos

zubbonyban, csíkos zokniban. Ő is hadarva érdeklődött, sebesen szántva a ceruzájával a papírt, s idegesen fürkészve az állomást:

— Esz mi? Meg esz mi?...

Obab meg egy másik tiszt verejtékezve és köhögve magyarázta:

— Jól van — mondta Nyezelaszov. — Obab, adjon parancsot: harchoz felkészülni.

Becsapta a nehéz acélajtót.

— Indulás, indulás! — süvöltötte.

És valahol a lelkében felburjánzott a vágy, hogy a kezével tapinthassa, a szemével láthassa a bánatot, amely átáradt a menekülők szerelvényeiről a 14—69-es páncélvonatra.

Nyezelaszov kapitány fel-alá rohangált a vonat folyosóin, revolverével fenyegetőzött, és szeretett volna minél hangosabban ordítozni, hogy a kiáltása átszakítsa a pokrócokkal és acéllal bélelt vagonfalakat... Később maga sem értette, minek kiabált úgy.

A mocskos katonák kihúzták magukat, szögletes arcuk fagyosan dermedt volt.

Obab zászlós szapora léptekkel, hallgatagon csörtetett a kapitány nyomában.

Csörömpöltek az ütközők. A vonatkísérő füttyentett, csörömpölve zuhant le a polcról egy vasveder, és a földhöz lapítva a síneket és lerázva magáról az állomásokat, és őrházakat, a füst borította erdőt, a tűzhányók meleg, nyirkos szél járta gránitját, zuhantak, egyre zuhantak és röpültek a sötétbe a vagonok nehéz acélládái, magukkal ragadva száz meg száz bánattal és haraggal teli emberi testet.

Nyezelaszov kapitány azt mondta:

— Noshát, 14—69-es páncélvonat, oroszországi technikánk legújabb vívmánya, előre a dicsőség felé!

„Az egyesült orosz és szövetséges csapatok a 14—69-es páncélvonat támogatásával szétverték Versinyin partizán bandáit.

Veszteségünk 42 halott és 115 sebesült volt. A szövetsé-

gesek hadiereje minden dicséretet megérdemel. Az ellenség üldözését folytatjuk.

8701—19, Nyezelaszov kapitány, a 14—69-es páncélvonat parancsnoka."

Nyezelaszov elnevette magát, amikor aláírta a parancsot:

— Persze, nem könnyű eligazodni rajta, hogy ki kit vert szét. Szaharov tábornokot mindenesetre felakasztották.

— Parancsolja, hogy kihirdessük a másik parancsot, kapitány úr? — kérdezte tisztelettudóan Obab.

— Melyiket?

— Az ezredesi kinevezéséről.

— Kérem!

Nyezelaszov elégedett volt: nem azért, mert a parancsnokság kapitányból egyszerre ezredessé léptette elő, hanem azért, mert az egyik állomáson sikerült jó néhány vagont megszereznie Szaharov tábornok lőszerkészleteiből. Hát még sem tudta elrejteni előle a gazember!

— Ha-ha! Felakasztották! Nagyon, nagyon sajnálom. Most a szomszédja lehetnék a birtokomon! Tudják, hogy mellette kaptam földet?... — Nyezelaszov egyszerre csak felugrott: — Azonnal tüzet nyitni! Partizánok a síneknél!

Obab végigrohant a páncélvonaton, s odakiáltotta a tüzéreknek:

— Tűz! Tűz!

Ötödik fejezet

AZ IDEGEN FÖLDEKRŐL JÖTT EMBER

Hatodik napja fogta körül a testet a forró kő, a forróságban elbágyadó fák, a zörgő száraz fű és a lankatag szél.

A fegyver nyomta a vállat, belefájdult a derék.

Elfáradt a láb, úgy elzsibbadt, mintha hideg vízben áztatták volna, a fej meg úgy kiszáradt, mint szárazra vetett nád.

Hatodik napja vonultak három járás partizánjai, akiknek a parancsnokai még nem tudtak kapcsolatot teremteni Versinyinnel, a tűzhányó dombok felé.

Olykor-olykor kozák járőrök támadták meg az előőrseiket. Lövések csattantak, mintha babhüvely pattant volna szét.

Mögöttük pedig — a vasútvonal mentén — és mélyebben: az erdőkben és mezőkön az atamán emberei, a csehek, a japánok és ismeretlen földekről jött emberek égették a muzsik falvakat, tiporták a szántókat.

Hatodik napja már hogy imádságnyi kurta pihenőkkel egyre vonultak vissza a partizánok a fekete ösvényeken, fedezve az elöl húzódó szekérkaravánt, amely a családjaikat s cókmókjukat vitte. Unták az utat, gyakorta letértek az ösvényekről, és a kövek között a bozótosokon áttörve toronyiránt haladtak a hatalmas hangyafészekre emlékeztető tűzhányók felé.

A hetedik napon érkezett meg hozzájuk Szin Bin-u, a kínai, aki elmesélte nekik, hogy Versinyin szétverte Szaharov csapatait, s felakasztatta a tábornokot.

Egy bekötött arcú muzsikocska, aki Szin Bin-u-val együtt érkezett hozzájuk, apró betűkkel telirótt papirost adott át a csapat parancsnokának, és azt mondta:

— Az a parancs, hogy egyesüljetek Versinyinnel!

A partizánok gyűlést tartottak, tanakodtak, és még azon az éjszakán elkanyarodtak jobbfelé, hogy a Gránit-hágón keresztül eljussanak Versinyinhez.

Másnap délben Versinyin a bekötözött arcú muzsikocskát faggatta, ingerülten cibálva az inge ujját:

— Hát lovat sokat elhajtottak?

— Van nekik, Nyikita Jegorics.

— Mennyi?

— Lehet vagy húsz.

— Sokra megyünk vele! Legalább százra van szükségem! A Szaharovtól zsákmányolt ágyúkat mielőbb oda kell vontatnom a sínekhez. Itt az ősz. — Aggodalmasan kémlelte az eget. — Itt az ősz, maholnap nyakunkon az eső, föláznak az utak, errefelé puha a talaj, hogy vontatjuk akkor az ágyúkat a sínekhez? Ágyúk nélkül pedig hogy vennénk be a pán-

célvonatot? Puszta kézzel nem tudod a sínekhez vontatni az ágyúkat, érted-e? Csuda nehezek.

— Lesz ló — mondta a muzsikocska bizonytalanul.

Szin Bin-u, a kínai odalapult a sziklához, s amint a csapat elvonult előtte, minden muzsiknak vad haraggal magyarázta:

— Japán itt kell ütni... Uh-uh, úgy ütni! Amelikánt is!

És szélesen hadonászva mutatta, hogyan kell ütni a japánokat és amerikaiakat.

Versinyin azt mondta Vaszka Okoroknak:

— A japán a mi számunkra rosszabb a tigrisnél. A tigris legalább leszaggatja a ruhát a kínairól, mielőtt felfalná: hadd szellőzzön, hanem a japán bekap minket csizmástól.

A kínai megörült a róla szóló beszédnek, és így szólt:

— Igaz!

— „Igaz, igaz!" — gúnyolódott enyhe elégedetlenséggel Versinyin. — De hol vannak a lovak? Azt kérdeztem, hol vannak a lovak az ágyúkhoz? Elmegy közben a páncélvonat, érted?

— Nem megy — mondta a kínai. — Ide-oda szaladoz: szaladoz ide-oda. Nem tud, mit csinál. Állomáson voltál, láttál.

— Bizony meglehet, hanem azért mégis...

Versinyin térdére szorosan simult rá liszteszsákszerűen bő kék bársony buggyos nadrágja. Szélfútta arca elkomorodott.

Vaszka Okorok fáradtan, ábrándozva meredt Versinyin szakállára, s mintha valami vidám pihenésről számolna be, úgy fűzte a szót:

— A végén még Bábel-tornya épül Oroszországban, Nyikita Jegorics. És úgy szétkergetnek minket, mint héja a csibéket, úgy bizony! Meg nem értjük majd egymást. Én szólok hozzád: „Nyikita Jegorics, innál-e kisüstit? Te meg ráfeleled japánul: tala-bala. Vagy Szin Bin-ut orrbavágod, s egyszerre csak oroszul kezd dalolni. Hát nem így van, mi?"

Vaszka azelőtt az aranymezőkön dolgozott, s mindig úgy beszél, mintha természfémre bukkant volna: se magának nem hisz, se a társainak. Az üstöke göndör, vörös, lustán csóválja a fejét. Szinte olvad a feje a tenger felöl fujdogáló lankadt, langyos szélben, a föld, fa forró, bánatos illatában.

— Hej, nem jót jelent ez a meleg szél, muzsikok — mondta Versinyin. — Eső lesz.

Az erdők és dombok felől, halk, fáradt dobogással torkollottak az ösvények medrébe az emberek, állatok, szekerek, fegyverek patakjai. Odafent a sziklák között homályosan sötétlettek a cirbolyafenyők. A szíveket kiszárította a forróság, mint a törött ágat, a láb nem találta a helyét, mintha parázson járna.

Lövések dördültek a távolban.

Néhány partizán lemaradt a csapattól, hogy viszonozza a tüzet.

Okorok szélesen mosolygott:

— Végigjártam a szekérkaravánt. Csoda muris!...

— No mondjad — biztatta Versinyin.

— Kukorékol a kakas. Még a baromfit is hozzák az atyafiak. Mondom nekik: „Úgyis elhagyjátok, inkább faljátok föl."

— Nem lehet azt. Állat nélkül csak nem lehet meg az ember. A súlyát veszíti állat híján. Mert, hogy a lélek sálya...

Szin Bin-u hangosan mondta:

— Kozák cav-zsa. Nipponi kuna, elveszi kicsi-kicsi asszony. Nem hao! Kozák lossz. Völös olosz...*

Összeharapta az ajkát, sercintett a foga közt, és boldog mosolyra derült az arca, amelynek olyan volt a színe, mint az arany mezőké, meg a ferde, dinnyemag vágású szeme.

— Sango!...

Szin Bin-u helyeslése jeléül fölfelé tartotta a nagyujját.

De ezúttal nem felelt a szavára a partizánok hahotája, és csüggedten mondta:

— Lossz... — És bánatosan körülnézett.

— Mi a rossz? — kérdezte Okorok.

— Eső lesz — tolmácsolta a kínai szavait Versinyin. — Az eső miatt bánkódik. Előre, cimborák, szaporábban!

Az osztag gyorsabb menetbe csapott át.

Versinyin hátul lépkedett, s közben egyre a hegyeket fürkészte, a lovakat várta.

* A kozákok rosszak. A japán gazember, elviszi az asszonyokat. Nem jó. A kozákok rosszak. A vörös oroszok...

A meredek sziklás part szélén az út hirtelen megszakadt és hídban folytatódott erkélyszerűen. Az áradat hatalmas ereje zúgott a köveken, tajtékot vetett: a híd egészen nedves, csuszamlós volt. A partizánok egy pillanatnyi gondolkodás nélkül ráözönlöttek a hídra.

— Derék, bátor muzsikjaink vannak — mondta sóhajtva Versinyin. — Ha lovaink, meg ágyúink lennének...

— Meg páncélvonatunk! — tette hozzá Vaszka.

— Miért nevetsz?

— Honnan szereznénk mi páncélvonatot, Nyikita Jegorics?

— Hiszen te még Bábel tornyát is akarsz.

— Én csak tréfáltam.

— Én meg komolyan beszélek.

— A Bábel tornyáról, Nyikita Jegorics?

— Nem, a páncélvonatról.

— Nocsak?!

— Szerezzünk csak lovakat, akkor nocsakozhatsz.

Versinyin átment a függőhídon, megkérdezte:

— Tartsunk-e pihenőt?

A muzsikok megálltak, rágyújtottak.

Mégis úgy döntöttek, hogy nem tartanak pihenőt. Keresztül mennek a falun, aztán neki a dombnak, s majd ott éjszakázhatnak.

Davja falu mellett, a legelő szélén, mezítlábas muzsik vágtatott elébük sárga lovon, és azt mondta:

— Csata volt itt nálunk, Nyikita Jegorics.

— Kivel csatáztatok?

— A japán verekedett a partizánokkal. Itt a faluban. Kijut most a népnek. A japán elment, visszaverték, de holnap bizonyára megint jön. Összeszedtük hát a retyerutyánkat és megyünk a dombok közé.

— Miféle partizánok azok? Kinek az emberei?

— Nem tudom. Nem a mi járásunkbeliek bizonyára. Parasztok azok is. Géppuskáik vannak, jó géppuskáik. Kaszálnak is vele.

A széles utcán szekerek, holttestek, tetemek hevertek.

Egy átdöfött torkú japán keresztben feküdt egy oroszon.

Az orosznak kifolyt a kék szeme az arcára. Véres katonaingén legyek mászkáltak.

Négy japán arcraborulva feküdt a sövény tövében, mintha szégyenkeznék. A tarkójuk szét volt roncsolva. A bőrdarabok — rajtuk erősszálú fekete haj — odatapadtak csinos zubbonyuk hátára, a sárga lábszárvédőjüket olyan gondosan kipucolták, mintha parádézni készültek volna a vlagyivosztoki főutcán.

— El kellene földelni — vélte Okorok. — Gyalázat.

A lakosok a holmijukat rakták szekerekre. Gyerkőcök a jószágot terelték. Az emberek arca olyan volt, mint mindig: nyugodt, komoly.

Csak egy eszeveszett fehér kutya keringett portáról-portára a hullák között.

Egy öregember jött oda, az arca akár a kopott irha. Ahol hiányzott róla a szőr, ott elővöröslött a homloka meg az orcája bőre.

— Hadakoztok? — kérdezte sírós hangon Versinyintől.

— Ha muszáj, nagyapó.

— Én meg csak nézem: undorító az ilyen világ a népnek. Soha ilyen nyavalyás háború nem volt még. Azelőtt a cár szólított, most meg, hogy a csömör essen bele, maga kaszabolja egymást a nép.

— Hiába, nagyapó, addig jöttünk-jöttünk, míg egyszerre: reccs — oda a szekér! Korhadt az már régen, most meg újat kell csinálni.

— He?

— Mondom: elkorhadt már az a cári szekér.

Lehorgasztotta a fejét az öreg, és mintha csak a talpa alatt fülelné a morajt, úgy mondta:

— Nem értem én... He?

— Eltörött a szekér, azt mondom!

Az öreg megrázta a kezét, mintha vizet fröcskölne le róla, s mormogott:

— Nofene... Micsoda szekerek vannak mostanság. Eljött az antikrisztus, ne is remélj most jó szekeret.

Versinyin a hasogató derekát tapogatta, és körülszemlélődött.

A kutya még egyre nyüszített.

Az egyik partizán kapta a karabélyát és lőtt. A kutya összegömbölyödött, aztán egész testében kinyúlt, mintha most ébredezne nyújtózkodva. Kimúlt.

Az öregember nyugtalanul vakarózott.

— Lám, a kutya is megdöglött a bánattól, Nyikita Jegorics. Az ember pedig tűr... Tűr, Nyikita Jegorics. Azt mondják, láncosvonat jön a hegyek közé. Elpusztít mindent, s megint csak fölégeti a maradékot.

— Ne fecsegj össze mindenfélét. Sín is kell ahhoz.

Dühösen kiköpött az öreg.

— Sín nélkül is jön! Merthogy a japánok vannak a dologban! Végünk már akkor, Jegorics. Itt a vég. Elrohad a nép, mint a termés az esőben... És a láncosvonat kapitánya állítólag cári vér?...

— Elég legyen a fecsegésből...

— Haragos kegyetlenül, a termete egy öl, úgy mondják, a szakálla meg...

Versinyin torkig volt az öreggel; odahívta a bekötött arcú muzsikot, s azt mondta neki:

— A tábornoknál találtunk dinamitot. Ismered a Muklenka hídját?

— Nemigen van nekünk tapasztalatunk, Nyikita Jegorics.

— Más emberem nincs. Vedd a dinamitot, és amíg a páncélvonat a tajgában veszkődik, röpítsd a levegőbe a hidat.

Jól látni a dombról: szekér száguld a tajgában. Három partizán ül rajta, a térdükön tartják a dinamitos ládát. Bizonyára látják onnan a Muklenka hídját is. Hej, ha lenne vagy száz ilyen pár ló, nem lenne kín, nem lenne bánat! Csakhogy szétkergették a muzsikok Szaharov tábornok lovait, ki tudná azokat összeterelni megint! Pedig hej, de sokat ér most a ló! Csak össze kell szedni.

— Nyikita Jegorics!

Vaszka Okorok jelentette:

— Parancsnok elvtárs! Szaharov tábornok volt állásai felé amerikai segítség közeledik.

— Amerikaiak? Hányan?

— Egy század erővel!

— Küldd ellenük a muklenkai osztagot.

Elmasíroztak előtte puskával a vállukon, harmonikaszóval a fiatal legények. Nótáztak:

Hej, kicsi hintóm, kétkerekű,
Leány vagyok én, víg életű...

Versinyin elégedetlenül ráncolta a homlokát, dobbantott:

— Más nótát nem tudnak?

— Jó nóta az, vidám, Nyikita Jegorics — válaszolta értetlenül Vaszka.

— Tánchoz igen, de nem csatához! Harsogó dal kell a csatához, sátán fattyai! Hétszer hét mennyi?... Sehogy se tudom megjegyezni!

A városban is tikkasztó a hőség. Moccanatlan a tenger. Mintha a tenger szélcsendje segítené a hajókat, egymás után futnak be a kikötőbe. Az erődből üdvlövések dördülnek, és a rakparton ténfergő polgárok helyeslőn kacsintanak egymásra: ó, az a sok kósza hír! Azt fecsegik, hogy Szaharov tábornok minden lőszert elvitt magával. Hogy vitte volna el mindet, hiszen az erődben szünet nélkül szólnak az ágyúk? És még azt merik hiresztelni, hogy Szaharov tábornokot felakasztották a partizánok!

— Az efféle mendemondákért fel kellene akasztani a fecsegőket, uraim.

— Hát az a rózsaszínű hajó ott miféle?

— Olasz.

— Már megbocsássanak, nem olasz az, hanem portugál.

— Ez az! Fel kell akasztani a fecsegőket!

Dumkov vállalkozó, Nagyezsda Lvovna Nyezelaszova és Varja a rakparton sétál.

— Hát a fia hogy-mint van? — tudakolja Dumkov. — Már mint Alekszandr Petrovics?

— Harcol — mondja sóhajtva Nagyezsda Lvovna.

— Bárcsak jönne ide. Úgy ám! Rendet csinálna a rakodómunkások között.

— Mi a baj velük?

— Megbokrosodtak. Nekem meg egy hajót kellene kirakatni. Az amerikaiak hoztak árut.

— Lőszert?

— A lőszer körül valami félreértés van. Egyelőre textilt.

— Hála istennek! Már attól féltem: pucéran mentjük meg Oroszországot.

A sétálók elhaladnak a rakodómunkások előtt, akik egy raktár falának támasztva hátukat, heverészve bámulják az eget. Nagyezsda Lvovna és Varja ügyet sem vet rájuk, de Dumkovot felbőszíti a munkások szemlátomást célzatos közönye.

Bocsánatot kér a társaságtól, s nagy léptekkel odamegy a rakodómunkásokhoz, elszántan megáll előttük.

— Mi az, fiúk, tán nem adtam parancsot, hogy kirakodjatok?

— Dehogynem.

— Hát akkor?

Hallgatás a válasz.

— Ki vagyok én?

— A vállalkozó.

— Miért nem teljesítitek akkor az utasításomat?

— Teljesítsd magad.

— A rendőrséget hívom, a kozákokat, a japánokat!

— Majd ha fagy!

Filonov, az öreg vasutas bandukol el mellettük kis batyujával:

— A fiamnak vittem a börtönbe, de nem fogadják el. Mi lesz most, uramisten!

— Sztrájk lesz.

— Sztrájk — suttogja a vállalkozó, és szaporán odébbáll.

Filonov azt mondja a rakodómunkásoknak:

— Ha sztrájkba léptek vagy agyonlőnek valamennyiőtöket, vagy besoroznak a fehérhadseregbe.

Lihancev lakatos, aki ott heverészik a rakodómunkások között, most folytatja a történetét, amelyet a vállalkozó jöttére szakított félbe.

Szóval, barátaim, azt felelik azok a francia dokkmunkások a francia katonáknak...

— Nézzétek!

Egy vidám, rózsásképű fiatal rakodómunkás felkönyökölve egy hajóra mutat. Csikorognak a láncok, most eresztik le a horgonyt.

— Japán?

— Amerikai — válaszolja a vidám legény. — Figyeled?

— Figyelem. Elég kopott.

Egy szakasz amerikai katona halad el mellettük, velük szemben egy szakasz japán masírozik. A két parancsnok tiszteleg egymásnak, a vidám rakodómunkás azt mondja:

— Az amerikai is jól megkopott.

— A japán sem különb! A ruhájuk az új, de a pofájuk elnyűtt. Hiába, háború van.

Egyikük Lihancevhez fordulva kíváncsian kérdezi:

— No és mi volt azokkal a francia dokkmunkásokkal?

— ...És azt válaszolják azok a francia dokkmunkások a francia katonáknak: „Majd, ha fagy!"

— Várj csak! — szakítja félbe a vidám rakodómunkás... — Azt szeretném kérdezni...

Azt szeretné kérdezni, hol van Peklevanov, a tajgában vagy a városban, és mi a véleménye az egészről. De a rakodómunkás a társai arcára pillant, akik ugyanazon töprenghetnek, amin ő, és megérti, hogy nem szabad most Peklevanovról kérdezősködni...

— Tessék?

— Semmi... Csak úgy magamban...

Estére sztrájkba léptek a rakodómunkások.

Éjszaka Peklevanov kunyhójába bezörget Lihancev lakatos, fél óra multán megérkezik Znobov is. Znobov szerint a rakodómunkások sztrájkja általános sztrájkká nő, az általános sztrájk pedig...

S lélegzetét visszafojtva bámul Peklevanovra.

Peklevanov megérti Znobov örömét is, aggodalmát is, s vállára téve a kezét, így szól hozzá:

— Znobov! Lihancev is rendkívül fontos hírt hozott: az arzenál valóban üres.

— Hiszem is, meg nem is, Ilja Geraszimics. Tán provokálni akarnak bennünket a fehérek?

— Mire?

— Hogy idő előtt kezdjük a felkelést.

Peklevanov összecsapja a tenyerét, nevetve mondja:

— Nagyszerű!

Bizonytalanul, szinte még most sem bízva a jó hírben, mondja Masának:

— Masa, hallottad? Nagyszerű!

— A fehérek fehérek — mondja Masa. — Torzagyúak.

— De nem ennyire! Hogy ilyen veszélyes pillanatban elvigyenek a városból minden lőszert, az ágyúkat meg itt hagyják!

— Szaharovnak alighanem vannak ágyúi.

— De kevés!

Kisvártatva megjött Szemjonov matróz. Znobov a kunyhó szögletébe vonta, és közölte vele, hogy a forradalmi bizottság határozatára neki kell Versinyinhez mennie.

Szemjonov elsápadt.

Znobov nem vette észre a matróz sápadtságát, folytatta:

— Ismerteted Versinyinnel felkelésünk tervét, s aztán visszatérsz. Értesd meg vele, hogy elő kell nyomulnia a vasútvonalhoz. Lőszert kell szereznünk! Szaharov tábornok magával vitte a tüzérségi lövedékeket. Ágyúk vannak a városban, de lőszer nincs.

— Tudom — mondta Szemjonov meginogva, és még jobban elsápadva —, csakhogy nincs nagy kedvem az utazáshoz.

Peklevanov odalépett hozzá, és megfogta a kezét.

— Nem erőszakolhatjuk rá Versinyinre a terveinket. De mégis jó lenne, ha Versinyin megszállná a vasútvonalat és elfogná a páncélvonatot. És a lőszerszállító szerelvényeket! Az pedig már álmaink netovábbja lenne, hogy mindezt elhozza a városba!... Hej, de jó is lenne!...

— Ilja Geraszimics! Én nem akarok részt venni a felkelésben.

— Az elvtársak ragaszkodnak hozzá, Szemjonov.

Ég a tajga.

Az amerikai különítmény az erdőszélen halad, és riadtan szemléli a lassan közeledő tüzet. Hamu borítja a homokutat és a sűrűn nőtt fiatal fenyőket az út mentén. Homályba, szinte sötétbe borul a táj a füsttől. Korom lepi be az arcokat. S mindez nyomasztóan rátelepszik a lélekre.

A különítmény után kisebb trén halad.

Egy fémkannákkal teli szekér elmaradt a tréntől. A kocsis, egy alacsony termetű fiatal katona, leugrik a bakról, a kereket vizsgálja, alighanem a tengely törött el. A másik katona magas, szikár, hosszú arcú, nagy fogú, idősebb ember, az égő tajgát nézi, és rekedt hangon így szól:

— *All is on fire, all! Why are we here?**

A fiatal katona felnéz rá:

— *I'll tell you...***

Nem fejezheti be a mondatot. A sűrű fenyvesből két puskás férfi és két asszony ugrik elő. A fiatalabbik katona megpróbál ellenállni, de az egyik asszony sulykolójával elcsitítja.

— Kötözd meg! — parancsolja a ragyás muzsik maga magának, és megkötözi a hórihorgas katonát.

Az egyik asszony Nasztaszjuska Versinyina. Némán nézi, mint nyitja fel a barátnője az egyik fémkannát, mint kukkant belé és iszik belőle. A kanna remeg a kezében, kicsurran belőle a folyadék.

— Csuda finom! — mondja az asszony Nasztaszjuskához fordulva. — Csak nézlek, Nasztaszjuska, még csak el sem sápadtál. Hát ennyire nem félsz harcolni?

— Szörnyen félek!

— Mégis rászántad magad?

— Olyan haragoskedvű lett az uram — mondja Nasztaszjuska. — Sosem jókedvű, sosem vidám. Pedig azelőtt vidám ember volt.

— Majd megvidámodik megint.

A közelben lövések, kiáltások hallatszanak. A két asszony riadtan fogja meg egymás kezét, s a lövések irányába pillog.

* Minden ég! Minden! Minek jöttünk ide?
** Megmondom én neked...

Odajönnek a partizánok:

— Mit műveltetek?

— Ezt az idegen földről jött embert csitítottuk el itt.

Versinyin ment felfelé a meredeken a leégett házak között, a templom felé. Tele volt az egész hegyoldal szekerekkel, sátrakkal, lovasokkal. Széles járást hagytak a templomhoz, amelyet ugyancsak alaposan megtépázott a tűz.

— Miféle hírek vannak a városból, Nyikita Jegorics? — tudakolták az egyik szekérről.

— Várjunk, csak várjunk!

Egy mezítlábas, deres üstökű muzsikocska szakadt ingben, kapcában állt az úton, és keservesen panaszolta:

— Nagyon megszenvedtem én már, Nyikita Jegorics! Messzi-e még a világforradalom?

— A világforradalom éppen mi volnánk.

— Mi?

— Te meg én.

Elképedve nézett végig magán a mezítlábas muzsik.

— Hej, te nagyisten!

Okorok futott Versinyin elé,

— Vaszka! Mi van a hídnál?

— Másfél órája már a robbanásnak, Nyikita Jegorics, és még semmi hírünk! Mind hallottuk a dörejt s azóta semmi!

— Elébük kell menni.

— Egy amerikánust megöltek, Nyikita Jegorics, azt jelentik. Hallottad?

— Nem valami nagy győzelem: tán egy századra való van összesen.

Versinyin felkapaszkodott a templom tetejére.

Gerendaállványzat volt a templom oldalához szerkesztve, meg enyhén lejtő feljáró, amelyen könnyen felmászhatott egyszerre akár több ember is: megfigyelőpont s egyszersmind törzs-hadiszállás volt most a templom teteje.

Tűz pusztította a tetőt, megrongálódott a bádog, megmegcsúszik a lábak alatt, belebotlanak gyakorta, s olyankor zeng nagyokat. A fedélszékek leszedve, itt-ott deszkák pótol-

ják a helyüket, a harangtoronyban pedig a kék övvel lekötött nyelvű harang alatt íróasztal, páncélszekrény, székek.

Versinyin megkérdezte egy borotvált képű partizántól, aki iskolai füzetbe írt valamit:

— Van-e hír a hídtól?

— Nincsen, Nyikita Jegorics.

Megjött Vaszka. Egy vén apóka is botorkált a nyomában.

— Hát neked mi kéne, apó?

— Imádkozni szeretnék. Bemegyek a templomba, hát csupa géppuska, meg fegyver az egész. Mit csináltatok isten házával, sátánok? Istent akarjátok elpusztítani?

— Kell-e neked Oroszország, apóka? — kérdezte Versinyin.

— Hogy élnék én Oroszország nélkül? Én is orosz volnék.

— Hát akkor imádkozzál Oroszországért, meg azért, hogy a Muklenka hídját sikeresen robbantsák fel.

— Hidat robbantasz? S ki fogja azt felépíteni? Talán megint mi?

— Honnan került elő ez a nyavalyás provokátor? — kiáltotta Okorov. — Hadd vágjam jól szájba, Jegorics!

Versinyin az asztalnál ült, a mezőt fürkészte, s közben mormogott:

— Isten... Segíts magadon... ne várd az Istentől... Lám, az isten megengedte a bűntetőexpediciósoknak, hogy felégessék az egész falut, hanem a harangtornyot megőrizte magának. Nekünk ilyen isten nem kell! Háromszor hét az huszonegy. Ebben lehet hinni. Hanem az istenben!... Hát kilencszer kilenc, az mennyi? No, ezt már csak az isten tudja. Vaszka, mi az az ordítozás odalent?

— Erősítés érkezett. — Vaszka kihajolt a toronyablakból s leordított: — Melyik járásból jöttetek, legények?... A podliszjevóiak meg a komendatiak jöttek meg, Nyikita Jegorics. Mennyi sok népet talpraállítottunk mi, Nyikita Jegorics, megvan az egy millió is!

Nehéz léptek alatt dübörgött a padló, egy rózsaszín kendős, magas vadászcsizmás asszony jelent meg.

— Pravoszlávok! Nyikita Jegorics! Foglyokat ejtettek! És azt beszélik a te Nasztaszjuskád fogta volna el őket!

— Ha a tengerre kijárt, miért ne foghatna entervenciót — válaszolta nyugodtan Versinyin.

Egy bepityókázott kopasz muzsik vágtatott elő egy mellékutcából, vadul hajtva sárga lovát.

Teste szinte beleolvadt a ló széles hátába, az arca ficánkolt, rázta az öklét, és diadalmasan ordította:

— Amerikánust fogtunk, testvérek!...

Okorok elrikkantotta magát:

— O-ho-hó!...

Három puskás ember tűnt fel a mellékutcában.

Közöttük kissé bicegve lépdelt a nyári egyenruhát viselő amerikai katona.

Fiatal, borotvált arca volt. Nyitott szája riadtan remegett, s a jobb orcáján vonaglott egy izom.

Az amerikait kísérő nyakigláb ősz muzsik megkérdezte:

— Ki a rangbéli köztetek?

— Ő a rangbéli! — rikkantotta Okorok. — Ő, Nyikita Jegorics Versinyin! Meséld csak, hogyan fogtátok el?

A harangtorony megtelt néppel, odaszaladt Szin Bin-u is. A magas amerikait kísérő ragyás muzsik felkapaszkodott a gerendasoron és komotósan belefogott a mondókájába:

— Idevezettük elibéd, Nyikita Jegorics, mert híre van az igazságosságodnak. Itélkezzetek felette.

— Hát, te melyik faluból volnál? — kérdezte Okorok.

— Már mint kicsoda?

— Te.

— Én-e? Hadba vagyunk mink az egész falunkkal... Pepino nevét hallottad-e?

— Fölégették — úgy mondják?

— Fölégették. Nálatok legalább a torony megmaradt, minálunk az egész falut felperzselték. Azanyád! — A ragyás muzsik nyakonteremtette az amerikait, és megint csak le akart kenni neki egyet, de Okorok lefogta a kezét. Akkor folytatta: — Szóval asszonyokkal találkoztunk az imént az úton. Azok mondták: — „Amerikánusok csavarognak erre őket keressük." Mentünk velük mi is...

A ragyás muzsik sercinteni akart, de körülnézett és csak most vette észre, hogy templomtoronyban van, levette hát a sapkáját, odament a tető széléhez és leköpött. Kezében forgatva a sapkáját, áhítattal nézte a harangot, s úgy folytatta csendes haraggal:

— Szóval, jöttek az amerikánusok... Bádogvödrökben vitték a tejet! Fura egy nép, annyi szent! Minket akarnak legyőzni, s közben tejet esznek, meg csukoládát!

Az amerikai feszes vigyázzban állt, és le nem vette a tekintetét Versinyinről, mint bírójáról.

Egyre gyűltek a muzsikok, nőtt a haragjuk.

Dohány, meg nehéz paraszti veríték ütötte meg az amerikai orrát.

Az egymáshoz zsúfolódó testekből bódító meleg szállt. és száraz borzongató harag tódult a fejekbe.

A muzsikok zúgtak:

— Mit vacakoltok?!

— Agyon kell lőni a kutyát!

— Lásd el a baját!

— Ki kell készíteni!...

— Csak semmi cécó!

Az amerikai kissé meggörbült, és riadtan húzta nyaka közé a fejét, s ettől a mozdulattól még magasabbra csapott a muzsikokban az ingerült harag.

— Gyújtogatnak a gyalázatosak.

— Parancsolgatnak!

— Azt hiszik, otthon vannak!

— Minek jöttek ide!

— Ki hívta őket!

— Csapj a pofájába, és hajítsátok le a toronyból!

— Minek itt ítélkezni? Rég megvan az ítéletük!

— Ki hívta őket ide gazdának?

— Megölni! — zúgott végig a tömegen. — Meg kell ölni és semmi cécó!

— Ne állj elibe, Vaszka, még téged is eltalálunk véletlenül.

Vaszka nem ijed meg egykönnyen. Az amerikai hozzásimult, ő meg ingerülten kérdezte a tömegtől:

— Megölni? Ölni mindig lehet, az a legegyszerűbb. A mi utcáinkon is hány halott hever. De most kezünkre játszik a szerencse, testvérek. Szaharov tábornokot felakasztottuk, az amerikaiakat megvertük, a Muklenka hídját felrobbantottuk, a 14—69-es páncélvonatot sarokba szorítottuk! Most még jól befalatozunk, kisüstit iszunk rá, aztán puszta kézzel elfoglaljuk azt a páncélvonatot. Mindebből úgy gondolom... Nekünk, testvérek, meg kellene propagandálni ezt az amerikai disznót!

Megvidámodtak, nagyot nevettek Vaszka szavaira a muzsikok.

A kopasz muzsik fröcskölő nyállal kiáltotta oda Vaszkának:

— Legalább a sliccedet gombolnád be, Vaszka.

— Rajta, Vaszka, pössentsél!

És a tetőn, a feljárón odakiabálnak egymásnak a muzsikok.

— Vaszka akárkivel megérteti a magáét.

— Még a kövön is fog a szó, ez meg mégiscsak ember.

— Magyarázd meg neki — mondta ünnepélyesen a kínai.

— Nyúzd meg!...

A jól megtermett Avdotya Styescsenykova fölgyűrte fakult szoknyáját, lehajolt, és meglökte vállával az amerikait:

— Értsd meg, te ostoba, a javadat akarják.

Az amerikai katona a muzsikok bronzszínű borostás arcát meg a Vaszka nyitott nadrágját fürkészte, hallgatta az érthetetlen beszédet, és udvarias mosolyra gyűrte borotvált arcát.

A muzsikok nekibuzdulva tolongtak körülötte, ide-oda sodorták a tömegben, mint a levelet a víz, és ordítottak vele, mintha süket volna.

Az amerikai szaporán pislogott, mintha füst marná a szemét; fölszegte a fejét, mosolygott, de egy kukkot sem értett.

Okorok teli torokból ordított az amerikaival:

— Magyarázd meg nekik, apróra. Mondd meg, hogy nem jól van így.

— Minek jöttök a nyakunkra!

— Testvér a testvér ellen!

Versinyin megfontoltan mondta:

— Derék emberek vagytok, meg kell értenetek. Ugyanolyan parasztok vagytok, mint mi, ti is szántotok meg miegyéb. A japán az más, az rizst zabál, azzal másként kell beszélni.

Okorok nehézkesen topogott az amerikai előtt, és a bajszát simogatva így szólt:

— Nem vagyunk mi zsiványok, mi rendet csinálunk. Nálatok persze ezt nem tudják, messzi vagytok, túl a tengeren, meg hát a lelketek is idegen földből való...

— Úgy is van: idegen földről jött ember ez.

Szin Bin-u, a kínai így biztatta:

— Magad földjén csinál lendet? Enyém Kína is kell lend?... Tied lend nekem nem kell!

— Úgy van, jól van, kínai!

— Ez is idegen földről jött ember, de ez megért bennünket.

Megerősödtek, megsűrűsödtek a hangok.

Az amerikai gyámoltatlanul nézett körül, és megszólalt:

— *I don't understand!**

A muzsikok egyszeribe elcsendesedtek.

Vaszka Okorok azt mondta:

— Nem érti. Nem tud oroszul, az a baj!

A muzsikok hátrébb húzódtak az amerikaitól.

Versinyin is zavarban volt.

— Hátra kell küldeni a trénhez, mit veszkődjünk itt vele — mondta.

Vaszka másképp vélekedett, makacsul hajtogatta:

— Nem, meg kell értenie minket! Meg kell találnunk a szavakat... Hej, csak egy képeskönyvünk volna... Képekkel kellene beszélni vele, a mindenit!

— Honnan lennének képek, Vaszka? — mondta a rózsaszínkendős asszony. — Ami könyv volt, az is orosz, de meg elsodorták cigarettának.

* Nem értem!

— Megérti ez! Csak egy könyv kellene, vagy egy olyan szó... olyan, hogy...

Az amerikai meg-megingott a bicegő lábán, de csak állt egyre. Alig észrevehetően, mint szellő a szénaasztagot, megmegborzolta arcát a bánat.

Szin Bin-u leheveredett a földre az amerikai mellé és tenyerébe temetve az arcát egy kínai dalt kántált.

— Micsoda kín — mondta szomorúan Versinyin. — Nem találunk olyan szót!

— Van olyan szó — mondta tűnődve, még bizonytalanul Vaszka, még nem hitt benne, ki tudja-e elegendő erővel mondani azt a szót. — Van olyan szó.

Egyszerre széttárta a karját, megragadta az amerikai mellét, magához rántotta, azt mondta neki nagy nyomatékkal:

— Idefigyelj, pajtás!

Nagyon tagoltan, hangját egyre feljebb emelve ordította:

— Le-e-e-nin... Lenin!...

A szó zúgott a tető fölött, a feljáró fölött, amelyen tolongtak a partizánok, a tér fölött. A muzsikok, asszonyok, gyerekek mind felemelték a fejüket, kinéztek sátraikból, megmerevedtek a lovukon.

— Lenin!

— Lenin? — kérdezte halkan, szinte a saját hangjára sem ismerve rá az amerikai. — Lenin?

A muzsikok megint összébb tömörültek, megint kenyér- és dohányillat áradt belőlük.

— Lenin — ismételte magabiztosan, harsányan Vaszka, és akaratlanul elmosolyodott.

Az amerikai egész testében megremegett, felcsillant a szeme és ujjongva válaszolta:

— *That is a boy!**

Vaszka megdöngette a mellét az öklével, aztán a muzsikok vállát, hátát veregette meg a tenyerével, úgy üvöltötte:

— Szovjet köztársaság!

Az amerikai a két kezét nyújtotta a muzsikok felé, megelevenedett a két orcája, és lelkesülten kiáltotta:

* Nagyszerű fickó!

— Hurrá! Hurrá! *All right!**

A muzsikok ujjongva hahotáztak.

— Érti a büdös.

— Hej, a mindenségit!

— Ez a Vaszka még amerikánusul is tud!

— Vaszka, mutasd meg a burzsujoknak.

— Az anyjuk mindenit!

A rózsaszín kendős asszony hatalmas ikont cipelt keresztül a tömegen, lentről hozta a templomból, és útközben magyarázta:

— Tán meg lehetne magyarázni ilyen képpel? Szentkép az igaz, de hát szent dolgot magyaráznánk.

Vaszka elvette tőle az ikont, és habozás nélkül rávágta ujjongva:

— Szentkép? Szentképpel is lehet.

Megnyálazta az ujját és letörölte a port a felírásról, hogy el lehessen olvasni.

A különösebb művészi ihlet nélkül festett ikon bibliai történetet ábrázolt: az isten próbára teszi Ábrahám hűségét, megparancsolja neki, hogy áldozza fel a fiát, Izsákot. Ábrahám tüstént engedelmeskedik: odafekteti Izsákot a máglyára és ráemeli a kését. Isten meghatottan figyeli a felhők közül ezt az áldozat-bemutatást. Az ikon új volt, nemrégiben adományozta a templomnak Obab boltos, a városban rendelte félpud lisztért egy híres, valaha gazdag pétervári menekült festőtől. A boltos, amikor Makarij püspök prédikációját hallgatta a keresztesekről és Ábrahám áldozatáról, elhatározta, hogy ő sem rosszabb az ótestamentumi Ábrahámnál, a fia pedig, Obab zászlós, hadd játssza Izsák szerepét. Adja isten, hogy úgy végződjön, mint Ábrahám történetében: ha jól emlékszik, ott az Úr lefogta végül is az apa kezét.

Vaszka megkopogtatta az ikont, s lassan felolvasta róla az amerikainak:

— „Ábrahám feláldozza Izsákot." Nagyszerű. Idefigyelj! Ez itt a késsel a burzsuj. Lám mekkora pocakot eresztett! Láncos óra kellene neki a potrohára. Ez az összekötözött le-

* Nagyszerű!

gény itt a máglyán pedig a proletariátus, érted? A proletariátus.

— Proletariát. Rabocsi... Én... Rabocsi... — magyarázta kézzel-lábbal az amerikai... — Autó... *I am a worker from Detroit autoworks!**

— Értettétek? — kiáltotta oda valamennyiüknek Vaszka. — Munkás! Erőszakkal mozgósították a burzsujok! — És Vaszka folytatta: — Ide nézz. Itt fekszik a proletariátusunk a máglyán, a burzsuj meg le akarja vágni. Itt meg fönn a felhők közt az isten képében trónolnak az amerikaiak, japánok, az angolok, ez az egész rohadt imperializmus és háborúval fenyegetőznek! Miellenünk, érted?

— Imperializmus? — kérdezte az amerikai. — Imperializmus, le vele!

— Úgy van! Le vele.

— Kergesd el őket!

Vaszka elkeseredetten földhöz vágta sapkáját.

— A pokolba az imperializmussal meg a burzsujokkal!

Szin Bin-u odaugrott az amerikaihoz és följebb húzva lecsúszó nadrágját, szaporán hadarta:

— Oloszok köztálsaság. Kína köztálsaság. Amelika köztálsaság nem jó. Nipponok nem jó. Kell köztálsaság. Vőlös köztálsaság kell...

És körülpillantva, lábujjhegyre ágaskodott, és feltartotta a hüvelykujját, s kijelentette:

— Sango.

Versinyin parancsot adott:

— Adjatok neki enni, aztán vezessétek ki az útra és eresszétek el.

Az öreg fogolykísérő megkérdezte:

— A szemét bekössük? Nem vezeti ide az ellenséget?

— Minek kötnénk be a szemét? Nem kötjük mi be a szemét senkinek. Hadd lássa mindenki, hogyan védjük a mi szovjet földünket.

És a muzsikok rábólintottak:

— Nem ad ez ki minket.

* Én a detroiti autógyár munkása vagyok.

Vaszka pedig lelkendezve kiabálta a tetőről:

— Megpropagandáltam! Mindenkinek meg lehet magyarázni mindent, csak szív kell hozzá.

S nótára gyújtott megint, a fiatal legények pedig vele énekelték:

Angol a mundér,
Francia gallér,
Japán a dohány,
Kolcsak a kormány.

Hej, kicsi hintóm, kétkerekű,
Leány vagyok én, víg életű,
Mundér kikeshedt,
Gallér lefeslett,
Dohány is volt csak,
Lecsúszott Kolcsak...
Hej, kicsi hintóm, kétkerekű,
Leány vagyok én, víg életű.

Versinyin a dal ütemére leereszkedett a feljárón a tömeg közé, amelyen most kísérték keresztül a nekividámodott amerikait.

— Vaszka! — kiáltott föl Versinyin. — Azt mondják, errefelé vágtat valaki, nézd meg jobban. Nem Muklenka felől jön-e? Hogyhogy nincs hírünk onnan?

Lejött Vaszka, és jelentette csendesen:

— Muklena felől nem látni semmit. Más lesz ez.

Versinyin belenézett a messzelátójába, leeresztette és aggódó arccal mondta:

— Szemjonov matróz, a városból.

— Vajon nem Peklevanovtól jön-e?

— Ki mástól jönne? Aggódom, Vaszka. Peklevanov fegyelmet követel, nálunk meg!... Azt mondja majd, hol vannak a lovak? Kit fogjunk az ágyúkba?

Így hát Versinyin örült is, szomorkodott is. Szemjonov dícsérte, s átadta Peklevanov meg az egész forradalmi bizottság dicséretét, de Versinyin kelletlenül mosolygott a szakállába, s azt mormolta:

— Hiába dicsérsz, hiába. Lám, a muklenkai hidat is felrobbantottuk... most meg várjuk a híreket, csak nem jönnek. Szólanál-e a muzsikokhoz?

— Szólhatok.

Szemjonov a városi sztrájkról beszélt, amely már általánossá nőtt, meg arról, hogy az egész Szovjet-Oroszország feszülten figyeli a partizánok harcát az intervenciósok ellen. Sokáig beszélt, nekitüzesedve, olyan hevesen, hogy a repedezett vörös bőrkabátja átnedvesedett, és kifeketedett a vállán. Versinyin pedig közben egyre csak Muklenkára gondolt, meg Szaharov ágyúira és a lovakra. Ló még mindig nincs. Amikor Szemjonov az izgalomtól remegve befejezte beszédét és leereszkedett Versinyinhez, tüstént azt hallotta tőle:

— Muklenkából semmi hír, aggódom.

— Tán félsz, hogy nem győzünk?

— Minek félnék? — válaszolta Versinyin. — Lehet, hogy minket, téged meg engem megölnek, Szemjonov, de mi azért csak győzünk. Az igazat megvallva, inkább attól félek, hogy fogjuk majd kormányozni ezt az országot?

Szemjonov öklébe törülte az orrát, és azt felelte:

— Majd megtanuljuk, Nyikita Jegorics.

— Megtanuljuk! Előbb használj zsebkendőt, aztán hencegjél. Vaszka, hozzál ide a tábornok zsebkendőiből.

Vaszka elment. Versinyin magyarázta Szemjonovnak:

— Derék legény, nem fecsegő. Hát, te nem félsz, hogy egészben maradt a Muklenka hídja?

— Nem félek, Nyikita Jegorics, a forradalmi bizottság pedig arra kér, hogy foglald el a páncélvonatot, meg a lőszerszállító szerelvényeket, amelyeket a páncélvonat fedez. — És Szemjonov halkan hozzáteszi: — Szaharov tábornok kivitte a tajgába az összes lőszert és az ágyúk egy részét. Érted? A városban maradt ágyúkat megszerezhetjük, de mit érünk velük, ha nincs hozzá lövedék? Érted?

— Érteni értem... — Versinyin kis hallgatás után megkérdezte: — Azt mondod, megtanuljuk. És aztán sokáig kell-e tanulni?

— Kinek?

— Hát, neked meg nekem.

— Vagy öt esztendeig.

— Nofene?

— Tán kevesled?

— Nem keveslem én. Csakhogy ki ad nekem enni azalatt?

— A nép.

— Már aztán miért?

— Az érdemeidért.

— No, egyelőre nincs sok! — És megkérdezte Versinyin csendesen: — Milyen napra tűzték ki a felkelést?

— Ma vasárnap. Tehát szerdára. Érted? Mit mondjak hát, Nyikita Jegorics?

Versinyin tűnődött, aztán megkérdezte:

— Egészséges-e Ilja Geraszimics?

— Megvolna.

— Okos ember. — Hallgatott kis ideig, aztán hozzátette: — Mindent végrehajtunk, amit a forradalmi bizottság parancsol.

Elvágtatott a tarantasz, elment Szemjonov. Akkor futott oda Okorok, s átnyújtott Versinyinnek egy csomag zsebkendőt. Versinyin elhárította.

S akkor lassan, félénken közeledett a bekötözött arcú muzsik Versinyinhez:

— Gyorsan! — kiáltotta Versinyin. — A Muklenkától jössz?

A muzsik odaszaladt, és hátravetve a fejét, mintha ütéstől félne, rekedten súgta Versinyinnek:

— Nem robbantottuk fel a hidat, Nyikita Jegorics.

— Nem robbantottátok fel? — kérdezte összeharapva száját Versinyin. — Hát a dörej, amit hallottunk?

— Tapasztalatlanok, hát próbálgatták... Én mögöttük mentem, a dohányzacskómat kerestem. Ezek meg magukat robbantották fel. Odaszaladok, hát csak vért meg sapkákat látok... Egymagam maradtam életben, Nyikita Jegorics.

— Azt hiszed? — kérdezte Versinyin, és rálőtt a muzsikra.

Versinyin összeszorított ökéllel, rángó ajakkal, a dühtől elfehéredve ment föl a toronyhoz.

Odalépett az asztalhoz, leroskadt egy székre, ökle közé fogta a fejét, és teli torokkal panaszolta:

— Micsoda szégyen! Hazudtunk Ilja Geraszimicsnek, muzsikok, hencegtünk neki! Micsoda bánat! „Csinálj csak felkelést, Ilja Geraszimics, hozzuk a lőszert!" Hogy vigyünk nekik most már lőszert! A páncélvonat meg betör a városba!

Felugrott, leszakította az övet, amellyel a harang nyelvét kötötték ki, magából kikelve ordította:

— Csatára mindenki, csatára! Riadót kongatok, riadót!

A tömeg fölött riasztóan, csatára hívón kongott a harang.

Köd lebeg a Muklenka hídján, a töltésen, belepi a földeket, odasettenkedik a lejtőhöz, amelyen a partizánok törzse megszállotta templom áll.

Este van. Csend. Lobog a láng a petróleum-lámpában, nem imbolyog. Az asztalnál Versinyin, két halász, Szin Bin-u s kissé távolabb Vaszka Okorok meg Nasztaszjuska. Versinyin azt mondja a partizánoknak:

— Leszállt a köd. Menjetek a tenger felől. Mindegyik külön csónakon. Szin Bin-u, kísérd el őket a tengerig.

Versinyin mereven nézte az asztalt.

Aztán fel sem pillantva a partizánokra, tompán folytatta:

— Mondjátok meg Ilja Geraszimicsnek: attól tartunk, nem érünk oda szerdára.

— Hogy érnénk! — mondja Szumkin halász. — Majd én megmagyarázom.

— Csapatokat küldtem a hídhoz. Csakhogy kozákok vannak ott, géppuskák, legkevesebb három napig eltart a csata. Meg aztán Nyezelaszov kapitánynak ágyúi is vannak! Köd, eső, sár, amerre csak néz az ember... — Hozzátette: — Kérjük Ilja Geraszimicset, halassza el a felkelést legalább három nappal. Azt kérjük, tűzze ki inkább vasárnapra.

Fürkészi a partizánok arcát:

— Csakhogy eljuttok-e a városig?

Hallgat, tűnődik, s megszólal rekedt hangon:

— Nasztaszja!

— Engem küldjön, Nyikita Jegorics — kéri Vaszka.

— Hallgass! Nasztaszja!

Az asszony közelebb lép az asztalhoz.

— Te is elmégy Ilja Geraszimicshez. Hallottad, mit mondjál? Hanem aztán vigyázz!... Ha a fehérek elfognak, ha a beledet kitépik, akkor se mukkanjál.

— Hiszen tudom én, mikor hallgassak, Nyikita Jegorics — válaszolta Nasztaszjuska. — Csakhogy tudatlan vagyok én...

— Nem tudás kell ide, Nasztaszja, hanem szívbéli bátorság.

Hatodik fejezet

„HOL CSÖPÖRÖG, HOL MEG ZUHOG"

A csarnok nyolc kapuja a széles rakpartra nyílt, amelyet nedvesre áztatott a szemerkélő eső. Igaz, ügyet sem vetettek rá.

Csillogott a sok zöldség, szekér, cserépedény a boltokban, a segédek lágy redőkben teregették széjjel a kartonokat, káposztaillat csapott ki a fogadó ajtaján, csörgődob zengett, egy cigánylány dalolt. Halak tömegébe merült az ég, elmerültek a házak kövei is. Az uszonyok még őrizték a tenger lágy színeit: a zafiros aranyt, a rikító sárgát, a sűrű narancsot.

A kínaiak olyan közönyösen bámulták a hús-halmokat, akár a földet, és átható hangon üvöltöttek:

— Akalsz veszel?...

Znobov, akit összefröcskölt az iszap szagú sárga latyak, egy csónakban ült a rakpart alsó kövénél, és haragosan magyarázta Szemjonov matróznak:

— A mi munkánk rombolás? Mindig csak rombolni, rombolni, megelégeltük végre. Építeni is fogunk egyszer! Hej, ha legalább egy írástudó japánt találnék!

Szemjonov matróz a víz fölé lógatta a lábát, élvezte, amint oda-odacsattant a tajték a talpához, s megkérdezte:

— Minek neked a japán?

Sima kerek feje volt a matróznak, mint a tojás, és elálló piszkos füle. Ő is csattogott, akár a tenger a csónak alatt: csattogott az inge, a széles nadrágja, a bő kabátujja. Csattogott és himbálódzott a rakpart, a város...

„Vidám fickó — gondolta Znobov. — Semmi gondja."

— Japánt éppen tudok találni. Van itt japán elég!

Znobov kiszállt a csónakból, odahajolt a matrózhoz, és válla fölött elnézve a tarka tömeget, a csilingelő villamosokat és a kínaiak hűvös fényű, kékessárga kabátkáit, suttogva mondta:

— Nem akármilyen japán kellene, nem idevalósi. Hogy a felhívást terjeszthessük. Ki kellene nyomatni és kiragasztani városszerte. Ezt ni! Az ő csapataikhoz is eljuttatnánk.

Egy sárga papírszeletet mutatott, amely érthetetlen jelekkel volt teleróva, és nyájasan mosolygott.

— Ők megértik!

— Olyan japánt nehéz lesz találni.

— Én is azt mondom. Ha csak belé nem botlik az ember.

A matróz felágaskodott. A tömeget nézte.

— Mennyi ember! Tán közte is van az a jóravaló japán, de hogy találjuk meg?

Znobov sóhajtott:

— Nehéz lesz, de muszáj.

— Megtaláljuk. — És a matróz csendesen kérdezte: — Nem kellene már indulnunk Peklevanovhoz?

— Később majd, ha alábbhagy az eső. Hát arra Versinyinéknél, hogy állnak az esővel?

— Alighanem zuhog már ott is.

— Akadályozza?

— Ha nagy az égszakadás, akadályozhatja is.

— Azért mondom: jó lenne egy ilyen felhívás. Minket az eső hátráltat, őket meg az ilyen felhívások.

— Akkor éppen kvittek volnánk!

— Tréfás kedvedben vagy.

— Tréfával vidámabban van az ember.
— Hm, és ők is vidámabban vannak?
— Kik?
— Hát ezek, az intervenciósok!

Jól öltözött kanadai katonák mentek arra nagy nevetéssel. Japánok lépkedtek némán, olyanok voltak, mint a répából faragott sárga figurák. Ezüstpaszományos különítményesek sarkantyújukat pengették. Fáradtan dőlt neki a gránitpartnak a tenger. A szél nedves volt, akár a tajték, halszagot hozott, belekapott az emberek hajába. A kikötőben, akár a kartonra szőtt virágok, szürkéslila hajók, fehér kínai vitorlások, halászcsónakok tarkállottak.

— Kocsma ez, nem Oroszország!

A matróz fürgén talpra szökkent. Elnevette magát:

— Ne félj, letörjük a szarvukat.
— Mehetünk? — kérdezte Znobov.
— Gyerünk.

A Peking utcán kapaszkodtak felfelé.

Sülthús, fokhagyma, vaj szagát árasztották az ajtók. Két rikkancs megállott, hogy megigazítsa a vállán a szoros szíjjal összefogott újságcsomókat és gúnyosan kacagta a matrózokat.

— Matrózocskák! Kié most az óceán? A japánoké, amerikaiaké, vagy tán az oroszoké?

Znobovék szótlanul odébbáltak: a konspiráció fegyelemre int.

Znobov megszólalt:

— Kiröhögnek a pernahajderek! De odasóztam volna nekik!...

Szemjonov matróz kihúzta magát, és köhintett.

— Kinek mi jár!

Úgy látszott, mintha a hatalmas tengerparti város szokott életét élné.

A vereségek nyomasztó bánata azonban rányomta már bélyegét az arcokra, az állatokra, a házakra. Még a tengerre is.

A csillogó kávéházi ablakok mögött a feszes zubbonyú tisztek olyan mohón ittak a kis asztaloknál, mintha magukba

injekcióznak kupicánként a konyakot. Válluk fáradtan legörnyedt. Bágyadt, szinte lihegő szempillájuk le-lecsukódott.

Az elkínzott, sovány lovak olyan vékonyra satnyultak a sok visszavonulástól, akár a nyárfagally, elgyengülve, sántítva vonszolták a mocskos cókmókkal telirakott szekereket. Fehérneműt szállítottak a kiürített Omszkból egy téves parancs alapján lövedékek és ágyúk helyett. És mindenkinek úgy rémlett, hogy ezt a sok holmit hullákról rángatták le.

A szemet úgy marták a felkelés idején félig lerombolt házak foltjai, mint a szappanhab.

És másképp zúgott a tenger is, mint máskor.

És másképp zúgott a város fölött, a horizont távoli, zengő acéldrót vonala mögül, s végigcsapva szárnyával a városon, a zöld óceáni szél.

Szemjonov fürgén és kissé hivalkodva unos-untalan tisztelgett.

— Nem félsz a spicliktől? — kérdezte Znobovot.

Znobov a japánokra gondolt, és összeszedve mélyrebukó gondolatait, lassú szóval felelte:

— Eleinte féltem, de aztán megszoktam. Most már várják a bolsevikokat, félnek a bosszútól, az ismerősök nem adnak fel. — Elmosolyodott: — Mennyi félelmet szereztünk ezeknek az embereknek. Tíz esztendő alatt sem heverik ki.

— Mi is megkaptuk a magunkét!

— Úgy bizony!... Nálatok nem voltak letartóztatások?

— Három társunkat elvitték.

— Ú-úgy... Peklevanovnak ne szólj erről, minek izgatnánk?

— Nem izgul ő. Meg aztán jó hírem van a számára.

— Miféle hír?

— Majd meghallod.

— Versinyintől?

— Nem, innen a városból.

— Nos?

Peklevanov éppen a ceruzáját hegyezte, a szemüvegén olyan csillogón táncolt a nap, mint a kése pengéjén, mintha a szemét hegyezte volna és az csillogna most másképpen.

— Gyakran jár hozzám, Znobov elvtárs — mondta Pek-

levanov. — Nagyon gyakran. Á, Szemjonov! Eljutott Versinyinhez?

— Igenis, eljutottam.

— És?

Szemjonov az asztalra tette szélfútta, vízmarta kezét, és tompán felelte:

— A nép neki akar látni.

— No és?

— Nem hagyják. Nekidühödtek. Sürgetik. Olyan furcsán éreztem magam, mintha egy gazdag menyasszonyt kérnék.

— Megértem.

Szemjonov a partizánok gondolatait tolmácsolva szokatlan hévvel folytatta:

— Elég volt a várakozásból. Rosszabb az a hányásnál. Tüzet a vonatok ellen, felgyújtani mindent, levágni a kozákokat... Itt a páncélvonat. A japán nem bír velük.

— Rendbe jön minden.

— Tudjuk. Ha nem jönne, miért halnánk halállal? A hidat akarják felrobbantani.

— Nagyszerű. Szükség van a kezdeményezésre. Csodás!

— Versinyin azt üzente: „Kezdjétek a felkelést, én jövök hamarosan."

— Így mondta?

— Szó szerint.

— Nagyszerű! A város készen áll, ugye?

Znobov levette a sapkáját, végigsimított a haján, mintha meg akarná mutatni mennyire készen áll a város.

— Feltétlenül.

— Beidewind! Ha-ha-ha!

— Micsoda? — kérdezte Peklevanov.

— Helyes irányba megy a hajó, forradalmi bizottsági elnök elvtárs.

És Szemjonov folytatta:

— Nem tudom, hogy van vele maga, elnök elvtárs, de nekem az az érzésem, hogy nem vagyunk egyedül a városban.

— Természetesen! Ezren, meg tízezren vagyunk.

— Nono, én a vezetésre gondolok.

— Hogyhogy?

„Aha, ez lesz az az örvendetes meglepetés" — gondolta Znobov, és kíváncsian tekintett Szemjonov matrózra. Peklevanov is ugyanolyan kíváncsian fürkészte őt.

— Vagyis, arra mutatnak a jelek, Ilja Geraszimovics, hogy a városban működik egy másik bolsevik központ is, hogy úgymondjam, pár... para...

— Parallel mivelünk?

— Az, az!

— Mi szükség rá? — kérdezte Znobov.

— Ha az egyik elbukik, a másik veszi a kezébe a felkelést: nehogy kudarcot valljunk. Különben sok mindent nem lehet megérteni...

— Sok mindent — hallgatta egyre növekvő figyelemmel Szemjonov szavait Peklevanov. — Éspedig?

— Olyan helyen is vannak sejtek, például a körzeti katonai parancsnokságnál, ahová a mi forradalmi bizottságunk tagjai nem tudnak bejutni. Ma odajött hozzám a törzskar egyik alkalmazottja, és jelszóul megmondta a felkelés napját. Eleinte azt hittem, hogy provokátor, de mikor jobban szemügyre vettem, rájöttem, hogy a mi emberünk, és még hárman vannak ott.

— Nagyszerű! Nagyon örülök.

A forradalmi bizottság elnöke megvakarta hegyes könyökét. Az arcán betegesszínű volt a bőr, mintha egész életében nem aludt volna, de valahol mélyen csattogott benne a boldogság, és rugásai — mint az anyja méhében mozduló magzaté — piros foltokat írtak az arcára.

A matróz kezet nyújtott neki, s úgy megszorította, hogy szinte a vért is kipréselte belőle.

— Én is örülök neki, Ilja Geraszimics.

Znobov pedig azt gondolta elképedve:

„Ilyenek ezek a bolsevikok! Más ember megdühödött volna: minek csináltok parallel központot, azt mondaná s még csak nem is szóltok róla; megsértődne: tán nem bíztok az én képességeimben; ez meg örül neki."

Peklevanov az utóbbi napokban nagyon megváltozott, lesoványodott a gondoktól meg a munkától. „Meg aztán a bör-

tönélet megtette a magáét!" — gondolta Znobov, miközben szánalommal nézett Peklevanovra.

„Derék ember vagy, de parancsnoknak... törékeny." És szeretett volna másik parancsnokot látni, egészséges, borotváltképű férfit, s ki tudja miért, azt szerette volna, ha az kopasz is lenne egészen.

Nagy újságlap hevert az asztalon, rajta komor fekete kenyér, néhány szelet kolbász, s odább kék csészealjon két krumpli meg egy kis darab cukor.

„Madárnak való eledel — gondolta elégedetlenül Znobov. — Tán ettől a gyatra koszttól soványkodott le? Meg a felesége is. Mivel segíthetném őket?"

Znobov széttárta a karját, mintha át akarná ölelni az asztalt, és fáradtan suttogta:

— Felhívást kell kiadni a japánoknak. Lángra kell lobbantani a szívüket...

— Ki nyomatja?

Szemjonov ráfelelte:

— Hát a katonai körzeti nyomda mire való? Hiszen ott is működik sejt... — És nehezen törve a szót, hozzátette: — parallel mivelünk.

— Akkor nyomassa ki!

Azzal Peklevanov átadta Szemjonovnak a reggel írt felhívást. Szemjonov csodálkozástól és örömtől remegő kézzel vette át.

„Ez igen, ez aztán a forradalmár! Hogy is lehetne minket őhozzá hasonlítani!"

Amikor Szemjonov és Znobov elment, Masa megkérdezte:

— Mit gondolsz, csakugyan létezik egy veletek parallel központ?

— Én már régebben is gyanítottam ilyesmit. Mindenesetre jó rágondolni, nem? De azért nem szabad lazítanunk a munkát... Hát ez itt micsoda? Honnan került?

S azzal Peklevanov hunyorogva lehajolt.

Az asztal lábánál egy üveg vodka állt, a horgolt terítő félig eltakarta.

— Szemjonov hozta. És kolbászt is hozott.

— Nagyszerű.

Peklevanov levágott egy darabot a kolbászból, jót húzott a vodkából. Egy ív papírt vett elő mosolyogva, és percegő tollal utasítást fogalmazott a fellázadt katonai egységeknek.

Amikor Znobov kiért a sikátorból az utcára, a kerítésnél megpillantott egy japán katonát.

A vörös szalagos csákójú, sárga lábszárvédős katona zománcozott tálat cipelt. Kemény, kicsi szája volt a katonának és ritkás bajuszkája, akár a szitakötő szárnya.

— Állj csak meg! — mondta neki Znobov, és megfogta a kabátujját.

A japán kirántotta a karját, és szigorúan kiabált:

— Hagyni! Mit akalsz!?

Znobov elfintorította az arcát, és csúfondárosan felelte:

— Hu! Úgy visítsz, mint a süldő malac, az ember jót akar neked, te meg mindjárt odavagy! Hiszel istenben?

A japán lehunyta a szemét, és leeresztett szempillái mögül Znobovra sandított, végigjáratta rajta a tekintetét bal vállától a jobb válláig, aztán a csizmáit mustrálta, és amint észrevette rajtuk a szikkadt, sárga sarat, elfintorította a száját, és rekedten mondta:

— Olosz szemét... Na...

Azzal magához szorítva a tálat, lassan odább sétált.

Znobov elnézte az ingerlően csillogó csatjait. Szánakozva mondta:

— Ostoba vagy, barátocskám, ostoba!

A téliesen metsző, hideg eső pedig szaporán csapkodta felhevült arcukat.

A japán elment. A kerítés mögött, a kiskertben egész rajban, szinte egymást bátorítva, csiripeltek a verebek. Znobov elnézte őket, és eszébe jutott a japán. Ha nem egy lett volna, hanem legalább néhány, talán sikerült volna szót váltani velük.

— A magányos madár nemigen csiripel!

Jégdarás eső tört át a ködön. Lelohadtak a tengeri hullámok. „Akár a gyékény — gondolta Nasztaszjuska kihajolva

a csónakból —, nini, hogy elcsitult a tenger. Vajon van-e iránytű a halászoknál? Nehogy eltévedjünk."

Mintha csak a gondolataira felelne, megszólalt Szumkin:

— Az irányt nem tévesztjük el, hanem úgy látszik, nagyon cikáznak a japán cirkálók. Emelgessétek az evezőt, fiúk! Ki kell innen keverednünk.

Távoli fütty hangzott fel a ködben. Szumkin felágaskodott, és ugyancsak fütyülni kezdett. Egy perc múlva keskeny, könnyű csónak tűnt fel. Hálókba bugyolált vénember közeledett feléjük. Úgy hadonászott kezével, mintha a szúnyogokat akarná elűzni, és azt mondta:

— Fordulj vissza, Szumkin. A társaidnak is mondd meg, ha vannak, hogy forduljanak vissza, minden húsz ölre jut egy japán naszád. Hogy jutnátok keresztül?

— Tán vasúton jusson át ez a fiatalasszony?

— Inkább vasúton.

A csónak visszafordult a folyó torkolata felé.

Az állomáshoz vezető úton Nasztaszjuska és Szumkin utolérte Szin Bin-ut, a kínait. A kínai szaporán lépegetett, s egy nagy zsák napraforgómagot cipelt a hátán.

— A városba, kínai?

— Nem — válaszolta vígan a kínai —, engem megint állomás küldi. Enyém megint Nyezelaszov kapitány páncélvonat nézni.

— A végén majd fölakasztanak — vélte Szumkin. — Akkor aztán nézelődhetsz.

— Tied enyém nem ismelsz, akkol enyém senki nem akaszt — mondta még mindig vidáman, mosolyogva a kínai. — Tied enyém nem ismelsz.

— Jól van jól, nem ismerünk meg — válaszolta Nasztaszjuska. — Csak annyit mondjál: kapott-e lovakat Nyikita Jegorics, hogy az ágyúkat elhúzassa?

— Lova nincs. Övé mond muzsikoknak ágyúkat elhúzni saját kezükbe.

— Elég rosszul van.

— Lossz, lossz — mondta még egyre vigyorogva a kínai. — Enyém mehetsz!

— Isten veled.

Az állomás és a tenger között ott húzódtak ugyan a hegyek, meg a tajga, de azért a tengeri köd és a szitáló eső itt is olyan volt, mint a vízen. A tajgából szálló füst egybevegyült a ködděl, és egészen komorrá tette az állomás gerendaépületeit, a páncélvonat vagonjait és a sok-sok teherkocsit, amelyek körül menekültek tolongtak. A hosszú, nyitott vagonokból álló, ponyvával letakart szerelvények mellett őrök jártak le s fel. Hirtelen felbukkant mellettük Szin Bin-u. „Ezeken a vagonokon kell lenniük a lövedékeknek — gondolta Nasztaszjuska —, különben minek takarnák le őket?"

Szumkin odaadta neki a batyúját, és Nasztaszjuska megpróbált befurakodni az egyik kocsiba. Egy bundás hölgy megkérdezte:

— Miért van, hogy akárhová érkezzenek a mi vagonjaink, tüstént megjelenik ott a páncélvonat is? S hozzá szerelvényszámra a lőszer! És ha egyszerre csak lecsap ránk Versinyin és felrobbantja ezt a sok lőszert? Nem elég, hogy a tajgai tűz kiperzsel bennünket, a tetejébe még fel is robbanunk!

Obab zászlós ment arra tántorgó léptekkel. „Jaj, még megismer!" — gondolta Nasztaszjuska riadtan, és eltakarta arcát a cókmókjával. — „A részeg ember hamar felfedezi az ismerőst, ez pedig ugyancsak benyakalt."

A bundás menekült hölgy odakiáltott Obabnak:

— Zászlós úr, mi hír Versinyinről?

— Az amerikaiak jól ellátták a baját — válaszolta ittas hangon Obab. — Mondja el ezt a városban. Ellátták a baját Versinyinnek, vége a disznóságainak. Most hozzák a hulláját a páncélvonathoz.

— Mi is megnézhetjük?

— Nincsen arra idő.

„Hazudik! Hazudik!" — csillapította magát Nasztaszjuska.

Most már nem is akart beszállni a tehervagonba, de a tömeg magával sodorta, és a vonat megindult.

Szin Bin-u pedig fel-le járt a peronon, karján egy kosár napraforgómaggal. Kimarkolt belőle egy csomót, s aztán visszapergette a kosárba, s közben egyre mondogatta:

— Itt finom magocska! Vásálol, veszi.

Megint odament hozzá Nyikiforov, a páncélvonat mozdonyvezetője. Ezúttal vele volt Surka, a segédje is. Nyikiforov, mint mindig, ezúttal is komoran mutatta oda a zsebeit, és szokás szerint azt mondta:

— Önts bele két pohárral.

— Kettő?... Á!... Enyém tied ismel. Tied Nyikipolov? Á! Tud enyém! Tied szabályt talt előssen?

— Szabályt? Majd jól nyakonteremtlek, aztán megtanulod, mi a szabály. A szabály törvény. Értetted? Törvény nélkül meg mire jutna az ember? Elkergetné a cárját a sok zavarosfejű! Önts már, azt mondtam, két pohárral.

Szin Bin-u a zsebébe töltötte a magot.

— Kettő. Pénzet?

— Micsoda? — kérdezte méltatlankodva Nyikiforov.

— Pénzet adol.

— Hát engedélyed van-e?

— Engedély? Nem van.

Nyikiforov legyintett rá, s otthagyta. De hiába hadonászott, Szin Bin-u a sarkában volt végig az egész állomáson. Ekkor odaszaladt hozzá Surka. A kínai feléje nyújtotta kosarát. Surka mereven a kínaira bámult, újra végiggondolta a mondandóját, s halkan megszólalt:

— Nem kell nekem napraforgómag, kínai. Nem az az én bajom. Hallgass meg, kínai. Nem bírok én a fehéreknek szolgálni! A partizánokhoz akarok menni.

A kínai tettetett értetlenséggel kérdezte:

— Ki van paltizán?

— Ne szédíts engem! Ismerlek én jól. Nem is megszökni akarok én, hanem meg akarom adni magamat a partizánoknak a páncélvonattal együtt.

— Páncélvonat kapitány van. Tied vagy masiniszta segéd. Tied megad nincsen jogod.

Surka sebesen és nekihevülve folytatta:

— Idehallgass, kínai! Mindjárt indulunk. Köd van, lassan megyünk. Csinálj valamit a vonalon... Például fektesd oda egy állat hulláját vagy inkább valaki mozogjon a pályatesten... Tán egy ember... A szabályzat szerint...

Jeges bánat és bizalmatlanság gyötörte a kínait, de legyűrte a bánatát, és kíváncsian meredt Surka kipirult arcába. Ugyan már! Hogy lenne áruló? Hiszen ennek a legénynek a lelke még a ködön, a füstön is áttör a fény felé, úgy ujjong örömében. Neki aztán igazán lehet hinni.

— Masinisztád mindig szabályzat akal?

— Éppen ez az! Mindig a szabályzat szerint jár el. Valami tetemet fektessetek a sínekre. Azelőtt tehervonaton volt mozdonyvezető, és tudja, hogyha hullát lát a síneken, meg kell állnia. Még mindig a polgári szabályzat szerint gondolkodik, érted?

— Neki állat nincsen. Neki ló nincsen. Neki lovat szedni nem tud. Embel fektet lehet.

— Hát akkor embert.

— Engem fektet, he? Éttek. Neki gondol: kínait megöli bandita, kínait masiniszta nézi?

— Úgy, úgy.

Már régen fölharsant Nyikiforov hangja, Surkát hívta a mozdonyra, de Surka még mindig a kínaival sugdolózott.

— Ha a mozdonyvezető kidugja a fejét, trafáld el! Golyóval. Érted? Én pedig teszem majd magam, hogy nem tudom tovább vezetni a páncélvonatot.

— Surka!

— Rohanok már! Értetted, kínai? Egy embert...

És Surka napraforgómagot ropogtatva elszaladt.

Nyezelaszov elégedetlen pillantással fogadta a fülkéjében Obab zászlóst. Minek rohangál folyton a távírászhoz, hogyha mindig egyforma híreket hoz? Tán részeg a zászlós? Még annál is rosszabb: elvesztette a fejét.

Nyezelaszov ide-oda forgolódott a pamlagon és megszólalt:

— Rosszul érzem magam. Kényelmetlen itt a fekvés. Hány ember hentereghetett már ezen a pamlagon a háború alatt, még elgondolni is szörnyű.

— Kérek engedélyt jelentéstételre.

— No hát csak jelentsél, galambocskám.

— Ezredes úr, a nyugtalankodók lecsillapítására azt a

hírt terjesztem, hogy Versinyint megöltük, és holttestét perceken belül a páncélvonatra szállítják.

— Nem rossz. Helyreállt összeköttetésünk a várossal?

— Igenis.

— Adja fel a következő táviratokat. Egy rejtjeleset a kémelhárítónak és egyet rejtjelzés nélkül Varjának. A táviratok szövegét az ön ötletére alapozom. „Kapcsolatot teremtettem Versinyinnel stop, Versinyin kész kiadni Peklevanov búvóhelyét."

— De hiszen ez nem igaz, ezredes úr!

— Hazugság?

— Igenis hazugság.

Nyezelaszov a mennyezetet bámulta, leült, rágyújtott, és ábrándozva mondta:

— Milyen nagyszerű lenne kibontani meg befonni a menyasszonyom varkocsát!

— De hiszen most rövidre nyiratkoznak! — kiáltotta riadtan Obab.

— Igen, most csakugyan rövidre nyiratkoznak. — Nyezelaszov megkocogtatta a kisasztalt, és elordította magát: — Hozzon ide nekem valami muzsikot! A táviratban megjelölt cél érdekében van szükségem rá.

Nyezelaszov nagyon szerencsésnek vélte Obab ötletét, a magáét pedig még szerencsésebbnek. A város amúgy is hajlamos a fecsegésre, ezekben a félelem szorításában vergődő napokban pedig tízszeres méreteket öltöttek a mendemondák. A Versinyin árulásáról elterjesztett hírek igen hasznosaknak bizonyulhatnak. Peklevanov hívei nem lesznek majd olyan serények, mint eddig és Nyezelaszov időt nyer. Versinyint kicsalja a sínekhez, a páncélvonathoz, tüzérségi tűzzel széjjel veri a bandáit, a muzsikok meg a vezérüket kárhoztatják majd és kiadják. Az a legfontosabb, hogy a partizánok ne juthassanak a lőszeres vagonokhoz. Még felrobbanthatják.

— A lőszeres vagonokhoz gépfegyvereket állítani!

— Kapitány úr, legyen szabad jelentenem...

— Mi az, Obab, ön lefokoz engem?

— ...Ezredes úr, kevés a gépfegyverünk s nem gyengíthetjük a páncélvonatot.

— Inkább robbantsák fel a partizánok a lőszeres szerelvényeket?

Nyezelaszov kedvteléssel figyelte, mint állítják fel a gépfegyvereket a katonák a nyitott vagonokon. Obab futólépésben jött.

— A parancsot teljesítettük, ezredes úr! Készenlétben.

— Hogy teljesítették volna? Hogy volnának készenlétben a gépfegyverek?

— Nem azok. A másik parancsot. Itt vannak a muzsikok, a partizánok.

A katonák három muzsikot vezettek be. Egyikük egy diakonus képű, bozontos, nagyszakállú, mély hangú paraszt, riadalmában Nyezelaszov lábához vetette magát. Két társa nyugodtan viselkedett s Nyezelaszov rájuk mutatva így szólt Obabhoz:

— Emezeket agyonlőni, ez velem jön.

S magával vitte a nagyszakállú muzsikot. Obab elgondolkozva nézett a kapitány után, felkattintotta a cigarettatárcáját, kivett egy cigarettát, odaütögette a tetejéhez, és sóhajtva mondta a muzsikoknak:

— Hej, torkig vagyok veletek! Magam sem tudom hanyadik embert lövöm le már.

Odabent a kupéban, rémülten pislogva, álldogált Nyezelaszov előtt a jámbor képű bozontos muzsik. Nyezelaszov újra megkérdezte tőle:

— Nos, megértetted?

— Nem értem én ezt, nagyságos uram.

Bejött Obab, a revolvertáskáját gombolta. Nyezelaszov ingerülten nézett a muzsikra és megismételte:

— Elmégy Versinyinhez és azt mondod: „Kertben nő a fagyalbogyó." Erre ő azt feleli neked: „Kertben nő a jó mogyoró." Erre te megmagyarázod neki, hogy Nyezelaszov sürgeti a válaszát. Mihamarább mondja meg neked, hol rejtőzködik Peklevanov. Értetted?

— Nem értem én!

És a muzsik megint csak értetlenül pillogott.

— Nem Pokrovszkojéból való vagy? — kérdezte szigorúan Obab és kigombolta a pisztolytáskáját.

— Pokrovszkojéból.
— Ismersz-e engem?
— Nem ismerem meg, nagyságos uram.
— Obab.
— Az Obab boltos fia?
— A kereskedőé. Hát értsd meg az ostoba fejeddel. Versinyin eladott benneteket nekem, én meg fölperzseltem a falut. Érted-e már?
— Ó, uramisten!
— Versinyin áruló, értetted?
— Igenis, uramisten!
Obab kihajolt az ablakon és leszólt az őrnek:
— Ezt a muzsikot szélnek eresztitek. Szokás nálunk, hogy utána lőnek a szabadon eresztettnek. Szóljál, nehogy így történjen.
A szakállas muzsik eszeveszetten rohant végig a peronon. A tisztek nevetve néztek utána.
— Az igazságot nem hiszik el — mondta Nyezelaszov —, a hazugság mindig meggyőző. Persze ez nem valami agyafúrt hazugság, de azért intrikának ez is jó.
Izgatottan topogott, elvette Obab cigarettatárcáját, kinyitotta, bekattintotta, aztán a kis bronzbálványt vette a kezébe, megkocogtatta a tárcával. Égett az arca, egész testében remegett.
— Ha Versinyin megtudja, hogy árulással gyanúsítják, a legfontosabb ponton kell támadnia. Melyik a legfontosabb pont őszerinte?... A Muklenka! Vagyis, a Muklenka hídja. Ezt a hidat megkísérelte felrobbantani, nem sikerült neki, most pedig oda irányítja valamennyi erejét, maga is ott lesz, odavonultatja a Szaharov tábornoktól zsákmányolt tüzérségét. Szerencsére Versinyinnek nincs valami sok lőszere, az ágyúi nem sokáig fognak tüzelni. Hogy vélekedik minderről, Obab?
— Jól gondolja, ezredes úr.
— Akkor adja ki a parancsot a páncélvonatnak: Irány a Muklenka hídja.
— És a lőszeres szerelvények, ezredes úr?
— Utánunk.

Obab zavarba jött.

— Mi baj?

— Köd van, veszélyes. Tán jobb lenne, ha itthagyjuk a lőszeres szerelvényeket.

— Itt, az állomáson? Én ha a partizánok, isten őrizz, elvágják az összeköttetést és mi lövedékek nélkül maradunk? A városba nem térhetünk vissza lőszer nélkül! Akkor senki nem ismer el engem diktátornak. De ha van lőszerem, mindenki fejet hajt előttem! Obab, térjen észre. Felterjesztem a György-keresztre. Ön mától kezdve hadnagy, Obab, sőt kapitány! Én megértem önt, azt javasolja, hagyjam a lőszereket annak a földbirtoknak a közelében, amelyet a távol-keleti kormány nekem adományozott s amelyet én elfoglaltam. Természetesen, Szaharov tábornok birtokáról beszélek. Persze szívesebben sétálgatnék a birtokomon, de a város város, a tenger pedig tenger, és mit ér a dicsőségem tenger nélkül? Én utat török a tengerhez! És aki szembeszegül velem, azt falhoz állítom!... Én diktálok! Én mentem meg Oroszországot!... Én!...

Nyezelaszov fejéhez kapott, megtántorodott. Obab elkapta, leültette a pamlagra. „A tetejébe még epilepsziás is!"

— Mindjárt megnyugszik, ezredes úr.

Obab vizet adott neki. Nyezelaszov nagy kortyokban nyelte, és elhaló hangon folytatta:

— Van-e egy másik világ ezeken a bűzös, rohadt falakon, ezeken az ostoba pofájú tüzéreken, a züllésen, a vodkán kívül: van-e egy másik, ragyogó, nyugodt, boldog világ? És ha van, hol van? Miért olyan komor, egyhangú, szürke, szörnyű minden énkörülöttem, hogy még a vért is szürkének látom?

Kihajolt az ablakon.

— Uh, de rosszul vagyok! Obab látja ott azt a kínait?

Lehúzta a gyűrűjét.

— Kokaint! — Lehunyta a szemét. — Várom, várom... Várom a nyugalmat, a pihenést, legalább egy cseppet.

Az állomás peronján napraforgómagos kosara mellett még mindig ott üldögélt a kínai.

A tehervagonok zötyögtek, rázkódtak, nagyokat rándultak, de azért elég gyorsan haladtak.

Ha nem gyötörték volna szörnyű gondolatok a férje sorsa miatt, minden rendben lett volna! Csak az nyugtatta meg, hogy a menekülők hazudtak, mintha könyvből olvasták volna. Versinyin megöléséről szóló hírt is így költhették.

A legserényebben egy széles fátyolos kalapú, hosszú ősz hajú öregasszony hazudozott. Nasztaszjuska fokozódó gyengédséget érzett az öregasszony iránt, kedvesen nézett rá, száját is eltátotta, az öregasszony pedig csillogó szemmel, kipirult orcával trécselt szünet nélkül. Szerinte Moszkvát régen elfoglalták a fellázadt régi tisztek, a Krímben megint a szövetségesek és Vrangel kormányoznak, s Ukrajna ismét Petljura kezén van.

A vonat hirtelen megállt.

Egy hórihorgas vasutas széthúzta az ajtót, és vidáman bekiáltott a menekülőknek:

— Nincs tovább.

— Versinyin?!

— Versinyin vagy nem Versinyin, de megint előre kell engednünk a páncélvonatot.

— De hát egyszer majd csak szabad lesz az út.

— Azt nem tudhatjuk. Hiszen a páncélvonat nyomában még jönnek a lőszeres szerelvények. Ha azok egyszer felrobbannak, itt minden miszlikbe megy! Az a parancs, uraim, hogyha a városba akarnak jutni, vágjanak neki az útnak, amott ni.

Sokáig haladtak egy mezei úton véget nem érő csatakos nyírfák között. Még jobban megeredt az eső. Hajnalban kiértek egy patak partjára. A széles fátyolos kalapú öregasszony beledugta kezét a vízbe.

— Istenem, de hideg!

— Ősz van, mátuska...

— Nem tudok átmenni rajta, Grigorij Petrovics — mondta az öregasszony a fivérének, aki a bőröndjét vitte. — Meg aztán neked is reumád van.

Akkor Nasztaszjuska, felfogva a szoknyáját, belegázolt a vízbe.

— No, most segíts, uramisten!

A menekülők azt hitték, hogy ismeri a gázlót és félve, nehogy elveszítsék szem elől, sikítozva és szitkozódva hosszú sorban nyomultak utána.

Kiértek az országútra. Több patak már nem volt előttük, szerteszéledtek hát a menekülők. Egy muzsik, aki répát vitt a piacra, fölvette a szekerére Nasztaszjuskát.

— Egy félóra alatt beérek veled rendje-módja szerint — mondta a muzsik. — Hová való vagy?

— Messzire — válaszolta Nasztaszjuska.

— Látom én, hogy messzire: nagyon meg vagy ijedve. Azt mondom én neked: minél távolabb él a várostól az ember, annál ijedősebb.

A kocsis be-beburkolózott a köpenyébe és elszundított.

A lova azonban egyszerre csak visszahőkölt. Fölébredt a kocsis. Megragadta a gyeplőt.

A ködből a város épületei rajzolódtak ki homályosan. Hátha nem is a város? A kocsis a köpenyébe húzódva szunnyadt. Hanem a lova megint csak visszahőkölt s ő újra felriadt, megmarkolta a gyeplőt, felemelte a fejét és keresztet vetett.

A ködből egy megbillent távírópózna meredt a szekér felé, rajta majdnem a földet verdesve lábával, egy akasztott ember himbálózott.

Ó, uramisten!

Nasztaszjuska leugrott a szekérről. Fehér kartonlap volt az akasztott ember hosszú, sovány nyakához tűzve, rajta felirat:

„Spion és partizán!"

Az a muzsik volt, akit Versinyin Peklevanovhoz küldött. „Hogy is hívják, Szűzanyám?" — tűnődött zavarodottan Nasztaszjuska, de csak nem jutott eszébe a muzsik neve, és ettől gyötrő, elviselhetetlen szorongás szállta meg.

A TÖLTÉSHEZ!

Már régen ki kellett volna vontatni az ágyúkat a töltéshez, hogy tüzet nyithassanak a páncélvonatra, mihelyt megjelenik.

Csakhogy nincsenek itt az ágyúk, akárhány lovat irányítanak oda, mind kevés, s a lovakkal odaküldött tüzéreket is mintha a föld nyelte volna el. Még jó, hogy a páncélvonat késlekedik!

— És ha megjönnek az ágyúk, hová állítsuk azokat, Nyikita Jegorics?

— Minden ágyút a hídhoz, a Muklenkához!

— Innen is derekasan lőhetnénk. Jó kilátást ad a hely.

— Nem volt népszavazás! Teljesíteni a parancsot!

De hogyne lenne népszavazás, mikor most gyülekezik a nép?

És csakugyan: iparkodtak a töltés felé, de mihelyt az feltűnt a távolban s hiába hallgatóztak, nem hallatszott még a vonat robaja, megálltak: minek sietnének — és tüstént népgyűlés kerekedett közöttük. Egy alacsony kis öregember azt kérdezte, ki töri leginkább magát a muzsikok földjéért, a japán, a fehérgárdista vagy az amerikai?

— Akárki legyen, elűzzük!

— Elűzünk mindenkit, muzsikok!

— Engedjék meg, polgártársak, hogy megkérdezzük, hogy állnak a földdel Oroszországban? Mondjuk Moszkva körül?

— Hát ez neked nem Oroszország?

— Szót kérek, polgártársak!

— Elég már, a töltéshez!

— Eleget fecsegtünk!

— Ne hagyd, hogy a japán elvegye a földet, Nyikita Jegorics!

— Én nem hagyom. De a község támogasson.

Gyűléseztek a partizánok.

Vaszka Okorok arca vörösen villogott a tömegben, akár a napraforgó, a hőségtől kiszikkadt ajka halkan suttogta:

— A nép... A nép az sok-sok millió, elvtársak!...

A jól megtermett, ágaskodó lóra hasonlító, Nyikita Versinyin egy tuskón állva üvöltötte:

— Ne hagyd magad, az a fő!... Jön nemsokára a hadsereg... A szovjeteké... De addig ne hagyd magad, öregapám!

Mint a hálóba került hal, amely ki akar törni a varsa száján, úgy csaptak valamennyien egy szó felé:

— Ne ha-a-a-agyd!

És úgy rémlett, hogy mindjárt összeroskad ez az öröktől fogva erős szó, kettéroppan és föltámad helyette valami érthetetlen, ádáz, szilaj erő, olyan mint a tájfuné.

Egy málnaszín selyeminges, ráncos muzsikocska kezét a hasára szorítva dörgő hangon bizonygatta:

— Én pedig hiszem, mert igaz!

— Mert velünk van a Pityer... naci... pálé!... És minden idegen föld! Nincs mitől félnünk... Mit nekünk az a japán, elbánunk vele...

— Igaz, bajtárs, igaz! — süvöltötte a muzsikocska.

A sűrűn verejtékező ezres tömeg dobogva vette át a süvöltését:

— Igaz...

— Ne hagyd!...

— Rajta!...

— O-o-ou-u-u!

— O-ó!

A málnaszín inges ráncos muzsikocska megragadta Versinyin kabátját és félrevonta őt, rejtelmesen suttogta:

— Értlek én téged. Azt hiszed, hogy ostoba vagyok. Verd a fejükbe jól, akkor elhiszik és veled mennek!... A legfontosabb, hogy hinni kell az emberben... Hát a pityernacionáléval mi lesz?

Hunyorított és még halkabbra fogta a hangját:

— A szavaknak egyszerűeknek kell lenniük. Mondjuk ilyennek: szántó... Ez jó szó.

— Torkig vagyok a jó szavakkal.

— Hazudsz. Mindig csak beszéltél és eztán is beszélni fogsz. Verd jól a fejükbe. Aztán, ami felesleges, azt véka alá rejtheted... Mindig így csinálják. Hiszen van olyan ember, akinek hatalmas mértékkel kell mérni, olyan fajta... Hiába akarsz te hüvelykkel mérni, ő csak versztával akarja. Hadd mérje... Te a magad mértékét ismerjed jól... He-he-he!...

A muzsikocska bizalmasan vállon veregette Versinyint.

Tüzelt, feszült Versinyin teste.

Véget ért a gyűlés. Úgy határoztak, hogy nem várják meg a tüzérséget — úgy látszik megrekedt a sárban — kivonulnak a töltéshez, és feltartóztatják az ellenséget, amivel tudják.

S mintha csak a gyűlés határozatát várta volna, előbújt a folyómenti mocsarakból a köd s odakúszott a muzsikokhoz, kikúszott az útra.

— Hol az az átkozott töltés? Eltakarta a köd.

— Amott látszik, Nyikita Jegorics — mondta Vaszka Okorok, s messzire mutatott, túl a bozótoson.

— Semmit sem látok. És a te kínaid sincs sehol.

Versinyin megállt.

— Abramov, Mjatih, Beszlov, hozzám!

Mindhárman odaszaladtak.

Cuppognak a csizmák a vízben. Vonulnak a partizánok. Az egyiknek fütyürészni támadt kedve. „Hej, kicsi hintóm, kétkerekű"... De Versinyin ráförmedt:

— Csend! Akkor fütyürésszetek, ha elfoglaltuk a páncélvonatot. — Odafordult a három partizánhoz: — Eredjetek a városba, Peklevanovhoz. Hátha amazok nem értek oda... Vaszka, magyarázd meg, mi a feladatuk.

Azzal megigazította a puskáját a vállán és élére vágott a csapatoknak.

Végre itt a vasúti töltés, magasan emelkedik a végeláthatatlan rétek fölé. Most ugyan nem látni se a réteket, se a tajgát, se a hegyeket: minden elrejtőzött a sűrű ködben.

Ám a töltés tetején mintha ritkulna a köd.

Szin Bin-u, a kínai hadonászva szaladt a töltésen.

— Velsinyin! Nyikita Jegolics! Nyikita Jegolics!

Nem jön válasz a ködből. Csak egy madár röppent el arra, az is eltűnt.

Fut megint a kínai a töltésen. Újból csak szólítja Versinyint.

Végre távoli hang válaszol:

— Kínai? Te vagy, Szin Bin-u?

— Enyém!

— Gyere le.

A kínai leereszkedik a töltésről, és beszalad az alacsony bozótosba, amerről Versinyin szólította őt.

— Nézzétek, muzsikok, megjött a kínai!

— Csakugyan a kínai!

— Nyezelaszov nem csusszant még át előttünk, Szin Bin-u? — kérdezte Versinyin.

— Nem csusszan. Állomás van Nyezelaszov. Páncélvonat hajtja ide gyolsan. Páncélvonat nem hajtja.

— Miért?

— Köd nem eleszt. Sietni övének nem tud: övének lőszeles szelelvények visszatalt.

— Szóval, akadályozzák a lőszeres szerelvények.

— Aha!

A partizánok körülveszik a kínait, lemennek vele együtt a töltés tövébe, Misa diák pedig magyarázza — magának is, a muzsikoknak is — a kínai szavait.

— Nincs ebben semmi meglepő, polgártársak! Egy félművelt ember ostobább a műveletlennél. Egy ilyen félművelt ember szemében holmi lényegtelen technikai tényező, amelyről tudomást szerzett, megfellebbezhetetlen kinyilatkoztatásnak tűnik fel. Szóval, a páncélvonat mozdonyvezetője... Hogy is hívják?

— Nyiki-polov hívják.

— Szóval, ez a Nyikiforov, röviden szólva, pedáns ember...

Versinyin félbeszakítja Misát:

— Mozdony fütyül. Jön a páncélvonat.

— Ugyan már, Nyikita Jegorics, csak képzelődött. Csend van. Hamarosan szürkül. Szürkületben pedig könnyebb elfoglalni azt a micsodát, azt a páncélvonatot.

— Miért lenne könnyebb?

Misa maga sem tudja, hogy miért. Versinyin nagyot sóhajtva így szól:

— Nekem a Muklenka hídja felé kellene irányítanom a csapatot, de nem könnyű, megvallom nyíltan. Ágyúkkal még csak föltartóztathatnám a vonatot, de hát hol vannak az ágyúim? Szégyen! Nem tudok lovakat szerezni...

— Ekkora sárban semmiféle ló nem tudná vontatni. Zsíros föld a miénk, azért törik az urak is magukat utána.

Versinyin néhány lépést tesz a töltés mentén, aztán megáll.

— Se robaj, se kattogás, se fütyülés. Tán alszik ez a Nyezelaszov kapitány és a menyasszonyáról álmodik?... Hát neked van-e menyasszonyod, Vaszka?

— Nincsen, Nyikita Jegorics.

— Hát neked, Misa?

— Persze, hogy van.

— Csitt...

Mindnyájan fülelnek.

— Nem, nem hallani semmit. Mit csináljunk hát, Nyikita Jegorics? Döntsünk-e fákat, hogy eltorlaszoljuk a vágányt?

— Várjatok! Hatszor hét negyvenhét. Megint elvétettem. Mennyi hatszor hét?

— Az bizony negyvenkettő — vetette oda Misa, de egyre az iménti gondolat forgott a fejében. — Rosszul teszed, ha nem hallgatsz a kínai szavára, Nyikita Jegorics. Nagy értelem van abban.

— Mi volna az?

— Hát a szabályzat.

— Aztán mire megyünk a szabályzattal?

— Övé szabályzatban hisz — jegyezte meg Szin Bin-u.

— A területi vasútigazgatóság teher és személyvonatok részére kiadott üzemszabályzata szerint — magyarázta Misa —, ha ember fekszik a sineken...

Szin Bin-u nagy meggyőződéssel magyarázta:

— Övé vonatot megállítja biztos. Sula, segédje is nekem mondta: megállítja kell!

Versinyin azt mondta rá rövid hallgatás után:

— Furcsállom valahogy, nemigen hiszem.

— Tiéd jól puskáz, Nyikita Jegolics?

— Jól.

— Embel síneken feküsz. Masiniszta fejét mozdony kidugja. Övé kell nézi, mi fekszik sínnek. Tied puskázol övének szemébe.

— És ha rönköket fektetnénk keresztbe a síneken? — kérdezte Versinyin.

— Szétlövik, tönkre teszik a síneket is.

— Majd csak megjavítjuk.

A tajgában, a hegyek között, tíz-tizenöt versztányira attól a réttől, ahol a partizánok tanakodtak, szaporán sípolva lassan haladt előre a ködben a páncélvonat.

Nyikiforov mozdonyvezető és Surka, a segédje cigarettázott. A mozdonyvezető gyakran kitenkingetett a figyelőnyíláson, s közben korholta a segédjét:

— Félnótás vagy te, Surka. Nem konyítasz te a dolgokhoz, öcsém. Én már a földművelésben jól kitanultam az életet. A föld, az megtanítja az embert!

— Az sem egyformán tanítja az embert, Ivan Szemjonics.

— Hallgass! Száz gyeszjatyinája volt az apámnak, napszámosa is nem egy... A bolsevikok elvették az örökségemet törvénytelenül. Pedig én a törvényt az istennél is jobban tisztelem. Hát az ott mi a távolban?

Sura valósággal odatapadt a figyelőréshez.

— Nos?

— Nem látok én semmit, csak ködöt.

— Nézd meg jobban.

— Nyugodjon meg, mozdonyvezető úr.

— Nagyon udvarias vagy mostanában, te csirkefogó, nem tetszik ez nekem.

— Én mostanában mindenkivel udvarias vagyok, mozdonyvezető úr. Obab urat még egy kutyakölyökkel is megajándékoztam.

— Micsoda?

— Egy kutyakölyköt találtam a peronon, amikor elindult a páncélvonat. Gondoltam, odaajándékozom a tiszt úrnak: legalább gondol rám, ha megüresedik a mozdonyvezetői állás.

— Elhallgass, tökfilkó.

— Igenis.

Obab a kupéjába vitte a kiskutyát, amelynek olyan volt a remegő teste, mint egy rongycsomó. A kis rongycsomó ügyetlenül lemászott a zászlós széles tenyeréről az ágyra, és vinnyogni kezdett.

— Minek ez magának? — kérdezte Nyezelaszov.

Obab elmosolyodott:

— Nyájőrző. Mifelénk sok a jószág. Barnauli járás.

— Hiába az egész, zászlós.

— Hogyhogy?

— Ki a csodának kell a maga járása?... Maga, zászlós, aranyváll-lapos tiszt, a forradalom ellensége. Nem sokat teketóriáznak.

— Hogyhogy? — kérdezte keményen Obab.

Az ezredes szavából alig észrevehető öröm csillant, úgy mondta:

— A forradalom ellensége, tehát megsemmisítés a sorsa. Megsemmisítés!

Obab zavaros szemmel meredt a térdére, száraz gyökerekre hasonlító széles, göcsörtös ujjaira, és zavaros, vontatott hangon válaszolta:

— Mesebeszéd. Miszlikbe aprítjuk őket.

Menet közben rekkenő hőség volt a páncélvonaton. A testről szakadt a verejték, a kéz odatapadt a falhoz, a padhoz.

Az acélszínű ég egy szeletjét villantotta el előttük, megtépázott juharleveleket sodort a szél.

Panaszosan nyüszített a kutyakölyök.

Nyezelaszov idegesen járt vagonról vagonra, és káromkodott. Szavai szinte belefröcsköltek a katonák sápadt, megnyúlt arcába:

— Csend, tetvesek! Nincs beszéd, csend!...

A katonáknak még jobban kidülledt a pofacsontjuk, és

megrémültek saját lázas gondolataiktól. Hallgatták az ezredes ordítozását, és úgy rémlett nekik, hogy valaki, aki megtagadta a fegyelmet, most ott nyüszít, nyöszörög a gépfegyverek, az ágyúk mellett.

Nyugtalanul pillogtak jobbra-balra.

A vékony deszkákat borító acéllemezeket pedig repítette a vonat a gyufaszálvékony egyenes síneken keletre, a város felé, a tenger felé, a Muklenka hídja felé.

Éjszaka egészen megfülledt a levegő. A fülledtség sűrű, áthatolhatatlan hullámokban áradt a homályos, sötét, vasszínű mezőkről, erdőkből, mint a meleg víz, úgy ömlött végig az ajkon, és minden lélegzetnél úgy szívta tele magát nehéz bánattal a mell, mint a száraz agyag.

Errefelé kurták az alkonyatok, mint a hibbant ember gondolatai. Egyszeriben besötétedik. Sziporkázik az ég. Szikrák röppennek a mozdony mögött. A mozdony pedig tépi a síneket és a sötétséget, és üvölt panaszosan, gyámoltalanul.

Hegyek, erdők nyargalnak a nyomában. Ráugranak, és eltiporják, mint birka a bogarat.

Obab zászlós mindig ilyenkor evett. Mohón szedte elő vászonzsákjából a tojást, letisztította, s tömte a szájába a kenyeret, a vajat, a húst. Félig nyersen szerette a húst, nagy falatokat tépett belőle elülső fogaival, a nyála mézet csorgatott a takaróra. De akárhogy falt is, bensejében nem csillapult az éhség és a forróság.

A tisztiszolgája teával hígította a szeszt, az állomásokon pedig kosárszámra hozta az élelmet, és minduntalan értetlen képpel jelentette:

— A várossal megszakadt az összeköttetés, zászlós úr.

Obab hallgatott, elvette a kosarat, göcsörtös ujjaival tépte a kenyeret, és ha már nem tudott többet enni, mohón galacsinná gyúrta, aztán elhajította.

Letette a kiskutyát a földre, és lassú, fáradt tekintettel követte, ő maga hevert moccanatlanul. Kiverte az izzadtság. Akkor volt a legrosszabb, amikor a haja közt ütött ki a veríték.

A kutyakölyök is verítékben nyüszített. Nyüszítettek a tengelyek is. Dübörgött az acél, mintha szegecselnék ...

Nyezelaszov a fülkéjében ült, és föl-föllobbanva, mint a gyufa lángja a szélben, maga elé mormogta:

— Áttörünk... a pokolba is!... Fütyülünk mindenféle parancsnokságra... Köpünk rá!...

De a páncélvonat ma is, mint tegnap, mohón, kapkodva falta a versztákat, akár Obab az ételt, de csak nem lakott jól. Ma is egymás után villantak el mellettük az őrházak és a sínek túlsó végén mező, tenger, szél egyre távolabb űzi tőlük a várost.

— Áttörünk — hördült az ezredes, és szaladt a mozdonyvezetőhöz.

A kormos képű mozdonyvezető hevesen intett neki, szinte elébe vetette magát, úgy kiabált rá Nyezelaszovra:

— Menjen innen!... Menjen innen!...

Az ezredes enyhén fintorogva válaszolt, és szinte behálózta szavaival a mozdonyvezetőt:

— Ne nyugtalankodjék... Errefelé nincsenek partizánok... És áttörünk, feltétlenül, úgy bizony... Ön pedig mielőbb... Ön... Mi mégiscsak...

A fütő a sötétség felé bökött az ujjával:

— A vörös vonalnál van a mutató... látja?

Nyezelaszov a mozdonyvezető kormos szemébe nézett és a „vörös vonalra" gondolt. Azon túl felrobban, megtébolyul a mozdony.

— Mi mind... a mozdonyra... igen...

Szén és olaj bűze áradt.

A lázadó munkások jutottak eszébe.

Nyezelaszov egy ugrással kint termett a mozdonyfülkéből, végigrohant a vagonokon, és ordította:

— Lőj!

A katonák, isten tudja miért, feszesebbre húzták a derékszíjukat, a gépfegyverek mellé álltak, és beleeresztettek egy pár sorozatot a sötétbe. A fegyverek jól ismert rezgésétől émelyegni kezdett a gyomra.

Megjelent Obab. A szája zsíros volt, homloka verejtékben fürdött. Állandóan azt ismételgette:

— Lőnek ránk, lőnek ránk?

Az ezredes ráparancsolt:

— Menjen innen!

— Magyarázza meg, ezredes!

A vonatban rohangált és ordítozott mindenki és minden, tárgyak és emberek egyaránt. Még a szürke kölyökkutya is kétségbeesetten nyüszített Obab zászlós kupéjában.

Nyezelaszov gyors mozdulattal rágyújtott egy cigarettára.

— Menjen innen a pokolba!... Zabáljon csak fel mindent, amit akar... Megleszünk ön nélkül is... — És süvítve tette hozzá: — Zászlós úr!...

— Parancs — mondta a zászlós. — Mit óhajt?

— Áttörünk... Azt mondtam, áttörünk!...

— Természetesen. Mindenünk megvan hozzá.

Az ezredesnek ellankadt a hangja:

— Nincs. Mindent elveszítettünk!... A mérleg rúdja megvan... De se tányérja, se súlya... Mivel mérünk majd, kit mérünk meg?...

— De hiszen...

Nyezelaszov bement a fülkéjébe, útközben egyre morgott:

— Persze... a földek itt vannak... az ablakon túl... Csakhogy most a föld... elátkoz titeket, mi?...

— Mit hímez-hámoz? Nem állhatom a sok beszédet, rövidebben.

— Mi... a holnap hullái, hullák vagyunk, zászlós. Én is, ön is. Ezen a vonaton mindenki csak por és hamu... Ma mi ásunk sírt másnak, de holnap... minket vár a lapát... Igen.

— Miért nem gyógyíttatja magát?

Nyezelaszov odalépett Obabhoz, és zihálva suttogta:

— Az acélt nem lehet gyógyítani, újra kell önteni... Ez itt... mozog bennem, ha dolgozik... de megrozsdásodott... Én egész életemben mindig hittem valamiben... Kiderült, hogy tévedtem... Jó dolog, ha az ember a halálos ágyán látja a hibáját, de én csak harmincéves vagyok, Obab harminc, és menyasszonyom van, Varenyka... És a körme rózsaszín, Obab.

Obab gondolatai tompák voltak, mint az amerikai csizmák orra, és elkalandoztak. Faképnél hagyta az ezredest, be-

ment a fülkéjébe, cigarettát vett elő, de mielőtt rágyújtott, köpködni kezdett, először a padlóra, aztán a lehúzott ablakra, aztán a falra és a takaróra, s amikor kiszáradt a torka, leült az ágyra, és zavaros szemmel nézte a padlón nyöszörgő eleven, nedves kis gombolyagot.

— Hímez-hámoz itt nekem!... És még prófétál is a tetejébe!

Misa újra odament Versinyinhez, és így szólt hozzá:

— Kérem, hallgasson meg még egyszer, Nyikita Jegorics. Régóta tanakodunk már a kínaival. — És elismételte: — A kínai az állomáson megtudta, hogy a páncélvonaton új mozdonyvezető van, aki azelőtt polgári vonatokon szolgált.

— Szaporábban mondjad!

— Nos, hát a vasúti üzemszabályzat a teher- és személyvonatok számára előírja, hogyha a mozdonyvezető holttestet vagy dögöt pillant meg a síneken, meg kell állítania a vonatot.

— Ha meglátja messziről, de ha csak közelről veszi észre?

— Ha közelről? Akkor teljes gőzt kell adnia, hogy veszélytelenül keresztül rohanjon rajta, és aztán megállítja a vonatot és jegyzőkönyvet vesz fel!

— Jegyzőkönyvet? Hi-hi! Pont arra érnek rá most, hogy jegyzőkönyvet írjanak!

— De meg fogja állítani. A mozdonyvezetőjük nehéz felfogású ember.

— Dehogy állítja meg!

— Várj a sorodra, Vaszka — torkolta le Versinyin. — Misa, te meg hallgassál végig figyelmesen. És ha holttest fekszik a síneken? Hallgassatok ti is rám, muzsikok! A páncélvonat még a régi törvényt követi. A régi törvény előírja, hogy ha egy mozdonyvezető holttestet pillant meg a síneken, meg kell állítania a vonatot... Így hát... Ki vállalkozik rá, elvtársak, hogy a sínekre... Ne feledje: nagy félelem ám... Sebesen jön a páncélvonat! De vállalnunk kell ezt a szenvedést is. Szerintem, meg tudja állítani a mozdonyvezető a vonatot. Márpedig mihelyt megáll és kidugja a fejét, hogy meg-

nézze, mi történt, én akár a mókust, úgy kilövöm a szemét. Valószínűbb, hogy megáll, nem akar kettészakítani egy embert. Nos, elvtársak...

Hallgattak a muzsikok, aztán rákezdtek:

— Kettévágja!

— Mért ne vágná? Minek sajnálná?

— Elvtársak!

— Magad feküdj oda!...

— Magam? Oda is fekszem.

— Ne engedjük Nyikita Jegoricsot!

— Ki menne, ki, ha én nem?

Vaszka Okorok ellökte Versinyint a töltéstől, elhajította a puskáját...

— Ebben a pillanatban valamennyien hátranéztek. Ködszerű, de tömött füst gomolygott finoman az erdő fölött.

— Jön — mondta Okorok.

A muzsikok utána mondták:

— Jön!

— Elvtársak! — zengett Okorok hangja. — Meg kell állítanunk!...

A muzsikok a töltéshez futottak. Lehasaltak a talpfákra. Maguk elé tették a tölténytárakat. Nekikészülődtek.

Halkan nyögtek a sínek: jött a páncélvonat.

Valaki halkan megjegyezte:

— Kettévágja és kész. Még csak töltényt se fognak pazarolni rá.

És amint megcsapta őket a veszély érzése, mindnyájan nagy csendesen lekúsztak a bozótba, ismét kiürült a töltés.

A füst megsűrűsödött, s bár szaggatta a szél, makacsul egyre közelebb kúszott az erdő fölött.

— Jön!... Jön!... — szaladtak kiabálva Versinyinhez a muzsikok.

Versinyin és egész törzskara csatakosan, némán hasalt a bozótban. Vaszka Okorok dühödten verte a földet az öklével. A kínai guggolt, és a füvet tépdeste.

— Elvtársak! — kiáltotta Versinyin. — Mi lesz hát?!

A muzsikok hallgattak.

Vaszka fölmászott a töltésre.

— Hová? — kiáltotta Versinyin.

Vaszka gorombán ordított vissza:

— Eredjetek a...! Dögök...

És elnyújtva a kezét a teste mellett, keresztbe feküdt a sínen.

Már ziháltak a fák, és fölöttük, mint a tajték, röpdösött, egyik koronájáról a másikéra szökellt a sárgás-vörös füst.

Vaszka a hasára fordult. Kátránybűz áradt a talpfákból. Egy marék homokot szórt a talpfákra, és ráfektette az arcát. Nagyszemű és meleg volt a homok.

Mintha a szél zúgatta volna a lombokat, érthetetlenül szűrődött ide a muzsikok beszéde odalentről a bozótosból. Sínek zúgtak az erdőben...

Vaszka felemelte a fejét, és halkan leszólt a bokrokba:

— Kisüstitek nincs?... Elégek!...

Egy fakó szakállú muzsik négykézláb odamászott hozzá a korsó kisüstivel. Vaszka nagyot húzott belőle, és letette a korsót maga mellé.

Aztán felemelte a fejét, és leszórta arcáról a homokot, körülnézett: kéken zúgtak a fák, kéken zengtek a sínek.

Felkönyökölt. Egyetlen sárga ráncba húzódott az arca, mint két bíbor könnycsepp égett benne a szeme...

— Nem bírom!... A lelkem!...

A muzsikok hallgattak.

— Mindez érthető, Nyikita Jegorics — mondta halkan Misa diák. — Vaszka nem hisz a mozdonyvezető korlátoltságában, Szin Bin-u viszont hisz benne. Ő még a mozdonyvezető segédjével is megegyezett, Nyikita Jegorics.

— Hátha csak fecsegett az a segédmozdonyvezető, nem, inkább magam megyek...

Versinyin felugrott. S felzúgtak a partizánok kiáltásai:

— Kettészeli!

— Nem az a szörnyű, hogy kettészeli az embert, hanem egyedül feküdni szörnyű ott.

— Hadd feküdjünk oda valamennyien, Nyikita Jegorics!

— A közösség nem engedheti — mondta egy öreg partizán Versinyinnek. — Téged nem ereszthetünk, inkább odafekszünk valamennyien.

A kínai elhajította a puskáját, felkúszott a töltésen.

— Hová? — kérdezte Versinyin.

Szin Bin-u hátra sem fordult, úgy mondta:

— Lossz neki magának!... Vaszka!

És odafeküdt Vaszka mellé.

Sárga arca megráncosodott, mint az őszi levél. Zokogott a sín. Közben lekúszott valaki a meredeken, elrejtett valakit a bozót: nem tudta, nem látta azt Szin Bin-u...

— Nem bírom!... Testvérek! — üvöltötte Vaszka lefelé másztában.

— Sebaj, Vaszka — vigasztalta Misa diák. — Nem a gyávaságodon fordult meg, hanem abban nem bízok, hogy úgy cselekszik-e a mozdonyvezető. Szerintem...

— Elhallgass! — förmedt rá Versinyin. — A nép a gyötrelmeket állja, ez meg itt magyarázgat. Aztán magyarázkodunk majd, ha túléljük.

Nyáladzott a föld, nyáladzott az ég...

Egyedül volt Szin Bin-u.

A kínai megérintette lapos fejével a talpfát, visszahúzta, megcsóválta, majd a sínek fölé emelte... Körülnézett...

Fölemelték a bokrok hallgatag, muzsik fejüket, mohón izzott várakozó szemük.

Visszafeküdt Szin Bin-u.

Felemelte újra a fejét, megbolydult a sok száz fej a bokrokban, és fölnézett rá.

Lefeküdt a kínai megint.

A fakó szakállú, ráncos muzsikocska odakiáltotta neki:

— Hajítsd le a korsót, pajtás... Meg a levorveredet is itthagyhattad volna. Minek az már teneked?... Nekem meg jó lenne!...

Szin Bin-u előhúzta a revolverét, s föl sem emelve a fejét, magasba lendítette a kezét, mintha le akarná hajítani a a fegyvert a bozótba — és hirtelen tarkón lőtte magát.

Teste elnyúlt a síneken.

A fenyők egyszerre csak előre lökték a páncélvonatot. Szürke volt, szögletes, a mozdony szeme ádáz vörös fényben égett. Szürkén, penészesen húzódott az ég, mint a kék posztó, olyanok voltak a fák.

És Szin Bin-unak, a kínainak a földhöz simuló holtteste a sínek tompa zenéjét hallgatta...

Surka, a mozdonyvezető segédje egészen odatapadt a figyelőnyílásra. Nyikiforov mozdonyvezető ingerülten nézte a fiú félelemtől sápadt, kerek arcát, és megkérdezte:

— Mit látsz? Szabad a pálya, vagy van ott valaki?

— Tán ló... Vagy talán borjú, mozdonyvezető úr. — Hátraugrik a nyílástól és hadarva mondja: — Ember! Ember fekszik a sínen és integet, úgy látszik megsebesült.

— Gyorsíts!

— Hogy gyorsítanánk, mozdonyvezető úr? A szabályzat...

— Azt mondtam, gyorsíts! Ha pedig félsz kettészakítani, hát én lövöm le géppuskával...

Nyikiforov mozdonyvezető felmászik a kislétrán, a mozdony fölötti őrfülkébe a gépfegyverhez.

— Ne merészelje!

Surka elkapja a mozdonyvezető övét, az teljes lendületből arcul üti őt. Surka megtántorodik, de az övet nem ereszti.

Felkapta a csavarhúzókulcsot, megfenyegette vele a mozdonyvezetőt, és rákiáltott:

— Ne merészelje!

A lassú észjárású mozdonyvezető végül is komolyan felmérgesedett.

— Megöllek, te csirkefogó!

— Állítsd meg a mozdonyt!

— Majd adok én neked megállítani! — És nekihuzakodva odavágott.

Surka szinte eszméletét vesztve zuhant neki az ajtónak. De tüstént magához tért, és a fejéhez kapva ordította:

— Megölték!

— Kit öltek meg? Hol öltek meg? — kérdezte zavartan mormogva a mozdonyvezető

— Odanézz! Kettévágtál egy embert, te gazember!

Nyikiforov mozdonyvezető elveszíti a fejét. Surka megragadja a gallérját, odaráncigálja az ajtóhoz, nagynehezen kinyitja.

— Odanézz!

Lövés dördül. Még egy.

Nyikiforov mozdonyvezető becsukja az ajtót és elzuhan. A páncélvonat még mindig mozgásban van.

Surka súlyosan megsebesült. De összeszedve utolsó erejét, odakúszik az emelőkarhoz.

A mozdony megremeg. Megáll.

— Végünk! — mondta Obab. — Végünk van, ezredes úr. Ahogy én a muzsikokat ismerem.

— Micsoda, miféle végről van szó?

— A mienkről.

— Hallgassa csak — mondta Nyezelaszov, és a zubbonya ujjánál fogva, magával ráncigálta Obabot.

Obab elfordult, sietve a hátára kapott valamit, mint ahogy a szakadt bélést eltakarják sebtében.

— Lőnek? A partizánok?

— Hallgassa csak!

Obab szemhéja felpuffadt, és nyirkos lett a hőségtől, zavarosan, megkínzottan ködlik a szeme, olyan akár a szakadás a ruhán.

— Hát nem jut nekem hely az emberek között, Obab? Értse meg... levelet akarok kapni... hazulról!...

Obab rekedten mondta:

— Aludjunk, hagyjon!

— De én levelet akarok... hazulról... És nem írnak!... Nem tudok semmiről. Legalább ön írjon nekem levelet, zászlós!... — Nyezelaszov szégyenlősen vihogott: — De úgy, hogy ne vegyem észre, szokott az így lenni...

Obab felugrott, remegő kézzel felhúzta ormótlan csizmáit, és rekedten ordítozni kezdett:

— Ön szolgálatilag beszélhet így! De ne merészeljen így társalogni velem! A barnauli járásban nekem is van... menyasszonyom!... — A zászlós kihúzta magát, mint a parádén. — Talán nincsenek megtisztítva az ágyúk? Talán adjak rá parancsot? A katonák részegen fetrengenek. Te meg itt... Nincs jogod hozzá... — Vadul hadonászott, és így folytatta: — Mi közöm hozzád? Nem akarlak én téged szánni, nem akarlak!

— A bánat gyötör, zászlós... Ön pedig... mégiscsak... ember...

— Rothadt kis élet a tiéd. Rothadt vagy magad is... S most meg, egyszerre gyöngédségre vágynál!

— Értse meg... Obab...

— Ez nem szolgálati ügy!

— Kérem...

A zászlós ordított:

— Nem akaro-o-om!...

S jó néhányszor megismételte ezt a szót, amely alaktalanabb lett, míg végül valami rekedt, hatalmas szörnyű tömeg szakadt ki a zászlós torkából, olyan, mint valami menekülő hadsereg:

— O-o-a-e-eh!...

Nem hallgattak egymásra, kimerülten fújták a magukét, míg csak be nem rekedtek egészen, míg csak ki nem száradt a torkuk.

Az ezredes fáradtan leroskadt az ágyra, és térdére emelve a kutyakölyköt, bánatosan mondta:

— Azt hittem... Ön kőből van, Obab. Pedig csak jégből... Elolvadt a melegben!

Obab lehúzta az ablakot, odaugrott az ezredeshez, és megmarkolta a kutyakölyköt a szőrénél.

Nyezelaszov belekapaszkodott a karjába, és ráordított:

— Ne merészelje!... Ne merészelje kidobni!

A kiskutya nyüszített.

— Juj!... — kiáltotta panaszos hangon Obab. — Eressz el!

— Nem eresztlek!...

— Eressz!...

— Tedd le!...

Obab elvette a kezét, és súlyos léptekkel kiment.

A kutya halkan nyöszörgött. Bizonytalanul rakosgatta kis mancsát a padlón, majd a szürke takarón. Olyan volt, mint egy kis mászó, nedves folt.

— Szegény — mondta Nyezelaszov, és hirtelen valami fölbugyborékolt a torkában, megnedvesítette az orrát: sírt.

A muzsikok levették sapkájukat, s keresztet vetettek a megboldogultért.

— Beásás! — parancsolta Versinyin. — A páncélvonatot megállítottuk, de most aztán okádja majd ránk a tüzet.

És a muzsikok szaladtak beásni magukat.

Versinyin kissé meggörnyedve lépkedett Vaszkával az árkok mentén.

Kiért a kanyarulathoz, ahová odalátszott a Muklenka hídja.

— Nyikita Jegorics, hadd tegyem jóvá a hibámat... Elsőnek török be a páncélvonatba!

Versinyin nem válaszolt, fölkapaszkodott a töltésre, megvetette lábát a talpfák között a földön, mintha odavarrta volna, és sokáig fürkészte a messzeséget, a csillogó acélcsíkok távolát, amint nyugat felé húzódtak.

— Mit akarsz? — kérdezte Okorok.

Versinyin megfordult, lejött a töltésről, és komoran megkérdezte:

— Jól fognak-e élni utánunk az emberek?

— Miért? — tudakolta Vaszka.

— Csak úgy.

Vaszka széttárta a karját, és jóleső örömmel mondta:

— Az már az ő dolguk. Azt hiszem, jól kell majd élniük... a nyavalyásoknak!

Négy muzsik szaladt oda, egymás szavába vágva kiabáltak:

— Nyikita Jegorics, szereztünk lovakat!

— Mindjárt hozzák az ágyúkat!

— Most aztán megmutatjuk nekik!

Versinyin azt mondta:

— Nyugtával dicsérd a napot.

ROHAM

A kurta lábú, borotvált képű férfi ráborult az asztalra, mintha már nem bírná a lába és rekedten mondta:

— Nem mehet ez így, Peklevanov elvtárs, az önök forradalmi bizottsága egyáltalában nem veszi figyelembe a szakszervezeti tanács véleményét. Az akció korai lenne.

— Az önök szakszervezeti tanácsában főképpen mensevikek vannak — mondta Peklevanov — az ő véleményükkel pedig nem törődünk. A sztrájk majdnem általános? Majdnem. Hogy lenne korai?

A sarokból epésen jegyezte meg egy munkás:

— A japánok kijelentették, hogy megőrzik semlegességüket. Nem várhatunk ölbetett kézzel, amíg visszatakarodnak a szigeteikre! Kezünkbe kell vennünk a hatalmat, akkor majd egy-kettőre odább állnak.

A kurta lábú bizonygatta:

— Elvtársak, a szakszervezeti tanács nem akar rosszat, várhatnánk még.

— Amíg a japánok megint a nyakunkra ültetnek valakit.

— Eleget vártunk!

Viharos lett a gyűlés. Peklevanov a teáját szürcsölte, s közben nyugtatgatta őket:

— Csendesebben, elvtársak.

A kurta lábú szakszervezeti küldött tiltalkozott.

— Önök nem számolnak az adott helyzettel. Igaz ugyan, hogy a parasztok fanatikusan szenvedélyes hangulatban vannak, de... Önök agitátorokat küldtek ki a járásba, a parasztok a városhoz közelednek, a japánok megőrzik semlegességüket... Mindez igaz!... De még ha Versinyin fel is tartóztatja a páncélvonatot, akkor sem lesz nálunk felkelés.

— Mutassátok meg neki!

— Tiszta demagógia!...

— Szót kérek.

A kurta lábú, kihasználva a pillanatnyi csendet, halkan odaszólt Peklevanovnak:

— A sarkában vannak. Legyen óvatosabb... Rosszul tette, hogy Szemjonov matrózt kiküldte a járásba.

— Miért?

— Zavaros ember. Isten tudja, miket hord majd össze! Gondosan kell most kiválogatni az embereket.

— A muzsikokat jól ismeri — mondta Peklevanov.

— A muzsikokat nem ismeri senki. Szeleverdi ember, és való igaz, hogy az ilyesmi hat a muzsikokra. Hanem azért... A gyűlésre elmegy?

— Hová?

— A fűtőházba. A munkások szeretnék látni. Ön nélkül nem akarnak cselekedni. A szavaknak nem hisznek. Szemtől szembe akarják látni. Csakhogy figyelik önt... a kémelhárító... Agyonlövik, ha elfogják, de hát látni akarják. Egyszóval, velünk jön? Nem jól teszi, hogy felkelést és általában támadást szervez. Veszélyes dolog — mondta eltűnődve a kurta lábú.

— A felkelés általában veszélyes dolog. Veszélytelen felkelések nem szoktak lenni. Köszönöm, hogy megismertetett Versinyinnel. Nagyszerű partizánvezér vált belőle.

Peklevanov faképnél hagyta a kurta lábút, megkereste Znobovot, és halkan így szólt hozzá:

— Znobov! Ha valami okból... egy felkelésben minden megeshetik... Ha én valamiért nem találkozhatnék rövidesen Versinyinnel, mondják meg neki: a forradalmi bizottság úgy határozott, mihelyt megteremtjük az összeköttetést Moszkvával, az első távol-keleti küldöttséggel Leninhez utazik. Milyen jó is kimondani ezt: Moszkva, Lenin. Az igazat megvallva, magam is nagyon szeretnék Moszkvába menni...

Amikor a forradalmi bizottság tagjai és a szakszervezetek képviselői eltávoztak, Peklevanov kibámult az ablakon, és azt mondta:

— Persze itt gyönyörű a tenger, de azért Moszkvát mégiscsak szebbnek érzem. Mi lehet szebb a moszkvai ősznél? Különösen, amikor megnyílik a színházi évad... Egy plakát legaljára, ahol már a nyomda nevét jelzik, odatapadt egy ázott

őszi levél, süvölt a szél, de nem tudja leszakítani onnan, az ember odalép...

— Nagy az aggodalom a városban, Ilja. Megint hirdetményeket ragasztottak ki mindenfelé. Nagy pénzeket ígérnek érted...

— Ne aggódjál, Masa. Majd rendbejön minden. Megint esik. Bedagadt a torkom, és harmadik napja tart a náthám, hanem a zsebkendőkészítéshez nem értenek a kínaiak. Nem zsebkendő ez, hanem óceánba lebukó nap. A zsebkendőnek egyszerűnek kell lennie...

— Minden órában várom, hogy letartóztatnak. Elmentem zsemlyét venni, hát a házunkkal szemben ott áll valami japán árus egy kosár művirággal. Az öltözete pedig olyan, mintha nem is művirágot, de legalábbis selymet árulna.

— Szóval, spicli. Csakúgy hemzsegnek mindenfelé, de azért remélem, nem fognak el... Ne aggódjál, Masenyka!

— Tartom én magam, Ilja, de hát a fizikumom... De nézd, itt fontos iratok fekszenek az asztalon és még a revolveredet is kitetted.

Peklevanov zsebre vágta a revolvert, s azt mondta:

— A revolvert persze el kell rejtenem. Hanem akármilyen gyenge is vagy, Masenyka, egy dolgot meg kell mondanom neked... Az egyik elvtársunkat...

— Mi történt, mondjad?

— Szörnyű, embertelen gaztett. Znobov hozta a hírt. Szergej Lazót mozdony kazánjában égették meg a japánok.

— Istenem!...

Masa felfülelt egy bérkocsi zörgésére, és felkiáltott:

— Érted jönnek?!

— Ugyan, nincs semmi baj. Szemjonov az. Ő mindig ilyen elegánsan közlekedik. Játssza a mulatós urat.

A bokrok mögül feltűnt Szemjonov szalmakalapja, és kese bajusza. Egy ló nyerített odakint.

Peklevanov felesége sírt. Szép szája volt és pirospozsgás arca. Nem illettek hozzá a könnyek, fájdalmas volt rózsás orcáján, puha kis állán látni a könnyeit.

— Tönkreteszel. Mindennap azt várom, mikor tartóztatnak le... Isten tudja... Csak egyre kérlek... Ne menjél el!...

Fel-alá futkosott a szobában, aztán odaugrott az ajtóhoz, megmarkolta a kilincset, és úgy könyörgött:

— Nem eresztelek... Ki ad nekem vissza, ha lelőnek? Tán a forradalmi bizottság? Köpök valamennyiükre.

— Szemjonov vár.

— Ő is csak csirkefogó, nem más. Nem eresztlek. Hallottad, mit mondtam: nem akarom!

Peklevanov odalépett az ajtóhoz. A feleségének megfeszült a teste, mint a zsindely a szélben, verejtékes bőre alatt kidagadtak az erek a kezén.

Peklevanov megzavarodva ment oda az ablakhoz.

— Nem értelek én téged.

— Nem szeretsz te senkit... Se engem, se magadat! Ne menjél!

Szemjonov rekedt hangon kiabált be a kocsiról:

— Hé, kereskedő, Vaszilij Makszimics, jön-e már? Még ránk sötétedik, bezárnak a boltok.

Peklevanov csendesen mondta:

— Szégyent hozol rám, Masa. Tán úgy tegyek, mint Podkoleszin, az ablakon ugorjak ki? Nem léphetek vissza: azt mondanák, inamba szállt a bátorság.

— Vesztedbe rohansz. Nem eresztlek.

Peklevanov végigsimította a haját:

— Mégis csak meg kell tenni.

Belekotort a zakója zsebébe, aztán fancsalin elmosolyodott, s felmászott az ablakpárkányra.

— Micsoda ostoba helyzet... Nem lehet így...

A partizán, akit Versinyin Nasztaszjuska után küldött, a piac környékén talált rá az asszonyra. Elmondotta, hogy kora reggel óta keresi Peklevanovot s hogy a városban mindenféle hírek szállnak róla, meg hogy sztrájkol a város s a sztrájkot Peklevanov vezeti, de hogy ő maga hol van, azt csak a jóisten tudja. És hozzátette:

— Akadt itt egy jámbor öregember, az megígérte, hogy elvezet hozzá. Én elmegyek vele, Nasztaszjuska, te pedig várj meg.

— Megvárlak — mondta Nasztaszjuska. — A szekéren nem félek.

Csöpörgött az eső, ködös volt a levegő, és valahol a rakparton túl ködösen hullámzott a tenger. Nasztaszjuska beburkolózott a daróckaftánba, és elszunnyadt.

Odajött egy japán virágárus és kíváncsian fürkészte a szekeret, aztán meg egy idősebb csizmás asszony sündörgött oda, a bekecse a kezében. Beletúrt a szekérderékba és faggatózott:

— Mit árulsz?

— Eladtam már mindenemet — felelte fáradtan Nasztaszjuska.

Ekkor olyan hirtelen, mintha csak álomban villanna fel, a Versinyin küldötte partizán kíséretében egy fiatal nő ment el a szekér mellett, és odasúgta:

— Nem tud eljutni Ilja Geraszimicshoz, Nasztaszjuska... A nyomában vannak... Én a felesége vagyok... Tűnjön el!

És azzal nyoma veszett a tömegben.

Nasztaszjuska körülnézett, leugrott a szekérről, és szaladt ki a rakpartra, a tengerhez! Ott mégiscsak könnyebb.

Peklevanovnak nem sikerült eljutnia a fűtőházba. A hajógyárban mondott beszédet, és éppen akkor ért haza, amikor a felesége megjött a piacról.

— Versinyin felesége valóban a városban van? Te láttad, Masa?

— Igen. De féltem magammal hozni. Megint a nyomomban volt az a művirágárus japán.

— Tele van a város spiclikkel — mondta Peklevanov, de tüstént eszébe jutottak a fűtőházi munkások, akik közt a mensevikeknek észrevehető befolyásuk volt: — Nekem mégis mihamarabb el kell jutnom a fűtőházba.

— Szörnyen aggódom érted, Ilja! Megint teli a város falragaszokkal. Már nem harmincezret tűztek ki a fejedre, hanem kétszázötvenezret.

— Hohó! Peklevanovnak fölfelé megy az ára. Akkor hát

Peklevanov ügye egyre fontosabb lesz. — Hallgatott egy darabig, s aztán határozottan hozzátette: — Mégis elhiszem!

— Mit?

— Emlékszel, Szemjonov azt mondta, hogy a városban érezhető egy másik bolsevik központ működése is?

— Ábrándkép!

— Én pedig hiszem, Masa, igenis hiszek benne. Nem azért, mert egyedül vagyok, hanem mert érzem, hogy fölösen sok az erőnk. Tudod, én Szimferopolban jártam iskolába. Napsütéses vidék a miénk. Szalad az ember a gimnáziumba, a szíve könnyű, csupa fény, s nézi az árnyékát, hát olyan, mintha tussal rajzolták volna, olyan határozott, azt mondanám: olyan, mint a hitem.

— Versinyin a te árnyékod, nem pedig ez a misztikus második felkelési központ. Mi szükség rá?

— És ha mi hirtelen bajba kerülünk? Akkor ők veszik kezükbe az egészet!

— Megleszünk parallel vezetők nélkül is — mondta tőle szokatlan határozottsággal Masa.

Peklevanov figyelmesen nézett rá, és elnevette magát.

Besötétedett. A kikötőben a hajókon kigyulladtak a lámpák, s aztán mintha a tükörképeik lennének, fények gyúltak a házakon is. Utolsót csillant az esthajnal fénye a székesegyház kupoláján, s mintha csak búcsúzna tőle, zúgva megkondult a nagyharang. Óvatos léptek hangzottak a kunyhó ablaka alatt. Peklevanov kíváncsian nézett az ablakra, s az ajtó felé fordult.

— Hová, Ilja?

— Egyelőre csak a kertbe.

A kertből jól látszott a lankás, amely levezetett a rakpartra, körülötte homokos vízmosások, apró házak, a lejtőn túl a városi park sötétlett. Az utóbbi napokban a ködön áttörő szelek lekopasztották a leveleket a fáiról, s a park most olyan volt csupasz ágaival, mintha drótsövény hálózná.

A szakadék partján az egyik kunyhóban ajtó csapódott. Egy hosszú, rózsaszín ruhás asszony hatalmas szamovárt cipelt, amely úgy ragyogott a kezében, mint egy aranyrúd.

— Nem lehet betelni vele — mondta Peklevanov.

Znobov a káposztásban hevert, és az eget bámulta.

— Úgy van — válaszolta halkan —, mostanában ritkák a csillagos éjszakák. De ne kiabáljon úgy, a nyomunkban vannak.

Peklevanov könnyed gúnnyal kérdezte:

— De azért rágyújthatok?

Letört egy káposztalevelet, játszott vele.

— Hát, akkor, Ilja Geraszimics, legelőször is...

— Legelőször is felkelésbe visszük a fűtőházi munkásokat, és elfoglaljuk a tüzérségi raktárakat...

— És aztán!?? A rakodómunkásokhoz?

— Igen, aztán előre a kikötőhöz és az erődhöz. Rohamra.

Egy darabig hallgattak.

— Mi is ilyenformán gondoljuk, Ilja Geraszimics — mondta Znobov —, csakhogy aggódunk a tüzérségi raktárak miatt. — Hátha megszerezzük az ágyúkat, Versinyin meg elkésik a lőszerrel?

— Nem késik el.

— Meghozza! — erősítette Szemjonov is, aki ekkor kúszott oda hozzájuk.

Ismét rövid hallgatás következett, majd megint Szemjonov szólalt meg, de most már más hangon:

— Versinyin feleségét letartóztatták, Ilja Geraszimics.

— Egy okkal több rá, hogy siessünk a felkeléssel.

— Küldjünk-e futárt Versinyin elébe? Siettessük-e? Szóljunk-e a feleségéről, vagy inkább hallgassuk el?

— Mindent meg kell mondanunk neki! Férfiember, erős a szíve.

Tüzet okádtak a géppuskák, tüzet okádtak a vagonok a gépfegyverek torkából. Átforrósodtak a gépfegyverek, mint a vér...

Látszott, amint a bozótosból felugráltak a súlyosan sebesült partizánok. Nem lapultak, nem rejtőzködtek immár, megmutatták arcukat az ellenségnek.

Hanem azok, akik nem kaptak sebet, rejtekben maradtak továbbra is.

Moccanatlan rétek, szürkés-aranyló bozótosok, tócsák az utakon, dombok, erdők a dombokon. Időnként úgy rémlett, hogy csak a páncélvonat tüzel.

— Vagy tán a partizánok idehozták már az ágyúikat?

— Nem, ezredes úr, nincs még ágyújuk — válaszolt Obab.

— Akkor hát Peklevanov sincs köztük?

— Átgázolhatatlan a sár, járhatatlanok az utak, nem segít itt semmiféle Peklevanov. Egyébként se tartsa olyan nagyra azt a Peklevanovot, ezredes úr, magunk között vagyunk.

— Magunk között-e?

Nyezelaszov nem látta a katonák vonásait a sötét vonatban. Fellobbantak a lámpák, most már jobban világoltak az arcok, mint a sárga kanócok.

Nyezelaszov még ura volt a testének, csengőn, kissé élesen kiáltozott, a bal kezével magához ölelt valamit a levegőben.

Oda akart kiáltani valamit megnyugtatásul a katonáinak. de meggondolta magát: „Tudják maguktól is!"

Megint vad haragot érzett Obab zászlós iránt.

„Magunk közt vagyunk!? Ha-ha-ha! Versinyin valóban a saját emberei közt van, millió a számuk, ha-ha! Ki is mondta ezt? Tán az a kis bozontos muzsik, az a partizán, a kivégzése előtt. Göthös kis emberke volt, de amint megpillantotta a fegyver csövét és benne az elkerülhetetlen halált, egyszeriben nekibőszült, és elkiáltotta magát: „Nem lesz elég a golyójuk, nagyságos uram! Versinyin népének millió a száma." Vagy tán Obab mesélte ezt a muzsikocskáról?"

— Istenem, milyen unalmas itt! Az erődparancsnok pedig estélyt ad minden kedden. Varja letelepszik a pamlagra, kinyitja a könyvét... Milyen könyvet lehet olvasni ezen az éjszakán!?

Bizony nem könnyű olvasni ezen az éjszakán!

Éjszaka a partizánok őrtüzeket gyújtottak. Hatalmas tejessárga lánggal lobogtak a máglyák, s mivel veszélyes volt a fény körébe lépni, messziről hajigálták rá a fát, akkorák lettek a tűzrakások, mint egy-egy parasztház.

Így lobogtak a tüzek a pályatest két oldalán, de embert

nem lehetett látni, s a tajgából úgy ropogtak a lövések, mintha nyers hasábok pattognának a tűzben. Az ezredesnek úgy rémlett, hogy elnehezült teste lehúzza a vonat végét, beljebb igyekezett a közepére.

Igyekezett szigorú képet ölteni, úgy parancsolt:

— Nem kell sajnálni a töltényt!... — és mintegy magát nyugtatva tovább kiabált: — Nektek beszélek... Nem halljátok, hozzátok szóltam!... Nem kell sajnálni a töltényt! — S azzal sarkonfordult, s amint becsapta maga mögött az ajtót, halkan kuncogott, és legyintett: — A legfontosabbak ezek a stereotip mondatok... „Nem kell sajnálni a töltényt."

Nyezelaszov maga is felkapott egy puskát, de eszébe jutott, hogy a parancsnoknak irányítania kell, nem pedig az egyes harcos szerepét játszania. Megtapogatta borotvált arcát, és átvillant rajta a gondolat: „Mi szükség van énrám?" Előreszaladt a vonat közepébe.

— Ne merészelj parancs nélkül tüzelni!

A páncélvonat kitárta mellét a golyóknak, az acéllemezek mögött vagonról vagonra futkostak már a katonák, helyüket cserélték, már nem is a saját fegyverük mellett álltak, s verejtékes mellüket törölgetve így beszéltek:

— Uramisten, kegyelmezz! De hát, hol vannak a muzsikok? Mire várnak?

Csakugyan mire várnak, s kire?

Peklevanovra?

„Minek ide Peklevanov?"

— Akkor mégis kire?

Valóban kire?

— Ezredes úr! És ha mi rohamoznánk meg őket?

— Obab! Ön józan ember. Miféle erőkkel rohamozhatnánk mi? Lőszerünk az van. De emberünk? Hol vannak a mi híres, nevezetes fehér kozákjaink?

— Szétugrottak!

— Hát a szövetségeseink? A japánok? Az amerikaiak?

— Bizonyára közelednek.

— Éppen ez az! „Közelednek"! De hová? És kihez közelednek? Tán nem is a mi páncélvonatunkhoz, hanem a saját hajóikhoz? Nincs kit rohamra vezetnem, Obab!

Nyezelaszov nem mert előre menni a mozdonyvezetőhöz. Mint az acéllemezek mögött a katonák, úgy futkostak a gondolatai, s ha valamit mondani kellett, elkiáltotta magát:

— Szemét banda!...

Az a szó, amelyet ki akart mondani, sokáig lüktetett a lábában, a libabőrös könyökében.

Nyezelaszov hadonászott.

— Megmondtam... Ne sajnáld a lőszert... Nincs könyörület!... De ez itt szemét banda... Szemét banda!...

Toporzékolt, a párnáját verdeste.

Aztán megint végigrohant a vagonokon. A katonák rá sem hederítettek. Jól ismert széles, de lapos alakja, amely most valósággal áttetszett, mint a hitvány cigarettapapír, halk süvítéssel száguldott el mellettük.

„Bizony, szörnyű az élet. Hogyisne volna az! Igaz, magam vagyok a hibás. Magam? Bocsánat. Mindenfelől lökdöstek! Ki lökött meg, kedvesem? Gondolkodj csak."

— Fu, az ördögbe! Már félrebeszélek.

— Tessék, ezredes úr?

— Nem hozzád szóltam! Hallgass!

Hallgatást parancsolt, pedig jól esett, ha beszélgettek vele. Ha legalább egyetlen vidám, normális ember volna ezen a vonaton... Már megbocsássanak, de hát én — nem vagyok normális?

— Tűz! Ne sajnáld a lőszert!...

És így lőtték szakadatlanul immár hetedik órája a géppuskák a füvet, a fákat, a sötétséget, a tüzek fényét visszaverő köveket, s érthetetlen volt, miért lövöldöznek a partizánok a vagonok páncélzatára, mikor tudva-tudják, hogy nem üti azt át a golyó.

Nyezelaszov fáradságot érzett, amint megtapogatta a fejét. Lábát szorította a száraz, durva csizma, mintha fából faragták volna.

Forgott a mennyezet, meghajoltak a falak, megpörkölt hús szaga szállt — honnan, miért? És szakadatlanul egyre süvített sípjával a mozdony:

— A-a-o-e-e-e-i...

— Várok, várok... Félek kinyitni a szememet, felemelni

a fejemet... Miért? — mormogta a magába roskadt Nyezelaszov. — Élni szeretnék, vagy tán félek a még ismeretlen fájdalomtól? Nehéz, hej, de nehéz...

Bágyadt, szinte síri homály. A felvillanó torkolattűz megvilágítja a páncélvonat ágyútornyát és a lövegeket, amelyek mellett fáradtan, csüggedten, félálomban gubbasztanak a tüzérek. Látszik a mozdulataikon, hogy fogytán az erejük. Az ágyúk mellett halomban állnak az üres hüvelyek.

Nyezelaszov egy lőszeres ládán ült, szürkén, mint a moha. Obab szeretne megszabadulni az éjszaka nyomasztó sötétjétől, ott kering az ágyúk körül, zubbony nélkül, mocskos, csatakos ingben.

— Lövegek! Egyes, kettes, tüzeléshez felkészülni! — mormogja a telefonba Nyezelaszov. — Cél a töltés hossza! Irányzék harmincöt, gyújtás harmincöt. Tűz!

Villanás. Ágyúlövések.

— Kire tüzeltet, ezredes úr? — kérdezte Obab kipillantva a figyelőnyíláson. — Koromsötét van odakint.

— Ne zavarjon! Hogy állnak a dolgok a mozdonyon?

Obab jelentette:

— A mozdonyvezetőt lelőtték, a segédje súlyosan megsérült.

— A junkereket!

— A junkerek közül egyik sem ért a mozdonyhoz, ezredes úr.

— Majd szétreped a fejem. Úgy rémlik, mintha egy évszázada nem aludtam volna! Az erődparancsnoknál pedig most nagyban vacsoráznak, aztán nekiülnek preferanszot játszani. Varja leheveredik, és olvasni fog. Ha-ha-ha! Minden úgy van, mint máskor!

Talán mégsem úgy van minden, mint máskor, talán egyáltalában nem úgy van.

Igaz, a vendégek ott gyülekeznek Katyin erődparancsnok háza előtt, és Szerjozsa, a junker, éppen most nyomja le a kilincset. De hirtelen Dumkov vállalkozó suttogására lesznek figyelmesek:

— Versinyin hajlandó kiadni Peklevanovot. Biztos hír!

— Mennyit fizettek neki?

— Egy vödör jó cári aranyat.

— Uraim ne nevettessék ki magukat, efféle elképzelgésekkel, hogy önök megvásárolhatják Versinyint — hallatszott Varja hangja.

— Már megbocsásson, Varenyka — kiabálta Dumkov —, de hiszen öntől hallottam ezt az újságot!

— Ostobaság! Mikor mondtam volna?

— Uraim, vendégségben vagyunk, türtőztessék magukat, ne veszekedjenek.

Szerjozsa kitárja Katyin ezredes lakásának ajtaját, és beengedi a hölgyeket.

Mindennek úgy kellett volna történnie, mint ahogy Nyezelaszov gondolja a páncélvonatban — de azért mégsem úgy történt.

Az előszoba üres. Nagyezsda Lvovna elégedetlenül mondja Varjának:

— Mi érkeztünk volna elsőnek?

— Maga mindig úgy siet, Nagyezsda Lvovna.

— Ugyan már, Varja! Hanem, el ne felejtsed megkérdezni...

— Tudom, tudom.

— Nem Versinyinre gondolok, galambocskám. Versinyin egy cseppet sem érdekel. Azt kérdezd meg, értünk jönnek-e az amerikai hajók?

Istenem, milyen ostoba ez a vénasszony! Szemrebbenés nélkül, olyan nagy hangon kiabál, mintha otthon volna:

— Szasa bizonyára jól megszedte magát valutával a páncélvonatán. Tán a neki adományozott birtokot is eladta. Elegünk volt a háborúból, szeretnénk egy jót pihenni Amerikában!

— Pszt, Nagyezsda Lvovna...

— Hogyhogy pszt? Mindenki Amerikába szeretne menni, csakhogy az egyik csendben, a másik hangosan. Tán azt hiszi, hogy Katyin ezredes nem Amerikába kívánkozik? Kérdezze csak meg tőle!

A dolgozószobán keresztül kijön a hálóból a vendégei elé

Katyin ezredes. Jóféle harapnivalók az asztalokon, a kerevet előtt asztal a preferanszhoz, Varja fogja a könyvét, letelepszik a pamlagra... Minden ugyanaz, és mégsem ugyanaz.

A parancsnok arca dúlt. Hirtelen sarkonfordul.

Nyikordul a hálószoba ajtaja, Szotyin doktor jön ki rajta. A parancsnok kérdő pillantására az orvos megvonja a vállát, meghajol a hölgyek felé, és távozik. A parancsnok még arról is megfeledkezik, hogy üdvözölje a hölgyeket, úgy rohan az orvos után. Újabb kérdő pillantására a doktor csendesen válaszolja:

— Sajnos, a lányának tífusza van.

— Verocskának!?

A parancsnok visszatér a vendégeihez, üveges szemmel mered rájuk. A vendégek megértik, hogy valami baj van a házban.

Nagyezsda Lvovna zavartan hebegi:

— A városban sokan megint csomagolnak, azt mondják, amerikai hajók jönnek értünk.

A parancsnok megtörten mormogja:

— Bocsássanak meg, mindez olyan hirtelen történt... A lányomnak alighanem tífusza van.

Éjszaka van, az útakon valóban járhatatlan a sár, derékig ér. Megrekednek a kátyúban a lovak, emberek, ágyúk, szakadnak az istrángok, megroppannak a vastengelyek, törnek a kerekek.

— Szorítsuk csak, elvtársak!

— Muklenkához az ágyúkat!

— A lőszer ott vár készen, titeket várunk, elvtársak!

— Adj másik lovat, ezeknek már egy szikra erejük sincs, megszakadnak.

— Ostort ide, ostort a rudasnak!

— Nem látjátok, hogy nem bírja már!

— Azt mondom, adj másik lovat!

— Igyekezzetek, elvtársak, igyekezzetek! Nehogy Nyezelaszov még erősítést kapjon!

— Az ágyú a legfontosabb, igyekezzetek!

— Már csak öt verszta a Muklenkáig!
— De olyan az az öt, mintha ötezer lenne!
— Szorítsd, Jermil, rajta!
— Szorítanám, Vaszka, de magam is kátyúba szorultam. Hogy mint van Nyikita Jegorics?
— Jó egészségben. Titeket sürget.
— Hej, rajta, muzsikok!
— Vállal szorítsd, vállal nyomjad!
— Rönköt a kerék alá, rönköt!
— Minden elmerül a sárban, Vaszka!
— Küldjünk-e muzsikokat segíteni?
— Van itt muzsik meg ló, csakhogy járhatatlan a sár.
— Elmerülünk benne, Vaszka!
— Húzzátok az ágyúkat, muzsikok! Igyekezzetek!
— Igyekeznénk, de járhatatlan a sár.
— Szűzanyám! Labeznyikovnak lábát törte a szekér!
— Szűzanyám, miért büntetsz minket?!

A páncélvonat a szövetségeseket várta, s közben viszonozta a támadók tüzét.

— Lőj csak, lőj — kiáltotta kiszáradt ajakkal Versinyin —, csak várd ki a végét, mi is alaposan odapörkölünk neked: ni, mennyi muzsik sereglik ide.

Sereglettek, sereglettek egyre a muzsikok. Az erdőben hagyták a szekereket az asszonyokkal, ők pedig puskával a vállukon, gyalogszerrel igyekeztek kifelé az ösvényeken az erdő szélére. Onnan már kúszva közelítették meg a töltést, és beásták magukat.

Az asszonyok siránkozva fogadták a sebesülteket, és hazaszállították őket. Akik még jobb erőben voltak, szidták az asszonyokat istenesen, a súlyos sebesültek pedig keresztülbotorkáltak a gyökereken, s szótlanul tárták ki sebeiket a levegőnek s az avarnak. A levelek odatapadtak a vérfröcskölte szekerekre.

Egy hímlőhelyes, apró öregasszony szenteltvizes kancsóval járta az erdőszélét, és bepermetezte az arra jövőket. Azok csodálkozva fordultak feléje.

Versinyin a vasúti őrház mögött egy szekéren hallgatta a törzs titkárának jelentését.

Vaszka Okorok félősen suttogta:

— Nem szörnyű, Nyikita Jegorics?

— Micsoda? — kérdezte rekedten Versinyin.

— Elkésünk a városból.

— Nem a te fejed bánja. Egy emberként felelünk érte!

Vaszka a kínai halála óta összegörnyedve járt, és bágyadt, bűntudatos mosollyal nézett mindenki szemébe.

— Lassan jönnek, Nyikita Jegorics. Meg rosszul is vagyok.

— Hallgass, majd elmúlik! No, ma éjjel bizony nem alszunk. Hej, te Vaszka, vörös legény vagy te, a vörös hajúaknak vidám az élete.

Vaszka halkan felsóhajtott.

— Azt mondják, van olyan ország, ahol a vörös hajúakat be se veszik katonának. Én meg hét esztendőt leszolgáltam a cárnak: négyet a ténylegesből, hármat meg a német ellen.

— Jó, hogy a hidat föl nem robbantottuk... — mondta Versinyin.

— Hogyhogy? — kérdezte Vaszka.

— Hogy vittük volna a városba a páncélvonatot?

Vaszka válla közé húzta göndörfürtös fejét, és feltűrte a gallérját.

— Sajnálom a kínait! Úgy gondolom, a paradicsomba kerül: keresztény parasztok hitéért szenvedett.

— Nagy bolond vagy te, Vaszka.

— Miért?

— Istenben hiszel.

— Te tán nem?

— Nem én!...

— A te dolgod, Nyikita Jegorics. Mostan szabadság van. Csakhogy én nem lehetek meg hit nélkül: nekem tősgyökeres hithű raszkolnyik* az egész családom ősidőktől fogva.

— Eh, ti hívők!...

— Eressz, Nyikita Jegorics. Hadd lődözzek legalább!

* Az orosz óhitűek szektájának hívei a cári Oroszországban.

— Nem lehet. Ha egyszer te vagy a törzs, itt a helyed a hadiszálláson.

— Gránát, hallod?!

Csörrenés hallatszott, és halk pendüléssel betört az ablak. Versinyin hirtelen nekibőszült s mellbebökte titkárját.

— Itt maradsz! S amint leszáll az éjszaka, gyújtass tüzet. Nehogy kisurranjon a vonatról ez a Nyezelaszov és elillanjon az erdőbe. Én meg közelebb megyek a páncélvonathoz.

Versinyin vágtában hajszolta a lovat végig a vasútvonal mentén, a páncélvonat felé.

— Meg nem szöksz előlem!

Az apró ló olyan bozontos volt, akár a kutya, hordó hasa rengett. Nagyokat bukdácsolt a szekér. Versinyin felágaskodott, szorosabbra fogta a gyeplőt:

— Gyi!...

Nekifeszült a lovacska, lobogott a farka, vágtatott.

Végigcsapott Versinyin a ló csatakos hátán.

Vaszka utána kiáltotta az őrház küszöbéről:

— Hajts, Jegorics! Törzskari szemlét tartasz a csapatoknál! Köpjél az ezredesre vonatostul. Hajts!... Rajta!

A szekér végigrobogott a lövészgödreikben kuporgó muzsikok mellett. A muzsikok föltérdeltek, és némán követték tekintetükkel a szekéren álló parancsnokukat, karjukra fektették a puskájukat, és vártak.

Vaszka összehúzta a szemét.

— Magasan lőnek, nem találnak el. Megkótyagosodtak odalenn, nem látnak az orrukig se!

Hatalmasan egyenesedett fel Versinyin alakja.

— Ne csüggedjetek, elvtársak!

— Rajta! — ordított Vaszka.

Zörgött a szekér, oda-odaverődött a hordó a kerekéhez, az ülése alól kiszóródott a széna a zötyögéstől. A muzsikok nem valami katonásan felelgettek a bozótosból.

— Sebaj, cimborák!...

— Oda se neki, pajtás, ha pusztulni kell, hát elpusztulunk.

— Majd mi megmutatjuk!

A hallgatag őrtüzek fényei közt dörögve csaptak be a sötétben a lövedékek.

Az a bozontos ember a szekéren pedig egyre osztogatta a parancsait. A muzsikok rönköket cipeltek a töltésre, és lassan tolva azokat maguk előtt, kúsztak előre. A páncélvonat makacsul tüzelt.

A rönkök olyanok voltak, mint a holttestek, s a holttestek — mint a rönkök. Ropogtak az ágak és a kezek, fiatal, egészséges teste volt a fáknak is, az embereknek is.

— Nem szöksz meg előlünk!

— Csak az ágyúk ideérjenek idejében!...

— Ideérnek!

Sötét és súlyos volt a vasból kovácsolt ég, végigzúgott a magasban a mozdonydohogás.

A muzsikok keresztet vetettek, megtöltötték a puskájukat, és tolták a rönköket maguk előtt. Gyanta illata volt a rönköknek, verejtékszaga a muzsikoknak.

Vaszka összegörnyedve hahotázott az őrház mellett:

— Nem lógsz meg, disznó! Majd mi megmutatjuk neked! Nem szöksz meg előlünk! Azt hiszed, ingyen adtuk neked a kínait?

— Holnapra kifogy a vizük? Akkor bevesszük! Annyi szent.

Versinyin így szólt:

— Be kell mennünk a városba segíteni.

Mint az érett gyümölcsök a szélben, úgy hullottak az emberek, és halálos, utolsó csókjukkal megcsókolták az édes anyaföldet.

Nem támaszkodott már a kéz, ernyedten zuhant le a test, s mégsem ütötte össze magát: sajnálta a föld. Eleinte tízével hullottak. Halkan zokogtak az erdő szélén túl az ösvényen az asszonyok. Később százával — s mind hangosabb lett a panaszos zokogás. Nem volt már, aki odébb vigye őket, a holttestek eltorlaszolták a rönkök útját.

S a muzsikok egyre csak kúsztak előbbre, előbbre.

A páncélvonat pedig falta őket fáradhatatlanul.

És akkor, jóval Versinyin kiáltása előtt: „Rajta... Elvtársak!..." — a muzsikok rohamra indultak.

— Ha most ágyúnk volna...

— Legalább egy!

— Megpróbáljuk ágyúk nélkül is!

— Mert ott kell lennünk időre! — kiáltotta Vaszka. — Igaz-e, Nyikita Jegorics? Ha megígértük, hát meg is kell tartanunk.

— Meg kell tartanunk, Vaszja!

Ólom- és rézdarabok pattogtak le az célfalakról, és belevágódtak a testbe, felfejtették, átszúrták a mellet, mindörökre összeöltötték a halállal.

A muzsikok üvöltöttek:

— O-a-a-a-o!!

Végigkúszott a fű mellükön, hasukon. Beleakadt az arcuk a bokrok ágába, megtépték az ágak a szakállukat: az izzadt, csapott bozontjuk közül kivillant az ajkuk:

— O-a-a-a-o!!

Elmaradtak mögöttük az őrtüzek, s előttük nem messze ott állottak sötét csűrökként a vagonok, de a muzsikok nem leltek utat a katonákhoz, akik félősen az acélfalak mögé rejtőztek.

Az egyik partizán odavágott egy bombát a vonat kerekéhez. Felrobbant, a mellében visszahangzott valamennyiüknek a dörej.

A muzsikok visszavonultak.

Virradt.

Amikor a szürkületben megpillantották a holttesteket, olyan üvöltésbe fogtak, mintha a bőrüket nyúznák, és megint csak előre kúsztak a vagonok felé.

Versinyin lehúzta a csizmáját, mezítláb lépkedett. Vaszka Okorok rajongva figyelte, és odakiáltotta neki:

— Dalia vagy, igazi dalia, Nyikita Jegorics!

— Dalia — még nem tudni, ki fia.

Vidám volt Vaszka arca, örömkönnyek csillogtak a szemében.

A páncélvonat tüzelt.

— Forrasszátok a torkára! — kiáltotta Vaszka Okorok, és hirtelen felszökkent a térdéről, melléhez kapott, s felkiáltott vékony hangon, mint egy megbántott gyerek:

— Uramisten... engem is!...

Elzuhant.

A partizánok rá sem pillantottak Vaszkára, tovább kúsztak a magas, sárga töltés felé, amely olyan volt, mint egy óriási sírdomb.

Vaszka olyan görcsösen rángatózott, mintha most is sietne valahová.

A partizánok megint visszahúzódtak.

Hajnalban megérkezett a városi forradalmi bizottság küldötte, aki jelentette, hogy Peklevanov megindította a felkelést, s a munkások derekasan verekszenek, áll a harc, Nasztaszjuskát, Versinyin feleségét pedig letartóztatták a fehérek, és az erőd pincebörtönébe vetették.

Vaszka Okorok a súlyos mellsebe fájdalmában félrebeszélt.

Versinyin ott virrasztott a sebesült mellett, fogta a kezét, beletekintett a még most is kerek, halvány, szeplős arcába, elnézte a verítéktől most egészen piros haját, és bánatosan mondta:

— Mégiscsak könnyebb neki, mint például nekem. De hát ki mér ennyi szenvedést az emberekre, kicsoda?

Vaszka nagy erőlködve kinyitotta a szemét, és eltorzult mosollyal, alig hallhatóan suttogta:

— Hanem a kínai jól eltalálta, ugye, Nyikita Jegorics?... Tudod, azt a masinisztát... Mi meg csak odalöktük őt...

Aztán már egészen érthetetlenül folytatta:

— Pedig ő... azt akarta... minket...

És nagy nehezen erőt véve fájdalmán, kinyögte:

— Csipiszt kapott, nem mást.

A verejtéktől csatakos katonák vödreikkel csörömpölve hűtötték a gépfegyvereket a lőréseknél. Összekarcolt kezük kapkodón és félénken, szinte szégyenlősen mozdult.

Tífuszos láz rázta a vonatot, átforrósodott, mint a tífuszos beteg lázas hánykolódásában.

Sötét, bíborszínű, lüktető homály szállt Nyezelaszov

agyára. A két halántékától kiindulva haladt a remegés, és háromszöget zárt be a szívénél.

— Gazemberek! — ordított az ezredes. — Mit akartok?

— Nagyságos uram...

Nyezelaszov odarohant egy elbóbiskoló katonához, és rugdalni kezdte.

— Ne aludj, barom!

— Kimerültünk, nagyságos uram!

— Vizünk sincs már az ágyút hűteni!

— Áttüzesedtek a lövegek — ismételte Obab is. — Veszélyes a tüzelés, ezredes úr.

— Se aludni nem tudok, se feküdni. Egyetlen hatalmas, kongó üresség a testem. Ó uram, teremtőm! Első, második, harmadik... Valamennyi löveg!... Tüzelésre felkészülni! A töltés hosszában tizenkettő — kartácstűz! Tűz!

Össztűz.

Egy lovassági karabélyt szorongatott a kezében, maga sem tudta, hol jutott hozzá: a závárja meglepően meleg volt és lágy. A fegyver agya minduntalan beleakadt az ajtókba, amint Nyezelaszov végigrohant a vagonokon.

— Gazemberek! — sivította. — Gazemberek!

Szégyelte, hogy nem lel egy szót, amelynek valami parancs formája lenne, és még a szitkozódás bizonyult a legalkalmasabbnak, meg az is jutott legkönnyebben az eszébe.

A muzsikok rohamra indultak.

A lőréseken keresztül látni lehetett, amint a szétszóródott, sárga gyapjúcsomókra emlékeztető távoli bokrok között meggörbedt hátak villantak, puskák csillantak. A bozóton túl erdők és hirtelenül megvastagodó, sötétzöld kebelformájú dombok következtek. De a hatalmas domboknál is félelmetesebbek voltak a bozótosban cikázó fakéregszínű hátak. A katonákat félelem szállta meg, és hogy ne hallják a rekedt üvöltést a bokrok közül, megpróbálták elnémítani a gépfegyverek tüzével. Szünet nélkül verte a bozótost a géppuska, nem is lehetett a tüzét mihez hasonlítani. Nyezelaszov ezredes már jónéhányszor elrohant a saját fülkéje előtt. Nem mert benyitni az ajtón: a résen át látszott Kolcsak kőnyomatos portréja, az európai hadszíntér térképe, meg a hamutartót helyet-

tesítő kis bronzbálvány. Az ezredes érezte, hogyha bemegy, menten sírva fakad, és ki sem jön onnét, behúzódik valami szögletbe, mint az a szerencsétlen kutyakölyök, amelyik kétségbeesetten nyüszít valahol.

A muzsikok támadtak.

Szégyen ide, szégyen oda, nem tudta, hányadik támadás volt ez már, a katonáktól meg nem kérdezhette, olyan ádáz harag tüzelt a szemükben. Fel sem emelték a pillantásukat a puskák závárjáról, a gépfegyverek szalagjáról, és nem is lehetett bűntetlenül elszakítani azokat a pillantásokat onnan: megölnék. Az ezredes föl-le futkosott közöttük, s a karabélya, amely a csizmaszárát verte, olyan könnyű volt, mint a nádpálca. Olykor-olykor úgy rémlett neki, hogy hallja, amint a szél süvölt az erdőn... A katonái komoran lőtték puskából, gépfegyverből a sötétséget. A gépfegyverek mintha egy hatalmas, ádázul üvöltő testet szabdaltak volna. Egy kesehajú katona petróleumot töltött a lámpába. A petróleum végigcsurgott a térdén és az ezredes, amint megállt mellette, finom almaillatot érzett.

— A kutyát meg kellene... itatni!... — mondta Nyezelaszov.

A kesehajú engedelmesen, száját csücsörítve szólongatta az ebet:

— Nyö... nyö... nyö...

Egy szörnyen csenevész és kurta karú katona csizmát váltott, és amíg a kapcáját tekerte, hosszasan szaglászott, és nyugodt hangon szólt oda az ezredesnek:

— A petróleum... nagyságos uram. Minálunk a faluba negyvenesért mérik fontját...

— Hát aztán?

A katona hallgatott, de a szeme némán is azt mondta: „A petróleum drága, negyvenes a fontja, a katona élete pedig kopejkát sem ér. Miért van ez így, ezredes úr? Hiszen maguk szabják az árát!"

— Ne aludjatok, gazemberek, ne aludjatok! Látom, hogy majd elfogy az arcod az álmosságtól, de azért el ne aludj itt nekem. Ébredj! Rohamoznak! Nem hallod, rohamoznak ellenünk! A partizánok!

— Elvtársak, előre!

Kinek a hangja ez? Csak nem Versinyiné? Vagy tán Peklevanové? Ki tudja? Hanem az világos, hogy kinek a hangja felel rá. A partizánoké, úgy bizony!

A gépfegyverek szaván át is elzúgott a szűk zengő torkolatok mellett, és szinte belezuhant a vagonokba a kőkemény. sűrű üvöltés:

— O-o-u-o-o!...

És halkan, egészen halkan:

— Jaj... Jaj...

A beesett arcú katona megszólalt:

— Zokognak... Ott a tajgában őket siratják az asszonyok!... Minket nem sirat senki!

Azzal leroskadt a padra.

A fülén ment be a golyó, és öklömnyi lyukat szakított a feje másik oldalán.

— Hogyan lát a sötétben? — tűnődik Nyezelaszov. — Őrtüzek égnek ott. Itt meg sötét van. És füst: ki akarnak füstölni bennünket. Érzitek?

Őrtüzek lobognak a sötétben. A tüzeken túl asszonyzokogás. Vagy tán a dombok rínak ott?

„Eh, ostobaság!... A dombok égnek!..."

„Dehogy, ez is ostobaság. A partizánok tüzei égnek."

A gépfegyverkezelő megpörkölte az oldalát, és gyerekesen felsírt.

Egy pap-szakállú öreg önkéntes rálőtt a pisztolyával.

Az ezredes rá akart förmedni, de hallgatott, csak a papírszáraz, vékony szemhéján simított végig. Pedig az ezredesnek menyasszonya is van a városban, aki most...

Már múlik az éjjel. Nemsokára fölkél a nap. A menyasszonya olvas. Elszundított a könyve fölött. Harmatos a pillája az álomtól...

A fakó hajú katona aludt a gépfegyvernél, s úgy tüzelt álmában. Bár meglehet, hogy nem is az ő gépfegyvere szólt, hanem a szomszédjáé. Vagy tán a szomszédjának aludt a gépfegyvere, míg ő maga kiabált:

— Oda!... Oda!...

„Miféle könyvet lehet olvasni ezen az éjszakán?"

Olyan fájdalom húzódott a torkától az álla felé, mintha szöggel kaparnák a bőrét. S Nyezelaszov egyszercsak piszkos körmű, reszkető sovány kezet pillantott meg az arca mellett. Obab?

Aztán erről is megfeledkezett. Sok mindenről megfeledkezett ezen az éjszakán... Valamit felejteni is kell, nehéz mindent magával hurcolnia az embernek... Nagyon nehéz.

És hirtelen némaság...

Ott a vagonokon túl, a bozótosban.

Aludni kell. Reggel van alighanem, vagy tán este. Nem kell megjegyezni minden napot...

Elcsitult a tüzelés amott a dombok között. Csendesen fekszenek a töltésen vérrel befröcskölten a muzsikok. Alkalmatlan lehet ott a fekvés.

Idebenn pedig sötétség ereszkedik a szemekre. Megvakult Nyezelaszov.

— Soha!

— Tessék, ezredes úr?

— Azt mondom, Obab: soha! Hagyjuk, hogy kifüstöljenek, mint a szúnyogokat! Ha-ha!

Nyezelaszov megragadta a telefonkagylót.

— Halló! Lövegek, tüzelésre felkészülni! A töltés hosszában kartáccsal első, második, harmadik löveg, tűz! Tűz a pokolba is!

A lövegek némák maradnak.

Obab kitépte Nyezelaszov kezéből a kagylót.

— Kartáccsal a pofájukba, tűz!

— Haha! Úgy alszanak, hogy fel sem lehet ébreszteni őket. Úgy látszik, a tüzéreknek kedvesebb az álmuk, mint Oroszország. — A pokolba velük! Elaludtátok Oroszországot, én meg odaadom az amerikaiaknak, a japánoknak, aki jobban megfizeti! Obab, oltsa el a lámpát.

— Ezredes úr... — mormolta zavartan Obab.

— Nézzen a szemembe, Obab. Őrült vagyok, persze, haha! A köpenyemet.

Obab odaadta a köpenyét. Nyezelaszov fogta a karabélyt, teletömte a zsebeit tölténnyel, egy csomót bedugott az ingébe is.

— Nesztelenül nyissa ki az ajtót, és éppen csak annyira, hogy kiférjek rajta. Szerencsés kitartást, Obab. Körülbelül két óra múlva vagy tán egy óra múltán is megjövök és magammal hozom a mozdonyvezetőt az egyik lőszerszállító szerelvényről.

— Ó, hogy én erre nem jöttem rá!

Obab eloltotta a lámpát. Résre nyitotta az ajtót.

Nyezelaszov kidugja a nyíláson a fejét, a vállát. Suttogva mondja:

— Még egy kicsit...

Lövés dördül a sötétből. Nyezelaszov miközben elbukik, azt mormolja:

— Jól van, jól van...

Obab hátra ugrik az ajtótól és az átelleni falhoz lapul. Nincs ereje bezárni az ajtót.

Az ajtó mind szélesebbre és szélesebbre nyílik, mintha magától tárulna.

— Végünk — mormogta Obab. — Most aztán oda a kitüntetés, a föld, a rang!

— Hát mégis találkoztunk, Obab zászlós, Ivan Arisztarhovics, te híres büntető-expedíciós! Bújj csak elő, szóljál a muzsikokkal: rád várnak!

— Gyere!

„Versinyin? Ő az!"

— Le a pisztollyal! Nem terajtad van most a sor a lövésben, Ivan Arisztarhovics, hallod-e?

Egy pillanatra émelygés fogta el. Nemcsak a gyomra émelygett, a lába, a karja, a válla is. De a válla egyszerre csak elernyedt, a lába alatt pedig füvet érzett, a térde összeverődött.

Nyezelaszov egy bolyhos inget látott maga előtt s egy szuronyon egy váll-lapot meg egy darab húst.

Az ő húsa az, Nyezelaszov ezredesé...

„Finom húsos kotlet sertéshúsból... Olympia étterem... Román zenekarunkat mexikói néger karnagy vezényli... Nyárfák... Elmúlt a nyár... Hála néked Oroszország... or-

ság világ... Nagy szláv világ... a csendességért.. Csendesség van szerte a földön..."

— Vágd... ne sajnáld!

A páncélvonat nincs ott a töltésen. Akkor hát éjszaka van. Körültapogatott a kezével: verejtékes emberi szőrt ért a keze. Egy letépett fül, rajta hasadás, mintha szög szúrta volna át...

Bozótot ért a keze. Le lehet törni az ágát szépen, akár a szájába is veheti az ember. A bozót nem fül.

Karabély a vállán! Hát ő megszökött?

Megörült Nyezelaszov. Nem tudott visszaemlékezni rá, hogyan került a töltényöv a zubbonyára.

Hirtelen hinni kezdett a megmenekülésében. „Élek, élek! Kikeveredek innen. Eljutok oda." Felnevetett. „Hová — édesmindegy."

Langyos vér nyúlós illata áradt a bozótból. Fekete tüskés szél fújt a hegyek közül, keresztül süvített a hosszú, nedves ágak között. Vértől nedvesek-e?... Kiétől? Tán az övétől? Nem, Obabétól!

Obab mászott feléje, a hóna alatt a kölyökkutyával. A lovaglónadrágja, mint a kocsikerék. Hogyhogy, ő is életben maradt?!

A fakó hajú katona kihúzta magát előtte, és halkan jelentette:

— Nem ad parancsot a páncélvonatnak az indulásra, ezredes úr?

— Eredj a pokolba!

A barnakabátos menekült nő a fülébe suttogta:

— Jönnek! Jönnek!...

Nyezelaszov maga is tudta, hogy jönnek! Rohamoznak! Megfelelő figyelőállást kell elfoglalnia. Felkúszott egy halomra. Szeméhez emelte a karabélyt. Lőtt. Vagyis hogy csak akart volna...

Úgy látszik, elveszítette az egyik karját. Megpróbálhatná térdenállva. Csakhogy akkor nem látja a célgömböt... Miért nem tüzeltem a vonatban, itt meg miért vettem a fejembe?"

Egyedül van itt, azok pedig kúsznak feléje... Mennyien vannak, bozontos csőcselék! Golyók csapnak a földbe...

Így tüzelt Nyezelaszov ezredes kapkodva a sötétben, egészen addig, míg az utolsó tölténye is el nem fogyott. Vagyis csak szeretett volna tüzelni, de a keze nem bírta a karabélyt.

Letette a karabélyt. Lekúszott a halomról a bokrok közé, és arcát a fűbe temetve meghalt.

Az ő rohamának már vége volt.

Kilencedik fejezet

AZ ÖREG ERŐDBEN ÉS A VIDÉKÉN

— Miért nem beszélsz, galambocskám? Miért hallgatsz? — kérdezte von Kühn nyájasan, de hangosan, s az előírás szerint: szigorún.

Az írnok és a börtönorvos kissé távolabb állt a hosszú, keskeny cella ajtajánál. Von Kühn nagyot sóhajtott, és rájuk pillantott. Amazok hallgattak. Miért meresztik a szemüket? Vagy tán ő nem elég szigorú? Von Kühn zsebébe süllyesztve a kezét járt fel-alá a cellában.

A cella ablakán keresztül idelátszik a tenger csücske. Már azt hitték, véget ért a hőség s most mégis egész nap forró szél fúj, s szinte nyoma sincs ködnek, hideg szélnek, esőnek. Estére azonban olyan hirtelen lehűlt a rakpart, az utcák, a házak, hogy el is felejtették a meleget. Üres konzervdobozok csillognak az ősziesen opálos átlátszó vízben. Horgok áttetsző árnyai imbolyognak a forgácsdarabok között a vékony olajfoltok tetején, de hogy ki horgászik: nem látni. De hiszen éppen azért van a börtön, hogy ne lehessen az embereket látni!

— Miért nem beszélsz hát? Tudjuk, hogy te vagy Versinyin felesége.

Hiszen, ha tudnák! Semmit sem tudnak. Mindössze annyi történt, hogy a parancsnokság nem bízván Katyin erőd-

parancsnokban, ide küldte von Kühnt kihallgató tisztnek, mert a parancsnokság véleménye szerint ő tiszta lelkiismeretű ember, nem intrikál. Meglehet. De sajnos, von Kühn nem hitt abban, hogy ez a kopott kartonruhás, szürke gyapjúkendős parasztasszony a mostanában olyan híres-nevezetes Versinyin felesége volna. Minek is küldené a városba a feleségét? Veszedelmes dolog. Nagyon veszedelmes. Az ő neve forog most minden szájon. S a feleségére még azok is felfigyelnének, akik máskor ügyet sem vetettek rá.

Az ivástól püffedt arcú és rekedt hangú, epebajos börtönorvos könnyedén megérintette von Kühn vállát, és szemével az ajtó felé vágott.

Odakint pedig halkan így szólt:

— Talán elég lesz. Szerintem múlékony elmezavar. Ne ijesszünk rá most, Mihal Mihalovics.

Végigmentek a folyosón. Katyin egy magas, világos szobában várta őket. Rápillantott von Kühn unott, fáradt arcára, és így szólt:

— Eszerint ön nem talált bizonyítékokat arra, hogy ez a parasztasszony Versinyin felesége, Mihal Mihalovics. Ki az ördög találta ki ezt az egészet?

Von Kühn szárazon, kissé ingerülten felelte:

— A parancsnokság értesítést kapott az ügynökeitől. Jelentés érkezett róla.

— Jelentés, jelentés! Hát azt nem jelentették Önnek, hogy Karantajev úr felakasztotta magát?

— Miféle Karantajev úr?

— A pénzügyminiszterünk. Már ott is voltam a lakásán. Kihűlt a teste, a homloka olyan érdes és hideg, mint a brokáttakaró, amelyikkel leterítették. A hivatalos közleményben persze szó sincs öngyilkosságról. Máris tele a lakás tömjénillattal, imádkozik fölötte a pap, a székesegyházban már próbál a kórus, a harangozó pedig köpi a markát, hogy megkondítsa a harangot.

— Meglep a hír, ezredes.

— Én is meg voltam lepve, elhiheti. Sajnos, az ügynökök jelentései mindig nagyon ellentmondóak. Mondja meg az ügynökeinek, hogy az amerikaiak és japánok hajói a város-

hoz közelednek, s éppígy közeledik Nyezelaszov kapitány... illetve, ezredes páncélvonata is. Hadd terjesszék a hírt. — És rövid hallgatás után szomorúan tette hozzá: — A lányomnak pedig negyven fokos láza van. Komoly baj, nagy baj...

Az erődparancsnok elbúcsúzott von Kühntől, és nagyot sóhajtva, rosszkedvűen bement a házba. A szalonban Varja várta. Azt mondotta, Vera, úgy látszik, jobban van, csökkent a láza, könnyen lélegzik, nem izzad.

— Vajon nem ez a krízis?

— A krízis még messze van, Varenyka, nagyon messze.

— Olvasta Nyezelaszov táviratát Versinyint illetően, ezredes?

— Minek avatkozik katonai ügybe, Varja?

— Segítenünk kell a parancsnokságnak, amivel csak tudunk. Még a hírek terjesztésével is.

— Nekem nem híreket kell terjesztenem, hanem a hatalmat. És mint a hatalom képviselője...

— Miféle hatalomé? — kérdezte hűvösen Varja. — Azé-e, amelyik papíron van, vagy pedig azé, amelyik a valóságban létezik? A hatalom azé, akinek elegendő lőszere van. Nyezelaszov ezredesnek sok van. Érti?

— Nem én, egy szót sem értek.

— A hatalomnak igaz orosz emberek kezében kell lenni. Érti?

— Nem!

Katyin parancsnok mindent ért, azt is, hogy torkig van mindenféle összeesküvéssel, intrikával. Mit érdeklik őt az intrikák? A tífuszt senkisem tudja kiintrikálni. Istenem, micsoda ostoba, sekélyes szócsavarás.

A parancsnok felugrott, kitárta az ablakot, és kihajolt rajta. Mohón lélegzett, s tompán meredt az erőd falára, amelyet megint beburkolt a köd.

Varja lustán a kezébe vette a könyvét, és letelepedett a kerevetre. A papír zizegésére az ezredes megfordult. Varja lassú szóval azt mondta neki:

— A legjobb és leglelkiismeretesebb orvos a városban Szotyin. Csakis ő tudja megállapítani normális-e ez az asszony.

— Miféle asszony?

— Az, akiről úgy mondják, hogy Versinyin felesége. Szotyinnak kell segítenie.

— Soha! Verocskának negyven fokos láza van. A doktor az én lányomat gyógyítja. Soha! És különben is, a maga Nyezelaszovja közönséges szájhős!

Varja fölkelt a pamlagról, és még hűvösebben mondta:

— Ha az én vőlegényem szájhős, akkor ön önző fráter, ezredes. Nyezelaszov főbelöveti önt. Ezt jól jegyezze meg.

Istenem, milyen ostoba, milyen sekélyes, milyen elviselhetetlen mindez! Katyin Varja után szaladt.

A tornácról még hallotta a kerékzörgést a kövezeten: a városba induló Petrov törzskapitány elvitte Varját a kocsiján. Megkondult a székesegyház harangja. Talán máris temetik az öngyilkos minisztert? Tán még korai volna.

Szotyin doktor lehajtotta fejét, és szinte lélegzetét visszafojtva lépkedett a harangszót figyelve.

— Hogy van a betegünk, ezredes?

— Rosszul. — És hirtelen, a maga számára is váratlanul hozzátette: — Arra kérném, hogy mielőtt feljön hozzám, jöjjön be ide megnézni egy letartóztatott nőt.

A börtön felé mutatott.

— Van börtönorvosuk, ezredes.

— Csakhogy beteg. Azonkívül aligha tudna más eligazodni ezen a komplikált eseten. Egy tekintélyes tábornoknak, aki most Japánban tartózkodik, eltűnt a felesége. Úgy vélik, a partizánok rabolták el, és ott megháborodott a fogságban. Azt hiszem, ő a fogoly...

Szotyin lehorgasztotta a fejét.

— Bocsásson meg, ezredes. A mi városunk nem nagy, háborús időben könnyen terjednek a hírek, sok mindenről tudomást szerez a magamfajta polgár.

— Nagyszerű. Akkor hát nem is kell magyaráznom?

— Nem, úgyszólván mindent tudok.

Szotyin felemelte a fejét, s így folytatta:

— Valamit azonban nekem kell megmagyaráznom önnek. A puszta gyanú is, amellyel önök ezt az egyszerű kofaasszonyt illetik, miszerint ő Versinyin felesége, elegendő ah-

hoz, hogy megháborodjék. Értse meg hát, micsoda kegyetlenség ez! S ön most ráadásul azt akarja, hogy én „felismerjem"...

— Ön a lányom orvosa, és visszaél az én megbecsülésemmel.

— A lányát továbbra is kezelem, de a börtönbe nem megyek!

— Letartóztatom önt.

— A városban tífusz dühöng és önnek nincs joga ahhoz, hogy orvosokat tartóztasson le.

— Hol az ön lánya?

— Ismerősöknél a környéken.

— Ismerősök? Úgy? Hogy hívják az ismerőseit? Miért hallgat? Nem Peklevanovnál van?

Amikor Szotyin megvizsgálta Verát, s azt mondta, hogy a lány valóban jobban van s a betegsége nem is tífusz, hanem hideglelés, Katyin ezredes nagyot sóhajtva így szólt hozzá:

— Pokolian ostoba helyzet ez, doktor, de le kell önt tartóztatnom. Rosszabb lenne, ha a törzsparancsnokság tartóztatná le. Én legalább nem lövetem főbe.

— Ne hencegjen — mondta erőltetett nevetésre torzítva száját Szotyin —, hanem írja alá a letartóztatási parancsot, és szólítsa a segédtisztjét.

— Busman!

— Úgy, úgy!

Szotyin még az ajtóból is visszaszólt Katyin hűvös szemébe pillantva:

— Most, hogy már letartóztatott, ezredes, meg kell vallanom, hogy szántszándékkal hazudtam önnek: a lányának nem hideglelése van, hanem valódi tífusza. Alighanem mégis főbe kell lövetnie.

— Gazember!

— No lám.

És amikor a parancsnok magára maradt, a lánya tüzes arcát nézve azt kérdezte magától: „Csakugyan, melyikünk a gazember?"

Peklevanov így beszélt Znobovhoz, miközben keresztülvágtak a kerteken, és pillantásával a fűtőház körvonalait fürkészte:

— A ravaszságnak két vége van ám, mint a botnak. Nyezelaszov azt a hírt terjeszti, hogy Versinyin megígérte: kiadja Peklevanovot. A fehérek törzskara megnyugodott erre. Peklevanov a kezükben van. Nagyszerű. Mi ebben a nagyszerű? Az, hogy a fűtőháztól sín vezet az erődhöz. Ha a fehérek Versinyint várnák a páncélvonattal, felszedték volna a síneket, de most, hogy Versinyin egyszeribe jó barátja lett Nyezelaszovnak és együtt várják az érkezésüket, nem szedik fel a síneket s a páncélvonatunk egészen az erőd alá mehet. Adjon még egy cigarettát.

„Vajon szerencsésen átjutott-e a kerteken..." — gondolta ugyanezekben a percekben Masa, Peklevanov felesége, aki kint állt a tornácon és a napkelte fehéres szürkületét fürkészte. Köd gomolygott a kapu alacsony téglaboltozata alatt. A kapun túl egy tengeri naszád dohogása hallatszott. Pontosan hatkor indul a naszád. „Megértetted, Masa? Meg kell értened, hogy egy bolseviknek a párt parancsára fel kell áldoznia mindent, ha kell az életét is, bármely pillanatban, te pedig elraktad a kulcsot és azt mondod: „nem eresztlek!" Bolsevik felesége vagy és meg kell értened!... — „Jól van, megértem én! Tessék a kulcs." — „Hát ez meg mi? Hű, a pokolba is! Majd az ablakon keresztül megyek, te pedig tartsd fel." Kit? Bizonyára azt az idegent, aki éppen most lép be egy kosár virággal... — hajnali hatkor?! — a tornácra.

— Mit akar?

— Szemmi — válaszolta a japán.

Elhajította a virágait, és berontott a szobába. Körülnézett, és máris rohant végig a kerten.

„Hát a kosara, hallja-e?!"

Masa előrántotta a revolvert, és a japán után vetette magát. „Csak minél csendesebben, feltűnés nélkül..."

— Hej, ti kelekótyák, hogy az ördög józanítana ki benneteket! Sebesültek, de azért mozdonyt vezetnének!

— Hiszen nem sebesültem meg, nagyapó — mondta Misa diák.

— Órá mondom — mutatott az öregember Vaszka Okorokra. — Alig vánszorgott ide, most meg úgy rendelkezik, mintha konyítana hozzá.

— Surka ért hozzá, én csak a móka kedvéért vagyok itt.

A súlyosan sebesült, bekötözött Surka, a segédmozdonyvezető a Nyezelaszov fülkéjéből idecipelt karosszékben ült, és Misa diákot figyelte. A mozdony sípolt.

Csöng a telefon. Vaszka Okorok felvette a kagylót. Figyelmesen hallgatta és válaszolt:

— Gyorsabban nem lehet, Nyikita Jegorics. — És még tartotta a kagylót, megkérdezte Misa diáktól: — Lehet-e Misa? Kiismered magad?

— Hiszen a műegyetemen tanultam. Lehet.

— Lehet!

A kiugró sziklák alatt mind sebesebben és sebesebben száguld a páncélvonat.

Vaszka Okorok megelőzte a csupasz képű öreget, és elsőnek ugrott be a fülkébe, ahol nemrégen még Nyezelaszov ezredes terpeszkedett.

— Most aztán rohanunk, Nyikita Jegorics! Van ez vagy száz verszta óránként.

— Hála istennek.

— Nem valami nagy kedvvel hálálkodsz.

— Nem vagyok valami nagy hivő. De az isten megbocsát: kegyelmes!

Kegyelmes, de mégsem kegyelmez. Ha csak egy percre is egyedül maradt, máris eszébe jutott a felesége, finom ovális arca, fehér nyaka, merész ívelésű szemöldöke, szeme, amelyet félig elfüggönyöznek a szempillái, nem találni azoknak párját még a paradicsomban sem. Legalább megtalálta volna Peklevanovot, s megmondta volna, hogy legalább két nappal halasszák el a felkelést! Hátha nem érnek oda időben?

— Nyikita Jegorics! Azt mondták a muzsikok, hogy ennek a zászlósnak maradt itt még tartalékban nadrágja.

— Ha maradt, hát maradt, nem gránát az, nem robban fel.

— Felpróbálnám: az ő termete volnék.

A csupasz képű öregember ott próbálgatja a kupé ajtajában Obab zászlós bőszárú, kék csizmanadrágját, és gyerekes hévvel kiabál:

— Hej, de bolond viselet! Szoknyának beillenék!

Hamu az asztalon. Füst tör be az ablakon.

Tárva-nyitva az ablak. Tárva-nyitva az ajtó. Tárva-nyitva a ládák.

A kínai isten összeköpködve hever a földön, panaszosan mosolyog. Nevetnivaló furcsa jószág.

A töltés hosszán pedig egy másik isten kúszik elő a dombok közül. Sárga isten, zengenek az öntött vas kerekei...

Zsírosak a fekete füvek!

Zsíros az ember pillantása is, jóllakott, elégedett.

— O-ho-hó!

— Végük az ördögöknek!...

— Eléég!...

A muzsikok belekapaszkodtak a mozdonyba, szinte odatapadtak bódult, forró testükkel az acélhoz.

Az egyik vörös inges muzsik az öklével fenyegetőzött:

— Majd mi megmutatjuk neked!

Kinek s ki? Ki tudná azt?

De fenyegetni mindig kell! Muszáj.

Vörös ing, vörös szalag a szürke köpenyen.

O-o-ó-ó!...

— Húzd, Gavrila!

— A-a-a!...

Szalag repdes.

A 14—69-es páncélvonat fölött vörös lobogó. Vörös szalag repdes!...

Most itt a kerék — egy perc múlva már két versztával odább, hárommal! Hallgatnak a sínek némán, nem zengenek!... Hallgatnak riadtan.

Tra-ta-ta... Ta-ra-ra...

— De jól cifrázza!

— Megálljatok, miért tódul be a mozdonyfüst a réseken?

— A fehérek ki akarnak füstölni, elvtársak, üssük őket!...

— Elég az ordítozásból, ostoba. Alagút ez.

— Ohó!

— De megnézném az alagutat...

— Éjjel?...

— Csakugyan, éjszaka van!

— Virrad már.

— Elvtársak, Peklevanov parancsa szerint, valamennyi lőszeres szerelvény jön utánunk. Inni kéne erre.

— Muzsikok, adjatok neki egy veder vizet!

— Forrásvizet, vagy édes tóvizet parancsol, tisztelt úr?

— Ha-ha-ha!

A páncélvonat nyomában egymás után bukkannak ki az alagútból a lőszeres szerelvények. A vagonok tetején a gépfegyverek mellett a mozdony füstjétől kormosan gubbasztanak a partizánok. Nagyot kacagnak, amint egymásra néznek...

— Kibelezzük, a sátánokat, fiúk!

— Nyikita Jegoricsnak meg rossz kedve van, úgy mondják.

— Nofene? Tán a felesége után vágyakozik?

— Minek vágyakozna? Talál most asszonyt eleget... Ki engedte meg, hogy a pofámba vágjál?

— Úgy, hogy mielőtt pofáznál, előbb nézz körül. Csukd be azt a ronda szád, mert szétmázolom!... Nem félek én senkitől, az igazságért harcolok, még az isten is tiszteleg nekem.

— O-o!...

— Mit nem mondanál!...

— O-o!...

A kőnyomatos Kolcsak-kép a klozetban hányódik a padlón. Parancsok a padlón, újságok a padlón...

Az emberek észre sem veszik, jönnek-mennek, rá se hederítenek...

— A-a-a!...

A 14—69-es vörös lobogó alatt...

— Aha!

Hatalmasan, tekintélyesen száguld a vonat a szélben, mintha vörös zászló csattogna. Véresen, elevenen, s üvöltve: o-o-o!

— Amerikában maholnap kitörhet a sztrájk!

— Tudom én... Én magam propagandáltam meg egy amerikai burzsujt!...

— Jól kitanítottuk!...

— Angliában, elvtársak!...

Fel, fel, ti rabjai a földnek...

— O-o-o!...

A páncélvonat előbukkan az alagútból, és most már a tengerparton száguld.

Hej, kicsi hintóm...

A kupéban Versinyin, Vaszka meg néhány partizán kártyázik, orronverősdít játszik, Vaszka nyert.

— No, tartsd az orrod, Nyikita Jegorics.

— Jaj, de megijedtem! — nevet kedvetlenül Versinyin

A páncélvonat sípol, megáll.

Abbamarad az ének.

— Mi az ott? Ki az ott? — kérdi Versinyin.

Jön Misa szaladva.

— Futár Peklevanovtól, Nyikita Jegorics. Áll a felkelés teljes erővel...

Versinyin lehunyja a szemét.

— Elkéstünk?!

— Elvtársak, a forradalmi bizottság, feladatának tartva...

— Tudjuk!...

— Elég... Magam akarok beszélni!...

Fülemüle, fülemüle,
Gyenge kis madárka...

Versinyin az ágyon; egyenletesen, mélyen lélegzik, csak belül tüzel, és fojtó lesz a kupéban a levegő a lélegzésétől, pedig tárva-nyitva az ajtó. Földszagú a lélegzete, nehéz, paraszti lélegzet.

— Misa! Diák! Surka! Kik vagytok? A lőszeres szerelvények masinisztái? Ide figyeljetek. Öt óra múlva vagy életben

leszünk vagy mindannyiunknak végünk. Mutassuk meg, mit tudunk! Ha darabokra mennek is a mozdonyok... Szerezzetek útközben szenet, fát, rontsátok le a házakat, csak a városba érjünk! Az országot mentjük meg, értitek?

— Értjük, Nyikita Jegorics.

— Oda kell jutnunk!

— És úgy haladjon az összes szerelvény egyenes sorban, mint az áldozáshoz.

— Ha-ha!

— Majd a városban nevessünk, majd az erődben.

Hej, kicsi hintóm, kétkerekű...
— — — — — — —
Dohány is volt csak,
Lecsúszott Kolcsak...

Odakint részegen sír valaki a folyosón:

— Büdös disznók... A kínait, Szin Bin-ut, megölték... Ötnek is kiontom a belét, hogy megbosszuljam... Disznók...

— Hogy mennének a... Kutyák...

— Én... A kínaiért!...

Versinyin kinézett: A csupasz képű öregember siránkozott. Sosem szerette különösebben Szin Bin-ut, s most egyszerre így föllobbant benne a szeretet. Bizony sok minden fellobban ezen az éjszakán! Milyen ravasz, finom pillantás lövell elő a félig lehunyt meleg szempillák alól!

— O-o-o! Jaj!

— Szenyka, Sztyopka...

— Hallod-e!... Mesélj!...

Zsíros az üvöltése ezeknek az embereknek, acélba öltöztek. Örülnek nekik, szinte meghajlanak az örömtől az acéllemezek. Rázkódik a hatalmas mozdony, olajos zúgással kúszik széjjel a sötétség:

— U-a-u-a... U-u-u!...

A 14—69-es páncélvonat!

— Ismeri az egész vasútvonal, ismeri a város, egész Oroszország... Ismerik a Bajkál vidékén, tán még az Ob partján is a mi páncélvonatunkat.

— Aha!...

Gépfegyverszalagok a padlón. A töltények, akár a gabonaszemek. A partizánok nadrágja szárad a géppuskákon. A fegyverek csövén odaszáradt vér, mint a kopott bordó selyem.

— Szóval utazik egyszer turkesztáni földön a perzsa sah, és találkozik vele az angol királyné...

— No lám, a szuka!

— Ne zavarj.

Mohón hallgatják valamennyien, nem elég nekik, hogy mesébe illik a tettük, más mesére vágynak.

Állomás. Hűvös szelet kavar a peronon a páncélvonat. Sovány a hold, fellegek is takarják, nem tudnak áttörni a sugarai a fellegeken, azért olyan sötét, szinte bánatos az állomás. Az összetört ablakkeretek között legyek zümmögnek, az üres büfében hideg van és visszhangos csend, az állomás előtti téren végig őrtüzek lobognak. Az őrtüzeken túl, a felperzselt utcákon furcsa formájú sátrak. Ó, a japánok!

— Tárgyalni akar, Nyikita Jegorics.

— Hadd jöjjön.

A japán tiszt előlépett a sötétből, és egyenletes, furcsa léptekkel odament a páncélvonathoz. Idegen erő érződött mögötte, amely ott rejtőzködött a sötétben, talán azért volt minden olyan vidám, olyan hűvös, olyan félelmetes.

Versinyin elébe ment.

Fürgén kezet nyújtott a tiszt, és oroszul szólalt meg, készakarva kerékbetöri a szavakat:

— Mi vagyunk semlegesek!...

És magasabbra emelve a hangját, beszélni kezdett zengőn, parancsolón, japánul. Megvetés csengett a hangjában és valami megmagyarázhatatlan unott közöny.

S azt mondta Versinyin:

— A semlegesség rendben van, sokan vagytok-e?

— Húszas ezre — mondta a japán.

— A mi számunk millió, te szemét! — mondta neki Vaszka Okorok, és a sebét mutatta, tán maga sem tudta, miért.

— Megállj, Vaszka, ne olyan szelesen — mondta Versi-

nyin, és a japánhoz fordulva így szólt: — Nem bántjuk mi a húszezer embereteket, csakhogy köztetek van Ribakov kapitány, őt adjátok ki minekünk. Különben vége a semlegességnek. Nos?

— Nincs Ribakov — válaszolt a japán.

— Ahogy akarjátok. Ha nincs, hát nincs. Akkor semlegesség sincs.

— Nincs. Mink húszas ezer, bizony!

A japán katonásan sarkonfordult, és mint az idegen, akire itt semmi szükség, elment.

Versinyin is sarkonfordult keményen, megismételte Vaszka szavait:

— A mi számunk pedig millió, te szemét.

És nagy dühösen a tenyerébe köpött.

— Még kezet mer fogni velem a disznó!

— Nincs más megoldás, fel kell kötni őket egy szálig.

— Kaszabolni kell őket minden ágyúnkkal!

Kiáltoztak a partizánok:

— Vezényelj rohamot, Nyikita Jegorics.

— Lődd!

Versinyin örömében megdermedve mutatott a peron végébe:

— Megismeritek? Ribakov?!

— Kiadták a kapitányt!

— Nyikita Jegorics — hallatszott a peron végén —, hozzuk a büntető-expedicióst.

— No, majd beszélünk a fejével. Várjatok!

Hozták a rózsás leányképű, síró-rívó tisztet. Lányosan sírt a szeme meg az ajka.

Odament egy sánta muzsik a tiszthez, egy piszkos zsákkal volt felkötve a karja, a szabad kezével odavágott a szeme közé:

— Ne nyüszíts!...

Akkor a kísérő katona, mintha most eszmélne föl, nagyot lódult, és mint a gyakorlaton, biztos mozdulattal a tiszt lapockája közé döfte a szuronyát.

Állomás.

Sárga lámpa, sárga arcok, fekete föld.

Éjszaka.

— Mik semlegesek.

— Elhiszem. Eredjetek inkább vissza a szigeteitekre.

— A mikádó parancsa.

— Meglehet! Csakhogy mi sietünk ám, megbocsássanak.

— Isten vele, parancsnok úr — válaszolta a japán tiszt, s valami furcsa, panaszos mosoly jelent meg az arcán.

„Miért ilyen? Csakugyan ennyire megijesztettük őket? Magam sem akarom elhinni. Eh, egyszerűen nyavalyás fráter" — gondolta Versinyin, miközben a páncélvonat irodája felé ment.

Azt mondta a kövér írnoknak:

— Írjad!...

Részeg volt az írnok, nem értette, de ki is értené?

— Mit?

Versinyin álldogált, tűnődött. Valamit kéne tenni, valakinek valamit kéne mondani...

— Írjad... — mondta erőlködve.

És a részeg, vastag írnok vastag írással, róni kezdte a betűket:

— „Parancs. Határozatunk alapján..."

— Nem kell parancs! Írjad: „Ha egyszer szavunkat adtuk, öt óra múlva mégha a saját holttestünkön lépünk is át, a városban leszünk! Tartsd magad, Ilja Geraszimics." Igaz-e?

— De még mennyire! — hagyta rá az írnok, és tüstént elbóbiskolt, ráfektetve vastag fejét a vékonyka asztalra, amelyen rajzszögek nyomai s nagy lila tintafoltok látszottak.

Így aztán nem jegyezték fel Versinyin szavait, mint ahogy sok minden mást sem, ami azokban a csodálatos napokban történt.

A fűtőház mellett az öreg Filonov bandukol csüggedten, még mindig a kezében a kis batyuval. Lihancev lakatos elállja az útját.

— Filonov, a fűtőházba hívnak. Nagy tisztesség ér!

— Miféle tisztesség érne? Ki tisztelne meg? — kérdezte bánatosan. — A fiamnak vittem ezt a pár bélest. Nem eresz-

tenek be. Hogy jutnék én a parancsnok elébe, még az erődbe se bocsátanak be.

Lihancev gyors léptekkel odavezette Filonovot a fűtőház szirénájához.

— Világos?

— Micsoda?

— Filonov! A fűtőház úgy döntött, hogy mivel te szenvedtél a legtöbbet a fehérgárdistáktól, te add meg a jelet a szirénával. Felkelés!

Filonov megrázta a fejét.

— Nem szirénázom én. Ha maga Peklevanov jön ide, neki is a szemébe mondom: nem szirénázom én.

— Meggárgyultál!

— Ti gárgyultatok meg, nem én! Az erődben ül a fiam, ha az erőd ellen mentek, az intervenciósok agyonlövik a fiamat. Hát ti nem sajnáljátok az én fiamat?

— Csakugyan nem szirénázhat, megölnék a fiát!

A munkástömeg majd egyetértően, majd felháborodva zúg.

— Nem teheti!

— Szólaltasd meg a szirénát, Filonov! Gondold meg jól!

— Szirénázzál, öreg, mit tehet az ember, háború van.

Filonov felkapta a földön heverő súlyos kalapácsot, odaállt, eltakarta a szirénát a testével, magasra emelte a kalapácsot, és rekedten hörögte:

— Én nem szólaltatom meg, de nektek sem hagyom!

Vaszin, egy öreg vasutas revolvert rántott elő:

— Húsz esztendeig dolgoztunk együtt, Filonov, egyszer sem marakodtunk, én mondtam elsőnek, hogy téged hívjanak a szirénához, te pedig?... Megtagadod?

— Ha maga Peklevanov jön ide, neki is megtagadom!

Véget értek végre a kertek s az üres telkek! Sebesen átvágtak a vasútvonalon, átmásztak egy peron alatt, elöntötte őket a harag, amikor megpillantottak egy meggyilkolt öregasszonyt, aki szétroncsolt ősz fejét párnájába fúrva feküdt. „Ki lehet? — tűnődött szomorúan Peklevanov. — Mit vét-

hetett? Kinek az eltévedt golyója ölhette meg? Hamarosan elnyerik-e a büntetésüket a gonosztevők? Szinte fojtogat a felháborodás... Kell lennie egy parallel központnak..." A gondolatai szertelenül csapongtak, és hogy beszéddel rendbeszedje őket, így szólt Znobovhoz:

— Mi hírlik a parallel központról?

— Nem értem, Ilja Geraszimics.

— A paralellről beszéltem... Szemjonov.

Már egészen közel volt a fűtőház.

— Itthon vagyunk hát — mondta Znobov. — Hála istennek, úgy látszik, szerencsésen megérkeztünk.

A szöglet mögül orvlövés dördült borzalmas erővel. Znobov egy szempillantás alatt sarkonfordult, lőtt. Egy japán zuhant ki a sarok mögül, mintha kilökték volna. De nem Znobov találta el: Masa szaladt elő a sarok mögül revolverrel a kezében.

— Elkéstem?...

— Ugyan már, Masa, mit keresel itt?

— Megsebesültél, Ilja?

— Igen, alighanem súrolt a golyó — mondta bűnbánatos mosollyal Peklevanov. — Támogasson, Szemjonov. Még el tudom mondani a beszédemet... Minél előbb nyissák meg a gyűlést, elsőnek akarok... Az a lényeg, hogy a fűtőház kezdje a felkelést...

— Nem szirénázom!

A fűtőház ajtajából hordágyon hozzák a halott Peklevanovot.

Filonov elfogódva néz Peklevanov arcába. A kalapács kihull a kezéből. Filonov végigtapogatja a testet, és a kiáltása végigszáll a fűtőházon:

— Megölték! Meggyikolták Peklevanovot!

És fölzúg a sziréna a fűtőház s az állomás fölött.

A munkások tüzelve és kézigránátokat hajigálva törnek előre a sínek mentén az arzenál irányába.

— Peklevanovot megölték!

— Elvtársak, meg akarnak bennünket félemlíteni...

— Nem terád pályáztak!
— Junkerek!
— Hol?
— Harchoz felkészülni, elvtársak!

Betörtek a raktárakba. Amikor kiverték a junkereket s azok az erődbe menekültek, egyszer csak meghökkenve pillantottak egymásra:

— Megálljatok, fiúk, valami nincs rendjén!
— Hogyhogy, Znobov?
— Hogy lehet az, hogy menekültükben nem robbantották fel a raktárakat?
— Berezeltek!
— A junkerek?
— Majd én mindent megmagyarázok, elvtársak! — ordította Szemjonov. — Nincsen lőszer a raktárakban! Elvitte mind Szaharov tábornok.
— Micsoda banditák!
— Znobov, Znobov, ide!
— Rohanok már.
— Nincs lőszer, Znobov!
— Tudom. Majd hoz Versinyin.
— Versinyinnek se híre, se hamva

A város nyugodtan fogadta őket.

A vasúti kitérőnél ijedten mondta az őr:

— Nem hallottam én semmiféle felkelésről. Meglehet, hogy van, mi bizony vasutasok vagyunk. Kicsi a fizetés...

Őszes volt a szakálla, mint a régi trágya, tyúkól-szag áradt belőle.

A pályaudvaron rémülten rohangáltak a parancsnoki váróteremben a tisztek, s letépkedték váll-lapjukat. A peronon boldogan kiabáltak ki a teherautók volánja mellől a sofőrök. A fűtőház felől bánatosan jöttek a munkások

— Versinyin?
— Ő az.

Elszorult Versinyin szíve. Szomorúan nézett a munkás fakószürke, ráncos arcába:

— Hát, te ki volnál?

— Filonov. Megölték Peklevanovot, Nyikita Jegorics. A fűtőházban fekszik, a felesége van mellette... Hát te, a fűtőházba vagy az erődbe veszed az utat? A fiam ott ül fogságban...

A vagonokból leugráltak a géppuskás, fegyveres partizánok. Szinte valamennyien hajadonfőtt voltak, a szemük meg keskeny, fáradt.

— Semmi sincs?

— Állítsd fel a géppuskát...

— Autót adjatok!

Odaálltak a teherautók. A parancsnoki váróteremben ablakok és revolverlövések csörömpöltek. Sápadt kisasszonykák kitűztek az elsőosztályú büfében egy tépett vörös zászlót.

— Rettentően fogadtál, Ilja Geraszimics! — suttogta sebes szóval Versinyin, amint odalépett Peklevanov holttestéhez. — Pedig sok földet meghódítottunk neked...

Egy csapat karabélyos munkás jött gyors léptekkel. Volt köztük köpcös, vállas, szemüveges, hosszú hajú, s az mély basszúsán kérdezte:

— Versinyin elvtárs, hová szól a parancs, az erődbe?

— Hát, ti honnan?

— A fűrésztelepről, a raktárakból, s a fellázadt egységek is csatlakoztak. Magam pedig a parallel kozpontból vagyok.

— Micsoda?

Valóban furcsa szó! Még a bánatsújtotta Masa, Peklevanov felesége is fölemelte a tekintetét, és ámulva pillantott a zömök emberre. „Parallel központ? Hát valóban volt ilyen?" De megint elragadta fájdalmának vihara, és megfeledkezett a parallel központról. Csak annyit mondott Versinyinnek:

— Talán az erődben van?

— Kicsoda?

Pedig értette jól. Nasztaszjuskáról beszélt az asszony. „Nincs-e azon a szekéren? Bizony nincsen. Azon csak katonák vannak..."

Halottakat hozott a szekér.

Egy rózsaszín kendős öregasszony zokogott. Odavezették a letartóztatott pópát. A pópa valami vidám históriát mesélt, hahotáztak az őrei.

Egy borotvált bajszú amerikai fölugrott egy rakás talpfa tetejébe és a fényképezőgépét kattogtatta.

— Hát ez a fotografus honnan csöppent ide?

— Amerikai ez. Ők is semlegességet jelentettek, mint a japánok.

— No, akkor hadd fényképezzen.

— Felkelés, felkelés!

— Peklevanov és Versinyin!

— Eh, ostoba beszéd, hagyjanak aludni, egész éjjel a védelmi terven dolgoztunk az amerikaiakkal.

— Semlegességet jelentettek be!

— Ugyan már, maga teljesen megkótyagosodott, galambocskám.

Szpasszkij tábornok vezérkaránál csakugyan nem tudtak semmiről.

Dús hajú leányok kattogtatták az írógépeket.

Sárga nadrágsávos tisztek szaladgáltak a lépcsőkön és a hegedűként zengő folyosókon. Az előcsarnokban kanári fütyült a kalitkájában, a falócán a napos szunyókált.

Egyszerre csak teherautók fordultak be a sarkon. Tompa morajjal zúdult a kapunak a tömeg. Villamosok csilingeltek, autódudák kürtöltek, a lépcsőn pedig felfelé rohantak a partizánok.

A földön: papírok, tönkrement írógépek, s tán megölt emberek is.

A lépcsőn most vezették lefelé a rózsás fülű, deres hajú tábornokot. A legalsó lépcsőfokon lőtték le, és odavonszolták a lócához, amelyen a napos szunyókált.

Egy partizán rohant lefelé a lépcsőn, a hasára szorította a kezét. Fakószürke volt az arca, s mielőtt a lépcsőfordulóhoz ért volna, hirtelen felüvöltött, és eltorzult a tekintete.

Egy asszony felsikoltott.

A kanári mind harsányabban fütyörészett a kalitkában.

Egész sereg tisztet tereltek le a pincébe. Egyikük sem vette észre a lépcső aljában heverő tábornok holttestét. Egy kék lábszártekercses, bakancsos kiskatona állt őrt a pince bejáratánál, a letartóztatott tiszteket vigyázta.

A kezében angol gránát, az volt a parancsa: „Ha valami történne, vágd oda közéjük — ördög vigye őket!"

Kis négyszögű ablak kéklett a pince ajtaján. Az ajtó mögül érthetetlen szapora mormolás hallatszott, mintha imádkoznának...

A kiskatona fáradt fejjel gondolta: „Ha odavágom a gránátot, elugranak-e a kisablaktól, vagy nem...?"

A kiskatona szabad idejében verseket írogatott, csakhogy olyan kevés volt a szabad idő, hogy mindössze egy tucat verset hozott haza a háborúból, tizenhat-tizenhat sor mindegyik.

Az erőd faláról Katyin ezredes fürkészte távcsövén a várost. Átadta a látcsövet a segédtisztjének, Busmannak és megkérdezte tőle:

— Fehér zászló az ott? Megadnák magukat, Busman?

— Természetesen, ezredes úr. Ha nekünk nincs lőszerünk, nekik még annyira sincs. Meg aztán, úgy látszik, Nyezelaszov is közeledik már.

Az ezredes dühödten verte egymáshoz az öklét:

— Lőszert az ágyúimnak, lőszert! Majd mutatnék én nekik fehér zászlót!

És halkabban tette hozzá:

— A lányomnak pedig egyre magasabb a láza...

Rövid hallgatás következett. A segédtiszt megkérdezte:

— Parancsot várok a fehér zászlót illetően.

Szótlanul ereszkedtek le az erődfalról.

— Mi a parancs? Beszéljen velük, Busman. Ígérje meg az életüket.

— Az életüket, ezredes úr?

— Még az úristen sem mindig tartja meg az ígéreteit, hát akkor mitévők legyünk mi, bűnös halandók?

Vaszka Okorok és Szemjonov matróz fehér zászlóval a

kezükben átvágtak a téren, amelyen holttestek hevertek, s aztán a vasútvonal mentén haladtak tovább az erőd felé.

Busman, Katyin ezredes segédtisztje és három kadét ment elébük.

— Partizánok?

— Azok bizony — válaszolta mosolyogva Vaszka — Versinyin egyesített osztagai...

— ...és a felkelt munkásosztály — tette hozzá Szemjonov, merészen és vidáman a szeme közé nézve Busmannak. — Tudjuk, hogy milyen ügyért küzdünk, tiszt uram.

Az erődparancsnok háza előtt felsorakoztak a tisztek és a junkerek. Meggörnyedt tartással lép el előttük Katyin ezredes, s hátra téve a kezét, a földnek mondja:

— A vörösök megadásra szólítottak fel bennünket, ellenkező esetben tüzérségi tűzzel fenyegettek meg. Hetvenkednek. Mi, sajnos, nem válaszolhatunk hasonlóval, mert senki sem hisz nekünk. A magas hadvezetés elárult bennünket és eliszkolt. A szövetségesek nem jönnek a segítségünkre. Annyi töltényünk sincs, hogy a foglyokat főbelövethessem. Meg kell égetnem őket. Egyébként ezt még ellenőriznem kell... Kérem, várjanak, uraim. Még van egy félóránk.

Az ezredes otthagyta felsorakozott embereit. Az arca sápadt, a szeme kisírt. Nagybeteg a lánya.

Bement a börtönbe. A katonaiskolások forgáccsal, szalmával, deszkával zsúfolták tele a börtön folyosóit.

— Meglocsolni petróleummal!

— Meglocsoltuk, ezredes úr.

— Adjon egy szál gyufát, én nem dohányzom — mondta az ezredes.

Meggyújtotta a szalmát, amely tüstént lángralobbant. Olyan hirtelen fogott tüzet, hogy az ezredes hátrahőkölt.

— A lányom még mindig félrebeszél — mondta visszatérve a felsorakozott csapathoz.

A tisztek cigarettáznak. Egyikük vezényel: „Vigyázz!" A tisztek eldobják a cigarettát. Katyin ezredes folytatja beszédét:

— Uraim lövegeink vannak, de nincs lőszerünk. A felkelők alighanem ugyanígy állnak. Nem marad más, mint a szurony. A szuronyfölény azonban az ő oldalukon van. Így hát... Hallgatott, majd azt mondta lehorgasztott fejjel: — Nincs más választásunk: vagy megadjuk, vagy főbelőjük magunkat. Aki megadja magát — két lépést előre lépj!

Csak öt tiszt marad a helyén, előrelép mindenki. Az ezredes tenyerébe temeti az arcát, a magukat megadni kész tisztek és katonaiskolások elvonulnak az erőd kapuja felé. A kereszteshadjárat tisztjei útközben letépik mellükről a fehér keresztet.

Busman, az ezredes adjutánsa kibontja a háromszínű zászlót. Az ezredes elhaló hangon mondja:

— Koleszin kapitány!

— Parancs!

— Az öné az első golyó.

Koleszin halántékához emeli a fegyvert, elzuhan.

— Grigorjev törzskapitány! Petrov törzskapitány! Von Kühn!...

A három tiszt lövése egyszerre dörren.

Az ezredes adjutánsára pillant. Az kigombolja a revolvertáskáját.

Katyin tűnődik, majd így szól:

— Jegyezze az ön által most fogott rádiógram szövegét. — És diktálni kezdi a segédtisztjének, aki írja: — Japán és amerikai hajók... tizenhat egységgel, lőszerekkel és lövegekkel útban kikötő felé. Jelenleg tizenkét kilométernyire. Javasoljuk a segítség nyugodt bevárását. Vette Busman főhadnagy." Év, nap, óra, perc!

Megmutatja óráját az adjutánsának.

— Most pedig fogja a bal kezébe a rádiógramot főhadnagy. A jobb keze szabadon marad. A viszontlátásra!

Busman főhadnagy főbelövi magát. Az ezredes fogja a háromszínű zászlót, ráteríti a tisztek holttestére, előhúzza a revolverét és így szól magához:

— Katyin ezredes! Az öné az utolsó golyó. Parancs!

És lő.

A sineken lassan begördül az erőd kapuján egy lőszeres szerelvény. Ismét köd gomolyog a tenger felett.

A partizánok az erőd ágyúihoz cipelik a lövedékeket.

— Tüzérek, tölts! — vezényel Versinyin.

Az ágyúk fölött, a dombon magasra helyezték a hordágyat Peklevanov testével. Itt van Masa, Nasztaszjuska, Znobov, Szemjonov, Hmarenko, Szotyin doktor.

Felmegy a dombra Versinyin.

Megáll Peklevanov holtteste előtt, leveszi a sapkáját. Misa diák átadja neki a táviratot, amelyet az imént diktált Katyin ezredes.

— Az intervenciósok hajói közelednek, Nyikita Jegorics!

Vaszka Okorok odahívja a távírászokat, akik rácsodálkoznak a szövegre:

— Nem vettünk ilyen rádiógramot!

— Éppen ellenkezőleg, azt jelentik, hogy az intervenciósok hajói hírül véve az erőd elestét, visszafordultak a nyílt tengerre!

— Köd van, Nyikita Jegorics, nem látunk semmit.

És Vaszka hozzáteszi:

— A parton még valamit látok. A menekülők hajóznak be a naszádokra, Nyikita Jegorics. Odapörköljünk?

— Miért ne?

Versinyin már-már parancsot ad, de hirtelen az eszébe jut valami, azt mondja Vaszkának:

— Nem. Peklevanov azt mondta, ne lőjünk a menekülőkre. Hadd menjenek! A menekülők a tetveknél is jobban terjesztik a pánikot, testvér.

Versinyin elveszi a látcsövet Vaszkától.

A rakodómunkások a várágyúkhoz cipelik a lövedékeket.

— Visszaverjük őket ágyútűzzel, Nyikita Jegorics! Higgyél nekem, Nyikita Jegorics. Nem csal meg a szavam.

— Hiszek neked. A te szád aranymézet perget. Lövegek, tüzelésre felkészülni!

— Lövegek, felkészülni! Első, második ...

— Harmadik, negyedik ... terjed a parancsszó.

És mintha a parancsra tenné, a köd is fölszáll a partról, láthatóvá válik a kikötő.

Csak a menekülőket szállító naszádokat látni, egyéb semmit.

A köd felszáll. Tiszta a látóhatár.

A partizánok a látóhatárt kémlelik, és ujjonganak:

— Ohó! Elmentek, Nyikita Jegorics!

— Nyikita Jegorics, fölszívta a köd az intervenciós hajókat!

— Látom — mondja Versinyin, és egy kendőt húz elő.

— Csodás ez — mondja erőlködve kiszáradt ajkával.

Bárgyú boldog pillantással mered a kendőre, aztán elereszti és az ujjával törli meg verejtékes homlokát.

— Micsoda áldás! Sortüzet a levegőbe erre az örömre, legények!

Nem csilingeltek a villamosok. Nem hömpölygött csilingelve a járdákon a tömeg. Sárga, sűrű forróság tikkasztotta a várost: meleg köd; előfordul errefelé. Mint a tűzhányók kövei, mozdulatlanul és komoran állták körül a kikötőt a házak.

A kikötő zöldeskék vizén némán imbolyogtak a „szövetségesek" hajói.

A vezérkari hadiszállás előcsarnokában zengő hangon fütyült a kanári, és valahol zokogtak most is, mint mindig.

A forradalmi törzskar kövér titkára féloldalasan mosolyogva írt valamit a padon, pedig az asztalok is mind szabadok voltak.

Négy partizán futott el mellette, halkan, de felhevülten vitatkozva egymással. Nedves bőr szaga, kátrányillat terjengett...

A forradalmi törzskar titkára a pecsétet kereste, de azt elvitte magával Versinyin; a titkár felemelte a tintatartót, kiáltani akart valakiért...

Sortűz! Visszhangos, hatalmas, súlyos volt a dördülés, megrázta egész testében.

Visszajöttek a partizánok:

— Az intervenciósok, titkár elvtárs?

A titkár letette a telefonkagylót, és azt mondta mosolyogva:

— Dehogyis, a mieink lőnek. Örömükben.

— Úgyis van. Egyszeribe megvidámodik az ember szíve!

— Hogy a csudába ne!

A titkár visszaült a leveléhez: a feleségének írt, tudatta, hogy az ellenséget alighanem végleg szétverték, s veszteséget szenvedtek ugyan a mieink is — dehát háború van! Meg hogy Nyikita Jegorics egyre azt hajtogatja „áldás", úgy megkedvelte ezt a szót mostanában, és azt mondja talán még sikerül az őszi alá szántani s elvetni: „Áldás!"

— Áldás, valóban!

— Forradalmi törzskari titkár elvtárs, holnapután bizonyára díszszemle lesz?

— Megvan rá a parancs.

Vegyesen vonultak a muzsikok és a munkások.

Jöttek az érctelepek munkásai bő bársony salavárijukban, kék posztóingükben. Csontos arcuk volt, mohás szürke hajuk. Kerekre tágulva csillogott a fémhez szokott szemük.

Jöttek a Zeja-tavak halászai, a lábikrájukat verdeste a hosszú kezük. Azt regélik, mennyhal bőréből varrva a nadrágjuk, s a hajuk — hosszú dús, akár a tavaszi fű — halszagtól illatos...

És jöttek sziklaszilárd léptükkel a Szilhote—Aliny hegyi pásztorok. Kínaiakra hasonlítottak a keskeny vágású szemükkel; hozták az ükapáikról rájuk maradt hosszúcsövű puskájukat.

S jöttek keskeny ajkú parasztok a Hora folyó partjáról és erős mellű halászok a Szent Olga öbül vidékéről, akik a szilaj tengeri szélhez szoktak, és fulladoznak már a parti nád között is...

És jönnek, egyre jönnek: a síkságok sötét arcú parasztjai, dobog a léptük, mint a ménesé...

Versinyin autón jön az élen, asszonya az oldalán. Ég az asszony tarka kelmékbe burkolt nagy, erős teste. Vérrel telik meg a remegő ajka, kidudorodik a ruhája alatt az erős hasa. Mozdulatlanul ülnek, nem néznek se jobbra, se balra, csak a ruha suhog, mint a hegyek között a kövek, tengeri füvek, s tenger illatát hordozó szél.

Egy cölöpön a lámpaoszlopnak támaszkodva állt az ame-

rikai tudósító, noteszébe jegyezgetett. Tiszta volt, jól vasalt, egérszeme ide-oda villanva figyelte a felvonulókat.

Szemben, az utca másik oldalán pedig kék lábszártekercsben, angol bakancsban ott állott kórházi köntösszerű köpenyében a göthös kiskatona. Nézte az amerikait az elvonuló sorok fölött, és igyekezett az emlékezetébe vésni az arcát. De az amerikai jól vasalt, sima, csuszamós volt, mint a hal a vízben, és ez bosszantotta a kiskatonát — végtére is költő volt, és szerette volna emlékezetébe vésni mindazt a sok furcsa és magasztos dolgot, ami ezekben a napokban történt.

1921—1956.

36

SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRA
Budapest
30393

TARTALOM

Elószó (Elbert János) — — — — — 5
Partizánok — — — — — — — — 13
Színes szelek — — — — — — — 83
A 14—69-es páncélvonat — — — — 227

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Tóth Lajos
Ellenőrző szerkesztő: Szöllősy Klára
A védőburkoló és kötésterv Pap Klára munkája
Műszaki vezető: Olajos Tibor
Készült az MSZ 5601—59. sz. A szabvány szerint
Terjedelem: 25 (A/5) ív. Példányszám: 7000
7—603867/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest